UNIVERSUL JURIDIC®

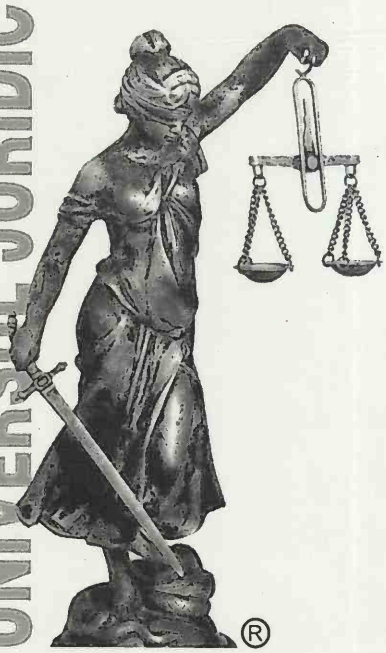

Dr. Costică Voicu
Profesor universitar

Istoria statului şi dreptului românesc

Ediţie revăzută şi adăugită

Curs universitar

III 300189

UJ

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBL. CENTR. UNIV.
M. EMINESCU" IAŞI
III 300.189

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dr. COSTICĂ VOICU
profesor universitar

ISTORIA STATULUI ŞI DREPTULUI ROMÂNESC

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dr. COSTICĂ VOICU
profesor universitar

549 681

ISTORIA STATULUI ŞI DREPTULUI ROMÂNESC

– CURS UNIVERSITAR –

Ediţie revăzută şi adăugită

ALE

457515
B.C.U. IASI

Universul Juridic
Bucureşti
-2008-

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Editat de **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Copyright © 2006, 2008, **S.C. Universul Juridic S.R.L.**

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin
S.C. Universul Juridic S.R.L.
Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al
S.C. Universul Juridic S.R.L.

NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOȚIT DE SEMNĂTURA AUTORULUI ȘI ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE INTERIORUL ULTIMEI COPERTE.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

VOICU, COSTICĂ
Istoria statului şi dreptului românesc / dr. Costică Voicu. - Ed. rev. şi adăug. - Bucureşti : Universul Juridic, 2008
Bibliogr.
ISBN 978-973-127-077-7

34(498)(091)(075.8)
342(498)(091)(075.8)

REDACȚIA: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.666**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL DISTRIBUȚIE: telefon: **021.314.93.15; 0733.673.555**
tel./fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

COMENZI ON-LINE,
CU REDUCERI DE PÂNĂ LA 15%

19. IAN. 2010

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Introducere

În studiul apariţiei şi evoluţiei dreptului românesc este necesară cercetarea atentă şi profundă a realităţilor sociale, cu toate componentele: politică, economică, demografică, spiritual-culturală, militară şi juridică, aşa cum ele s-au derulat în istoria noastră.

Această cercetare, absolut necesară celor ce vor avea ca misiune elaborarea şi aplicarea dreptului, nu poate începe decât cu studiul vechiului drept românesc, continuând cu investigarea etapelor din perioada modernă şi contemporană.

Cu 82 de ani înainte, în 1926, profesorul român Georges Fotino publica, la Paris, lucrarea „Contribution à l'étude des origines de l'ancien Droit coutumier roumain" în care consemna : „Civilizaţia juridică autohtonă a putut fi înrâurită de geniul latin, de suflul slav sau de impulsul bizantin, dar în spiritul ei a rămas ea însăşi aceea a dacilor, ai căror urmaşi suntem".

Nici dreptul roman, adus în Dacia începând cu anul 106, nici normele impuse de atâtea popoare care au petrecut decenii şi secole pe teritoriul nostru, nici puternicul drept bizantin şi nici dreptul islamic al Imperiului Otoman nu au înlocuit dreptul consuetudinar (obiceiul pământului) şi nici dreptul autohton scris. De-a lungul anilor au apărut conflicte de legi, între dreptul autohton consuetudinar şi dreptul scris modern (bizantin). În asemenea cazuri, dreptul care se aplica era dreptul românesc consuetudinar.

Istoria Statului şi Dreptului Românesc este disciplina universitară, parte a sistemului ştiinţelor juridice istorice, care studiază şi explică evoluţia normelor, instituţiilor şi concepţiilor juridice ale poporului român din cele mai vechi timpuri şi până în zilele noastre.

Istoria Statului şi Dreptului Românesc este o parte a istoriei noastre naţionale, care abordează fenomenul juridic dinamica şi evoluţia sa în timp, evidenţiind elementele de specificitate fiecărei epoci istorice.

Sunt studiate instituţiile juridice, în evoluţia lor fiind reliefate elementele de continuitate ale acestora pe parcursul mai multor epoci istorice, aflate în corelaţie firească cu cele mai reprezentative bazine de civilizaţie, atestate de istoria universală.

Istoria Statului şi Dreptului Românesc ne înfăţişează etapele parcurse de structurile politice şi juridice ale poporului român în strânsă corelare cu viaţa materială şi spirituală a sa.

În fiecare capitol al cursului vom prezenta acele elemente care conferă personalitate dreptului românesc, elemente care-l diferenţiază de alte sisteme, dar care îl apropie, în egală măsură, de doctrinele şi legislaţia bazinelor de civilizaţie care au marcat fundamental istoria umanităţii (dreptul roman, civilizaţia Bizanţului, cultura juridică vest europeană etc).

© CASA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BIBLIOTECA

Viaţa socială, în care identificăm izvorul, geneza dreptului, ne obligă să considerăm dreptul ca pe un produs istoric, ca pe un fenomen social dinamic şi cuprinzător, pentru că normele juridice, instituţiile şi doctrinele juridice nu pot fi înţelese în esenţa lor decât dacă le raportăm la împrejurările istorice din care ele au rezultat şi pe care le reflectă.

Principala metodă de cercetare istorică a Statului şi Dreptului o constituie **metoda istorică**, care oferă posibilitatea interpretării textelor legilor prin prisma realităţilor epocilor istorice în care acestea au fost create. În fiecare epocă, normele şi instituţiile juridice sunt produsul vieţii materiale şi spirituale ale poporului nostru.

Alături de metoda istorică este utilizată **metoda comparativă**. Studiul comparat al dreptului oferă posibilitatea de a identifica trăsăturile comune, dar şi elementele de diferenţiere între diferite instituţii juridice aparţinând diferitelor popoare. În această zonă a cercetării comparate suntem puşi în situaţia de a scoate în evidenţă influenţele exercitate asupra dreptului românesc de către alte sisteme de drept, elementele preluate şi adaptate la particularităţile organizării de stat, la condiţiile concrete ale vieţii materiale şi spirituale ale poporului român.

Istoria dreptului utilizează şi alte metode de cercetare, comune mai multor discipline, respectiv: metoda reconstituirii sau a arheologiei juridice, metoda observaţiei, metoda logică, metoda sociologică.

Istoria Statului şi Dreptului Românesc are legături cu alte ştiinţe, precum: Istoria Filosofiei, Istoria Religiilor, Arhivistica, Istoria doctrinelor economice şi juridice, Istoria diplomaţiei, Istoria militară, Arheologia, Numismatica, etc.

Istoria Statului şi Dreptului reprezintă o parte a istoriei civilizaţiei umane. „Civilizaţia – spunea Francois Guizot în 1882 – este un fel de ocean care creează bogăţia unui popor în sânul căruia se reunesc toate elementele vieţii unui popor, toate forţele existenţei sale. Ideea progresului, a dezvoltării reprezintă ideea fundamentală pe care o conţine cuvântul civilizaţiei" (F. Guizot – Istoria Civilizaţiei în Europa, Ed. Humanitas, 200, pag. 25.)

Istoria are la dispoziţie un nesfârşit câmp de cercetare şi investigare: ea studiază, cercetează, descrie şi povesteşte evenimentele petrecute într-o anumită perioadă de timp din perspectiva omului privit ca individ (este, potrivit expresiei lui F. Guizot, istoria aşezată în sânul sufletului omenesc – op. cit. pag. 35). Tot istoria este cea care, refuzând descrierea acţiunilor şi sentimentelor individuale, cercetează faptele exterioare individului, evenimentele, transformările şi evoluţia realităţii sociale.

Istoria este cea care ne reaminteşte astăzi faptul că, în tot parcursul civilizaţiei umane, a existat o realitate, o stare socială complexă şi dinamică, cu evoluţii lineare, dar şi cu profunde rupturi şi crize, specifice perioadelor analizate.

Istoria ne înfăţişează procesul de formare şi evoluţie a statului şi dreptului, fixând rolurile determinante ale religiei, moralei şi obiceiurilor în organizarea şi funcţionarea societăţilor.

Referindu-se la rolul religiei creştine la începutul secolului al IV-lea, F. Guizot (op. cit. pag. 50-55), preciza: „creştinismul nu mai era doar o credinţă individuală: era o instituţie care avea o guvernare, un cler, o ierarhie determinată. Biserica creştină exercita o putere morală, ea răspândea ideea unei reguli, a unei legi superioare tuturor legilor umane. Ea a realizat separarea puterii spirituale de puterea temporală. Această separare reprezintă sursa libertăţii de conştiinţă. Prezenţa unei influenţe morale, menţinerea unei legi divine şi separarea puterii temporale de puterea spirituală sunt cele trei binefaceri importante pe care le-a răspândit Biserica Creştină asupra lumii europene în secolul al V-lea."

Tot Istoria este cea care scoate la suprafaţă relele înfăptuite de Religia Creştină, care au influenţat, într-o măsură importantă, dezvoltarea civilizaţiei noastre. Astfel, Biserica Creştină a susţinut următoarele idei:

- separarea guvernanţilor de guvernaţi,
- impunerea de legi guvernaţilor, stăpânirea de către guvernanţi a spiritului şi vieţii supuşilor fără acceptul liber al raţiunii şi voinţei acestora;
- necesitatea stăpânirii exclusive a Bisericii, prin contopirea puterilor spirituale şi temporale.

Utilizând metoda comparativă de cercetare a societăţilor, Istoria descifrează tipurile de societăţi care au existat şi există pe marea schemă a civilizaţiei umane. Astfel, Arnold Toynbee (1889-1975) în monumentala lucrare „Studiul asupra istoriei", elaborată în zece volume (sinteza în două volume a fost publicată la Editura Humanitas în anul 1997) face referire la următoarele tipuri de societăţi:

- societatea creştină occidentală
- societatea creştină ortodoxă
- societatea iraniană şi arabă şi societatea siriacă (societatea islamică)
- societatea indică (hindusă)
- societatea sinică (chineză)
- societatea sumeriană (Codul Hammurabi)
- societatea hitită şi babilonică
- societatea egipteană
- societăţile andică, yucatecă, mexicană şi maya

Istoria Statului şi Dreptului scoate la iveală rolul determinat al momentelor sau perioadelor de ciocnire între societăţi. Să ne amintim în ce stare au găsit barbarii lumea romană, atunci când (sec. IV-V) au venit să o ia în stăpânire. Care era starea Daciei Romane la momentul său de apogeu şi care a fost influenţa cuceririlor barbare de după retragerea aureliană?

Istoricii care au studiat popoarele barbare (n. a – cele din afara Imperiului Roman) au formulat opinii demne de a fi reţinute. Astfel, în opinia lui F. Guizot (op. cit. pag. 55-58) „sentimentul dominant al stării barbare îl reprezenta plăcerea independenţei individuale, plăcerea de a se juca, cu forţa şi libertatea sa, în mijlocul şanselor lumii şi vieţii; bucuriile activităţii fără muncă; gustul unui destin

aventuros, plin de imprevizibil şi pericol. Gustul independenţei individuale este un sentiment nobil şi moral, care îşi trage puterea din natura morală a omului: este plăcerea de a te simţii om, sentimentul personalităţii, al spontaneităţii umane în libera ei dezvoltare. Acest sentiment a fost introdus în civilizaţia europeană prin barbarii germanici; el era necunoscut în lumea romană, necunoscut pentru Biserica Creştină, necunoscut pentru aproape toate civilizaţiile vechi."

Studiul operelor clasicilor greci reliefează valenţele libertăţii politice, specifice cetăţenilor şi omului privit ca cetăţean.

Omul nu era preocupat de libertatea personală, ci de libertatea sa ca cetăţean, ca membru al comunităţii, expresie a capacităţii sale de socializare.

La intersecţia dintre barbarism şi lumea romană istoria, ca ştiinţă, reţine, ca element de civilizaţie predominant barbar, solidaritatea militară, acea legătură care se realiza între războinici, care, fără să limiteze libertatea fiecăruia, întemeia o relaţie de subordonare ierarhică, un gen de aristrocaţie, dublată de o democraţie militară, care a generat, ceva mai târziu, sistemul de organizare feudală sau seniorială.

Nu ne este greu să descifrăm faptul că în esenţa solidarităţii militare regăsim ataşamentul omului faţă de om, fidelitatea individului faţă de individ, generată de o necesitate interioară, nu impusă de principii sau reguli obligatorii.

Istoria este ştiinţa care ne demonstrează faptul că nici un popor nu poate revendica supremaţia în naşterea şi dezvoltarea civilizaţiei. Fiecare din tipurile de societăţi clasificate de Arnold Toyrbee a exercitat o influenţă asupra celorlalte. Citatul următor este convingător: „Creştinarea anglo-saxonilor, care reprezintă, evident, zorile istoriei Angliei, a însemnat un fapt istoric. Sistemul feudal din Anglia a fost adus de năvălirile daneze, iar cucerirea normandă a maturizat sistemul englez. Renaşterea, sub aspect cultural şi politic, a pornit din Italia de Nord."

Istoria Românilor reprezintă o parte distinctă a istoriei Civilizaţiei Europene, care urmează o periodizare acceptată de istorici:

a) perioada formării statului şi dreptului întinsă până la începutul secolului al XIV-lea;

b) perioada statelor medievale, până la începutul secolului al XIX-lea;

c) perioada statului modern începută la 1859.

Se afirmă faptul că istoria civilizaţiei a fost influenţată în decursul ei de evenimente excepţionale şi de personalităţi care au acţionat în perioade de graţie. Istoria este cea care încearcă se ne explice logica revoluţiilor, forţa ideilor promovate de o anumită putere, rolul liderilor, discordiile perpetue, înţelegerile şi alianţele temporare, ascensiunea şi decăderea imperiilor, naşterea şi evoluţia marilor crize, cele care au brăzdat o istorie născută nu se ştie când şi unde.

Istoria este imperfectă, pentru că imperfectă a fost creaţia divinităţii atunci când a ajuns la om.

Omul reprezintă singura creație imperfectă a divinității. Tot ce a creat omul apoi s-a constituit într-un nesfârșit lanț de imperfecțiuni, îndreptate împotriva lui, a naturii și a Divinității.

Într-o recentă lucrare intitulată „Scurtă istorie a viitorului" Jacques Attali (2007) menționează: „pentru a înțelege ce ne poate rezerva viitorul, trebuie să fac, măcar în linii mari, o istorie a trecutului. Se va vedea că există un fel de structură a Istoriei care ne permite să prevedem desfășurarea deceniilor viitoare. Încă din cele mai îndepărtate timpuri, orice grup uman s-a constituit în jurul unor bogății, al unei limbi, al unui teritoriu, al unei filozofii sau al unui șef. Întotdeauna au coexistat trei puteri: cea religioasă, cea militară și cea economică.

Rând pe rând, fiecare dintre cele trei puteri dominante au avut controlul bogățiilor. Așadar putem povesti istoria omenirii ca pe o succesiune a trei mari ordini politice: **ordinea rituală**, în care autoritatea este esențialmente religioasă; **ordinea imperială**, în care puterea este înainte de toate militară; **ordinea economică**, în care grupul dominant este cel care controlează economia. Iată câteva legi ale Istoriei:

– din confruntarea nomazilor cu sedentarii, omenirea dobândește forță și libertate;

– când o supraputere este atacată de o putere rivală, deseori un al treilea câștigă;

– uneori, învingătorul își însușește cultura învinsului;

– în lume, puterea continuă să se deplaseze spre vest, chiar dacă principalele bogății rămân încă în est;

– o doctrină religioasă, oricât de influentă ar fi, nu reușește să încetinească mersul înainte al ideii de libertate individuală;

– nici un imperiu, chiar dacă pare etern, nu durează la nesfârșit;

– lipsa îl împinge pe om să caute noi bogății;

– nu contează cine anume inventează o tehnologie, important este cine o pune primul în aplicare".

Autorul,

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOL PRELIMINAR

Statul reprezintă principala instituție politică a societății, care exercită puterea suverană, asigurând organizarea și conducerea societății prin prerogativa pe care o are de a elabora și aplica dreptul, a cărui respectare o poate garanta prin forța sa de constrângere.

Accepțiunile termenului de stat:

- statul reprezintă puterea centrală, în opoziție cu comunitățile locale (regiuni, departamente, orașe, comune etc.);
- statul este ansamblul autorităților publice care asigură guvernarea unei societăți;
- statul reprezintă o modalitate istorică de organizare socială prin care grupurile sociale și-au promovat interesele comune;
- statul desemnează o societate politică organizată (statul român, francez, japonez etc.).

În lucrarea „Lecții de filozofie juridică", Giorgio Del Vecchio definește statul ca „subiectul ordinii juridice, în care se realizează comunitatea de viață a unui popor". Statul reprezintă „**coloana vertebrală a societății, osatura în jurul căreia se dispun diversele țesuturi sociale, expresia potențială a societății**" (Lecții de filozofie juridică – Editura Europa Nova – p. 274).

2. Apariția statului

Statul a apărut pe o anumită treaptă de dezvoltare a societății: istoria statului nu coincide cu istoria societății umane. Apariția statului a fost precedată de o foarte prelungită perioadă de dezvoltare lentă a forțelor de producție în epoca comunei primitive, în care principalele forme de organizare cunoscute au fost: ginta, fratria, tribul, uniunea de triburi.

Cea mai importantă formă de organizare socială, premergătoare apariției statului, a fost democrația militară, care corespunde organizării militare a vieții comunităților în care purtarea războaielor a devenit o preocupare permanentă. Războaiele de cucerire au avut ca rezultat concentrarea bogățiilor capturate în mâinile unor capi de familie, formându-se astfel o aristocrație gentilico-tribală, iar șeful militar acaparează tot mai multe prerogative, puterea acestuia devenind ereditară.

În acest stadiu al organizării comunităților apare și se consolidează proprietatea privată care generează diferențierile sociale în clase. Întregul complex al vieții materiale reclamă cu necesitate o formă superioară de organizare socială. Această formă de organizare, care adoptă drept criteriu fundamental **TERITORIUL** este **STATUL**. Teritoriul este un criteriu politic în baza căruia

ROMANIAN CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

statul îşi stabileşte legăturile cu cetăţenii, îşi construieşte o structură specială a aparatului de conducere şi se conştientizează conceptul de suveranitate.

Teritoriul unui stat este reprezentat de spaţiul geografic alcătuit din suprafaţa de pământ, de subsol, ape şi coloana de aer de deasupra acestora asupra cărora statul îşi exercită suveranitatea.

Cu alte cuvinte, teritoriul unui stat, este compus din:

- partea terestră
- partea acvatică, compusă din apele interioare şi teritoriale
- subsolul părţilor terestră şi acvatică
- spaţiul aerian de deasupra părţilor terestră şi acvatică, până la limita superioară a atmosferei.

Dreptul statului asupra întregului teritoriu este un aspect al suveranităţii sale.

Al doilea element al statului îl constituie **POPULAŢIA**, respectiv totalitatea persoanelor care se raportează la stat prin acea legătură specifică, - cetăţenia, cu încărcătura juridică consistentă, în care sunt precizate drepturi şi obligaţii reciproce.

Al treilea element al statului îl reprezintă **FORŢA PUBLICĂ**, respectiv **PUTEREA DE STAT** sau puterea de constrângere. Statul îşi creează un aparat din ce în ce mai complex pe care îl utilizează, potrivit normelor juridice, pentru apărarea ordinii în societatea respectivă. Acest al treilea element, al **PUTERII DE STAT**, devine cel mai caracteristic criteriu al statului.

Primele organizări statale s-au constituit în Orientul antic, în Egipt, Babilon, China, India, Persia, în urmă cu aproape 6000 de ani.

O definiţie a statului, rămasă celebră până în epoca modernă, a fost formulată de Marcus Tullius Cicero (106-43 î.H.): statul este **res populi**, adică este cauza poporului (o grupare de oameni asociaţi unii cu alţii prin adeziunea lor la aceleaşi legi şi printr-o comunitate de interese). Aceasta este ideea fundamentală pe care Cicero o dezvoltă în lucrarea sa **DE REPUBLICA**. El doreşte instaurarea la Roma a unui regim politic mixt: un princeps, o adunare a aristocraţilor şi poporului. Princepsul intervine în viaţa publică la cererea expresă a senatului şi nu din proprie iniţiativă.

Un moment important în istoria gândirii politice, îl reprezintă concepţia lui **Platon** (427-347 î.H.) care, în lucrarea sa "Republica", descrie un model ideal de stat: statul etern, creat de demiurg, în care sunt recunoscute trei clase sociale: filozofii sau conducătorii; gardienii sau războinicii, care trebuiau să păzească statul; meşteşugarii şi agricultorii chemaţi să producă bunurile materiale, necesare întreţinerii celor două clase sociale, dominante, fără a avea dreptul de a participa la viaţa de stat. Platon condamna tirania, adică exercitarea puterii de către o singură persoană.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Aristotel (384-322 î.H.), născut la Stagira, în Macedonia, considerat drept un gigant al culturii antice, expresie a geniului filozofic al Greciei, a construit o concepție modernă despre stat și drept. Scopul statului este acela de a-i face pe oameni virtuoși și fericiți. Cei mai buni dintre oameni pot conduce dacă sunt aleși. Cel mai bun stat este cel care se bazează pe suveranitatea poporului. Aristotel insistă asupra necesității existenței unei clase de mijloc, contrapondere atât pentru săraci cât și pentru bogați, cea mai în măsură să guverneze pentru că poate reconcilia tendințele extreme.

Apariția și răspândirea creștinismului a transformat radical lumea antică. Învățătura lui Hristos și a apostolilor săi schimbă în profunzime societatea ultimului imperiu roman, premergător Evului Mediu. Principiile creștine pornesc de la ideea unei înțelegeri încheiate între Dumnezeu și poporul ales. Cel care conduce, fie că este sau nu rege, nu este decât un locțiitor al lui Dumnezeu. Legea divină este superioară oricărei constituții elaborate de om. Învățătura lui Hristos recomandă omului supunere față de puterea instituită. În Epistola către Romani, Sfântul Pavel afirmă că "orice persoană trebuie să fie supusă suveranilor pentru că nu există autoritate care să nu vină de la Dumnezeu", glorificând astfel supunerea față de autorități și ascultarea. Nesupunerea față de autoritățile civile echivalează cu înfruntarea lui Dumnezeu care le-a stabilit.

Doctrinele politice evoluează în perioada evului mediu dezvoltat în funcție de realitățile concrete, caracteristice fiecărui stat sau națiune.

După crizele politice din prima jumătate a sec. al XVII-lea, gândirea politică din Franța și Spania este preocupată pentru justificarea monarhiei absolute, considerată forma de conducere preferabilă tuturor celorlalte, mai ales pe motivul unicității deținătorului puterii. Un singur rege se integrează perfect într-un sistem întemeiat pe un singur Dumnezeu și prin stabilitatea politică ce decurge din principiul ereditar. Absolutismul va cunoaște forma sa deplină în Franța începând cu Henric al IV-lea (1589-1610) și terminând cu apoteoza modelului impus de Ludovic al XIV-lea (1643-1715), supranumit Regele Soare. Pentru acesta, suveranitatea absolută a regelui trebuia să se manifeste în domeniul legislativ, executiv, judiciar, dar și religios.

O contribuție importantă la dezvoltarea doctrinelor politice o constituie opera "Spiritul legilor" apărută în anul 1748, sub semnătura lui Charles de Secondat, baron de Montesquieu (1689-1755). Teoria politică concepută cu 100 de ani înaintea anului revoluționar 1848, este centrată nu numai pe mecanismele guvernării ci și pe implicațiile ce decurg din influența geografiei, istoriei, economiei și tradițiilor asupra statului și dreptului.

Inspirat din Aristotel în clasificarea tipurilor de regimuri politice în republică, monarhie și despotism, Montesquieu pledează pentru regimul monarhic, specific statelor moderne, cu opțiune declarată pentru monarhia britanică, pe care o consideră ideală, întrucât exercitarea puterii este moderată

printr-un echilibru ce decurge din repartizarea echitabilă a puterii. Separaţia puterilor în stat garantează libertatea oamenilor. În concepţia sa, puterea executivă trebuie încredinţată regelui, puterea legislativă adunărilor naţionale, iar cea judecătorească magistraţilor de profesie. În anul 1762 (la 14 ani de la apariţia "Spiritului legilor") **Jean-Jeacques Rousseau (1712-1778)** publică "Contractul social" opera sa politică reprezentativă, în care dezvoltă concepţia potrivit căreia statul, ca instituţie centrală a societăţii, a luat naştere odată cu apariţia proprietăţii private, adică datorită unui fenomen economic şi nu datorită divinităţii. Statul, în viziunea lui Rousseau, a luat naştere în urma contractului încheiat între indivizi şi societate, în virtutea căruia indivizii sunt apărati de lege în ce priveşte libertatea şi proprietatea lor. Pe acest fundament este afirmată teza suveranităţii poporului, a respectării legii, posibilă atât pentru indivizi cât şi pentru suveran. Autorul "Contractului social" face o distincţie clară între voinţa generală (voinţa comunităţii) şi voinţa individuală a cetăţenilor. Voinţa generală este însăşi suveranitatea care nu poate avea interese contrarii. Cetăţenii particulari pot avea interese contrarii. Voinţa societăţii (suveranitatea) nu poate fi înstrăinată şi nici divizată. Legile existente în societate trebuie să fie expresia voinţei generale, adică a întregului popor.

În istoria apariţiei şi dezvoltării statelor, Rousseau distinge trei forme de guvernământ: democraţia, aristocraţia şi monarhia.

Curentul liberalismului clasic plasează cetăţeanul în centrul preocupărilor statului. Scopul statului era acela de a face legi bune şi de a respecta principiul nevinovăţiei în treburile private. El trebuie să se plaseze deasupra grupurilor sociale, cu sarcina de a aplana conflictele şi contradicţiile dintre ele. Liberalismul afirmă şi susţine teza potrivit căreia orice putere trebuie limitată, fiecare stat trebuie condus pe baza unei Constituţii care să consfinţească libertăţile individuale, limitarea autorităţii suveranului şi a administraţiei. Principalul teoretician al liberalismului clasic a fost Benjamin Constant (1767-1830) care afirma că cel mai bun regim politic este monarhia constituţională.

Doctrina materialist-istorică marxistă sau doctrina socialistă a plasat problematica statului în contextul nemijlocit al luptei de clasă. Teza marxistă concepe statul ca un instrument de dominaţie a unei clase asupra alteia. Istoria omenirii demonstrează, în concepţia lui Marx, opoziţia permanentă dintre proletariat şi burghezie. Burghezia exploatează economic şi politic proletariatul şi nu este dispusă să renunţe la această dublă putere. Este nevoie de o revoluţie proletară care să asigure răsturnarea prin forţă a burgheziei de la putere. Urmează apoi o perioadă tranzitorie a dictaturii proletariatului, în cursul căreia se realizează exproprierea colectivă a mijloacelor de producţie, burghezia dispare ca şi clasă socială. Singura clasă socială o reprezintă proletariatul, iar statul va dispare.

Societatea comunistă, etapa următoare, este caracterizată, din punct de vedere al situaţiei economice, prin planificare, producţie optimă, munca liberă şi

voluntară, politica reducându-se la o disciplină socială liber acceptată de cetățeni. Proprietatea particulară este desființată, iar lupta de clasă este inexistentă.

Doctrina totalitarismului a fost reprezentată de fascism şi nazism.

Fascismul reprezintă teoria dezvoltată de Benito Mussolini (1883-1945) în Italia. În esență fascismul se opune principiului separației puterilor în stat, libertăților individuale şi proclamă statul totalitar, conceput a fi condus de un partid unic. Statul trebuie să controleze toate domeniile: politic, educațional, religios şi economic; autoritatea supremă în stat era Ducele, acompaniat de Marele Consiliu Fascist.

Nazismul se bazează pe doctrina politică şi filozofică dezvoltată de Adolf Hitler (1889-1945) în Mein Kamf (Lupta mea), în Germania. Nazismul a stabilit conceptul de rasă umană, a clasificat rasele în inferioare (suboameni) şi superioare (supraoameni) în frunte cu arienii.

Destinul acestor rase era categoric: evreii trebuiau exterminați, latinii şi slavii transformați în sclavi productivi iar arienii (germanii puri) stăpânii lumii.

Din această concepție rasială decurge natura statului: poporul (națiunea germană) este reprezentat de statul condus de Führer, care nu trebuie ales din moment ce el corespunde unei chemări, unei necesități interioare a poporului. El este înzestrat cu toate puterile. Statul german trebuia să îndeplinească idealul purității rasei, prin eliminarea ființelor inferioare, bolnavilor, interzicerea căsătoriilor mixte dintre arieni şi nearieni. În politica externă, Germania trebuia să dobândească spațiul vital prin război.

3. Statul la începutul mileniului III

Se vorbeşte şi se scrie într-o aprigă dezbatere despre **actuala criză a statului şi dreptului**.

Dar, trebuie spus de la început faptul că statul şi dreptul au fost permanent în criză.

Istoria politică a omenirii nu a înregistrat niciodată starea de linişte şi de stabilitate a celor doi mari actori, creație a realităților sociale pe care omenirea le-a cunoscut (statul şi dreptul).

Cu mai bine de 500 de ani înainte de Hristos, în Atena din inegalabila Grecia Antică, se crea un model de stat de drept, o democrație care îşi propunea să funcționeze pe următoarele coordonate:

- egalitatea în fața legii
- libertatea de opinie
- manifestarea pluralismului
- o artă a politicului, a compromisului ambițiilor rivale.

Acest model de stat nu a rezistat decât un secol. El s-a destrămat datorită comportamentului oamenilor politici care, atunci când ajungeau la putere, nu urmăreau decât să se îmbogățească, încălcând toate principiile arătate mai sus.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Demagogia cu efectele ei nocive a denaturat spiritul procedurilor democratice, a generat corupţie, fraude şi scandaluri, a dezvoltat birocraţia şi nedreptatea.

Din acest moment a început **nesfârşita criză a statului şi dreptului**, permanent alimentată de acest teribil decalaj, de o nepermisă ruptură, care s-a produs între **dorinţă** şi **putinţă**, între regulile pure de funcţionare şi realităţile sociale atât de profund modificate în istorie.

Societăţile, în evoluţia lor, au impus, sub presiunea realităţilor sociale, restrângeri ale rolului STATULUI.

Mai întâi a fost vorba de o diminuare semnificativă a rolului IDEOLOGIC al statului, care nefiind în stare să convingă asupra necesităţii menţinerii puterii sale, a cedat în favoarea creşterii rolului PIEŢII, care scade din rolul de control al statului asupra societăţii.

A urmat, inevitabil, **criza FUNCŢIONALĂ a statului** care s-a văzut în situaţia de a-şi asuma prea multe sarcini nemaiavând la dispoziţie mijloacele concrete de rezolvare a acestora.

Criza s-a adâncit în **epoca globalizării**, când societăţile transnaţionale ignoră suveranitatea statelor.

S-au experimentat, în ultima perioadă, mai multe modele de stat: cel liberal, cel social-democrat, cel conservator.

Toţi dorim realizarea a două lucruri:

- protecţia indivizilor şi
- coeziunea socială

Statul-providenţă îşi propune să se întemeieze pe concepţia **justiţiei sociale** care ar însemna redistribuirea bogăţiei comune în scopul asigurării bunăstării materiale şi intelectuale a cetăţenilor săi.

Acest tip de democraţie modernă are ca obiectiv înfăptuirea unei **egalităţi reale** a indivizilor, ignorând faptul că prin natura lor oamenii nu sunt egali.

Statul modern trebuie să înfăptuiască o reformă reală a societăţii, el trebuie să-şi reformuleze principiile şi funcţiile sale în raport de nevoile reale, justificate ale cetăţenilor.

Este nevoie de depăşirea imobilismului statului, de realizarea unei simplificări evidente a procedurilor, de mobilitate şi, mai ales, de eficienţă în limitarea birocraţiei şi corupţiei.

Statul modern trebuie să-şi restrângă **funcţia normativă**, cedând administraţiilor locale dreptul de a emite acte normative.

Într-o asemenea situaţie, **STATUL** ni se înfăţişează ca un ACTOR care nu mai dispune de capacitatea de a realiza obiectivele stabilite.

Există astăzi un vast sector public pe care statul îl subvenţionează.

Statul, creator de drept, este mai puţin suveran atunci când ordinea juridică internaţională primează celei interne.

Conceptul de suveranitate este astăzi atacat, contestat şi erodat.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Impactul globalizării duce la diminuarea semnificativă a rolului statelor naționale.

O primă caracteristică a scenei geopolitice este natura globală a problemelor contemporane, care nu mai pot fi abordate şi nici rezolvate prin efortul izolat al unei țări.

Astăzi multe din pârghiile clasice ale politicilor economice nu mai funcționează: capitalul nu mai are domiciliul fix, iar fluxurile financiare au ieşit de sub controlul guvernelor naționale.

O altă caracteristică se referă la influența crescândă a organizațiilor supranaționale (Banca Mondială, Fondul Monetar Internațional, NATO etc.) care dictează politicile pe care statele naționale trebuie să le adopte.

Statul națiune îşi exercita suveranitatea (legislativă şi executivă) sprijinindu-se pe "trepiedul" suveranității militare, economice şi culturale, reuşind să realizeze acel echilibru dinamic, apt să-i confere statului capacitatea de a-şi exercita funcțiile fundamentale, inclusiv aceea de supraveghere a teritoriului şi populației.

Toate cele trei picioare ale "trepiedului" suveranității au fost zdrobite. Primul anihilat a fost şi este piciorul economic. Statul-națiune nu poate ține sub control situația financiară şi devine simplu executant al deciziilor ce sunt elaborate în altă parte, dincolo de teritoriul său, în zona înaltă, inaccesibilă, a organismelor transnaționale.

În lucrarea "Globalizarea şi efectele ei sociale", Zygmunt Bauman (Editura Antet - 1999) - consemnează: "piețele financiare globale îşi impun legile şi preceptele asupra planetei. Statele nu au suficiente resurse sau libertate de mişcare pentru a-şi pune în funcțiune propriul mecanism de funcționare" (p. 72).

Practic statul nu mai controlează economia şi finanțele; aceste două importante componente sunt scoase din zona politicului, a zonei de decizie fundamentală, caracteristică statului națiune. Singurul lucru pe care îl mai poate face acest stat național veştejit, lucru care de fapt îi este permis sau mai bine zis impus, este să asigure un "buget echilibrat", lucru ce se realizează prin controlul asupra presiunilor locale, al protestelor adresate autorităților statale de importante segmente ale populației.

Într-un asemenea cadru este limpede că statul național nu mai poate asigura coerența societății şi disciplinarea comportamentelor indivizilor ce o compun. Oamenii îşi pierd încrederea în sistemul politic şi în falsa structură de administrare a societății.

Guvernele sunt incapabile să facă față unor asemenea realități. Ele pendulează între servilismul degradant față de organismele transnaționale care le impun ce legi trebuie să elaboreze, ce reguli sunt potrivite pentru comunitățile umane, ce trasee trebuie urmate în dezvoltarea sau subdezvoltarea economiei şi strădania de a bloca revolta cetățenilor umiliți de şomaj, de aroganța guvernaților, de impertinența grupurilor de superîmbogățiți.

Curentul care se dezvoltă astăzi în ştiinţele sociale este acela al „**negării statelor**". În studii de politologie, sociologie şi economie politică „statul apare ca şubrezit, golit de sens, detronat sau îngropat" (Linda Weiss - „Mitul statului lipsit de putere" – 1998, pag.18).

Suntem martorii confruntării a două mari curente: neoliberalismul de extracţie anglo-americană şi social-democraţia, de inspiraţie europeană.

Ideea de bază a gândirii liberale rezidă în cerinţa ca instituţiile politice să fie create nu atât pentru a proteja pe indivizi de ostilitatea potenţială a celorlalţi (homo homini lupus), ci mai ales pentru a proteja individul de măsurile discreţionare ale puterii.

Curentul social-democratic consideră că statul cel mai just este acela care, cu riscul restrângerii unor libertăţi, caută soluţii contra inegalităţilor.

Constatăm o ambivalenţă a cetăţeanului modern care vine din faptul că doreşte în acelaşi timp să se protejeze de stat şi să fie protejat de stat. Pe de o parte cetăţeanul critică excesiva intervenţie şi prezenţă a statului în economie, se revoltă împotriva birocraţiei care blochează iniţiativa personală, cere să poată controla cheltuielile publice, este permanent contrariat de privilegiile funcţiei publice, de expansiunea nepotismului şi clientelismului.

Pe de altă parte cetăţeanul cere statului să-i garanteze securitatea şi pacea civilă, să-l ocrotească, să nu-l abandoneze şi să asigure coeziunea societăţii. Atunci când se produc şi se amplifică situaţii de criză în domeniul financiar-bancar, al sănătăţii şi asigurărilor, al preţurilor, al manifestării criminalităţii (violenţă, droguri, terorism etc.) cetăţenii şi întreprinderile cer ajutorul statului.

Altfel spus funcţionează sloganul „să se privatizeze profiturile şi să se socializeze pierderile".

Conştienţi de varietatea abordărilor noţiunii de „economie globalizată" Paul Hirst şi Grahame Thompson precizează în lucrarea „Globalizarea sub semnul întrebării" (2000) următoarele: un sistem economic global este acela în care economiile naţionale diferite sunt subsumate şi rearticulate prin procesele şi tranzacţiile internaţionale.

Prima consecinţă majoră a economiei globalizate ar fi dificultatea fundamentală a guvernării ei, respectiv construirea unor modele integrate eficiente de politici publice naţionale şi internaţionale care să facă faţă forţelor de piaţă globale.

A doua consecinţă ar fi transformarea companiilor multinaţionale în companii transnaţionale, acestea deţinând rolul de actori principali în economia mondială. Companiile transnaţionale vor dispune de un puternic capital care nu are o identitatea naţională specifică, se pot stabili oriunde în lume pentru a obţine cele mai mari şi mai sigure profituri. Guvernele naţionale nu ar mai putea să adopte nici un fel de reglementare efectivă contrară standardelor internaţionale impuse de companiile transnaţionale.

A treia consecinţă a globalizării ar fi continuarea declinului influenţei politice şi al puterii de negociere economică a forţei de muncă organizate.

Globalizarea conduce inevitabil la slăbirea capacităţii statelor naţionale de a-şi impune propriile obiective de reglementare, la scăderea puterilor lor disciplinare.

Un loc central în analizele şi dezbaterile ce au loc în legătură cu rolul statelor în acest vârtej al globalizării îl ocupă Uniunea Europeană.

Definită, potrivit Proiectului de Tratat de Instituire a unei Constituţii pentru Europa, ca o uniune democratică de state, Uniunea Europeană „acţionează pentru dezvoltarea durabilă a Europei, bazată pe o creştere economică echilibrată, pe o economie socială de piaţă foarte competitivă, vizând ocuparea deplină a forţei de muncă şi progresul social" (art. 3 din Titlul I). Sunt garantate „libera circulaţie a persoanelor, a mărfurilor, a serviciilor şi a capitalurilor" (art. 4 din Titlul I), „sunt respectate identitatea naţională a statelor sale membre în ce priveşte structurile lor fundamentale politice şi constituţionale, inclusiv în ce priveşte autonomia locală şi regională. Uniunea respectă funcţiile esenţiale ale statului" (art. 5 din Titlul I).

Cadrul instituţional unic al Uniunii Europene (Parlamentul European, Consiliul European, Consiliul de Miniştri, Comisia Europeană şi Curtea de Justiţie), competenţele stabilite şi politicile reglementate în Proiectul Constituţiei oferă, în opinia noastră, garanţia atingerii marilor obiective ale Europei Unite, care va fi un factor de stabilitate şi un punct de referinţă în noua ordine mondială.

Relevante şi generatoare de optimism în această privinţă sunt opiniile exprimate de Paul Hirst şi Grahame Thompson (lucrarea citată): „suveranitatea este alienabilă, statele cedează puterea agenţiilor suprastatale, însă nu într-un cuantum fix. Deşi cedează din puteri, statele naţionale dobândesc noi roluri, îndeplinind în special funcţia de legitimare şi sprijinire a autorităţilor pe care le-au creat prin cedarea acestei suveranităţi". Statele-naţiune au în continuare o semnificaţie centrală, fiind principalii actori ai artei guvernării...statul-naţiune este pivotul dintre instituţiile supranaţionale şi cele naţionale...el reprezintă vocea exclusivă a unei populaţii înregimentate teritorial. Mai mult, statele-naţiune reprezintă principala sursă de domnie a legii" (pag. 381,383).

Într-o altă lucrarea intitulată „După statul-naţiune" (1994 – pag. 264) autorii M. Horsman şi A. Marshall susţin următoarele idei: „nici naţiunea, nici statul nu sunt pe punctul de a dispărea...nu există structuri care să le substituie şi să poată îndeplini toate funcţiile asociate în mod tradiţional cu statul naţiune. În acelaşi timp, oamenii nu sunt pregătiţi să renunţe cu desăvârşire la un naţionalism centrat pe stat" (citatul este reprodus din lucrarea „Retragerea statului" – autor S. Strange – pag. 111, tradusă în limba română în anul 2002, Editura Trei).

Importanţa Uniunii Europene, ca uniune democratică de state, cu personalitate juridică şi o construcţie instituţională solidă, este remarcabil exprimată de Ulrich Beck (în lucrarea „Ce este globalizarea" – 1997, Editura Trei,

pag. 201): „FĂRĂ EUROPA NU EXISTĂ RĂSPUNS LA GLOBALIZARE. Numai în spaţiul transnaţional al Europei, politica fiecărui stat poate deveni dintr-un obiect care ameninţă globalizarea, un subiect care îi dă forma. Nu există nici o ieşire din capcana globalizării. Poate una transnaţională. O formaţiune statală de mărimea Uniunii Europene ar putea restabili primordialitatea politicii, capacitatea de acţiune politică, economică şi socială, verificabilă în mod democratic".

În Preambulul Proiectului Tratatului de Instituirea a unei Constituţii pentru Europa (adoptat prin consens de Convenţia Europeană la 13 iunie şi 10 iulie 2003) regăsim formulate următoarele idei şi principii generoase:

- Europa este un continent purtător de civilizaţie; locuitorii săi, veniţi în valuri succesive de la începuturile umanităţii, au dezvoltat aici în mod progresiv valorile care stau la baza umanismului: egalitatea oamenilor, libertatea şi respectarea naţiunii;
- Astăzi construim Europa Unită inspirându-ne din moştenirea culturală, religioasă şi umanistă a popoarelor sale, care rămân mândre de identitatea şi de istoria lor naţională;
- „Unită în diversitate", Europa oferă popoarelor sale cele mai bune şanse de a continua, cu respectarea drepturilor fiecăruia şi cu conştiinţa răspunderii faţă de generaţiile viitoare ale planetei, MAREA AVENTURĂ care îşi găseşte aici un spaţiu privilegiat de speranţă umană.

4. Puterea de stat este o componentă esenţială a conţinutului statului, care poate fi definită ca o formă istoricește determinată şi variabilă de autoritate.

În societate există numeroase forme de autoritate: autoritate morală, politică, religioasă, juridică.

Puterea de stat este un atribut caracteristic statului, ce se deosebeşte de celelalte categorii sau forme de autoritate, prin trăsături caracteristice: are caracter politic, are o sferă generală de aplicabilitate, dispune de structuri specializate care o realizează (la nevoie prin utilizarea mijloacelor violente) şi este suverană.

Toate aceste caracteristici sunt la fel de importante, cu deosebire în epoca actuală când conceptul de stat naţional constituie obiectul unor analize şi abordări în contradicţie cu doctrina clasică.

Am arătat că puterea de stat este SUVERANĂ.

Suveranitatea desemnează prerogativa (dreptul) statului de a organiza şi conduce societatea şi de a stabili raporturi cu alte state. Aşadar, există o **latură internă** a suveranităţii statului care se referă la puterea acestuia de a conduce societatea, de a comanda în ultimă instanţă, prerogativă ce se materializează în elaborarea normelor juridice şi în urmărirea (asigurarea) aplicării acestora în practică, pentru realizarea idealului său, acela al ordinii de drept.

Fiecare stat îşi organizează "treburile interne" potrivit ideologiei pe care o promovează şi filozofiei pe care o dezvoltă în numele acesteia. În consecinţă, statul stabileşte, prin intermediul dreptului (a actelor normative) modul de organizare şi mecanismul de funcţionare a puterilor publice, statutul juridic al cetăţenilor, regimul proprietăţii, organizarea partidelor politice, cadrul general al obiectivelor economice de importanţă strategică etc. Cu alte cuvinte, întregul angrenaj social şi problematica societăţii sunt guvernate de suveranitatea statului.

Latura externă a suveranităţii reprezintă ansamblul activităţilor ce alcătuiesc comportamentul statului în raporturile cu celelalte state, demersurile sale concrete în vastul teritoriu de acţiune al societăţii naţiunilor. Această latură a suveranităţii este denumită şi independenţa puterii sau neatârnarea acesteia.

Statul îşi stabileşte singur, fără amestecul vreunui alt stat, politica sa internă şi externă. Independenţa în domeniul relaţiilor internaţionale ale statului constă în faptul că, statul dezvoltă politica externă pe care singur şi-o construieşte, fiind obligat în acelaşi timp să respecte normele dreptului internaţional, precum şi drepturile suverane ale altor state.

5. Funcţiile statului

a) **funcţia legislativă** este expresia, manifestarea directă a suveranităţii poporului şi se caracterizează prin aceea că statul stabileşte reguli de conduită socială obligatorii şi care pot fi aduse la îndeplinire în situaţia încălcării sau nesocotirii lor, prin forţa de constrângere pe care numai statul o are. Statul poate transforma în lege orice principiu de conduită umană necesar pentru dezvoltarea economică şi socială, menţinerea ordinii publice şi asigurarea ordinii sociale.

b) **funcţia executivă şi administrativă** are ca obiect organizarea aplicării şi aplicarea în practică a legilor, asigurarea funcţionării serviciilor publice instituite în acest scop, precum şi elaborarea de acte normative date în baza legilor.

c) **funcţia jurisdicţională** are ca obiect principal soluţionarea conflictelor juridice care se pot naşte în societate şi asigurarea respectării legilor, prin punerea în aplicare a unor proceduri speciale menite să garanteze o deplină obiectivitate.

d) **funcţia externă** a statului desemnează activităţile desfăşurate de stat pentru dezvoltarea relaţiilor cu alte state pe baza principiilor dreptului internaţional, cât şi pentru participarea la organismele internaţionale, în scopul rezolvării problemelor proprii, naţionale şi a chestiunilor generale, globale, ale omenirii.

Pentru realizarea funcţiilor sale, statul îşi organizează un sistem de instituţii (de organe) care sunt expresia concretă a autorităţilor publice, respectiv a autorităţii legislative, executive şi judecătoreşti.

Aşadar, fiecărei puteri în parte îi corespunde o categorie de organe ale statului: puterii legislative - organele legislative (Parlament, Adunare Naţională,

Congres etc.); puterii executive - organele executive care sunt reprezentate de şeful statului, şeful guvernului, guvernul; puterii judecătoreşti – organele judiciare.

Alături de organele legislative, executive şi judecătoreşti statul dispune de un aparat de stat alcătuit din persoane alese sau numite, un aparat de specialitate menit să asigure realizarea activităţii de stat (aparat poliţienesc, armată, aparat administrativ). Aceste persoane din cadrul aparatului de stat sunt funcţionarii publici şi funcţionarii simpli.

Funcţionarii publici sunt investiţi legal să înfăptuiască funcţiile statului prin acte juridice şi fapte materiale specifice domeniului în care aceştia sunt încadraţi.

Funcţionarii publici îşi desfăşoară activităţile specifice în limitele competenţelor ce le sunt stabilite prin legi.

6. Forma statului este un concept complex care exprimă modul de organizare a conţinutului puterii, structura internă şi externă a acestui conţinut.

Laturile componente ale formei de stat sunt: **forma de guvernământ, structura de stat şi regimul politic**.

Forma de guvernământ desemnează modul în care sunt constituite şi funcţionează organele supreme ale statului. Din acest punct de vedere, cele mai întâlnite forme de guvernământ au fost şi sunt **monarhia şi republica**.

a) **Monarhia**, ca formă de guvernământ se caracterizează prin aceea că şeful statului este un monarh (rege, domn, împărat, prinţ, emir) ereditar sau desemnat, potrivit unor proceduri specifice, în funcţie de tradiţiile regimului constituţional. Cele mai cunoscute tipuri de monarhii sunt:

- **Monarhia constituţională** se caracterizează prin limitarea puterilor monarhului de către legea fundamentală a statului (constituţia) pe care monarhul nu o poate modifica. Totuşi, monarhul poate dizolva Parlamentul, poate organiza noi alegeri, are dreptul (posibilitatea) de a respinge legile votate de Parlament.
- **Monarhia parlamentară** este forma de guvernământ caracterizată printr-o autoritate redusă a monarhului, Parlamentul fiind în fapt abilitat să formeze guvernul pe baza majorităţii parlamentare. Această formă de guvernământ există astăzi în Anglia, Belgia, Suedia, Norvegia, Danemarca, Olanda.

De exemplu, potrivit Constituţiei Belgiei din anul 1881, puterile constituţionale ale Regelui sunt ereditare, în descendenţă directă, naturală şi legitimă, pentru urmaşii săi de sex masculin, în ordinea naşterii şi cu excluderea perpetuă a femeilor. Persoana Regelui este inviolabilă, numai miniştri săi fiind responsabili. Nici un act juridic al Regelui nu poate avea efecte dacă nu este contrasemnat de un ministru. Regele numeşte şi revocă pe miniştri, conferă grade militare, comandă forţele armate, declară război şi încheie pacea şi poate dizolva Parlamentul.

b) **Republica** este acea formă de guvernământ în care cetățenii aleg un șef de stat, denumit de regulă preşedinte. Guvernarea se realizează prin reprezentanți aleşi după proceduri electorale. Preşedintele poate fi ales direct, prin vot universal, sau de către Parlament. Din acest punct de vedere cele mai cunoscute forme de republică sunt:

– **Republica parlamentară** se caracterizează prin aceea că şeful statului este ales de către Parlament, în fața căruia răspunde. Ca urmare, poziția preşedintelui este inferioară Parlamentului, aşa cum întâlnim în prezent în Germania, Austria, Italia, Finlanda, Ungaria.

De exemplu, Preşedintele Republicii Italia este ales de ambele Camere ale Parlamentului (Camera Deputaților şi Senat), pe termen de şapte ani. Acesta este abilitat să autorizeze prezentarea proiectelor de lege inițiate de Guvern, promulgă legile şi emite decrete cu putere de lege, acreditează şi primeşte reprezentanții diplomatici, ratifică tratatele internaționale după autorizarea prealabilă a Camerelor, este comandantul forțelor armate, prezidează Consiliul Superior al Magistraturii.

Preşedintele republicii nu răspunde de actele săvârşite în exercițiul funcției sale decât în cazurile de înaltă trădare contra Constituției.

– **Republica prezidențială** se caracterizează prin alegerea şefului de stat fie direct, prin vot universal, egal, secret şi liber exprimat de către cetățeni, fie indirect, prin intermediul colegiilor electorale sau electori (cazul alegerii preşedintelui S.U.A.)

În cadrul acestei forme de guvernământ prerogativele preşedintelui sunt puternice (în SUA preşedintele este şi şeful guvernului).

7. **Structura de stat** desemnează organizarea de ansamblu a puterii în raport cu teritoriul, criteriu în funcție de care statele se clasifică în state unitare (simple) şi state compuse (federale).

a) **Statul unitar sau simplu** se caracterizează prin existența unei formațiuni statale unice şi a unui singur rând de organe centrale de stat (un singur legiuitor, un singur guvern, un singur organ judecătoresc suprem). Organele administrației publice locale se subordonează organelor de stat centrale. Sunt state unitare: România, Bulgaria, Italia, Suedia, Ungaria, Franța.

b) **Statul federativ, compus sau unional** este format din două sau mai multe state membre, din unirea cărora se creează un stat nou, **FEDERAȚIA** - ca subiect unitar de drept. În aceste state există două rânduri de organe de stat centrale: organele federației (Parlament, Guvern. organ suprem de justiție) şi organele statelor membre, în sensul că fiecare stat are un Parlament, un Guvern şi un organ de justiție suprem propriu.

Parlamentul Federal este, de regulă, bicameral. Raporturile dintre statele membre ale federaţiei sunt raporturi de drept intern, reglementate prin Constituţia federaţiei. Sunt state federative: Statele Unite ale Americii, Mexicul, Canada, Argentina, Brazilia, India, Germania, Australia, Elveţia, Iugoslavia.

Precizare: sub aspectul structurii de stat România este un stat unitar. În art. 1 din Constituţie se consacră caracterul naţional, suveran, independent, unitar şi indivizibil al statului român.

8. Regimul politic, ca latură componentă a formei statului, reprezintă modalităţile practice prin care puterea politică este organizată într-o ţară determinată.

În doctrina franceză, noţiunea de regim politic vizează: regulile de organizare şi funcţionare a instituţiilor constituţionale, sistemul de partide, practica vieţii politice, precum şi moravurile politice.

Din punct de vedere al **regimului politic** statele se clasifică în: state democratice, state oligarhice şi state monocratice (despotice).

Statele monocratice se caracterizează prin faptul că autoritatea publică, puterea în expresia ei directă, este exercitată de o singură persoană (monos = singur şi kratos = autoritate). Indiferent cum este denumită persoana (rege, împărat, prinţ, conducător, duce sau chiar preşedinte) esenţial este ca puterea supremă în stat să fie concentrată în mâinile unei singure persoane. Monocraţia duce în cele din urmă la totalitarism, la tiranie, la despotism.

Întâlnite cel mai frecvent în antichitate şi în evul mediu, statele monocratice au existat şi în epoca modernă şi contemporană (Germania sub conducerea lui Hitler, Italia lui Mussolini, Spania sub dictatura lui Franco, Portugalia condusă de Salazar, URSS sub conducerea lui Stalin, România sub dictatura lui Ceauşescu etc.)

Statele oligarhice se caracterizează prin aceea că autoritatea publică este deţinută şi exercitată de o categorie restrânsă de persoane, de o minoritate. Aceste grupuri oligarhice nu deţin puterea în baza unui mandat acordat de popor, ci pe criterii fixe, prestabilite de: vârstă (gerontocraţia), avere (plutocraţia), naştere (aristocraţia).

Statele democratice se caracterizează prin faptul că autoritatea publică se întemeiază pe voinţa poporului, exprimată prin alegeri libere şi corecte. Această autoritate proclamă şi garantează libertăţile publice, sistemul pluralist, responsabilitatea guvernanţilor, exercitarea imparţială a justiţiei, separarea puterilor în stat, respectarea fiinţei umane şi a statului de drept.

Democraţia înseamnă domnia dreptului, domnia legii.

Prof. Juan Ramon Capela de la Universitatea din Barcelona susţine că astăzi există **patru tipuri de state:**

- **state mature sau principale,** caracterizate ca dezvoltate industrial, financiar şi militar,
- **state aflate la periferia economică,** caracterizate de o slabă productivitate şi modeste financiar şi militar,
- **state uitate,** aflate la marginea exterioară (Africa, America Latină),
- **state care se plasează** între aceste trei categorii.

9. Corelaţia IDEOLOGIE, DOCTRINĂ POLITICĂ, STAT, DREPT

În teritoriul vast al ştiinţelor sociale cel mai derutant concept este acela al ideologiei.

Dicţionarele definesc **ideologia** ca "totalitatea ideilor şi concepţiilor filozofice, morale, religioase etc. care reflectă, într-o formă teoretică, interesele şi aspiraţiile unor categorii sociale într-o anumită epocă. Ştiinţa care are ca obiect de cercetare studiul ideilor, al legilor şi originilor lor" (Dicţionarul Explicativ al Limbii Române - ediţia 1996).

Termenul de **doctrină** desemnează "totalitatea principiilor unui sistem politic, ştiinţific, religios etc.".

Ideologia, ca ştiinţă, este rezultanta revoluţiilor politice şi sociale care au acompaniat Prima Revoluţie Industrială şi care au permis consolidarea şi răspândirea idealurilor democratice, a concepţiilor moderne despre societate şi evoluţia acesteia.

Cel care a plasat ideologia în avangarda discursului politic a fost Karl Marx, discipolul lui Hegel.

Marile doctrine politice pe care le-a cunoscut epoca modernă şi contemporană (**liberalismul** -fondat de John Locke în Anglia, în anul 1690; **anarhismul** - fondat de Proudhon - 1860; **socialismul** - fondat de Saint Simon şi Charles Fourier şi desăvârşit de Karl Marx, cu dezvoltările sale cunoscute drept: leninism, stalinism, maoism etc.; **totalitarismul** cu variantele fascism şi nazism; **pluralismul** prezent astăzi în SUA.) s-au născut, au evoluat şi au dominat spaţiul de gândire şi acţiune al forţelor politice decenii şi secole de-a rândul.

Doctrinele politice au caracterizat şi caracterizează sistemele politice din societate. Fiecare partid sau structură politică îşi elaborează propria doctrină, o doctrină globală cu componentele: politică, economică şi religioasă. Aflat pe scena politică a societăţii, fiecare partid lansează poporului idei, concepte, teorii, programe, manifeste etc., încercând să atragă, să înroleze sub stindardul său cât mai mulţi adepţi şi simpatizanţi.

Pe baza doctrinei globale promovate, partidul său cucereşte, prin forme şi mecanisme democratice sau antidemocratice, puterea politică.

Odată ajuns la putere, partidul construieşte strategia concretă de punere în aplicare a doctrinei proprii.

Primul şi cel mai important domeniu care trebuie transformat şi modelat potrivit doctrinei este STATUL, pe care politicienii îl definesc ca principală instituţie politică a societăţii, capabilă să exercite puterea suverană. Statul reprezintă sistemul nervos central al societăţii, motiv pentru care puterea politică instalată va acţiona astfel încât statul să fie în măsură a implementa conceptele doctrinei respective. Puterea politică ghidată de o doctrină proprie este forţa care comandă în societate. Important este faptul că **dreptul** se află în slujba obiectivelor stabilite de puterea politică. Teoretic vorbind, **dreptul** ar trebui să aibă capacitatea de a cenzura comenzile statului, de a domoli nervozitatea ori nerăbdarea puterii politice, asigurând reglementarea sub forma normelor juridice a celor mai importante domenii ale vieţii economice, politice şi sociale, plecând de la protecţia valorilor juridice, a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, a democraţiei reale în general.

Corelaţia dintre ideologie-doctrină politică, stat şi drept este evidentă:

— ideologie - doctrină nazistă - stat nazist - drept nazist;
— ideologie - doctrină liberală - stat liberal - drept liberal;
— ideologie - doctrină socialistă - stat socialist - drept socialist.

Voinţa statului este voinţa puterii politice. Normele juridice sunt elaborate potrivit voinţei statului, voinţei puterii politice. Dreptul nu ar putea să fie eficient, nu ar putea fi aplicat fără ca el să aibă garanţia forţei statului.

Dreptul este oglinda statului, este expresia puterii politice.

*
* *

Concepţiile despre rolul statului în epoca globalizării

1. Concepţia lui Francis Fukuyama, formulată în lucrarea „Construcţia statelor" (2004).

Statul îndeplineşte o diversitate de funcţii: **unele pozitive,** prin care protejează dreptul de proprietate şi garantează siguranţa publică, şi **unele negative,** prin care confiscă proprietatea şi încalcă drepturile cetăţenilor săi.

Politica modernă are drept sarcină primordială aceea de a domestici puterea statului de a-i dirija activităţile spre scopuri considerate legitime de către populaţia pe care o slujeşte şi de a reglementa exercitarea puterii prin domnia legii. Esenţa neoliberalismului o reprezintă reducerea gradului de intervenţie a statului în afacerile economice.

Societatea de astăzi generează o puternică cerere internă de instituţii, care pot fi create pornind de la zero, pot fi importate din afară, ori pot fi create prin adaptarea de modele străine la condiţiile locale. Astăzi, cele mai multe instituţii se creează ca urmare a presiunii externe, exercitată de Uniunea Europeană, NATO,

forma Mondială, Fondul Monetar Internațional, Organizația Mondială a Comerțului. Guvernele multor țări sunt supradimensionate, iar instituțiile de bază nu au forța necesară pentru a-și îndeplinii misiunile, din cauza bugetelor insuficiente și centralizării excesive.

Ambiguitatea organizațională vine din faptul că scopurile instituțiilor statului sunt neclare, contradictorii și slab conturate, la care se adaugă dificultățile în monitorizarea acestora și în măsurarea rezultatelor obținute (de exemplu, în educație și învățământ, poliție, justiție etc.).

Cu privire la legitimitatea democratică la nivel internațional, dilema se referă la „cine are dreptul să decidă a cui suveranitate trebuie să fie violată și pe ce temeiuri".

Din acest punct de vedere, s-a creat o adevărată prăpastie între Statele Unite ale Americii și Uniunea Europeană.

Potrivit **teoriei unilateralismului american,** S.U.A. pot declanșa războiul preventiv contra teroriștilor sau statelor care sponsorizează terorismul, acolo unde și când doresc.

Teoria excepționalismului american dezvoltă ideea că S.U.A. sunt o excepție în ce privește statalitatea, suveranitatea, întrucât sunt antietatiste, induridualiste, egalitariste și liberale în expresie absolută. Pentru americani, Declarația de Independență și Constituția nu reprezintă numai bazele ordinii juridice și politice pe continentul nord-american; ele reprezintă întruchiparea valorilor universale, pline de semnificații pentru întreaga lume, care trec dincolo de hotarele S.U.A. Acest sentiment conduce la o tendință tipic americană de a confunda propriile interese naționale cu interesele mai largi ale lumii în ansamblul ei.

Este o realitate faptul că în statele naționale unele din funcțiile tradiționale ale acestora au fost transferate societății civile și pieței libere. A fost redusă anvergura statelor naționale: statul nu mai deține monopolul exclusiv asupra capitalurilor, forței de muncă, informațiilor etc.

Procesul de veștejire a statului reprezintă rezultanta nivelului inadecvat de dezvoltare instituțională, adică incapacitatea statelor și respectiv a instituțiilor sale de a găsi soluțiile optime de gestionare a problemelor pe care le generează globalizarea.

2. Concepția lui Benjamin Barber, formulată în lucrarea „Imperiul fricii – război, terorism și democrație", publicată în anul 2005, poate fi sintetizată astfel:

- S.U.A. se află pe o traiectorie de coliziune cu istoria, este practic năucită de conștientizarea bruscă a vulnerabilității, dar incapabilă să descifreze mesajul interdependenței obligatorii care definește lumea secolului XXI.

- S.U.A. a învățat, după atacurile teroriste comise la 11 Septembrie 2001, că este mai bine să fie temută decât iubită;

- S.U.A. a invocat dreptul la acţiune unilaterală, la războiul preventiv şi schimbarea de regim în Irak, subminând cadrul internaţional bazat pe drept şi cooperare, al cărui principal arhitect a fost odinioară. S.U.A. cred că alţii pot să instaureze democraţia peste noapte, importând instituţii americane care, în S.U.A. au avut nevoie de secole pentru a fi cultivate şi dezvoltate;

- de la fondarea ei, S.U.A. s-a crezut unică şi excepţională termenii cu care operează guvernele de la Casa Albă sunt **bine şi rău,** extraşi din Biblie. Misiunea S.U.A. este să asigure **binele** aşa cum îl înţelege şi cum îl doreşte. Formulele lansate de R. Reagan – **imperiul răului** (cu referire la U.R.S.S.) şi de G. Bush – **axa răului** (cu referire la Irak, Iran şi Coreea de Nord) sunt semnificative.

- o cultură nu poate fi dezrădăcinată dintr-o naţiune, dintr-un grup etnic, la ordinul Americii sau al altcuiva. Democraţia nu poate fi impusă la ordinul cuiva, prin forţa armelor; ea nu se naşte din cenuşa războiului, ci dintr-un istoric de strădanii, acţiune civică şi dezvoltare economică. Ea nu se construieşte cu materiale exportate de America şi nici la umbra firmelor din sectorul privat sau a O.N.G. – urilor americane care sunt astăzi prezente în Afganistan şi Irak. Democraţia se dezvoltă încet şi are nevoie de efortul indigen, de cultivarea instituţiilor civile locale şi de un spirit cetăţenesc sănătos, care este generat preponderent de educaţie. Democraţia nu poate fi oferită în dar unui popor care nu o doreşte şi nici nu poate fi importată de o cultură care nu este pregătită pentru ea. America nu poate să transforme în democraţii alte ţări numai în virtutea propriei voinţe.

Soluţia pentru democraţie este crearea de cetăţeni. Cetăţenii sunt creaţi şi nu născuţi. Ei se creează prin educaţie şi prin exercitarea drepturilor.

- expresia cea mai des utilizată astăzi este PAX AMERICANA, care vizează o societate globală bazată pe respect şi bună înţelegere, impusă lumii de forţă militară unilaterală americană, însoţită de un nivel de cooperare şi respectare a legii care să nu stea în calea deciziilor şi acţiunilor unilaterale. Alternativa la PAX AMERICANA ar fi LEX HUMANA, adică legea universală care îşi are rădăcinile în comunitatea umană şi operează în beneficiul buneii înţelegeri globale, şi care urmăreşte concentrarea suveranităţilor cu gurul legilor, al instituţiilor şi dreptului internaţional.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL I
ORGANIZAREA POLITICĂ ŞI INSTITUŢII JURIDICE LA GETO-DACI

1. Cele mai vechi vestigii

Cele mai vechi vestigii **ale existenţei şi activităţii. omului în spaţiul carpato-danubian datează din epoca paleoliticului (a pietrei cioplite), aproximativ cu 50.000 de ani înainte de Hristos. Ele sunt puse în evidenţă de bogatele descoperiri arheologice de la Bugiuleşti (judeţul Vâlcea), Valea Dârjarului (lângă Slatina), Peştera de la Ohaba Ponor şi Peştera Cioarei de la Boroşteni (judeţul Gorj).**

Cei mai îndepărtaţi strămoşi ai omului trăiau în cete şi îşi asigurau hrana prin vânătoare, pescuit şi cules.

Trecerea de la paleolitic la neolitic (piatra şlefuită) marchează structurarea cetei primitive şi constituirea ginţilor, care reprezentau grupuri umane în care descendenţa este urmărită pe linie maternă (ginta matrilineală).

Ca formă de organizare, ginta matrilineală reprezenta o uniune cu caracter personal şi nu teritorial, în fruntea ei aflându-se femeia cea mai în vârstă.

Mai multe ginţi matrilineale se grupau în fratrii (2-4 ginţi), iar mai multe fratrii formau un trib.

Se produce specializarea triburilor: unele devin crescătoare de animale, altele cultivatoare ale pământului. Apariţia ceramicii, în jurul anului 6000 înainte de Hristos, este dovedită de remarcabilele descoperiri arheologice de la Cucuteni, precum şi obiectele din lut specifice culturii Hamangia, căreia îi aparţine "gânditorul" şi perechea lui (descoperite lângă Cernavodă în locul numit Dealul Sofia).

O extraordinară descoperire arheologică s-a realizat în anul 1961 la Tărtăria (localitate din comuna Săliştea, judeţul Alba) unde au fost identificate 3 tăbliţe de lut ars, 26 de figurine de teracotă şi 3 figurine de alabastru. Tăbliţele de lut, cu un diametru de 6,5 cm, conţin o scriere pictografică, fiind mai vechi cu cel puţin un mileniu decât cele descoperite în Sumer, ce sunt datate anul 3300 înainte de Hristos.

Un apreciabil număr de specialişti au avansat ideea că aceste tăbliţe ar reprezenta dovada indubitabilă că primul alfabet din istorie ar aparţine strămoşilor noştri geto-daci.

Cercetătorii Europei preistorice J. Carpentier şi F. Lebrux consemnează, în volumul "Istoria Europei" (Editura Humanitas-1997-pag.31): "Cele mai vechi urme europene ale unei economii de producţie se găsesc în Balcani. Încă de la

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

sfârşitul mileniului al VII-lea, e atestată o economie bazată pe creşterea animalelor (oi, capre, porci, vite) şi practicarea cultivării grâului, a orzului şi a lintei. În Ungaria meridională, sudul Ucrainei, România, Bulgaria şi o parte a Iugoslaviei, se dezvoltă o cultură numită Stareevo-Criş, caracterizată prin existenţa unor aşezări umane permanente sau seminomade existente pe văile râurilor, cu locuinţe din lemn acoperite cu argilă". La cumpăna dintre mileniile III-II î.H. se produce pătrunderea în spaţiul carpato-danubian a triburilor nomade de indo-europeni care au impus triburilor sedentare limba, fiind însă asimilaţi de către aceştia din punct de vedere cultural (expresia acestui proces o regăsim în cultura Monteoru, caracteristică epocii bronzului).

Utilizarea pe scară largă a bronzului a făcut posibilă realizarea unui însemnat progres economic, dar şi în planul organizării şi consolidării triburilor. Triburile din epoca bronzului încep să se organizeze militar: aşezările sunt fortificate, se construiesc mici cetăţi, iar războinicii ocupă un loc mai important în comunităţile umane. Bărbatul devine figura centrală, astfel că, ginta patrilineală (patriarhatul) se impune în realitatea acelor timpuri.

În cadrul tribului, familia patriarhală ajunge celula economică principală a societăţii, având un lot propriu din pământul comun şi în proprietate privată produsele muncii, unelte de muncă şi vite.

Familia patriarhală reunea zeci de indivizi şi era condusă de bărbatul cel mai bătrân, ajutat de femeia cea mai în vârstă. Mai multe familii patriarhale formau ginta patriarhală care era condusă de şeful celei mai vechi familii, copiii celorlalte familii alcătuiau *sfatul ginţii*, iar adunarea generală a ginţii cuprindea toţi membrii ginţii respective.

Mai multe ginţi patriarhale alcătuiau fratria patriarhală, care se îngrijea de organizarea reuniunilor ginţilor, rezolva conflictele apărute între ginţi, asigura oficierea cultului comun şi organiza fosta armată ce lupta sub un semn (stindard) propriu.

Totalitatea fratriilor alcătuiau *tribul patriarhal*, conducătorul acestuia fiind cel mai bătrân şi experimentat şef de gintă. Celelalte căpetenii alcătuiau *sfatul tribului*, lor alăturându-li-se liderii religioşi.

Sistemul penal aplicat în cadrul comunităţilor patriarhale se baza pe legea talionului, cel judecat fiind supus oprobiului public şi obligat să se sinucidă sau să abandoneze comunitatea.

Relaţiile dintre triburi devin relaţii de confruntare, conflictuale, odată cu trecerea la epoca fierului, care marchează desprinderea treptată a aristocraţiei militare (o pătură socială înstărită) care acaparează funcţiile de conducere şi dobândeşte drept ocupaţie principală purtarea războaielor pentru cucerirea de noi teritorii şi bogăţii.

Pe teritoriul României civilizaţia fierului se dezvoltă începând cu secolul al XI-lea î.H., purtătorii acestei civilizaţii fiind triburile tracice, de origine indo-

europeană. Ramura nordică a blocului tracic au constituit-o GETO-DACII, două denumiri ale aceluiaşi popor.

Din punct de vedere politic geto-dacii erau împărţiţi în mai multe triburi, amplasate pe teritorii distincte. Cea mai veche menţiune cu caracter istoric despre geţi aparţine "părintelui istoriei" - Herodot, care relatează expediţia împăratului Persiei, Darius, împotriva sciţilor (aproximativ 514 î.H.). Numindu-i "cei mai viteji şi cei mai drepţi dintre traci" Herodot menţionează faptul că, geţii se cred nemuritori (ei admit nemurirea sufletului, care, după moartea pământeană, merge la divinitatea lor, Zamolxis).

În această perioadă, teritoriile populate de geto-daci intră în sfera de interes a lumii greceşti, fiind declanşată o veritabilă acţiune de colonizare a bazinului Pontului Euxin (Marea Ospitalieră) prin cele 90 de colonii întemeiate pe parcursul a trei secole. Cele mai puternice şi reprezentative colonii au fost Histria, Tomis, Callatis, care a favorizat, în timp, dezvoltarea unor puternice schimburi economice între greci şi geto-daci.

Populaţia grecească stabilită în colonii a exercitat o evidentă influenţă asupra autohtonilor, cunoscută fiind civilizaţia net superioară a celor care întemeiaseră puternicele cetăţi Atena şi Sparta.

Este locul să pomenim aici perioada lui Pericle (450-430 î.H.) când Atena devine centrul intelectual şi artistic al Greciei. Pe Acropole, Panteonul şi Sanctuarul zeiţei Athena, atestă puterea cetăţii în care Eschil, Sofocle şi Euripide, participă la naşterea teatrului tragic, iar Protagoras creează şcoala de filozofie, continuată de Socrate.

În cursul secolului al IV-lea, o nouă putere se afirmă în Balcani: regatul Macedoniei. Venirea pe tron a lui Filip al II-lea în anul 359 î.H. deschide o perioadă de maximă înflorire a acestei ţări, care ocupă rapid întreaga Grecie. Gloria regatului se desăvârşeşte începând cu anul 336 î.H. când Alexandru cel Mare creează cel mai mare imperiu din istorie.

Înaintea angajării sale în marea campanie din Asia, Alexandru cel Mare a organizat (anul 335 î.H.) o expediţie la nord de Dunăre în scopul asigurării securităţii graniţei de nord a regatului său faţă de ameninţarea geţilor.

Mărturiile scrise lăsate de Ptolomeu a lui Lagos, martor ocular al expediţiei, precum şi informaţiile furnizate ulterior de către istoricii Strabon şi Arrian, vin să ne ofere imaginea lumii getice de la Dunăre: triburi numeroase aşezate în veritabile cetăţi, armată bine organizată, bogăţie pusă în evidenţă de prăzile de război luate de armată lui Alexandru, pământul cultivat cu cereale şi o bună organizare a gospodăriilor.

Organizarea triburilor geto-dace, evoluează şi capătă o notă superioară în plan economic şi militar în timpul domniei lui Dromihete considerat cel dintâi monarh însemnat al geţilor.

În anul 292 î.H., Lisimah, devenit rege al Macedoniei după moartea lui Alexandru cel Mare, declanşează o puternică ofensivă împotriva regelui Dromihete. Originea acestui conflict trebuie căutată în preocuparea de asigurare a frontierei nordice a imperiului macedonean împotriva expansiunilor întreprinse de geţi, precum şi intenţia declarată a regelui Dromihete de a trece sub autoritatea sa cetăţile greceşti de la malul Mării Negre.

Luptele purtate s-au finalizat cu victoria geţilor care au încheiat o alianţă cu Lisimah, consolidată prin căsătoria lui Dromihete cu fiica regelui macedonean.

Mai bine de două secole, informaţiile despre spaţiul stăpânit de geto-daci sunt extrem de sărace, fiind menţionate numele regilor Oroles, Rhemaxos şi Zalmodegikos.

2. Statul geto-dac

Ascensiunea la putere a regelui Burebista, unificatorul geto-dacilor şi întemeietorului statului dac, s-a produs la mijlocul secolului I î.H. pe fondul manifestării următorilor factori:

- creşterea puterii economice, a numărului populaţiei şi diferenţierea acesteia în clase şi grupuri sociale;
- ivirea unei personalităţi marcante în persoana regelui Burebista cu excepţionale calităţi politice, militare, diplomatice şi organizatorice;
- existenţa unei conjuncturi externe favorabile, marcată de slăbirea forţei vecinilor (celţi, iliri şi traci) măcinaţi de conflictele cu romanii;
- politică externă dinamică şi agresivă promovată de Burebista, care a fost, înainte de toate, un mare cuceritor. El s-a sprijinit pe o puternică structură politico-militară, care i-au permis să cucerească teritorii vaste. La apogeul expansiunii sale teritoriale, statul lui Burebista se întindea din Carpaţii Păduroşi până în Balcani, de la Dunărea de Mijloc (Slovacia de astăzi) până la Marea Neagră.

Timp de 16 ani (60-44 î.H.) Burebista a fost considerat "cel dintâi şi cel mai mare dintre regii care au domnit peste Tracia, stăpân al ţinuturilor din stânga şi din dreapta Dunării". Puterea pe care o avea i-a permis să intervină în războiul civil din statul roman între Cezar şi Pompeius. Istoria a făcut ca cei doi mari conducători, Burebista şi Cezar, să fie asasinaţi în acelaşi an (44 î.H.).

Sfârşitul violent al lui Burebista, urmat de destrămarea statului său au fost expresia reacţiilor tribale, împotriva politicii de unificare desfăşurată de regele dac. Astfel, în spaţiul carpato-dunărean au continuat să existe nuclee ale statului dac, slăbite de lupte şi dispute interne, până în anul 87, când Decebal consolidează puterea regatului, probată şi de pacea încheiată de acesta cu împăratul roman Domiţian.

El s-a sprijinit pe o puternică structură politico-militară, care i-au permis să cucerească teritorii vaste. La apogeul expansiunii sale teritoriale, statul lui Burebista se întindea din Carpații Păduroşi până în Balcani, de la Dunărea de Mijloc (Slovacia de astăzi) până la Marea Neagră.

Timp de 16 ani (60-44 î.H.) Burebista a fost considerat "cel dintâi şi cel mai mare dintre regii care au domnit peste Tracia, stăpân al ţinuturilor din stânga şi din dreapta Dunării". Puterea pe care o avea i-a permis să intervină în războiul civil din statul roman între Cezar şi Pompeius. Istoria a făcut ca cei doi mari conducători, Burebista şi Cezar, să fie asasinaţi în acelaşi an (44 î.H.).

Sfârşitul violent al lui Burebista, urmat de destrămarea statului său au fost expresia reacţiilor tribale, împotriva politicii de unificare desfăşurată de regele dac. Astfel, în spaţiul carpato-dunărean au continuat să existe nuclee ale statului dac, slăbite de lupte şi dispute interne, până în anul 87, când Decebal consolidează puterea regatului, probată şi de pacea încheiată de acesta cu împăratul roman Domiţian.

2.1. Organizarea de Stat

Trei sunt elementele care au jalonat drumul parcurs de la structurile gentilico-tribale la structura statului dac: organizarea pe baze teritoriale, formarea şi consolidarea armatei proprii cu misiuni clar definite faţă de comunităţile respective şi instaurarea unui sistem fiscal.

Burebista a realizat unificarea politică a triburilor de daci, teritoriul rezultat din unificare fiind un teritoriu statal locuit de acelaşi popor.

Este perioada în care se dezvoltă centrele urbane de proporţii mari (dave) cu fortificaţii solide, în care populaţia nu mai era grupată pe criterii gentilice, iar în mediul rural comunităţile sunt organizate după criterii teritoriale şi nu de rudenie.

Apariţia sistemului fiscal (de impozite) a condus la apariţia centrelor de emitere a monedelor, situaţie care demonstrează dezvoltarea vieţii economice, a producţiei şi comerţului.

2.1.1. Organele centrale ale statului

În această perioadă forma de guvernământ a fost cea monarhică: monarhie în stadiul incipient, foarte apropiată de cea a primilor regi ai Romei. În fruntea statului se afla regele, ajutat de un vice-rege, ales, de regulă, din rândul clerului. Instituţia regalităţii tinde să devină ereditară, de vreme ce Burebista şi Decebal erau fii de regi. La succesiunea tronului puteau veni şi fraţii regelui, precum şi marele preot.

Astfel, la moartea lui Scorillo tronul a revenit fratelui acestuia, pe nume Durpaneus, căruia i-a succedat Decebal, fiul lui Scorillo. La moartea lui Burebista

tronul i-a revenit lui Deceneu, care era mare preot, cel mai apropiat sfetnic al acestuia. În timpul vieţii lui Burebista, Deceneu nu a fost doar simplul deţinător al unei demnităţi religioase care de la sine conferea o mare autoritate, ci a fost el însuşi o personalitate excepţională. Deceneu a fost prin excelenţă un vizionar politic care, având şansa de a avea un rege ca Burebista, a realizat unirea politică a triburilor geto-dace.

Timp de aproape două secole, monarhia dacică a dobândit o identitate proprie conferită de următoarele elemente:

- regele dac reprezenta vârful ierarhiei aparatului de stat, provenit din pătura cea mai înstărită a nobilimii evidenţiată de succesele militare dobândite în timp;
- regele dac provenea din rândul personalităţilor cu preocupări pe linia organizării militare, care au dovedit capacităţi diplomatice în relaţiile cu celelalte triburi geto-dace, capabili să facă faţă pericolului extern (agresiunilor);
- regele dac exercita şi puterea religioasă de unul singur (exemplul lui Deceneu) sau în cuplu cu o altă persoană (exemplul regele Decebal şi marele preot Vezinas);
- regele dac deţinea monopolul asupra minelor de aur, atribut care îi conferea o mare autoritate şi o evidentă stabilitate în planul susţinerii financiare a demersurilor sale de conducător suprem.

La nivel central, regele îşi organiza un CONSILIU format din sfetnici şi dregători, recrutaţi din rândul nobilimii şi armatei, care se bucurau de stabilitate şi continuitate în exercitarea atribuţiilor lor.

Dregătorii se grupau în două categorii: cei cu atribuţii *civile* şi cei cu atribuţii *militare*, situaţie care pune în evidenţă organizarea riguroasă a administraţiei centrale însărcinată să se ocupe de bunul mers al activităţilor de cultivare a pământului, creştere a animalelor, exploatare a minelor, precum şi de executarea fortificaţiilor militare şi pregătirea de luptă a armatei.

2.1.2. Organizarea locală

Teritoriul şi populaţia erau împărţite în unităţi administrative, cele mai reprezentative ca întindere şi putere economică fiind cetăţile: în Transilvania (Costeşti, Blidaru, Piatra Roşie, Căpâlna, Băniţa, Surduc), în Moldova (Bâtca Doamnei), în Oltenia (Polovragi şi Deniţa).

Pe plan local funcţionau dregători cu atribuţii administrative şi dregători care deţineau comanda armatelor. Primii se ocupau cu organizarea şi controlul activităţilor economice şi fiscale, ceilalţi cu realizarea sistemului de apărare.

2.1.3. Organizarea militară

Armata a constituit unul din elementele esențiale ale statului dac, cel care i-a dat stabilitate, unitate şi forță de reacție față de extrem de numeroasele agresiuni exercitate asupra Daciei.

Fiind un popor aşezat, cu rădăcini puternic înfipte în teritoriul dăruit de Dumnezeu, dacii şi-au organizat o armată proprie care avea misiunea de a purta războaiele. În oştire erau cuprinşi toți bărbații apți de luptă, organizați în detaşamente conduse de dregători cu atribuții militare.

Armamentul de luptă era alcătuit din: sabia încovoiată; scutul şi sabia scurtă; spada lungă şi sulițele; praştiile pentru aruncat pietrele. La nevoie, armamentul era completat cu armele de tip țărănesc: topoare, coase, furci şi ciomege, pe care le vom întâlni în dotarea armamentelor țărăneşti din evul mediu.

Stindardul de luptă al dacilor, atât de reprezentativ, era confecționat din metal şi avea forma unui balaur cu cap de lup şi trup ondulat.

2.1.4. Organizarea religioasă

Întreaga viață socială din Dacia era dominată de religie.

Clerul, constituit într-o veritabilă castă, a jucat un rol deosebit de important în plan religios cât şi în plan politic.

Marele preot, primul locțiitor al regelui, era în fapt conducătorul spiritual al populației.

Importanța marelui preot este puternic subliniată de istoricul Iordanes, care afirmă că, dacii au avut un rege pe nume Zamolxis "de o mare erudiție în filozofie". După tradiția culeasă de istoricul Herodot, Zamolxis ar fi fost: "un sclav din Samos şi robul lui Pitagoras, de unde fiind eliberat şi adunându-şi mari bogății, se întorsese în țara sa. Cum tracii duceau o viață de sărăcie cruntă şi erau lipsiți de învățătură, Zamolxis, care cunoscuse felul de viață ionian şi moravuri mai alese decât cele din Tracia, ca unul ce trăise printre eleni şi mai ales alături de omul cel mai înțelept al Eladei, lângă Pitagoras, a pus să i se clădească o sală de primire unde-i găzduia şi-i ospăta pe cetățenii de frunte. În timpul ospețelor îi învăța că, nici el, nici oaspeții lui şi nici urmaşii acestora, în veac nu vor muri, ci se vor muta într-un loc unde, trăind de-a pururi, vor avea parte de toate bunătățile".

Potrivit lui Mircea Eliade "ideea centrală a mesajului lui Zamolxis se referă la supraviețuirea sau imortabilitatea sufletului, credința dacilor era aceea că, nu mor şi că, cel care piere se duce la Zamolxis".

Platon formulează în scrierile sale concluzia că, "Zamolxis este în acelaşi timp zeu, rege şi terapeut". Sunt puse în lumină astfel, trei principale expresii ale unui sistem religios ale cărui rădăcini se prelungesc până în istoria

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

indoeuropenilor: a) identificarea sau confuzia între zeu, rege şi mare preot; b) tendinţa de a diviniza regii; c) importanţa marelui preot, a cărui autoritate, în principiu inferioară celei a regelui, se dovedeşte câteodată mai mare.

Religia a avut rolul fundamental de a explica originea divină a legilor, a regulilor de comportament impuse de autoritatea statului dac. Marii preoţi deţineau şi exercitau principalele atribuţii judecătoreşti.

3. Dreptul geto-dac

3.1. Legislaţia

În procesul de formare a statului geto-dac, obiceiurile din epoca democraţiei militare care erau convenabile clasei dominante (nobilimea şi clerul) au fost preluate şi transformate în norme juridice instituite de puterea statală şi sancţionate corespunzător.

Istoricul Iordanes consemnează faptul că, pe lângă dreptul nescris (obiceiurile) în statul geto-dac s-a elaborat, de-a lungul timpului, un sistem de legi. Este vorba despre legile elaborate de autoritatea centrală a statului, respectiv de către rege, care pretindea că, i-au fost inspirate de zei. Poruncile regilor erau adevărate codificări ale obiceiurilor, dar şi norme juridice noi menite să protejeze interesele claselor sociale privilegiate, să asigure supunerea populaţiei faţă de autoritate, menţinerea şi dezvoltarea respectului faţă de legea considerată poruncă divină.

Autorii antici spun că, regii daci întreţineau în conştiinţa poporului teama de zei, cei care transmiteau poruncile.

Legile scrise purtau pecetea regelui şi a marelui preot.

Subliniem faptul că, legislaţia elaborată în această perioadă a avut un caracter dinamic, ea reflectând preocupările autorităţii statale şi religioase de a reglementa riguros toate domeniile vieţii economice, sociale şi politice.

3.2. Instituţiile juridice

În ordinea apariţiei lor, izvoarele dreptului dacic au fost cutuma şi legile, care reglementau principalele instituţii juridice.

Instituţia proprietăţii se consolidează în perioada extinderii relaţiilor sclavagiste, când se constituie marea proprietate privată. Izvoarele istorice atestă existenţa unor mari proprietăţi de pământ, exploatarea intensă a minelor de aur, argint şi sare, creşterea vitelor şi exploatarea pădurilor.

Marii proprietari erau nobilii daci, cărora li se spuneau tarabostes. Criton, medicul grec care l-a însoţit pe Traian în Dacia, menţionează faptul că, Decebal i-a însărcinat pe marii nobili cu apărarea cetăţilor şi supravegherea bunului mers al agriculturii şi exploatării minelor.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Alături de proprietatea privată, care cuprindea stăpânirea asupra pământului, sclavilor şi vitelor, dacii au cunoscut şi proprietatea colectivă a obştei teritoriale. Pământul obştei era împărţit în loturi ce se atribuiau în folosinţă individuală fiecărei familii pe termen de un an. În anul următor, loturile de pământ erau redistribuite în cadrul obştei, prin sistemul tragerii la sorţi.

Instituţia familiei, la geto-daci, poate fi mai uşor de cunoscut, date fiind numeroasele referiri şi detalii pe care le găsim în scrierile lui Herodot, Horaţiu, Solinus şi Ovidius.

În perioada prestatală, familia geto-dacă era **poligamă**: fiecare dac avea mai multe neveste, fiind considerată o cinste căsătoria cu mai multe femei.

Pe măsura dezvoltării diferenţierilor sociale şi consolidării proprietăţii private, familia devine **monogamă** din nevoia ca bunurile de care dispunea bărbatul să se poată transmite prin moştenire unei anumite clase de succesori. Căsătoria se încheia prin cumpărarea femeii de către bărbat de la părinţii acesteia. Femeia venea în căsătorie cu bunuri pe care dacii le numeau zestre, semn al dezvoltării proprietăţii private. Totuşi, Horaţiu precizează, făcând referire la fidelitatea femeii că, principala ei zestre nu constă în bunuri, ci în virtute.Starea de inferioritate a femeii este confirmată de către Ovidius care face trimitere la muncile grele la care erau supuse femeile, precum şi la aplicarea pedepsei cu moartea femeilor vinovate de adulter.

Puterea judecătorească în statul geto-dac era încredinţată preoţilor, principalele dispoziţiuni penale referindu-se la apărarea statului şi a proprietăţii private. Au fost păstrate de asemenea, elemente ale justiţiei private: răzbunarea sângelui în cazurile de vătămare corporală şi duelul judiciar ca mijloc de tranşare a litigiilor.În materia obligaţiilor şi contractelor semnalăm existenţa normelor juridice specifice intenselor activităţi comerciale ce se desfăşurau pe teritoriul Daciei, care presupuneau o circulaţie monetară semnificativă.

Relaţiile externe ale statului geto-dac reprezintă un domeniu de real interes pentru istorici, care pun în evidenţă politica de alianţe promovată de regii daci menită să le apere independenţa şi integritatea teritorială.

Relaţiile diplomatice erau stabilite prin solii, ca cea trimisă de Burebista la generalul roman Pompeius sau ale regelui Decebal la împăraţii Domiţian şi Traian.

Relaţiile dintre geto-daci şi macedoneni s-au bazat atât pe succesele militare cât şi pe convorbirile şi tratativele directe între Dromihete şi Lisimah, în urma cărora teritoriul geto-dac a fost evacuat de armata macedoneană.

Burebista a întreţinut relaţii de bună vecinătate cu coloniile greceşti de pe malul dobrogean al Mării Negre.

Cea mai importantă problemă pe plan extern a regelui Burebista a constituit-o raporturile cu Imperiul Roman, motiv pentru care a folosit o schemă de alianţe cu fracţiunile romane rivale. El a promis sprijin lui Pompeius, aflat în dispută cu Cezar, dar ajutorul nu a mai putut fi acordat datorită victoriei lui Cezar.

Este limpede că, regii daci s-au preocupat pentru păstrarea independenţei, într-o perioadă în care Imperiul Roman se afla în plină expansiune.

O atracţie deosebită au exercitat, pentru Roma, bogăţiile Daciei: aurul, argintul şi fierul. Regatul lui Decebal apărea ca un Eldorado, într-o vreme în care criza financiară din imperiu se accentua. Este motivul fundamental pentru care, Domiţian trece la întărirea garnizoanelor romane aflate la sud de Dunăre, reorganizează din punct de vedere militar şi administrativ Moesia şi plănuieşte declanşarea expediţiilor pentru cucerirea şi supunerea Daciei.

Pentru a face faţă acestei politici războinice a romanilor, dacii au luat, la rândul lor, măsuri de reorganizare, începând cu cârmuirea. Regele Duras a abdicat din proprie iniţiativă în favoarea nepotului său Decebal, caracterizat de istoricul Dio Cassius "foarte priceput la planurile de război şi iscusit în înfăptuirea lor, un bun luptător şi diplomat".

În vara anului 87, Decebal reuşeşte o preţioasă victorie asupra armatelor romane conduse de Cornelius Fuscus, dar este obligat să cedeze, un an mai târziu, în faţa unei impresionante armate romane care a reuşit să pătrundă adânc spre Sarmisegetuza.

Contextul extern complicat (Domiţian a fost înfrânt în expediţia din Pannonia) a făcut ca cei doi (Decebal şi Domiţian) să încheie, în anul 89, o pace de compromis: regele dac se recunoaşte client al imperiului pentru a servi interesele politice ale acestuia, primind, în schimb, importante subsidii în bani, precum şi meşteri de tot felul pentru ridicare de fortificaţii.

Teritoriul Daciei a fost pus la dispoziţia trupelor romane care se deplasau spre nordul Pannoniei pentru confruntările cu marcomanii, iar Decebal utiliza importante subsidii primite pentru construirea de puternice fortificaţii menite să protejeze statul dac de pericolul vecinilor.

În anul 96, Domiţian este asasinat. Doi ani mai târziu, cârma Imperiului Roman este încredinţată împăratului Traian, un militar de carieră, provenit dintre romanii colonizaţi în Spania.

Confruntarea militară dintre cele două state şi transformarea Daciei în provincie romană, a apărut ca un principal obiectiv în programul de guvernare a împăratului Traian încă de la instalarea lui în funcţia supremă. Timp de doi ani, Traian continuă să plătească subsidii lui Decebal, dar, în acelaşi timp, se pregăteşte riguros de război: el inspectează teritoriile sud-dunărene unde erau puternice garnizoane romane şi construieşte drumuri pe malul drept al Dunării.

Traian se afla faţă în faţă cu Decebal. Istoria a vrut ca bărbatul care a condus destinul dacilor în cel mai dramatic moment, să întâlnească în Traian, o personalitate la fel de înzestrată, de hotărâtă şi de puternică.

În persoana celor doi mari conducători se confruntau, de fapt, două lumi: lumea dacă, care lupta pentru apărarea statului dac unitar, şi lumea romană, hotărâtă să includă în graniţele imperiului Dacia cu bogăţiile ei imense.

Ne aflăm, aşadar, în anul 100 al erei noastre (d.H.). În acest an istoria consemnează puternica expansiune a Imperiului roman: Roma propagă în jumătatea sudică a Europei o organizare politică, un mod de viaţă şi o cultură moderne.

În vremea regatului lui Decebal (87-106 d.H.) civilizaţia dacă a atins un nivel înalt de dezvoltare. Cultura, arta, meşteşugurile, ştiinţa şi religia se amplifică şi capătă contururi tot mai precise.

În momentul confruntării militare dintre Imperiul Roman şi Regatul Daciei, acesta din urmă prezenta o importanţă excepţională pentru agresorul ce îşi avea legiunile plasate în Britania, Spania, Galia, zona Dunării şi bazinul Mediteranei. Importanţa Daciei şi necesitatea cuceririi ei sunt date de:

- imensele bogăţii ale dacilor: aur, argint, fier, sare; -poziţia geostrategică care garanta siguranţa graniţei de nord a Imperiului Roman;
- viaţa economică înfloritoare şi comerţul dinamic promovat de geto-daci;
- nivelul ridicat de civilizaţie existent în coloniile greceşti amplasate pe malul dobrogean al Mării Negre;
- limitele regatului condus de Decebal atingeau Pannonia la apus, Nistrul şi Marea Neagră la răsărit, Dunărea la sud, iar nordul coincidea cu linia râului Tisa.

EXTRASE din lucrări şi opere în care sunt prezentate aspecte din trecutul nostru istoric

1. "**Istoria Europei**" lucrare apărută în anul 1992, sub coordonarea lui Jean Carpentier şi Francois Lebrun, la Editura Humanitas, Bucureşti (pag.76): "Ocuparea regiunilor dunărene de către romani este încheiată în secolul I d.H. odată cu crearea provinciei Moesia (anul 15 d.H.) şi anexarea Traciei, transformat în provincie în anul 46 d.H. Cu toate acestea, continuă să existe o importantă ameninţare la nord de Dunăre, în afara celei reprezentate de populaţiile germanice: regatul dac din Transilvania şi Carpaţi. De origine tracă, dacii se organizaseră într-un regat şi, începând cu epoca lui Caesar, regele acestora, Burebista, neliniştea Roma. La sfârşitul secolului I (d.H.) regele Decebal nu ezită să lanseze din capitala sa, Sarmisegetusa, incursiuni la sudul Dunării, pe pământ roman. Pentru a asigura securitatea hotarelor, dar şi pentru a pune mâna pe importantele bogăţii aurifere ale dacilor, împăratul Traian întreprinde, între 101 şi 106, două campanii la capătul cărora Dacia devine, şi ea, provincie romană";

2. "**Geografia**" lucrare scrisă de istoricul Strabon (traducere de F.Vanţ-Stef-1972): "Burebista, bărbat get, luând în mâini cârma neamului său, a ridicat poporul copleşit de nevoi din pricina nesfârşitelor războaie şi atât de mult l-a îndepărtat de anumite deprinderi rele, prin viaţă cumpătată şi ascultare de porunci, încât, doar în puţini ani, a făurit o mare împărăţie şi a adus stăpânirea geţilor pe cei mai mulţi vecini. Ba chiar şi de romani era temut, deoarece trecea neînfricat Istrul (Dunărea) şi prăda Tracia până în Macedonia şi în Illyria";

3. "**Istoria romanilor din Dacia Traiană**" - autor A.D.Xenopol: "Despre comerţul pe care Dacii îl făceau încă din timpurile ante-romane, cu deosebitele popoare ale lumii vechi, putem culege indicii din monedele aflate pe pământul Daciei şi care datează din vremurile mai vechi decât cucerirea romană. Pe lângă monedele dace bătute într-un chip cu totul grosolan din o amestecătură de aur şi de argint, având ca efigie figura unui cal fără urechi, cu 5 bobiţi în loc de coamă şi cu câteva linii informe închipuind pe un călăreţ, s-au mai găsit monede ale regilor macedoneni (Filip al II-lea, Alexandru cel Mare), precum şi drahme greceşti, monede de bronz din Sicilia, Issa (insulă în Marea Adriatică), Albania. Comerţul Daciei era destul de întins: se exportau grâne, cai, miere şi ceară. Istoricul Iustinus ne spune că, Filip al II-lea a cumpărat 20.000 iepe din câmpiile de la gurile Dunării pentru a regenera rasa din Macedonia. S-au găsit în Dacia multe monede romane din epoca republicană sau anterioare cuceririi romane. Astfel s-au găsit mai multe sute de denari anteriori lui Iulius Caesar, dintre anii 217-49 î.H.";

4. Fragmente din lucrarea "**GETICA**" scrisă de istoricul IORDANES.Date despre autor: IORDANES s-a născut în jurul anului 500 d.H., probabil la Tomis, în Dobrogea (Scitia Minor); tatăl său era general în armata romană, iar bunicul fusese secretarul regelui Alan Candac, care după anul 453, anul morţii lui Atilla, primise de la romani teritoriul dintre Dunăre şi Marea Neagră. În anul 553 Iordanes scrie opera sa fundamentală:"Geţii au avut mai întâi pe învăţatul Zenta, apoi pe Deceneu şi în al treilea rând pe Zalmoxe. La ei trăiau oameni înţelepţi, care se ocupau cu filosofia, de aceea s-au ridicat mai sus decât toţi barbarii şi aproape la aceeaşi înălţime cu grecii, după cum ne mărturiseşte Dio Crisostomul, care a scris în limba greacă despre istoria lor.

Pe vremea când domnea peste geţi Burebista, a venit în tara geţilor Deceneu, în timp ce la Roma se afla la putere Sulla. Burebista l-a primit cu cinste pe Deceneu şi i-a dat o putere aproape regească. La sfatul acestuia, geţii au început să pustiească ţinuturile germanilor pe care le stăpânesc acum francii. Caesar, ajuns cel dintâi stăpân absolut în statul roman, a adus sub puterea sa lumea întreagă şi a subjugat toate neamurile... dar pe geţi n-a fost în stare să-i înfrângă, cu toate că au încercat.

Norocul, fericirea şi singurul lor gând era să împlinească pe orice cale învăţătura sfătuitorului lor Deceneu. Iar acesta îi îndruma în toate ramurile filosofiei, căci la aceasta se pricepea de minune. I-a învăţat cum să se poarte în viaţă şi i-a dezbrăcat de năravurile lor cele barbare. I-a pus în legătură cu ştiinţa naturii şi i-a îndemnat să trăiască după legile firii. A însemnat în scris aceste legi pe care le păstrează şi astăzi şi le numesc belagines. I-a îndrumat spre înţelepciunea vieţii şi i-a îndemnat să facă fapte bune. Le-a descoperit rânduiala celor douăsprezece semne zodiacale şi le-a arătat mersul stelelor, al planetelor şi toate tainele lor: cum creşte şi cum scade luna, cum se depărtează de osia cerului cele trei sute patruzeci şi şase de stele. După ce le-a arătat geţilor aceste lucruri,

Deceneu trecea drept o ființă dumnezeiască și a ajuns atât de departe încât îi conducea nu numai pe oamenii de rând, ci și pe regi.

După moartea lui Deceneu, geții au slăvit cu tot atâta cinste pe Comosicus, pentru că era la fel de iscusit în toate. Pentru priceperea lui îl cinsteau ca rege, preot și judecător, iar el împărțea dreptatea fără să nu fie urmărit de alții. După ce și el a părăsit această lume, s-a urcat pe tronul geților regele Coryllus, care a condus timp de patruzeci de ani popoarele din Dacia".

Despre Dunăre, istoricul Iordanes, spune: "ea izvorăște din Câmpia Alemaniei și de la izvoare până la gurile sale, unde se varsă în Pontul Euxin, primește șaizeci de râuri din dreapta și din stânga, pe o întindere de un milion două sute cincizeci de mii de pași, având chipul unei spinări de pește în care se înfig râurile ca niște coaste. Dunărea întrece în mărime toate fluviile din lume, în afara apelor Nilului și are o adâncime maximă de două sute de picioare. Un alt fragment, semnificativ din Getica lui Iordanes, se referă la împăratul Domițian: "După un răstimp îndelungat, pe vremea când domnea Domițian, geții s-au îngrozit de lăcomia acestuia, au desfăcut înțelegerile de arme încheiate cu alți împărați și au început să prade împreună cu căpitanii lor malurile din dreapta Dunării, care erau de mult în stăpânirea romanilor, măcelărindu-le oștile și omorându-le conducătorii. În fruntea acestora se afla Oppius Sabrinus, iar geții erau stăpâniți de Durpaneus. S-a dat o luptă cruntă și romanii au fost învinși, iar lui Sabrinus i s-a tăiat capul. Geții au năvălit în mai multe cetăți și locuri întărite și au jefuit ținuturile aflate sub stăpânire romană".

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL II

ORGANIZAREA DE STAT ŞI DREPTUL ÎN DACIA PROVINCIE ROMANĂ

1. Confruntările militare dintre romani şi daci

În ziua de 25 martie, anul 101 d.H., la Roma se declară solemn războiul împotriva Daciei. Împăratul Traian porneşte spre Dunăre în fruntea unei armate de peste 100.000 de ostaşi. Drama poporului dac se apropia; ciocnirea cu Imperiul avea să fie fatală.

Traian a urmărit o victorie rapidă şi radicală, ceea ce l-a determinat să-şi asigure o superioritate zdrobitoare de forţe şi să înainteze în Dacia, prin Banat, pe la Tapae.

Decebal a adoptat un plan realist şi prudent: cunoştea foarte bine forţa inamicului, tehnicile şi arta acestuia de a purta războaie. El a încheiat alianţe militare cu alţi adversari ai imperiului: cu triburile traco-dace din nord, cu sarmaţii şi alte triburi aşezate în nord-vestul Daciei.

Pe tot parcursul anului 101 trupele imperiale au pătruns adânc în teritoriul Daciei, reuşind să împingă armatele lui Decebal spre Ţara Haţegului.

În primăvara anului 102 Traian şi-a reluat campania asupra capitalei-Sarmisegetuza. Raportul de forţe era net în favoarea romanilor. Decebal se hotărăşte să ceară pace, încercând totuşi să obţină unele condiţii care să-i asigure libertatea şi domnia, eliberarea surorii sale din captivitate şi un minimum de posibilităţi pentru refacerea armatei puternic măcinate de luptele purtate. La rândul său, Traian apreciază că, o pace în acest moment este convenabilă şi lui. În toamna anului 102 este încheiată pacea. Condiţiile impuse de Traian au fost foarte dure: Decebal trebuia să restituie întregul material de război cucerit de la romani, pe toţi meşterii şi dezertorii romani aflaţi în serviciul său, să-şi distrugă cetăţile şi să abandoneze orice alianţă cu triburile vecine.

Pentru a se asigura de respectarea condiţiilor păcii, Traian instalează, la 40 km de Sarmisegetuza, o garnizoană puternică, iar în celelalte zone prospere ale Daciei plantează unităţi militare pentru supravegherea teritoriului şi a populaţiei autohtone.

Respectarea strictă a condiţiilor păcii de către Decebal ar fi însemnat practic acceptarea statutului de învins. Drept urmare, el începe pregătirea rezistenţei, consolidând fortăreţele şi reluând tratativele pentru noi alianţe cu foştii parteneri de luptă.

Garnizoanele romane sunt atacate de către daci, ocazie cu care comandantul acestora-Longinus-este capturat. În schimbul eliberării lui, Decebal pune condiţii împăratului Traian. Longinus se sinucide în captivitate. Este, probabil, scânteia care a reaprins războiul.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

În anul 106 romanii desăvârşesc cucerirea Daciei: au încercuit Sarmisegetuza, o cuceresc şi instalează propria administraţie.

Decebal reuşeşte să scape din încercuire, dar este urmărit de legiunile romane. Înainte de a fi capturat alege calea sinuciderii: singura onorabilă pentru o luptă care s-a încheiat cu lichidarea statului geto-dac din zona carpatică.

Traian rămâne în Dacia până în anul 107 când se întoarce la Roma victorios. În cinstea victoriei asupra dacilor se ridică la Roma Columna lui Traian, inaugurată la 12 mai 113, după mai bine de şapte ani de lucru, având o înălţime de 39,83 m, un diametru de 3,7 m şi sculpturi desfăşurate pe o lungime de 200 m (155 scene şi peste 2500 de figuri).

Un alt monument impresionant a fost ridicat în Dobrogea, la Adamclisi (în traducere Biserica Omului) şi reprezintă triumful purtat de împăratul Traian în anul 102 împotriva triburilor sarmatice, aliate cu Decebal în primul război dacic.

Romanii învingători au transportat în visteria Romei peste 165 tone de aur şi 331 tone de argint, cea mai mare parte din aceste cantităţi constituind comoara regelui Decebal ascunsă sub albia râului Sargeţia, din vecinătatea Sarmisegetuzei.

Traian a rămas în istoria Imperiului Roman ca un riguros legislator, acordând o atenţie deosebită elaborării de noi legi şi aplicării ferme a acestora. Hotărârile juridice emise de Traian se numeau edicte şi declaraţii oficiale ale împăratului care aveau aceeaşi autoritate ca enciclicile papale de mai târziu. Împăratul Traian deţinea autoritatea supremă pe linie juridică. El este cel care a interzis învinuirile anonime făcute de „delatores" şi folosirea mitei şi a torturii asupra sclavilor pentru depunerea de mărturie. Prin măsurile luate, Traian a pus temelia justiţiei moderne, în care acuzaţii au parte de un proces drept şi nu sunt condamnaţi în absenţă, cum se întâmplă adeseori când procesele se bazează pe mărturiile unor „delatores" (perioada împăratului Domiţian).

Traian a îmbunătăţit jurisprudenţa romană şi prin legi care protejau drepturile minorilor şi cele ale copiilor abandonaţi. Capii de familie îşi pierdeau dreptul de „partis postetas" asupra fiilor care îi maltratau şi trebuiau să-i emancipeze dându-le partea cuvenită din moştenire. Au fost introduse reformele cu privire la drepturile soldaţilor de a face testamente. Atâta vreme cât erau în serviciul militar, soldaţii inferiori rangului de centurion nu se puteau căsători legal şi orice căsătorie existentă era anulată prin recrutare în armată.

Traian a elaborat legea privind contabilitatea strictă a finanţelor publice, făcând distincţia dintre resursele financiare proprii împăratului şi cele ale statului. El a reorganizat Monetăria Imperială, numind un procurator monetae, responsabil cu baterea de noi tipuri de monede, imediat după cucerirea Daciei.

Întoarcerea lui Traian la Roma, după cucerirea Daciei, a fost aşteptată cu nerăbdare (sfârşitul lunii mai, anul 107) având parte de o intrare triumfală în Circus Maximus din Roma.

El a organizat cea mai extravagantă sărbătoare, prelungită aproape 120 zile cu serii de spectacole în care au fost folosiţi peste 5.000 de perechi de gladiatori şi 11.000 de animale sălbatice. A încheiat sărbătorirea cucerii Daciei la 24 noiembrie 109 (Julian Bennet – „Traian" – 1997 – pag. 144). În aceeaşi lucrare (pag. 155) autorul consemnează: „guvernatorii provinciilor imperiale nu aveau subordonaţi juridici sau administrativi; ei erau mai importanţi în rang decât comandanţii militari din provincia lor. Problemele financiare în provincie erau încredinţate unui procurator imperial care era subordonat direct împăratului. El avea sarcina de a colecta taxele imperiale, din care plătea salariile garnizoanei şi lucrările pronuncite sau autorizate de împărat".

În lucrarea citată (pag. 194 şi urm.) găsim o secţiune intitulată „Roma. Construcţiile lui Traian după 106" din care spicuim următoarele:

– aurul şi argintul aduse din Dacia i-au permis lui Traian să-şi dea frâu liber pretenţiilor ascuns până atunci de succesor al lui Angustus în calitate de patron al arhitecturii de calitate.

– după cucerirea Daciei, Traian a început procesul de reconstruire a Romei, construind clădiri unice, pentru recreerea plebei: un bazin artificial construit pentru bătălii navale: Naumachia Traiana (anul 109) cu dimensiuni de 300 m lungime şi 100 m lăţime; băi comune pentru folosinţa tuturor romanilor; teatre publice; amfiteatre şi altare ridicate zeităţilor; termele Traiane.

– cea mai mare realizare a lui Traian, cea care a schimbat planul Romei, a fost forul şi bazilica inaugurate la 1 ianuarie 112, un teren cu dimensiuni de 300 m lungime şi 185 m lăţime, rămas celebru prin arhitectura sa, prin bibliotecile sale, incluzând aici Columna lui Traian.

– Traian a organizat construirea unei reţele de drumuri în Dacia, cele mai reprezentative fiind drumul dintre Potaissa (Turda) şi Napoca (Cluj) construit în anii 107-108 şi Via Pontica, care lega Marea Neagră de Apulum (Alba Iulia), cu varianta clasică pe Valea Oltului.

2. Constituirea şi organizarea provinciei Dacia

Cu toate că, romanii au cucerit aproape întregul teritoriu locuit de daci, numai o parte a acestuia a fost inclus în provincia Dacia. Graniţele provinciei erau: la apus confluenţa Tisei cu Dunărea până la confluenţa Mureşului cu Tisa; la nord râul Mureş în amonte până la Deva, de unde graniţa urca prin Apuseni, pe linia Someşului, până la pasul Oituz. Graniţa de est şi sud-est era reprezentată de versantul transilvan al Carpaţilor meridionali, cobora pe valea Oltului, până la Dunăre. La sud provincia avea drept graniţă fluviul Dunărea, de la confluenţa cu Oltul până la confluenţa cu Tisa.

Datorită poziţiei sale geostrategice, un veritabil bastion în mijlocul lumii barbare, Dacia a fost transformată în provincie imperială, administrată de împărat prin împuternicit special numit Legatus Augusti Pro Praetore.

Organizarea administrativă a Daciei Romane s-a făcut printr-o lege (constitutio) promulgată de Traian în anul 107. Această lege a provinciei (lex provinciae) a stabilit hotarele, forma de organizare şi conducere, organizarea militară pentru apărarea teritoriului, valoarea totală a impozitelor pe care noua provincie trebuia să le verse tezaurului imperial de la Roma.

În această etapă, până la moartea împăratului Traian (117), provincia era condusă de un guvernator, un mandatar al împăratului, al cărui mandat era de cel puţin trei ani şi de cel mult cinci ani. Guvernatorul avea puteri depline în domeniile administrativ, militar şi judecătoresc, el fiind investit cu imperium (puterea dată de împărat).

Câtă vreme a trăit împăratul Traian a fost linişte la hotarele Daciei. Triburile migratoare şi dacii liberi din miazănoapte cunoşteau puterea împăratului şi nu au cutezat a ataca provincia Dacia.

După moartea lui Traian (11 august 117) se produce o dublă năvălire: dinspre apus atacau iazigii, iar dinspre răsărit roxolanii.

Împăratul Hadrian, succesorul lui Traian, reuşeşte să oprească armatele năvălitorilor şi hotărăşte împărţirea provinciei în: Dacia Superioară (Transilvania şi Banatul) cu capitala la Ulpia Traiana Sarmisegetuza şi Dacia Inferioară (Oltenia şi sudul Transilvaniei) cu capitala la Drobeta (Turnu Severin).

În anul 124, Hadrian decide o nouă împărţire a provinciei, prin crearea a trei regiuni:

- Dacia Malvensis (Banatul şi Oltenia) cu capitala la Malva-Celei);
- Dacia Apulensis (sudul şi centrul Transilvaniei) cu capitala la Apulum-Alba Iulia;
- Dacia Porolissensis (nordul Transilvaniei) cu capitala la Napoca-Cluj şi apoi la Porolissum-Moigrad.

Este de menţionat, faptul că, teritoriile Munteniei şi sudul Moldovei formau o provincie distinctă numită Moesia Inferioară, iar Dobrogea era integrată provinciei Scythia Minor (Sciţia Mică).

În urma acestor reorganizări teritoriale, împăratul Marc Aureliu a reuşit, vremelnic, să asigure o conducere unitară a celor trei Dacii, care se aflau sub autoritatea unui singur guvernator (al Daciei Apulensis) cu depline competenţe administrative, militare şi judecătoreşti. Titulatura guvernatorului era: Legatus Augusti Pro Praetore, Dacium trium. El era ajutat, în îndeplinirea atribuţiilor speciale, de Concilium Trium Daciarum, în fapt o adunare provincială, alcătuită din reprezentanţi ai oraşelor, care funcţiona ca organ consultativ, convocat o dată pe an la sediul din Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmisegetuza.

Atribuţiile acestei adunări vizau următoarele:

- susţinerea intereselor oraşelor şi provinciilor faţă de administraţia imperială;
- formularea plângerilor către împărat împotriva abuzurilor dregătorilor;

- întreţinerea cultului imperial, menţinerea unităţii provinciilor;
- eliberarea de sclavi; acordarea cetăţeniei.

Fiecare provincie dispunea de un administrator financiar numit procuratores, însărcinat cu strângerea impozitelor şi supravegherea cheltuielilor; el avea în subordine un aparat administrativ format din contabili, registratori şi tabulari, numiţi din categoria socială a liberţilor imperiali.

Pentru stabilirea cuantumului şi a felului impozitelor au fost efectuate recensăminte ale populaţiei şi proprietarilor. Primul recensământ a fost efectuat sub supravegherea împăratului Traian, repetat apoi din cinci în cinci ani.

2.1. Organizarea fiscală

Impozitele care se percepeau în Dacia erau:

Impozite directe:

- ***capitaţia***: impozit personal, pe cap de locuitor pe care îl plăteau toţi locuitorii;
- ***censul***: impozit asupra pământului, plătit de toţi cei care aveau un lot de pământ, cu excepţia veteranilor care participaseră la războaiele dacice şi care au fost împroprietăriţi, bucurându-se, astfel, de jus italicum. Valoarea acestui impozit varia după natura terenului (ogor, păşune, pădure) şi reprezenta 1% din valoarea sa.

Impozite indirecte:

- impozitul pe moşteniri, în valoare de 5% din valoarea moştenirii;
- impozitul pe eliberările şi vânzările de sclavi;
- impozitul pe vânzările de mărfuri - 1%.

Impozitele directe erau folosite de administraţia provinciilor pentru acoperirea cheltuielilor curente necesare bunei gospodăriri a localităţilor, salarizarea funcţionarilor administrativi şi constituirii unei rezerve. Disponibilul rezultat era vărsat fiscului imperial de la Roma împreună cu impozitele indirecte.

Venituri importante rezultau din încasarea taxelor vamale, cea mai cunoscută fiind taxa de 2,5 % pe circulaţia mărfurilor şi a persoanelor, încasată de un serviciu special. Punctele vamale numite *stationes* erau înfiinţate, atât în interiorul provinciei, cu deosebire, la locurile obligatorii de trecere (intrări în oraşe, poduri), cât şi la graniţele provinciei.

Impozitele nu se strângeau toate în regie: unele erau arendate, procedură care va fi întâlnită, mai târziu, în ţările române. Astfel, dările care se plăteau pentru păşunat şi pentru exploatarea sării se dădeau unor arendaşi numiţi conductores pascui et salinarum; aceştia achitau statului, de la început, suma cuvenită şi apoi, o recuperau de la contribuabili.

Monedele care circulau în Dacia erau: de aur-aureus (7,80 grame); de argint-denarius (3,41 grame) şi quinarius (1,7 grame), de aramă galbenă-sestertius (27,20 grame) şi de aramă roşie-as (13,44 grame). Un aureus valora 100 sesterţi.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2.2. Organizarea militară

Pentru cucerirea Daciei au fost angrenate nouă legiuni, zece detaşamente de cavalerie (ale), treizeci şi cinci detaşamente de infanterie (cohorte), la care s-au adăugat, cohortele pretoriene care l-au însoţit pe împărat, trupele neregulate şi marinarii celor două flote de pe Dunăre.

După ce Dacia a fost transformată în provincie romană, cea mai marea parte a acestor trupe a fost retrasă, dintre legiuni fiind păstrată doar Legiunea Gemina a XIII-a cu reşedinţa în Apulum. Mai târziu, la Potaissa a fost încartiruită Legiunea a V-a Macedonia. Fiecare legiune romană număra 6.000 soldaţi.

Toate categoriile de trupe staţionate în Dacia Romană alcătuiau armata regulată, comandantul superior fiind legatul imperial, sau guvernatorii provinciali. În caz de război, armatele celor trei provincii, erau sub o singură comandă a legatului cu rang superior.

Soldaţii romani, staţionaţi în Dacia Romană, proveneau din diferite părţi ale Imperiului roman: britani, asturi şi lusitanieni din Spania, iturieni din Palestina, mauri din nordul Africii, dalmaţi, panoni, etc.

Apărarea provinciei era asigurată prin trei feluri de lucrări militare: prin *valuri*, prin *castre* şi, prin aşa-zisele *castele*.

Descoperirile arheologice ne înfăţişează o vastă reţea de valuri, castre şi castele, existente pe întregul teritoriu al Daciei Romane.

2.3. Organizarea oraşelor şi satelor

Localităţile, din Dacia Romană, erau de trei tipuri: colonii, municipii şi sate. Primele două tipuri erau aşezări urbane, iar ultimul tip, aşezări rurale.

Coloniile, locuite de cetăţeni romani, erau puternice centre de romanizare, amplasate în mijlocul populaţiei autohtone, tocmai pentru a exercita influenţa necesară asupra acesteia.

Cetăţenii coloniilor se bucurau de toate drepturile publice şi private: ei aveau beneficiul lui jus sufragii (dreptul de a alege înalţii demnitari) şi jus honorum (dreptul de a fi aleşi în demnităţi publice).

O categorie specială de colonii erau cele considerate ca făcând parte din Italia, cetăţenii acestora bucurându-se de jus italicum, care conferă privilegiul de a avea teren în proprietate şi de a nu plăti impozitul funciar (pe pământ) şi capitaţia (impozitul personal). Cea dintâi colonie a fost Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmisegetuza, construită pe o suprafaţă de 32 hectare şi cu o populaţie de 15.000-20.000 locuitori. Aici a fost sediul permanent al administraţiei provinciei, fiind, practic, capitala Daciei.

Municipiile erau localităţi urbane cu drepturi şi privilegii mai puţine decât coloniile. Locuitorii lor aveau un statut juridic intermediar între peregrini şi colonişti.

Coloniile şi municipiile erau conduse de către un consiliu municipal alcătuit din 20 de consilieri sau decurioni, care aveau şi atribuţii judecătoreşti.

Cu timpul, datorită slăbirii administraţiei imperiului, sarcinile şi obligaţiile decurionilor, la început, modeste, au devenit tot mai mari, excesive chiar, astfel că, spre sfârşitul dominaţiei romane, această funcţie era percepută ca o pedeapsă. Aceasta pentru că, decurionii răspundeau de strângerea impozitelor pe care trebuiau să le garanteze cu averile lor.

Administraţia oraşelor mai cuprindea şi pe edili, care aveau principala atribuţiune, supravegherea construcţiilor şi rezolvarea problemelor legate de urbanism.

Alături de edili, funcţionau chestorii, adică persoane însărcinate cu încasarea efectivă a taxelor şi impozitelor.

Satele, erau locuite, în marea lor majoritate, de populaţia autohtonă. De regulă, mai multe sate erau, din punct de vedere militar şi economic, grupate în jurul unui centru, formând un organism administrativ autonom, foarte apropiat de un municipiu, numit territorium. Acest organism autonom era condus de un consiliu, alcătuit din reprezentanţii satelor respective. Puterea supremă o deţinea comandantul militar al garnizoanei din localitatea considerată reşedinţa teritoriului.

În aceste forme de organizare locală (colonii, municipii şi sate) viaţa economică din Dacia Romană a continuat, în linii mari, viaţa economică a Daciei lui Burebista şi Decebal.

Ocupaţiile de bază ale populaţiei au rămas tot agricultura şi creşterea vitelor. Romanii au acordat o importanţă deosebită minelor din Dacia, în special minelor de aur. Toate minele de aur se aflau în stăpânirea absolută a împăratului care a desemnat un funcţionar superior însărcinat cu exploatarea lor, numit procurator **auroriarum** care avea în subordine un corp de funcţionari (contabili, casieri, arhivari, supraveghetori) recrutaţi din rândul liberţilor, adică din foştii sclavi ai împăratului eliberaţi.

În Munţii Apuseni erau funcţionale 8 centre de exploatare a aurului; la Rodna se exploata argintul iar în foarte multe localităţi au fost deschise mine de sare, fier, aramă, marmură, calcar şi păcură.

3. Dreptul în Dacia Romană

3.1. Izvoarele dreptului

Aşa cum era firesc, odată cu instalarea deplină a stăpânirii romane în Dacia, alături de dreptul autohton nescris, s-a introdus şi dreptul roman scris.

Autoritățile romane instalate puternic în Dacia au hotărât ca obiceiul (cutuma) local să se aplice numai în măsura în care nu contravenea principiilor generale ale dreptului roman.

În prima fază a stăpânirii romane au fost aplicate atât obiceiurile populației autohtone cât şi dispozițiile dreptului roman. Treptat s-a produs fenomenul de întrepătrundere şi de influențare reciprocă; a luat naştere astfel, un sistem de drept nou, dreptul daco-roman cu o configurație nouă, originală.

O importanță deosebită a avut-o Constituția lui Caracalla din anul 212 prin care s-a acordat drept de cetățenie peregrinilor.

În categoria izvoarelor dreptului sunt incluse legile Iulia şi Seatia, precum şi opiniile juriştilor care au devenit norme obligatorii.

3.2. Statutul juridic al persoanelor

Colonizarea masivă a Daciei cu populație adusă din celelalte provincii ale Imperiului Roman şi sistemul de organizare impus au condus la producerea unei accentuate stratificări sociale, la rupturi clare între clasele şi categoriile sociale, fiecare dintre acestea având un regim juridic bine reglementat.

O primă categorie de persoane o reprezenta cetățenii romani, respectiv clasa socială stăpânitoare, formată din membrii autorității civile şi militare instalate pe teritoriul Daciei. Acestora li se adaugă coloniştii aduşi din alte regiuni şi provincii ale Imperiului Roman.

Cetățenii romani erau proprietari de terenuri şi sclavi, arendaşi ai vămilor, păşunilor, minelor şi salinelor; ei se bucurau de toate drepturile politice şi civile.

Astfel, cetățenii romani beneficiau de drepturi de a încheia acte juridice în formă romană (jus comercii), dreptul de a face parte din legiunile romane (jus militiae), dreptul de a încheia o căsătorie în formă romană (jus conubii), dreptul de a alege reprezentanți în funcții publice (jus sufragii), dreptul de a candida la o magistratură şi de a fi ales(jus honorum).

A doua categorie socială, cu drepturi limitate, o reprezenta latinii: oameni liberi aduşi în Dacia din alte provincii ale Imperiului Roman. Ei au fost aşezați în municipii şi sate, fiind considerați din punct de vedere juridic inferiori cetățenilor romani; se bucurau de jus comercii.

A treia categorie socială, reprezentând marea masă a populației libere, a constituit-o peregrinii. Situația juridică a acestora era reglementată prin legea de organizare a provinciei (lex provinciae) şi prin edictele guvernatorilor.

Peregrinii erau împărțiți în două categorii: peregrinii obişnuiți şi peregrinii dediticii. În prima categorie erau cuprinşi autohtonii ale căror localități (cetăți) nu au fost desființate din punct de vedere politic. Lor li se aplica dreptul dac, erau proprietari de pământ, de ateliere meşteşugăreşti, comercianți, vameşi. Peregrinii dediticii erau locuitorii cetăților distruse de romani, cei care au opus rezistență

cuceritorilor, străinii stabilizaţi în Dacia în vremea războaielor marcomanice. Ei aveau drepturi limitate: puteau încheia între ei acte juridice potrivit cutumelor locale, iar în raporturile lor cu cetăţenii romani erau aplicabile normele juridice specifice dreptului ginţilor (jus gentium).

A patra categorie socială era reprezentată de sclavi proveniţi din rândul populaţiei autohtone şi populaţiei adusă în această calitate din celelalte provincii ale imperiului. Era populaţia cea mai dezavantajată; sclavii nu aveau capacitatea juridică, nu se bucurau de dreptul de proprietate. Dacia Romană nu a cunoscut sclavagismul clasic; în Dacia Romană sclavii erau folosiţi de către stăpânii lor în treburile casnice gospodăreşti, la muncile agricole şi exploatarea minelor.

Sclavii statului, aduşi din alte provincii, erau folosiţi în diferite activităţi ce se desfăşurau în birourile funcţionarilor administrativi, vamali, din domeniul exploatării minelor (aceştia erau ştiutori de carte).

Alături de persoanele fizice, dreptul roman cunoştea şi persoanele juridice care puteau avea drepturi şi obligaţii, fiind înzestrate cu personalitate juridică.

Persoanele juridice existente în Dacia Romană erau grupările teritoriale (coloniile, municipiile, satele) şi colegiile.

Despre prima categorie am amintit ceva mai sus. Despre colegii vom spune că, acestea erau organizate şi funcţionau în baza legii Iulia de collegis, care prevedea că ele se pot constitui numai în baza unei aprobări şi se desfiinţau atunci când scopul iniţial nu mai putea fi înfăptuit.

În lucrarea fundamentală "Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi" editura Albatros 1975, Constantin C.Giurescu şi Dinu C.Giurescu consemnează la pag.120-123 următoarele: "una din instituţiile sociale cele mai bine cunoscute ale Daciei sunt colegiile. Se înţelege prin acest termen asociaţii făcute de persoane având aceeaşi meserie sau acelaşi loc de origine etnică sau aceeaşi religie, în scop de ajutor reciproc la nevoie, de asigurarea cultului şi de petrecere în comun. Ele corespund cu corporaţiile şi cu cluburile din epoca modernă".

Documentele istorice ne pun în faţă probe evidente despre existenţa în Dacia Romană a următoarelor colegii:

- la Apullum - colegiul centonarilor (al croitorilor şi ţesătorilor de stofe groase);
- trei colegii din Sarmisegetuza, Drobeta şi Apullum specializate în prelucrarea fierului;
- colegiul negustorilor din provincia Apullum;
- colegiul aurarilor şi al arendaşilor minelor de aur;
- colegiul corăbierilor (luntraşilor).

Existau, de asemenea, un număr important de colegii organizate pe criterii etnice (colegiile asianilor - a persoanelor provenite din Asia; galaţilor - a persoanelor originare din Galatia - Asia Mică).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Din punct de vedere organizatoric un colegiu trebuia să aibă un număr minim de membri care să plătească o cotizaţie lunară; era condus de un consiliu de decurioni, care alegeau un magister şi un comagister (un preşedinte şi un vicepreşedinte). Preşedintele (magisterul) era obligat să depună drept garanţie o importantă sumă de bani.

Aceste colegii dispuneau de un avocat (apărător); aveau în proprietate clădiri şi terenuri; beneficiau de steaguri şi embleme speciale.

Din cotizaţiile plătite de membri se acordau ajutoare în caz de boală sau de deces, se achitau contravaloarea unor mese festive, ospeţe. Iată ce se consemnează într-un document istoric care ne prezintă cheltuielile făcute în ziua de 1 Mai, anul 167. Cumpărăturile vizau: 5 miei care costă 18 dinari; un purcel-5 dinari; pâine albă-2 dinari; mirodenii, salată, oţet şi sare-1 dinar fiecare; vin obişnuit-95 dinari; vin vechi-2 dinari.

3.3. Statutul juridic al familiei

Cetăţenii romani stabiliţi în Dacia puteau întemeia o familie potrivit normelor dreptului roman, în virtutea lui jus conubii.

Peregrinii nu se bucurau de jus conubii, aceştia nu puteau încheia o căsătorie legală între ei potrivit dreptului roman; era permisă căsătoria între ei potrivit normelor (obiceiurilor) locale. Dacă viitorii soţi erau peregrini deditici, căsătoria era reglementată de jus gentium (dreptul popoarelor).

Atunci când un cetăţean roman se căsătorea cu o peregrină, care beneficia de jus conubii, căsătoria era declarată legală (potrivit dreptului roman), iar copiii care urmau a se naşte intrau sub puterea lui pater familias. În situaţia în care peregrina nu beneficia de jus conubii, căsătoria ei cu un cetăţean roman era ilegală, iar copiii urmau regimul juridic al mamei.

Nu puteau încheia căsătorii legale sclavii (convieţuirea sclavilor era considerată concubinaj).

Celelalte instituţii ale dreptului familiei: curatelă, tutelă şi adopţiunea erau organizate şi reglementate de normele juridice ale dreptului roman, cu particularităţile specifice dreptului provinciei.

Strâns legat de statutul familiei este regimul juridic al succesiunii. În Dacia Romană erau cunoscute: moştenirea legală şi moştenirea testamentară.

3.4. Regimul juridic al proprietăţii

Proprietatea statului roman (ager publicus) proprietatea supremă, se exercita asupra pământurilor cucerite de armata romană.

În baza acestui principiu suprem al dreptului roman, imediat după instaurarea dominaţiei împăratului Traian, s-a trecut, în mod riguros, la măsurarea

şi cadastrarea pământurilor cucerite în Dacia, în scopul repartizării lor celor îndreptăţiţi.

Veteranii şi cetăţenii romani au primit în proprietate terenuri fertile, păşuni şi păduri; militarii din cadrul legiunilor romane au primit terenuri necesare unei existenţe normale, ele aflându-se sub jurisdicţia comandanţilor militari.Statul roman a trecut în proprietatea împăratului toate exploatările miniere.

Proprietatea provincială

Pământul Daciei, care nu a fost trecut în proprietatea statului roman, a rămas în continuare în proprietatea locuitorilor: aceştia exercitau asupra lotului de pământ posesiunea şi uzufructul, cu alte cuvinte o stăpânire reală, cunoscută în doctrina juridică modernă sub denumirea de proprietate provincială.La moartea proprietarului, pământul trecea asupra urmaşilor.În timpul vieţii proprietarului, acesta putea să transmită posesiunea prin acte specifice dreptului ginţilor.

Proprietatea quiritară (romană)

Dreptul de proprietate quiritară se putea exercita numai de către cetăţenii romani şi numai asupra acelor suprafeţe de pământ care dispuneau de jus italicum.

Jus italicum reprezintă un drept special, în virtutea căruia, pământurile aparţinând unor colonii din provinciile romane era asimilat cu cel din Italia. Potrivit dreptului roman cetăţenii romani din Dacia puteau deveni proprietarii unor asemenea categorii de terenuri.

Proprietatea peregrină se referea la dreptul de proprietate ce era recunoscut peregrinilor asupra altor bunuri decât pământul. Dată fiind dezvoltarea meşteşugurilor şi comerţului în care erau angrenaţi atât cetăţenii romani cât şi peregrinii, au fost create proceduri juridice speciale pentru aceştia din urmă. Lor li s-a acordat dreptul la acţiunea în revendicare, introducerea acţiunii în caz de furt sau de pagubă cauzată pe nedrept.

3.5. Regimul juridic al obligaţiilor şi contractelor

Materia obligaţiilor şi contractelor cunoaşte, în această perioadă, o reglementare amănunţită, determinată de puternica dezvoltare a producţiei de mărfuri, a schimburilor comerciale, activităţilor meşteşugăreşti, de exploatare a minelor, de transport etc.

În asemenea condiţii, a crescut rolul şi importanţa contractelor şi a obligaţiilor contractuale, care au fost supuse unui regim juridic special, rezultat din preluarea unor elemente din dreptul civil roman, dreptul ginţilor şi dreptul autohton.

În materia obligaţiilor şi contractelor operează, aşadar, norme juridice elaborate special, care reflectă influenţa dreptului autohton asupra dreptului

roman, mai ales în privința înlăturării formalismului din actele juridice şi a generalizării principiului bunei credințe (al încrederii reciproce între părți).

Forma, elementele şi efectele contractelor de vânzare, de împrumut, de locațiune şi de asociere, reflectă caracterul special al dreptului aplicat în Dacia Romană.

Cea mai cuprinzătoare imagine cu privire la dreptul aplicat în Dacia Romană ne-o oferă TĂBLIȚELE CERATE DE LA ROSIA MONTANĂ, documente epigrafice de o excepțională valoare descoperite între anii 1786-1855 în minele de aur din localitatea Roşia Montană (astăzi în județul Alba).

În perioada războiului purtat, în anul 167, de către legiunile romane din Dacia împotriva triburilor marcomanice, tăbliţele cerate au fost ascunse în minele de aur, care apoi au fost distruse.

Tăbliţele cerate au fost studiate cu mare interes de către istorici, filologi şi jurişti, reuşindu-se obținerea unor informații prețioase privind sistemul de drept daco-roman. Cel mai important lucru care s-a constatat din studiul tăbliţelor cerate se referă la influența concretă a dreptului roman în Dacia şi fericita împletire a acestuia cu dreptul autohton.

Din cele 25 de tăbliţe descoperite, doar 14 au putut fi descifrate. În cele descifrate au fost reconstituite:

- patru contracte de vânzare-cumpărare;
- trei contracte de locațiune;
- trei contracte de împrumut;
- un contract de societate;
- un contract referitor la un colegiu;
- un contract de depozit;
- o listă (un inventar) cu cheltuielile efectuate pentru organizarea unui banchet.

Din cele patru contracte de vânzare-cumpărare, trei se refereau la vânzarea şi cumpărarea de sclavi, iar celălalt a avut ca obiect o jumătate de casă.

Astfel, tăbliţa datată 17 martie, anul 139, conținea un contract prin care Maximus a lui Bato, cumpăra o sclavă pe nume Passia, de la Dasius a lui Verzo, cu prețul de 205 denari, prin mancipațiune. Vânzătorul se obligă față de cumpărător să-l apere de o eventuală evicțiune şi vicii ascunse, printr-o stipulație (fide promissio) restituindu-i dublu prețul plătit.

Din analiza celor patru contracte de vânzare-cumpărare rezultă folosirea procedeului mancipațiunii, care este specific dreptului civil roman, chiar şi în situația când părțile contractante nu au fost cetățeni romani.

Ca instituție specifică dreptului roman, mancipațiune presupune:

- părțile din contract să fie cetățeni romani;
- obiectul contractului să fie un lucru roman;
- existența a cinci martori cetățeni romani;

- rostirea unei formule sacramentale;
- existenţa cântarului de aramă şi a cantaragiului.

Aceste condiţii trebuiau îndeplinire în mod cumulativ, lipsa unuia conducând la nulitatea actului.

Simpla lecturare a celor patru contracte de vânzare-cumpărare pune în evidenţă că, nici una din aceste condiţii nu este îndeplinită şi, totuşi, contractele au fost valabile.

Peregrinii au acceptat să utilizeze foarte frecvent acest procedeu deşi cunoşteau că, mancipaţiunea, ca modalitate de transfer a proprietăţii specific cetăţenilor romani, nu era valabilă pentru ei.

Soluţia pentru valabilitatea actelor s-a găsit prin recurgerea la garantarea de evicţiune şi de vicii ascunse.

Cele trei contracte de locaţiune au ca obiect forţa de muncă, peregrinii având posibilitatea de a încheia astfel de acte.

În tăbliţa datată 28 martie, anul 167, este consemnat un contract de societate încheiat între doi cămătari, cetăţeni romani, care are ca scop să ofere celor interesaţi împrumuturi cu dobândă.

Contractul de depozit este cuprins în tăbliţa datată 29 mai anul 167, prin care un peregrin numit Lupus declară că, a primit în depozit, suma de 50 denari de la Iulius (peregrin).

Din studiul contractelor încrustate în tăbliţele de la Roşia Montană se desprind următoarele concluzii:

- în dreptul daco-roman existau instituţii juridice noi, în structura cărora elementele de drept roman au dobândit o funcţionalitate originală prin absorbţia elementelor specifice dreptului autohton;
- în dreptul daco-roman actele sunt semnate şi de către martori şi de către părţi, ceea ce probează o formă intermediară, diferită de cea specifică dreptului roman în care actele redactate în forma obiectivă erau semnate numai de către martori;
- actele juridice cuprinse în tăbliţele cerate au o fizionomie aparte, originală, modul lor de formulare fiind expresia unei sinteze realizate prin utilizarea unor elemente de tehnică juridică extrem de variate, cu scopul pragmatic de a rezolva interesele părţilor. În felul acesta, părţile care aveau statut juridic diferit, au înlăturat elementele de maximă rigiditate şi formalism al unor acte de drept roman şi au creat, într-un timp relativ scurt, instituţii juridice noi, specifice climatului lor de muncă şi viaţă comună;
- tăbliţele cerate sunt cel mai puternic argument al evidentelor tendinţe de unificare a dreptului roman (dreptul cuceritorului) cu dreptul dac, expresie a sintezei globale realizate între cele două mari civilizaţii pe parcursul a cinci generaţii.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

3.6. Dreptul penal şi procedura de judecată

Sistemul penal existent în Dacia Romană era identic cu cel existent în toate celelalte provincii romane, în sensul caracterului aproape exclusiv privat al acestuia. Delictele publice, respectiv cele care aduceau atingere intereselor statului erau limitate: înalta trădare, delapidarea şi luarea e mită. Delictele private priveau: furtul din proprietatea privată, tâlhăria, omorul, vătămarea corporală, distrugerea de bunuri, tulburarea de posesie, etc.

Procedura de judecată stipula faptul că, cetăţenii romani se puteau adresa instanţelor potrivit procedurilor formulate.

Guvernatorul sau reprezentantul său (legatus) trimiteau părţile la un judecător, după ce parcurgea procedura specifică dreptului roman.

O procedură specială sau extraordinară era cea în care guvernatorul judeca personal pricinile, fără a le mai trimite judecătorilor.

Peregrinii erau judecaţi de guvernatorul provinciei sau de reprezentantul său

În materie penală, guvernatorul avea jus gladii, adică putea să condamne la moarte pe locuitorii provinciei. În cazurile în care persoana învinuită făcea parte din vârfurile administraţiei, din pătura foarte înstărită a populaţiei, pedeapsa capitală nu putea fi dată decât de împărat.

Viaţa politică în Imperiul Roman - primele năvăliri

În timpul domniei împăratului roman Marcus Aurelius (161-180), acesta a trebuit să poarte un război dificil cu triburile marcomanice: teritoriul Daciei a fost ocupat vremelnic de agresori care au incendiat cele mai însemnate centre de exploatare a aurului, au distrus parţial capitala Sarmisegetuza.

Concomitent cu acest război, costobocii (neam dacic stabilit în nordul Moldovei şi în Galiţia) năvălesc pe teritoriul Dobrogei (anul 170) unde distrug localităţile din apropierea cetăţii Callatis şi pornesc în direcţia Balcanilor şi Greciei.

Mai târziu (anul 248) Dacia este atacată de puternice armate aparţinând goţilor şi dacilor liberi, atacurile acestora căpătând un caracter permanent, cu serioase pierderi suferite de legiunile romane staţionate în Dacia.

Devenise evident pentru puterea imperială de la Roma, faptul că, Dacia nu mai putea fi păstrată în graniţele imperiului.

Una dintre primele consecinţe ale invaziilor goţilor şi a armatelor germanice, în provinciile romane, a constituit-o ruinarea şi jefuirea acestora. Numeroase oraşe sunt distruse în Galia nordică şi estică, în regiunile danubiene şi în Grecia, unde cetatea Atena este incendiată, în anul 267.

Slăbirea puterii Imperiului Roman şi nevoia de a face faţă pericolului nemijlocit aduc armata în situaţia să-şi aleagă noi împăraţi. Astfel, Galia se

desprinde de Roma, transformându-se în Imperiul Galic odată cu urcarea pe tron (anul 260) a împăratului Postumus în oraşul Koln.

Pentru prima dată, Roma acceptă să reducă întinderea extraordinară a dimensiunilor imperiului: romanii părăsesc Britannia, iar împăratul Aurelian hotărăşte evacuarea legiunilor din Dacia.

Această restrângere teritorială este acompaniată de o profundă criză economică şi monetară, materializată în scăderea dramatică a producţiei de bunuri şi a comerţului, precum şi în prăbuşirea sistemului monetar.

Criza generează şi amplifică sentimentul de neîncredere şi puternică nelinişte în rândul populaţiilor stabilite, climatul acesta fiind favorabil dezvoltării unor curente religioase, cum este creştinismul, care cunoaşte o remarcabilă perioadă de expansiune, în ciuda persecuţiilor declanşate în secolul al III-lea.

Pentru a stopa prăbuşirea imperiului, Diocleţian demarează, în anul 284, procesul de reorganizare a puterii imperiale, în sensul că, asociază funcţiei sale un al doilea împărat şi desemnează doi cezari pentru succesiune.

Sistemul stabilit de Diocleţian se năruie în faţa rivalităţilor declanşate de succesiunea la funcţia supremă.

Astfel, în anul 312, **Constantin**, fiul unuia dintre cezarii lui Diocleţian îşi înfruntă rivalul, pe Maxenţiu, fiul împăratului Maximian, asociatul lui Diocleţian, devenind împărat al Romei.

El este favorabil bisericii creştine şi accentuează caracterul sacru al funcţiei sale, prezentându-se ca egalul apostolilor.

Importanţa împăratului, în chestiunile religioase, este pusă în evidenţă, în anul 313, când s-a întrunit Conciliul de la Lateran, şi apoi, în anul următor la Arles, ocazii cu care s-au dezbătut problemele legate de efectele celei mai importante erezii din acea epocă, arianismul, care repunea în discuţie raportul dintre Dumnezeu şi Cristos în doctrina trinitară, plasându-l pe Cristos într-o poziţie de inferioritate. Mai târziu, în anul 325, Conciliul de la Niceea condamnă erezia şi defineşte natura lui Cristos ca fiind consubstanţială cu a Tatălui.

La 11 mai, anul 330, este inaugurată noua capitală a imperiului, la Constantinopol.

Interesant de consemnat este faptul că, mama împăratului Constantin, viitoarea Sfânta Elena, era de origine daco-romană. De numele ei este legată o importantă sărbătoare creştină: Înălţarea Sfintei Cruci. Potrivit tradiţiei, mama împăratului Constantin a dispus să se facă săpături pe Dealul Golgotei, pentru a scoate la lumină crucea pe care a fost răstignit Mântuitorul (în ziua de 14 septembrie a anului 327).

Ca şi mama sa, Constantin aparţinea lumii daco-romane nu numai prin origine, ci şi prin faptele pe care le-a făcut în vederea redobândirii, pentru imperiu, a pământului Daciei nord-dunărene. În timpul guvernării sale, autoritatea romană s-a extins, din nou, asupra teritoriului de la nord de Dunăre, pentru a cărui administrare şi organizare au fost refăcute sau construite trei poduri: la Drobeta, la Celei (Sucidava) şi Cernavodă.

Mort la 21 mai, anul 337, Constantin a lăsat imperiul în guvernarea fiilor săi.

Istoria consemnează, faptul că, începând cu anul 352, germanii apuseni au reluat ofensiva împotriva Imperiului Roman. În acelaşi timp, vizigoţii devastează Tracia şi zdrobesc armata romană la Adrianopol, în anul 378. Împăratul Teodosius este obligat să încheie tratatul prin care accepta stabilirea vizigoţilor în sudul Dunării.

În anul 395, la moartea împăratului Teodosius, imperiul este împărţit în două mari ansambluri: Imperiul Roman de Răsărit, având capitala în Constantinopol, condus de Arcadius, şi Imperiul Roman de Apus - capitala la Milano - condus de Honorius.

În anul 410, Roma este cucerită de vizigoţii conduşi de regele Alaric.

Spaţiul european între anii 500 şi 1000

Cele cinci veacuri cuprinse între dispariţia Imperiului Roman de Apus (anul 476) şi anul 1000 sunt decisive pentru formarea statelor europene. Este perioada de stabilizare a popoarelor care vor da naştere diferitelor state europene; este epoca de formare a unei Europe Occidentale de cultură latină (cu o puternică prezenţă germanică) şi unei Europe Orientale de cultură greacă (cu o puternică prezenţă slavă).

Istoricii recunosc, aproape în unanimitate, rolul fundamental al invaziilor, în formarea Europei. În marele uragan al mişcărilor de populaţii se disting, cronologic, trei mari cicluri: cel al germanilor, cel al slavilor şi arabilor şi cel al vikingilor şi ungurilor.

Principalele momente pe care le consemnăm în această teribilă epocă sunt:

- domnia împăratului Iustinian (527-565), care încearcă reconstituirea Imperiului Roman, realizând o vastă operă de reglementare juridică, materializată în redactarea Codex-ului Justinianus şi colecţia constituţiilor imperiale. Din punct de vedere politic, Iustinian reuşeşte reunificarea ţinuturilor mediteraneene (Marea nostrum) în jurul Romei şi Constantinopolului (sunt recucerite teritoriile Africii de la vandali, Italia de la ostrogoţi şi Spania);
- se produce fenomenul de creştinare, de evanghelizare a regiunilor de nord şi de răsărit ale Europei;
- invazia slavilor (sec.VII) în teritoriile cuprinse între Volga şi lacul Ladoga; zona Elbei şi Balticii, urmată de Boemia şi Alpii Orientali;
- stabilirea bulgarilor la sudul Dunării (anul 681);
- întemeierea Imperiului Kazarilor între Volga şi Ural;
- cucerirea Spaniei de către arabi (711);
- cucerirea Panoniei de către unguri (sec.IX-anul 895);
- constituirea Imperiului carolingian - încoronarea ca împărat la Roma a lui Carol cel Mare (25 decembrie 800).

CAPITOLUL III

ORGANIZAREA COMUNITĂȚILOR DIN DACIA DUPĂ RETRAGEREA AUTORITĂȚILOR ROMANE. FORMAREA DREPTULUI ROMÂNESC NESCRIS (LEGEA ȚĂRII)

Retragerea armatei şi oficialităților romane din Dacia şi stabilirea lor în provinciile de la sud de Dunăre, s-a desfăşurat potrivit unui plan bine conceput.

Mai întâi, împăratul Aurelian a înfiinţat, la sud de Dunăre provinciile Dacia Ripensis şi Dacia Mediterraneea în care a transferat, din anul 271, importante părți din legiunile romane, un număr apreciabil de funcționari administrativi, precum şi o parte din populația civilă aparținătoare clasei sociale avute (proprietari de pământ şi de ateliere meşteşugăreşti, stăpâni de sclavi şi orăşeni înstăriți).

În mod logic, din Dacia Romană au plecat romanii şi populația înstărită care dispunea de o bază materială considerabilă, capabilă să trăiască confortabil în teoriile de la sud de Dunăre.

Mergând pe un raționament logic, romanii nu erau interesați să evacueze întreaga populație din Dacia Romană, respectiv păturile sărace şi întreaga comunitate rurală din următoarele considerente:

- mai întâi, aveau interesul de a lăsa în calea năvălitorilor comunității care să opună rezistență acestora;
- apoi, nu era în avantajul romanilor, faptul să "populeze" noile lor provincii de la sud de Dunăre cu populații sărace, dificil de implantat pe un teritoriu străin;
- nu în ultimul rând, este imposibil de conceput ca o populație cifrată la peste 2-3 milioane de oameni să fie evacuată "în bloc", forțată să părăsească (pentru cine? pentru ce?) pământul pe care l-au apărat cu atâta vărsare de sânge de năvălirea legiunilor romane. Întrebarea logică este: un popor care s-a opus cu atâta înverşunare şi legendară vitejie ocupației romane a fost (putea fi oare) în stare să accepte părăsirea pământului fără nici o opoziție?

Cum să părăseşti pământul din subsolul căruia se exploata aurul, argintul, sarea, fierul, etc. şi să pleci, forțat (fără a opune nici o rezistență) într-o zonă necunoscută?

Este ca şi cum am accepta teza potrivit căreia în Franța galii au fost exterminați, în Spania ibericii s-au "topit" în "imensa" masă a romanilor, iar etruscii în Italia au dispărut, fascinați de civilizația acestora.

SOMATION ROMANIA LIBRARY

I. Continuitatea daco-romană în teritoriilecarpato-dunărene (276 – sec. VII)

După retragerea legiunilor romane şi a administraţiei, populaţia daco-romană a continuat să locuiască fără întrerupere teritoriul Daciei Romane cu centrul în Transilvania. Această continuitate este dovedită din plin de mărturiile arheologice, numismatice, lingvistice, toponimice şi de unele texte scrise.

Săpăturile arheologice dovedesc faptul că împăratul Aurelian nu a părăsit întregul teritoriu al Daciei Romane, pe malul nordic al Dunării au fost construite şi fortificate garnizoane pentru legiunile romane şi unităţile militare auxiliare (la Sucidava – Celei, Drobeta, Dierna).

Retragerea aureliană nu a însemnat ruperea legăturilor dintre daco-romani şi romani: au continuat schimburile comerciale dovedite de numeroasele monede descoperite pe teritoriul Daciei.

După secolul III d.H. se încheie omogenizarea populaţiei daco-romane, la baza acesteia stând ocupaţiile tradiţionale comune şi necesitatea de a rezista în comun în faţa popoarelor migratoare în scopul apărării valorilor morale şi materiale proprii.

O bună perioadă de timp Dacia rămâne în stăpânirea neamurilor germanice: în Banat şi Crişana se aşează vandalii, în zonele centrale din Transilvania şi Moldova stăpânesc vizigoţii (o ramură a goţilor), în zona Maramureşului locuiau gepizii.

Prezenţa popoarelor germanice pe teritoriul Daciei în secolul al IV-lea este pusă în evidenţă de tezaurele şi obiectele identificate în diferite zone (Buzău, Bihor, Arad, Timiş, Satu Mare), cel mai reprezentativ fiind Tezaurul de la Pietroasa (judeţul Buzău) compus din 12 piese, toate din aur şi împodobite cu pietre scumpe.

În anul 375 neamurile germanice stabilite pe teritoriile noastre sunt obligate să părăsească aşezările lor înfloritoare sub presiunea hunilor. În drumul lor spre ţinuturile Daciei, hunii au învins, la acest fluviu pe vizigoţi.

Sub conducerea lui Attila (434-453) imperiul hunilor, cu capitala în Pusta-Panonică, se întindea din nordul Chinei până la Viena, istoria consemnând victoriile acestuia repurtate asupra Imperiului Roman de Răsărit. Odată cu moartea lui Atttila dispare şi imperiul; Dacia rămâne, pentru mai bine de o sută de ani (până la 566) sub stăpânirea gepizilor.

Dintre toate neamurile câte şi-au exercitat dominaţia temporară în Dacia slavii sunt cei mai importanţi.

În zonele nord-dunărene în care s-au aşezat, slavii au găsit o populaţie băştinaşă compactă şi numeroasă: la mijlocul secolului al VI-lea etnogeneza nord-dunăreană era stabilă şi omogenizată, capabilă să reziste şi să supravieţuiască presiunilor slavilor.

În secolele VII şi VIII se produce al doilea val de migraţie slavă; triburile slave aşezate pe teritoriul nostru sunt mult mai organizate şi puternice, influenţa lor asupra lexicului limbii române fiind mai puternic decât în cazul primului val de slavi.

După anul 602 triburile slave se aşează în Peninsula Balcanică, năzuind să ajungă la Constantinopol, astfel că slavii rămaşi la nord de Dunăre au fost asimilaţi de civilizaţia băştinaşilor.

Secolul al VII-lea a fost hotărâtor pentru configuraţia politică medievală a Peninsulei Balcanice. La mijlocul acestui secol, triburile bulgare de pe Volga, sub conducerea lui Asparuh, şi-a început migrarea spre Balcani, desfăşurată în mai multe etape. Într-o primă etapă izvoarele consemnează aşezarea bulgarilor la nordul Deltei Dunării, pe teritoriile cuprinse între Nistru, Dunăre şi litoralul Mării Negre.

În etapa următoare, după anul 643, bulgarii ajung în Moesia Inferioară unde s-au raliat triburilor slave, care ocupau aceste teritorii de peste un secol şi jumătate.

În anul 681 se realizează primul ţarat bulgar, populaţia fiind creştinată abia la 864 sub ţarul Bosis.

Pe măsură ce vremurile au devenit mai liniştite şi migraţiile mai rare, societatea românească a putut evolua: populaţia a crescut numeric, aşezările s-au înmulţit, iar ogoarele au devenit mai fertile, fiind mai bine lucrate.

Populaţia daco-romană a continuat să trăiască pe teritoriul Daciei, dovadă fiind numeroasele mărturii arheologice, precum şi textele scrise: Cronica notarului anonim al regelui Bela, Cronica rusă de la Kiev, Geografia universală scrisă de armeanul Sirakaţi (sec. VII).

Deşi stăpânirea romană în Dacia a durat mai puţin de 170 de ani, efectele ei asupra populaţiei autohtone au fost decisive.

Procesul de romanizare a început în oraşe, unde populaţia romană era majoritară, iar localnicii erau obligaţi, în raporturile lor cu administraţia, cu armata şi coloniştii, să vorbească limba latină.

În etnogeneza poporului român un rol important l-a avut religia creştină. Răspândirea creştinismului cunoaşte un avânt deosebit după anul 313, în timpul împăratului Constantin cel Mare. Sfântul Apostol Andrei este considerat primul misionar care a predicat pentru locuitorii Daciei, fiind urmat de Sava-goticul şi Niceta din Remesiana.

Unii dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai creştinătăţii romane orientale au fost Dionisie Românul de la Constanţa (Dionysius Exiguus) şi Sfântul Ioan Cassian, care, în secolele V şi VI, au tradus din greacă în latină o serie de scrieri religioase. Dionisie este acela care, în anul 526 d.H., a creat calendarul creştin, prin introducerea "erei noastre", iar Ioan Cassian, ctitorul mănăstirii Sf. Victor din Marsilia, este considerat organizatorul vieţii monahale din Italia şi Franţa.

Procesul istoric de formare a poporului român a constituit subiect de puternice controverse în lumea istoricilor şi a politicienilor.

Astfel, în sec. XVIII (1782-1784) Franz Sulzer, originar din Elveţia, căpitan în armata habsburgică, a publicat la Viena lucrarea intitulată "Istoria Daciei Transalpine" în care afirmă că poporul român nu s-a format în Dacia, ci în Peninsula Balcanică, de unde a trecut în nordul Dunării abia în secolele XII şi XIII.

Această teorie a fost reluată, aproape o sută de ani mai târziu (1864) de geograful german Robert Rosler.

II. Organizarea comunităţilor

1. Desfiinţarea administraţiei centrale

Părăsirea teritoriului Daciei de către legiunile romane şi aparatului administrativ, acompaniate de pătura de autohtoni îmbogăţiţi, a avut ca prim-efect desfiinţarea administraţiei centrale.

Abandonată într-o stare care nu i-a permis să reorganizeze din cauza presiunii permanente a popoarelor migratoare, populaţia a fost nevoită să renunţe la viaţa din hotarele oraşelor şi să se retragă în zonele împădurite ale câmpiei, în regiunile deluroase şi muntoase, ducând o viaţă modestă, bazată pe agricultură şi păstorit.

S-a produs, aşadar procesul de ruralizare, de decădere a centrelor urbane.

Satul rămâne forma principală de organizare administrativă a populaţiei rurale, unele dintre acestea constituindu-se pe ruinele vechilor oraşe şi cetăţi, altele de-a lungul apelor curgătoare.

2. Obştea sătească teritorială

Spre deosebire de obştea gentilică ce se baza pe rudenia de sânge, obştea teritorială avea drept fundament stăpânirea în comun a teritoriului aflat în hotarul comunităţii. Teritoriul obştii (câmpul, păşunea, pădurile, lacurile şi apele curgătoare) era destinat îndeletnicirilor tradiţionale: agricultura, creşterea vitelor, vânatul şi pescuitul, astfel că obştea ni se înfăţişează ca o comunitate de muncă.

Drept urmare, organizarea internă a obştii săteşti teritoriale era concepută în vederea realizării acestui scop, precum şi rezolvării tuturor problemelor ce se ridicau în interiorul cât şi în afara acesteia.

Suntem în prezenţa unei forme de organizare arhaică, o "democraţie" care-şi alegea organele de conducere şi se autoadministra.

Organele de conducere erau:

a) adunarea obştii era alcătuită din toţi membrii majori ai obştii; ea hotăra asupra patrimoniului obştii, organizării muncilor agricole, relaţiilor de familie,

organizării şi întreţinerii culturii, rezolvării conflictelor, organizării apărării comunităţii, etc.;

b) oamenii buni şi bătrâni erau aleşi de adunarea obştii pentru rezolvarea problemelor de ordin judiciar;

c) juzii erau comandanţii militari însărcinaţi cu paza şi supravegherea teritoriului obştii, asigurarea ordinii interne şi judecarea pricinilor ivite.

Creşterea demografică şi dezvoltarea agriculturii şi meşteşugurilor, dublate de ameninţarea constantă a popoarelor migratoare, au accelerat procesul constituirii *uniunilor de obşti* sau confederaţiilor de obşti, forme superioare de organizare.

Dintre cele mai importante uniuni de obşti sunt pomenite cea a Vrancei, care cuprindea 12 sate, a Câmpulungului (15 sate), a Romanaţilor (16 sate), etc.

Organul suprem de conducere al uniunii de obşti era "marele sfat" constituit din reprezentanţii tuturor obştilor săteşti componente. Acest organ elabora hotărâri în cele mai importante probleme care interesau viaţa întregii comunităţi (apărarea satelor, contribuţia acestora în folosul comunităţii, rezolvarea litigiilor apărute între obşti), fără să aibă competenţa în rezolvarea problemelor interne ale obştilor.

În perioada secolelor III-IX obştile săteşti teritoriale şi uniunile obşteşti au continuat să întreţină legături cu imperiul roman şi, apoi, cel bizantin, au rezistat atacurilor neamurilor germanice şi slavilor; ele au parcurs un lung proces de dezvoltare, fiind considerate formele de organizare prestatală.

3. Normele de conduită specific obştilor săteşti teritoriale

3.1. Norme privind proprietatea

Fiecare obşte sătească era aşezată pe o suprafaţă de pământ, pe care o locuia şi o stăpânea cu caracter permanent.

Asupra acestui pământ comunitatea avea un *drept de stăpânire în comun* (de-a valma). În virtutea acestui drept toţi membrii obştii foloseau pământul în comun. Adunarea obştii putea să aprobe în stăpânire şi în folosinţa personală unele părţi din pământul obştii, dar obştea exercita asupra acestora un drept de supraveghere şi control.

Era interzis ca un membru al obştii să înstrăineze părţi ale moşiei; se garanta astfel unitatea obştii şi exerciţiul folosinţei integrale a tuturor membrilor.

Între bunurile aflate în proprietatea devălmaşă erau socotite şi pădurile, apele, păşunile, turmele de animale, şi subsolul din care erau extrase minereuri de aur, argint, fier şi sare.

Dreptul de stăpânire personală se întemeia pe munca proprie desfăşurată pentru amenajarea unui bun aflat mai înainte în devălmăşie (pădure, ape, păşune) şi care capătă astfel o valoare nouă. Conducerea obştilor încuraja şi aproba

asemenea inițiative personale ale membrilor săi și le recunoștea acestora dreptul de folosință exclusivă asupra amenajărilor făcute.

În stăpânirea personală se aflau și terenurile pe care se ridicau casele de locuit și anexele gospodărești (delimitarea acestora se făcea prin garduri).

Pe parcursul timpului, importante suprafețe de teren deșelenite sau obținute prin defrișarea pădurilor au trecut în proprietatea privată a indivizilor care le-au amenajat.

Munca efectivă a câmpului era reglementată de către conducerea obștii, care repartiza câmpurile de cultură pentru membrii acesteia, stabilea felul culturii pe fiecare parcelă potrivit asolamentului bienal sau trienal, fixa data începerii lucrărilor de arat, semănat și recoltat, distribuia produsele pentru consumul personal al membrilor și constituia fondul de rezervă.

3.2. Norme privind persoanele și familia

Principiul fundamental al obștii sătești teritoriale îl constituia egalitatea dintre membrii săi, impus de stăpânirea în comun a pământului și participarea tuturor la producția de bunuri.

Pe plan social egalitatea se materializa în posibilitatea fiecărui individ de a îndeplini însărcinările date de obște.

Familia este considerată celula de bază a obștii: munca ambilor soți și a copiilor în gospodăria individuală constituia temelia drepturilor egale asupra proprietății familiei, lucru care a generat și consolidat o puternică solidaritate între membrii familiei. Exista obligația reciprocă de întreținere între soți și între părinți și copii.

Căsătoria se încheia prin liberul consimțământ al soților și prin binecuvântarea religioasă.

Divorțul era admis la cererea oricăruia dintre soți, pe baza aceluiași principiu al egalității.

3.2.1. Despre obligațiile civile, răspunderea penală și procedura de judecată

a) Obligațiile civile:

Ca persoane libere și egale, membrii obștii dispuneau de capacitatea de a încheia diferite tranzacții sub formă de contracte. Vom observa că în această materie dispar formalismele caracteristice dreptului roman, existente în dreptul daco-roman aplicabil până la anul 276.

Cel mai răspândit contract era contractul de vânzare-cumpărare, care avea drept efect transmiterea proprietății prin simplul consimțământ al părților.

IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

b) Răspunderea penală: pentru faptele săvârşite de persoane prin care se cauzau pagube sau vătămări altor persoane, precum şi conflictele dintre membrii obştii se rezolvau pe baza solidarităţii rudelor şi a legii talionului.

c) Instanţele de judecată: erau aceleaşi pentru cauzele civile sau penale. Cercetarea cauzelor revenea "oamenilor buni şi bătrâni" care pronunţau hotărâri în funcţie de particularităţile existente. Ca mijloace de probă admise erau: mărturia şi jurământul cu brazda.

III. Ţările şi Legea Ţării (sec. IX-XIV)

Evoluţia procesului de organizare politico-statală pe teritoriul României în secolele VIII-XI se circumscrie dezvoltării generale economice şi sociale a comunităţilor din teritoriul carpato-danubiano-pontic, precum şi influenţelor factorilor externi.

O primă componentă a acestui proces îl constituie formarea primelor formaţiuni statele româneşti în Transilvania.

Anonynus, notarul regelui Bella al ungurilor aminteşte în lucrarea sa Gesta Hungarorum de existenţa, la sfârşitul secolului IX, a trei voievodate:

- voievodatul lui *Menumorut*, cu capitala în cetatea Biharea, cuprinzând pământurile străjuite de râurile Mureş şi Someş;
- voievodatul lui *Glad,* care se întindea în Banatul Timişoarei, de la valea Mureşului până la Orşova;
- voievodatul lui *Gelu,* ocupa centrul Transilvaniei, având capitala în apropierea Clujului.

A doua componentă care a influenţat constituirea şi consolidarea formaţiunilor prestatale româneşti a reprezentat-o contextul extern, marcat de stabilirea ungurilor în câmpia Tisei în anul 896. Pentru supunerea ţărilor conduse de Gelu, Glad şi Menumorut, ungurii au organizat expediţii militare în urma cărora au ocupat cetăţile Bihoreea, Satu Mare şi Cuvin.

În timpul regelui Ştefan (997-1038) se produce creştinarea ungurilor (anul 1000), Papa de la Roma îndemnându-l pe acesta să lupte contra necredincioşilor şi schismaticilor.

Pe teritoriul Transilvaniei au existat şi alte formaţiuni statale care au rămas în afara expediţiilor de cucerire ungară. Este vorba de Ţara Bârsei, Ţara Făgăraşului, Ţara Argeşului, Ţara Haţegului, Ţara Maramureşului, etc.

În timp ce primele voievodate româneşti se dezvoltau, spaţiul Daciei Mari a cunoscut ultimele migraţii ale unor popoare asiatice: pecenegii, uzii, cumanii.

Pecenegii făceau parte din marea familie a neamurilor de limbă turcă: erau crescători de animale preferând, ca şi ungurii, câmpiile întinse: Bărăganul, Burnazul, Bugeacul şi câmpurile Teleormanului.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Stăpânirea cumanilor durează aproape două secole, până la 1241 când se produce invazia *tătarilor*.

Prin maniera în care s-a organizat şi desfăşurat, precum şi prin consecinţele produse, invazia tătarilor şi dominaţia acestora asupra popoarelor şi teritoriilor cucerite, a reprezentat una din epocile însemnate ale istoriei universale.

Întreaga Asie (China), Rusia, Polonia, Germania, Ungaria şi alte numeroase formaţiuni statale au fost pârjolite de armatele conduse de Ogodai şi Batuhan, urmaşii lui Gengis-Han (mort în 1226).

Transilvania, Moldova şi Ţara Românească au fost ocupate de armatele conduse de căpeteniile Cadon şi Buri, dominaţia tătarilor durând până la întemeierea principatelor române.

De menţionat faptul că, Episcopia Catolică a cumanilor înfiinţată la Civitas Milcoviae în 1227, este distrusă de tătari (1241).

În suita evenimentelor pe care istoria le înregistrează până la începutul secolului al XIV-lea, perioadă considerată a feudalismului timpuriu, mai amintim:

- anul 1111 – încercarea regelui Ungariei de a transforma Transilvania în principat: este numit principe Mercurius, reprezentant al regelui în teritoriile româneşti cucerite;

- anul 1176 – voievod al Transilvaniei este numit Leustachius, membru al Consiliului Regal Ungar, comandant al oştilor şi nobililor, avânt drept de judecată;

- anul 1185 – se întemeiază Imperiul Vlaho-Bulgar cu capitala la Târnava; românii de la nordul Dunării participă la operaţiunile militare împotriva Bizanţului;

- anul 1211 – regele Ungariei, Andrei al II-lea, emite Diploma Cavalerilor Teutoni prin care Ţara Bârsei este dăruită acestora, cu largi privilegii;

- anul 1233 – prima menţiune documentară a lui Luca, "ban de Severin" (Banatul de Severin a fost constituit în 1230, de către Regele Ungariei);

- anul 1247 – Regele Ungariei, Bela al IV-lea, emite *Diploma Cavalerilor Ioaniţi* prin care colonizează Ţara Severinului cu membrii Ordinului Ioaniţilor în scopul apărării frontierei de sud a regatului. Sunt atestate formaţiunile politice româneşti conduse de voievozii Litovoi şi Seneslau şi de către cnezii Ioan şi Farcaş.

Datorită importanţei şi valorii informaţiilor pe care le cuprinde celebra diplomă prin care, la 2 iunie 1247, regele maghiar făcea danii însemnate Ordinului Cruciat al Cavalerilor Ioaniţi, vom prezenta următoarele aspecte:

- printre numeroasele ordine călugăreşti-militare întemeiate în timpul celor şapte cruciade desfăşurate între 1096 (cruciada săracilor) şi 1291, cel al "Ospitalierilor Sfântului Ioan din Ierusalim" ocupă un loc important;

- Ordinul Ioaniţilor s-a transformat într-un organism militar, dispunând de trupe permanente, specializate, puternic implantate în Europa catolică. A

beneficiat de danii întinse primite în schimbul serviciilor militare pe care le-au prestat suveranilor sau Scaunului papal;

- Diploma Cavalerilor Ioaniţi este un contract solemn, cu drepturi şi obligaţii reciproce, încheiat, pe de o parte, între Bela al IV-lea şi sfatul fruntaşilor şi baronilor regatului, iar pe de altă parte, Ordinul Ioaniţilor, reprezentat de Rembaldus, marele preceptor din Europa. In schimbul obligaţiei pe care şi-o asumau ioaniţii de a lupta pentru ajutorarea regatului şi pentru răspândirea credinţei catolice, regele le dăruia teritorii şi drepturi ce pot fi rezumate astfel: toată Ţara Severinului, împreună cu munţii ei şi cu toate celelalte locuri ce ţin de ea, cnezatele lui Ioan şi Farcaş, până la râul Olt, dar în afară de "Ţara voievodului Litovoi" şi "Ţara lui Seneslau" care rămân în continuare românilor;

- Regele acorda ioaniţilor dreptul de a întocmi rânduieli şi de a judeca în ţinuturile dăruite lor, atât oamenii de rând, cât şi nobilii, aflaţi acolo sau veniţi din alte părţi.

Perioada feudalismului timpuriu pe care o analizăm fixează în limbajul istoric şi juridic următoarele denumiri: ţară, cnezat, voievodat.

Ţară – desemnează teritoriul unei organizaţii statale.

Cnezatul – este o organizaţie politică aflată sub conducerea unui cneaz; este în fond tot o "ţară" denumită după forma ei de conducere. Cneazul este conducătorul formaţiunii politice care dispunea de atribuţii de ordin administrativ, fiscal, militar şi judecătoresc. Cnezatul cuprindea mai multe sate (localităţi) aşezate, de regulă, pe anumite forme de relief (văile apelor, depresiuni, şesuri, etc.).

Voievodatul – este o organizaţie politică superioară cnezatului, având în subordine mai multe cnezate, voievodul era ales din rândul cnezilor în adunarea acestora, având atribuţii administrative, militare şi judecătoreşti.

LEGEA ŢĂRII

a) Conceptul de lege:

legea nescrisă – desemnează totalitatea normelor tradiţionale după care funcţionau obştile săteşti fiind unanim acceptate de comunitate (dreptul obişnuialnic; obiceiul pământului);

legea scrisă – desemnează normele juridice redactate în scris şi impuse colectivităţilor prin constrângerea organelor puterii politice;

legea creştină – desemnează regulile de conduită cuprinse în scrierile bisericeşti ortodoxe.

Dreptul românesc nescris (legea ţării) s-a format în cadrul unui îndelungat proces istoric, având ca principal izvor normele cu caracter social existente pe teritoriul românesc, ale populaţiei băştinaşe (dacii).

Cele mai vechi obiceiuri şi norme juridice s-au format în legătură cu stăpânirea pământului. Astfel, ca urmare a extinderii suprafeţelor de teren prin desţeleniri şi defrişări se înregistrează o creştere a proprietăţii personale. Cele mai multe terenuri sunt puse în valoare prin munca unei singure familii, care caută să scoată aceste proprietăţi de sub regimul reglementării în devălmăşie. În locul normelor care interziceau ferm membrilor obştii să înstrăineze unele părţi din teritoriul obştii, intervine o modificare, foarte importantă, care vizează *dreptul de protimis.* În virtutea acestui drept în cazul înstrăinării unor părţi din teritoriul obştii, rudele celui care înstrăina şi celorlalţi membrii ai obştii aveau preferinţa la cumpărare. Scopul era evident: se evita trecerea terenurilor în proprietatea unor persoane din afara obştii.

În privinţa statutului juridic al persoanelor, Legea Ţării înregistrează inegalităţile de avere ce apar şi se multiplică în această perioadă a feudalismului timpuriu, care are ca efect stratificarea socială specifică.

Astfel, există o pătură socială superioară, alcătuită din cnezi, voievozi, juzi, jupani, care exercită şefia militară şi înfăptuieşte justiţia, beneficiind de unele terenuri şi venituri de la populaţie. Această pătură socială constituie începutul *aristocraţiei feudale.*

Marea masă a societăţii o reprezentau ţăranii liberi, la care se adaugă o nouă clasă socială în formare, aceea a orăşenilor meşteşugari şi comercianţi.

Din secolul XI apar robii, cea mai mare parte a acestora provenind din ţigani şi tătari. Cu privire la aceste categorii sociale apar norme juridice care fixează privilegiile, drepturile şi îndatoririle fiecăruia, prefigurându-se sistemul statutar caracteristic stărilor feudale.

Relaţiile contractuale cunosc o revigorare evidentă odată cu amplificarea schimburilor, cu creşterea producţiei şi dezvoltarea meşteşugurilor.

În domeniul justiţiei se menţin normele juridice tradiţionale privind instituţia oamenilor buni şi bătrâni, precum şi sistemul probator cu jurători, martori şi jurământul cu brazdă. Elementul de noutate pe care-l consemnăm se referă la competenţa de judecată a cnezilor şi voievozilor.

Trăsăturile caracteristice ale Legii Ţării

Drept unitar din punct de vedere geografic

Concluzia pe care au formulat-o juriştii şi istoricii se referă la faptul că a existat un drept românesc comun tuturor românilor care au locuit pe teritoriul Daciei Mari sau pe teritoriul unor state vecine (la sud de Dunăre, în Carpaţii Păduroşi, Serbia, Moravia, Polonia).

Acest drept a fost recunoscut de către regii Ungariei după cucerirea Transilvaniei şi s-a aplicat formaţiunilor româneşti.

Regii Poloniei au recunoscut un drept valah, sau moldovenesc ce se aplica românilor din Polonia (jus valahicum).

Drept unitar din punct de vedere social

Aşa cum am arătat mai sus, cele mai vechi obiceiuri şi norme juridice s-au format şi consolidat în legătură cu stăpânirea şi folosirea pământului.

Este vorba de aplicarea dreptului consuetudinar în mod egal tuturor categoriilor sociale.

Cele mai semnificative diferenţieri de tratament juridic le întâlnim în materia dreptului penal, în care pedeapsa cu moartea (felul morţii) varia după starea socială a celui vinovat. Pentru clasa boierilor pedeapsa era tăierea capului, iar pentru oamenii de rând, era spânzurătoarea.

Caracterul teritorial şi imobiliar al dreptului

Vechiul drept românesc s-a format în aşezările rurale, cele care şi-au păstrat continuitatea şi după retragerea stăpânirii romane din Dacia.

În dreptul de stăpânire şi folosire a pământului găsim geneza tuturor instituţiilor dreptului românesc nescris. Caracterul teritorial şi imobiliar al dreptului exprimă legarea Legii de un teritoriu locuit de o populaţie organizată politic pe un anumit teritoriu.

Caracterul original al Legii Ţării

Legea ţării este o creaţie românească, produsul istoric al modului de viaţă al strămoşilor în condiţiile organizării lor în obşti săteşti şi, apoi, în formaţiuni politice cu caracter feudal. Norme juridice cu privire la cnezat şi voievodat reprezintă începutul dreptului public în ţările române.

În decursul istoriei dreptul românesc nescris a suferit o serie de influenţe din partea altor sisteme de drept. Este firesc să se fi întâmplat aşa, pentru că spaţiul carpato-dunărean a constituit zonă de puternic interes pentru marile puteri ale feudalismului timpuriu (Imperiul Bizantin, dominaţia bulgară, cuceririle ungurilor, năvălirea cumanilor şi tătarilor, etc.) care au exercitat influenţe în toate planurile vieţii politice, juridice, economice şi sociale.

În monumentala sa lucrare „Dacia Preistorică" – Nicolae Densuşianu menţionează „colecţiunea cea veche de legi a Daciei numită şi Legea Bellagines scrise pe la jumătatea secolului al VI-lea".

Această lege conţine diferite dispoziţiuni din domeniul dreptului public: cu privire la organizarea politică, judiciară, fiscală şi militară a voievodatelor, cnezatelor, districtelor şi comunelor româneşti, precum şi din domeniul dreptului privat: cu privire la proprietate şi posesiune, la obligaţii şi succesiuni, drept matrimonial şi procedura în faţa instanţelor judecătoreşti. Sunt reglementate de asemenea drepturile şi obligaţiile claselor sociale: boieri, preoţi, militari, ţărani.

Aceste reglementări se regăsesc apoi în „Lex antiqua Valachorum", din care au apoi redactat în secolele XVI-XVII Statutele şi Constituţiunile Ţării Făgăraşului.

Procedând la o analiză comparată între aceste reglementări şi dispoziţiile cuprinse în Legea romană a celor XII Table, Nicolae Densuşianu remarcă asemănări frapante:

– despre delimitarea pământurilor vecine;

– rolul arbitrilor în soluţionarea controverselor de hotare între moşiile vecine;

– sancţionarea celor care se sustrăgeau de la plata contribuţiilor;

– despre stricăciunile cauzate de vite, oi, şi porci;

– despre pedeapsa cu moartea pentru cei care fură vite, oi şi porci;

– despre trădătorii şi cei care se ridică împotriva autorităţii;

– interzicerea căsătoriei între boieri şi ţărani, precum şi căsătoria între femei române şi străini.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

E X T R A S E din cursuri universitare, lucrări şi scrieri privitoare la istoria statului şi dreptului românesc până la întemeierea statelor feudale (sec. XIV)

I. Curs de Istoria Dreptului Vechiu Românesc predat de prof. D.D. Mototolescu la Universitatea din Iaşi (1921)

"Singura teorie admisibilă asupra începuturilor organizaţiunei noastre cetăţeneşti, ca popor român, e continuitatea civilizaţiei romane, ca cetate, pe locul sau în apropierea vechilor municipii cu populaţiunea lor romanică.

În aceste puncte fortificate de la natură sau de mâna omului, comunitatea romană a continuat să-şi ducă viaţa, pe cât de bine putea sub stăpânirea barbară, păstrând vechile forme de viaţă cetăţenească.

Oltenia avea multă vreme înainte de descălecarea lui Negru Vodă o organizaţiune politică a sa proprie, sub conducerea unor bani din neamul Basarabilor.

La venirea Ungurilor, au găsit cnezate, care sunt cu totul altceva decât voievodatele. Cnezii erau şefii românilor într-un sat, sau pe un teritoriu compus din mai multe sate.

Aceşti cnezi se numesc de români "juzi" sau "judeci": "jude" e un cuvânt de origine latină, derivă de la "judex".

Ei erau conducătorii românilor, în timpul barbarilor, înainte de a avea un stat propriu.

Juzii au primit pe urmă, sub stăpânirea bulgară, denumirea de cnezi, care este de origine slavonă.

Instituţiunea cnezatelor române, e o instituţiune pur românească; numai cuvântul cneaz este de origine slavă.

Slavii nu au avut o instituţiune analoagă cu cnezatele noastre.

Cnezatul era ereditar, indivizibil şi stăpânit între fraţi. În privilegiile acordate, sau în cele cumpărate, se fixează în mod obişnuit toate drepturile şi îndatoririle reciproce ale cneazului şi locuitorilor, faţă de cneaz, de rege sau de proprietar, în cazul în care locuitorilor li se da aşezarea sub formă uzufructuară.

Cneazul primea, în cazul hărăzirii în deplină proprietate şi liber de orice sarcină, de obicei 1-3 lanuri de pământ, crâşma şi moara satului. El judeca pe toţi locuitorii şi în dreptul penal şi în dreptul civil; el stabilea şi încasa dările de la locuitori.

Cneazul era obligat să servească în oastea regească, călare, înarmat cu arcul şi săgeţi.

Îndatoririle sătenilor către cneaz: sătenii lucrau până la trei zile pe an: una de arătură, a doua la seceră, a treia la coasă".

II. Istoria Românilor din Dacia Traiană - A.D. XENOPOL profesor la Universitatea din Iaşi, membru al Academiei Române, membru al Institutului din Franţa – ediţia a III-a

În volumul II, intitulat "Năvălirile barbare – 270-1290" istoricul şi juristul A.D. Xenopol, consemnează, în paginile 230 şi următoarele, date interesante despre "Istoria imperiului romano-bulgar".

"Întâiul imperiu Bulgăresc fusese stins la anul 1018 prin puternicul braţ al împăratului bizantin Vasile Bulgaroctonul. Bulgarii rămaseră în stăpânire bizantină 167 de ani, până când în 1185 sună iarăşi pentru ei ceasul eliberării. Trezirea lor la viaţă le veni dintr-o parte, la care ei nu se aşteptau: de la păstorii români din munţii Balcani. Răscoala lor a fost provocată pe fondul unei întâmplări în care actorul principal a fost împăratul Isac al II-lea Anghelul".

Acesta şi-a propus să sărbătorească căsătoria lui cu fiica lui Bela al III-lea, regele Ungariei, într-o manieră mai neobişnuită. Pentru a aduna banii necesari festivităţilor, acesta a introdus o dare obştească, în natură, asupra întregii sale împărăţii, dare ce consta în taxă pe animale (vite, oi, porci) şi care lovea cel mai serios în interesele păstorilor români din muntele Hemus (Balcani).

Căpeteniile românilor – Petru şi Asan - , după ce nu izbutesc să obţină anularea ordinului imperial, îşi organizează armata proprie şi se confruntă cu oastea imperială. Sunt învinşi şi alungaţi peste Dunăre, în Muntenia locuită de cumani. Se reîntorc, cu armata întărită şi, până în 1193, poartă lupte grele cu bizantinii, reuşind să cucerească puternica cetate din Adreanopole.

În 1193 preia comanda Imperiului Bizantin – Alexios. Prin manevre oculte acesta reuşeşte să pună la cale un complot împotriva lui Asan. După asasinarea liderului românilor din Balcani, puterea trece în mâinile fratelui acestuia Petru, ajutat de fratele cel mai mic, Ioniţă.

Patru ani mai târziu, în anul 1197, Petru este şi el asasinat, iar Ioniţă reuşeşte să întemeieze împărăţia Valaho-Bulgară.

Papa Inocenţiu al III-lea îl recunoaşte pe Ioniţă ca împărat şi îi trimite drept solie pe protopapul grec Brundisimu, cunoscător al limbii latine şi greceşti, cu scopul declarat ca populaţia din subordinea sa să împărtăşească credinţa catolică. În anul 1204, papa trimite diademă regală şi-l încoronează pe Ioniţă ca rege şi împărat al Bulgarilor şi Valahilor, convertiţi astfel la catolicism.

După trei ani de permanente lupte contra Imperiului Bizantin, în anul 1207 Ioniţă este asasinat.

După moartea lui Ioniţă, căsătorit cu fata regelui Cumanilor, tronul Româno-Bulgarilor trebuia să vină în mâinile lui Ioan, fiul lui Apan mort în 1196. Acesta, copil fiind, este înlăturat de Borilă, fiul surorii lui Ioniţă care, se căsătoreşte cu văduva lui Ioniţă, în fapt mătuşa sa. Ioan Apan ajunge la maturitate şi cu ajutorul ruşilor reuşeşte să-l învingă pe Borilă, chiar în capitala Târnava în anul 1218. Ioan Apan este, după Ioniţă, cel mai strălucit reprezentant

al dinastiei Asanilor: împărăţia lui se întindea peste toată Moesia, Serbia, Tracia până la Adrianopole, Macedonia şi Albania. El se căsătoreşte cu Maria, fiica regelui Andrei al II-lea al Ungariei, iar pe fiica sa Elena o mărită cu fiul lui Ioan Duca, împăratul grecesc de la Niceea".

III. Revista "Magazin Istoric" nr. 4/1973, autor: Radu I. Popescu

Dacii de pe Arcul lui Constantin

La 25 iunie 315, aflându-se la Roma, împăratul Constantin cel Mare inaugura Arcul de Triumf, care de atunci îi poartă numele. O construcţie, armonioasă bine echilibrată, măsurând circa 25 metri înălţime şi tot atâta în lungime, lăţimea fiind de 8 m., străbătută de trei deschideri boltite, folosite ca locuri de trecere. Monumentul se distinge însă în chip deosebit prin bogăţia reliefurilor reprezentante, ca şi prin valoarea lor artistică. A fost început în anul 312 e.n. pentru a glorifica titlul de "eliberator al Romei", acordat lui Constantin în urma victoriei dobândite la Podul Milvius împotriva lui Maxentius, unul dintre pretendenţii la tronul Romei. Campania împotriva lui Maxentius, începută la Milano şi continuată la Verona şi Roma, constituie, de altfel, subiectul unora dintre sculpturile amplasate pe diverse faţade ale Arcului. Dar, pe lângă imaginile strict legate de evenimentele din 312, Arcul de Triumf este decorat cu reliefuri ce au aparţinut – potrivit analizelor făcute de specialişti în istoria artei antice – altor monumente din vremea unor împăraţi anteriori: Traian, Hadrian, Marc Aureliu.

Cu toate acestea nu s-a găsit încă o explicaţie istorică satisfăcătoare pentru preluările respective: să fi fost prea scurt intervalul 312-315 pentru decorarea Arcului cu scene originale? Să fi fost transferate aceste imagini şi statui în intenţia de a-l proclama pe Constantin moştenitor al împăraţilor din veacurile trecute? Părerile sunt încă împărţite. Cert rămâne doar faptul că pe Arcul triumfal al lui Constantin figurează şi imagini de pe alte monumente, între care deosebit de importante mi se par a fi, pentru istoria românilor, cele din vremea împăratului Traian, ilustrând luptele acestuia cu strămoşii noştri daci, "cel mai însemnat război de atunci al romanilor" – cum se fixase acest eveniment în memoria contemporanilor. Este vorba, în primul rând, de o friză de mari dimensiuni – 20 m lungime şi 3 m lăţime – existentă, anterior, în Forul lui Traian, friză ce reia relatarea războaielor daco-romane din punctul unde acestea se întrerupeau pe Columnă. Friza se compune din şase scene: trei reprezintă lupte ale romanilor cu dacii, două – soldaţi romani escortând prizonieri, iar a şasea înfăţişează intrarea triumfală a împăratului în Roma. Scenele de luptă arată cavaleria romană năpustindu-se asupra dacilor, care se împotrivesc cu îndârjire extraordinară atacului inamic. Împăratul însuşi apare într-una din scene, luptând în primele rânduri, urmat de soldaţi din cohorta pretoriană. Dacii, înveşmântaţi aidoma celor

de pe reliefurile Columnei, luptă cu înverşunare. Cei mai mulţi au capul descoperit, numai câţiva – probabil căpetenii – poartă căciula specifică. Armele (sabia scurtă şi scuturile ovale) sunt de asemenea caracteristice dacice.

Tot perioadei lui Traian îi aparţin – afirmă cercetătorii – şi cele opt statui de daci, impresionante ca dimensiuni (peste 3 m înălţime), aşezate deasupra coloanelor care decorează cele două faţade ale Arcului. Dacii poartă tunici strânse la mijloc cu o cingătoare, pantaloni lungi, răsfrânţi şi strânşi la gleznă şi o mantie fără mânecă, prinsă pe umărul drept cu un ac sau fibulă. În anii 1733-1734, statuile – distruse în timpul lui Lorenzino de Medici – au fost supuse, din ordinul papei Clement XII, unei minuţioase restaurări de către sculptorul Pietro Bracii, una dintre statui fiind refăcută în întregime; autenticitatea lor a fost şi mai mult subliniată prin descoperirea, într-un vechi atelier de sculptură, aflat azi în Via dei Coronari din Roma, a unei statui de dac, foarte asemănătoare, prin dimensiune şi stil, cu acelea de pe Arc.

Cum se explică totuşi prezenţa scenelor dacice pe Arcul lui Constantin? Cea mai plauzibilă este ipoteza că împăratul Traian constituia un adevărat model pentru Constantin, care dorea – potrivit relatărilor contemporane – să-l imite nu numai în politica internă şi externă, dar chiar în comportament şi felul de a se îmbrăca. Admiraţia pentru Traian s-a răsfrânt şi în atenţia pe care a acordat-o teritoriilor de la Dunăre, atât fostei provincii Dacia, cât şi pământului dintre Dunăre şi Marea Neagră. În această ordine de idei, trebuie amintite refacerea din temelii a cetăţii Tropaeum Traiani, construirea unui pod peste Dunăre, la Sucidava-Celei, după modelul celui de la Drobeta, realizat de Apollodor din Damasc, refacerea "Drumului lui Traian" de pe Valea Oltului etc. De altfel, intenţia sa era de a restabili autoritatea romană la nord de Dunăre, intenţie concretizată în numeroasele obiective militare şi comerciale reîntemeiate în fosta provincie dacică.

Prezenţa lumii dacice era, totodată, recunoaşterea, şi prin intermediul imaginilor artistice, a vitejiei şi prestigiului de care dacii continuau să se bucure în lumea antichităţii la două veacuri după războaiele daco-romane. O recunoaştere şi un prestigiu perpetuate apoi, de-a lungul veacurilor, în numeroasele statui aflate la Vatican şi Leningrad, la Paris, Florenţa şi Salonic, în diferitele albume dedicate Columnei editate la Bucureşti, Madrid, Amsterdam şi în multe, multe alte oraşe ale lumii, în gravurile şi desenele inspirate din istoria dacilor. Expresii, peste vreme, ale devotamentului lor pentru libertate şi independenţă, atât de sugestiv redată de Vasile Pârvan: "Apărarea pământului dacic de (către) Decebal şi poporul său a fost un imn de iubire cum rar au mai înălţat popoarele, moşiei lor ameninţate.

IV. Revista „Magazin Istoric" nr. 8/1973, autor SERGIU COLUMBEANU, articol intitulat ŢĂRI, CNEZI şi VOIEVOZI

"Vechea instituţie a voievodatului nu a fost desfiinţată, ci a fost păstrată şi adoptată necesităţilor de dominaţie ale cuceritorilor: regii Ungariei, Voievodatul Transilvaniei care nu cuprindea decât centrul ei, aşezat pe valea Mureşului Mijlociu, a fost împărţit în patru comitate: Alba, Turda, Târnava şi Hunedoara. Din a doua jumătate a sec. XIII, voievodul şi-a arogat o mare autoritate, manifestând vădite tendinţe de autonomie. El judeca, iar uneori chiar anula hotărârile regale şi dădea altele, întocmai ca un monarh feudal de sine stătător. În ierarhia marilor dregători ai regatului Ungariei, voievodul Transilvaniei ocupa un loc de frunte, fiind al patrulea după comitele palatin, cancelar şi banul Croaţiei.

Cei care conduceau comunităţile rurale româneşti din ţinuturile Transilvaniei erau cnezii. Existenţa lor este amintită atât în texte contemporane, precum Cântecul de jale al lui Rogerius (călugăr luat în robie de tătari în anul 1241), cât şi în documentele emanate de la autorităţile feudale ale vremii.

O formă superioară a organizării cneziale româneşti din Transilvania a fost aceea din Maramureş, unde, pe la mijlocul veacului XIV, se constata prezenţa a şapte cnezate. Ele erau aşezate pe valea râurilor, conducătorii acestora fiind aleşi de juzii sau cnezii săteşti. Adeseori ei erau realeşi, astfel, că treptat-treptat, şi dregătoria cnezatului a devenit ereditară, conform vechiului drept românesc nescris (jus valachicum)".

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL IV

CREŞTINĂTATEA ANULUI 1000

Legislaţia bizantină şi influenţa acesteia asupra dreptului românesc

Introducere:

Cel mai important fenomen al istoriei europene, care s-a produs în intervalul sec. V şi sec. X, este *creştinarea.* La sfârşitul sec. al V-lea Orientul era mai creştinat decât Occidentul. În oraşe exista un grad mai ridicat de creştinare decât în mediul rural. Drept urmare, în perioada amintită, are loc o creştinare în profunzime în mediile rurale occidentale, acţiune determinată şi de expansiunea islamului care reuşeşte să cucerească importante regiuni din jurul Mediteranei.

Harta Europei anului 1000 este alcătuită din tinere state ale căror populaţie sunt creştinate în proporţii diferite.

Conducătorii creştini se sprijină atât pe Biserică cât şi pe societatea laică. Aceste state se grupează unele în jurul Imperiului Germanic, altele în jurul Bizanţului.

Astfel, în anul 962, regele Germaniei, Otto I, cucereşte regatul Italiei şi întemeiază Sfântul Imperiu Roman de Naţiune Germană, care va dăinui, ca instituţie creştină a Occidentului european, până în 1806, când va fi distrus de Napoleon. Vocaţia universală a acestui imperiu de a guverna şi evangheliza popoarele Europei este proclamată, în jurul anului 1000, de împăratul Otto al III-lea şi de papa Silvestru al II-lea, cei doi întruchipând alianţa puterii spirituale şi a puterii temporale.

A doua mare grupare de state creştine aparţine Imperiului Bizantin. Sub domnia împăratului Vasile al II-lea (976-1025) imperiul a atins culmea puteri sale militare, politice, economice şi culturale. Constantinopolul reprezenta centrul civilizaţiei europene: aici se înfiinţează primele universităţi şi şcoli particulare la care se formează floarea cea mai aleasă a intelectualităţii.

Începând cu a doua jumătate a sec. al XI-lea imperiul începe să se clatine. În interior, aristocraţia civilă ţine sub control aristocraţia militară, populaţia rurală este exploatată la sânge, iar armata este redusă considerabil. Drept urmare, se produce devalorizarea monedei de aur şi argint; cea mai mare parte a negoţului pe mare fiind preluat de italieni. În exterior, bizantinii suferă două mari înfrângeri, din partea normanzilor şi turcilor.

Evenimentul cel mai important care are loc în anul 1054 este schisma Bisericilor, adică formarea Bisericii catolice şi romane (concentrate în jurul papei de la Roma) şi Bisericii ortodoxe greco-slave, reunită în jurul patriarhului din Constantinopol.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

În partea introductivă a acestui capitol vom preciza faptul că sistemul social şi politic al Europei anului 1000 este de tip feudal, care se întemeiază pe un mod special de exploatare a pământului şi de integrare a oamenilor în comunitate. Pe de o parte, proprietarul feudal acordă ţăranilor, indiferent de statutul lor juridic, suprafeţe de teren pentru care aceştia trebuie să-i presteze diferite munci sau să plătească bani sau produse. Proprietarul feudal exercită asupra persoanelor care se află în teritoriul său, puterile specifice regelui. El are dreptul exclusiv de a ţine o moară, cuptor, teasc şi animale de reproducţie, pentru folosirea cărora ţăranii plăteau taxe. Baza economică a sistemului feudal o reprezintă domeniul seniorial rural.

Această realitate feudală ţine de viziunea despre societate exprimată de capii bisericii, prin două noţiuni fundamentale.

Prima se referă la faptul că fiecare fiinţă umană ocupă în lume locul pe care-l vrea Dumnezeu.

A doua se referă la faptul că locul fiecăruia este hotărât ţinând seama de una dintre cele trei funcţii pe care omul le poate îndeplini în societate: rugăciunea, lupta şi munca.

Rolul cel mai important în această regulă a trifuncţionalităţii revine clerului şi călugărilor, care asigură, prin cult şi rugăciune, legătura cu Dumnezeu şi, prin urmare, mântuirea tuturor.

Bunul mers al lumii se sprijină pe războinici, care, având în mâini forţa armelor şi puterea, trebuie să asigure ordinea şi pacea.

Dar supravieţuirea clericilor şi a războinicilor este asigurată de cea de-a treia stare, a ţăranilor care lucrează pământul în cadrul satului, al domeniului seniorial şi al parohiei rurale.

Această perioadă se caracterizează prin:

- creşterea considerabilă a populaţiei: timp de două secole, populaţia din Europa Occidentală se dublează;
- sporirea producţiei agricole, extinderea suprafeţelor cultivabile şi dezvoltarea unui comerţ înfloritor;
- dezvoltarea accentuată a meşteşugurilor, a comerţului pe mare, sporirea numărului de construcţii, realizarea unor vaste reţele de drumuri, apariţia primelor societăţi bancare stimulate de circulaţia monetară intensă.

O populaţie în plină creştere demografică, o clasă de războinici, ţărani avizi de libertate şi de proprietate, negustori în căutarea unor noi pieţe de desfacere, o Biserică foarte sigură pe puterea ei: iată principalii factori care explică declanşarea unei vaste opere de colonizare, de convertire şi de pelerinaj armat, care s-au transformat în ceea ce istoria a numit CRUCIADELE.

I. CRUCIADELE

În vara anului 1095, papa Urban al II-lea a convocat la Clermont un conciliu, în cadrul căruia lansează un apel patetic către toţi creştinii din Occident pentru a pune capăt războaielor fratricide, să uite ura dintre ei şi să se unească spre a lupta împotriva păgânilor şi a-i elibera pe fraţii lor creştini din Orient. Până în luna decembrie a aceluiaşi an, îşi anunţaseră participarea la PRIMA CRUCIADĂ cavaleri francezi şi germani, ducele de Bouillon al Lotharingiei şi fratele său Balduin de Boulogne, membrii ai unor familii regale, nobili şi seniori, ţărani scăpătaţi şi aventurieri.

Cruciaţii părăsesc spaţiul sărăcăcios al Occidentului cu certitudinea unei recompense ce va face din ei moştenitorii lui Hristos.

Pe lângă cruciada "baronilor", ierarhizată şi bine structurată, se naşte o altă cruciadă "sălbatică". Vremurile sunt prielnice acestui exod, căci, de vreo zece ani, un şir de calamităţi naturale şi epidemii au lovit întinse regiuni din Franţa.

Primele cete pornite din nordul Franţei şi din Renania încă din luna aprilie 1096, ajung la Constantinopol câteva luni mai târziu, fără prea multe incidente. Acte de confruntare violentă sunt semnalate încă de la plecarea unor grupuri de germani care au început persecutarea comunităţilor evreieşti.

Majoritatea acestor grupuri violente, antisemite, au fost nimicite pe teritoriul Ungariei, nemaiajungând la Bizanţ. Încă din această fază, evreii sunt consideraţi duşmanii lui Hristos şi profanatori ai Crucii.

Sosirea cruciaţilor la Constantinopol ridică mari probleme împăratului Alexios I, legate de aprovizionarea cu hrană şi asigurarea adăposturilor necesare.

Cruciaţii reuşesc să redea Bizanţului garnizoana de la Niceea aflată în stăpânirea turcilor, precum şi mai multe cetăţi din Anatolia. Momentul cel mai important pentru cruciaţi l-a constituit cucerirea Antiohiei, care, până la 1085 era în stăpânirea Bizanţului, iar acum se afla în posesia turcilor. Cruciaţii rup legătura cu Bizanţul şi refuză restituirea Antiohiei.

La începutul anului 1099 armata cruciaţilor porneşte spre Ierusalim, astfel că la 6 iunie aceştia intră în Bethleem şi încep asediul. Ierusalimul este cucerit la 15 iulie 1099. În Istoria anonimă a Primei Cruciade sunt consemnate următoarele: "Intraţi în oraş, pelerinii îi urmăreau, îi masacrau pe sarazini până la Templul lui Solomon, unde avu loc un asemenea măcel, încât ai noştri se bălăceau în sânge până la glezne. Cruciaţii au alergat prin tot oraşul furând aurul şi argintul, caii şi catârii şi jefuind casele pline de bogăţii de tot felul. Apoi, fericiţi şi plângând, cruciaţii au mers să se închine la Mormântul Mântuitorului Nostru Iisus Hristos".

Însoţită de violenţe de neînchipuit, cucerirea Ierusalimului va deveni pentru Islam semnul intoleranţei creştine.

Ducele de Bouillon este încoronat ca apărător al Sfântului Mormânt, ca rege al Ierusalimului.

Cronologic, celelalte cruciade s-au derulat astfel:

- a doua cruciadă începe în anul 1148, fiind un eşec total: regele Conrad al Germaniei, conducătorul cruciadei, este învins şi renunţă la proiectul său;
- a treia cruciadă începe în anul 1187, sub conducerea împăratului german Frederic I Barbarosa care avea în spatele lui o armată de peste 100.000 de oameni. La traversarea Anatoliei acesta moare în 1190, locul lui fiind luat de Richard Inimă de Leu, regele Angliei. Rezultatul acestei cruciade a fost împiedicarea cuceririi Siriei de către musulmani şi o relativă stabilizare a Regatului Ierusalimului;
- între anii 1198 şi 1299 se desfăşoară următoarele patru cruciade. În anul 1291 se produce sfârşitul aşezărilor cruciate din Siria – Palestina.

În numeroasele studii care s-au efectuat asupra cruciadelor (cele mai recente: "Cruciadele" – autor C. Morrison, Editura Meridiane 1998; "Cruciadele" – culegere de studii publicate de Editura Artemis, 1999) se formulează următoarele concluzii:

- în marea majoritate a cruciadelor iniţiativa a aparţinut papalităţii. Papa rămâne şeful spiritual al cruciadelor;
- finanţarea cruciadelor a fost asigurată de Biserica Catolică;
- principalul drum pe uscat folosit de cruciaţi, coboară de-a lungul Dunării până la Belgrad, urmând apoi cursul Moraviei până la Niş. De aici, se ajungea la Salonic sau pe la nord de munţii Rodopi, prin Sofia şi râul Marița, ajungând la Adrianopol şi Constantinopol;
- prima cruciadă a dus la întemeierea în Ţara Sfântă a câtorva state ale căror păstrare sau recucerire au constituit scopul celorlalte cruciade. Aceste state au fost, Siria, Ierusalim, Liban, Antiohia, Armenia;
- din punct de vedere al organizării, statele cruciate au păstrat structurile anterioare sosirii cruciaţilor, dar au împrumutat Orientului o serie de structurii. Instituţiile juridice respectă cutumele locale: curtea *rais*-ului (căpetenia unui sat) poate judeca cauze minore în care sunt implicaţi indigene, iar *fonda* este un tribunal mixt ce judecă cauzele comerciale sau cele ce-i privesc pe sirieni. În schimb, Curtea Lanţului care judecă procesele maritime, Curtea Burghezilor şi în special Înalta Curte, singura abilitată să-i judece pe nobili, sunt alcătuite exclusiv din franci;
- istoria statelor cruciate a fost dominată de o penurie de efective: majoritatea cruciaţilor se întorceau în Europa după îndeplinirea legământului religios făcut. Această situaţie a condus la instaurarea unui regim foarte dur pentru vasalii regilor, care erau obligaţi să se prezinte cu tot echipamentul de luptă la orice rechiziţie poruncită de regi;
- Ordinele militare s-au născut din nevoia apărării pelerinilor în drumul lor spre Ierusalim: Astfel, Ordinul Templierilor, înfiinţat în 1118 era format din cavaleri din regiunile Franţei, cazaţi într-o parte a palatului, situat pe

amplasamentul Templului (de unde îşi trag şi numele). Alte ordine au apărut după anul 1130: Ordinul Cavalerilor Teutoni, al Cavalerilor Ioaniţi, al Dominicanilor, al Cavalerilor de Malta, etc. Toate erau sub autoritatea papalităţii, primind numeroase donaţii atât în Orient, cât şi în Occident, ajungând în sec. XII să devină principalii finanţatori (bancheri) ai cruciadelor;

- Populaţia rurală a statelor cruciate era alcătuită, în marea majoritate, din ţărani creştini şi musulmani. Toţi ţăranii era obligaţi să plătească seniorului un procent din recoltă, care varia în funcţie de natura recoltei şi de calitatea pământului, precum şi danii în natură de trei ori pe an;

- cruciadele au fost îndreptate împotriva Orientului Apropiat musulman, fiind contrare intereselor Bizanţului. Astfel, în timpul celei de-a patra cruciade, în luna aprilie a anului 1204, cruciaţii conduşi de Balduin de Flandra (în vârstă de 32 de ani) cuceresc Constantinopolul, pe care-l devastează, uriaşe comori fiind sustrase din tezaurul imperiului. Un an mai târziu Balduin va fi făcut prizonier în luptele purtate cu valahii regelui bulgar Ioniţă, la Târnava, unde moare.

Privitor la cruciade, F. Guizot (op. cit. pag. 157-159), precizează „prima caracteristică a cruciadelor este universalitatea lor. Europa întreagă a luat parte la ele. Evenimentul eroic al Europei moderne l-au reprezentat cruciadele, care au pus în evidenţă unitatea morală a naţiunilor europene. Scopul cruciadelor l-a reprezentat eliberarea Ierusalimului".

Analiza studiilor citate mai sus ne conduc la formularea cauzelor care au declanşat cruciadele:

- o primă cauză, de ordin moral, se regăseşte în disputa seculară (peste patru sute de ani) între creştinism şi mahomedanism. A fost un război secular între două sisteme religioase şi sociale: mahomedanii cuceriseră Spania, constituind un regat şi mai multe principate; europenii creştini au creat regatul Ierusalimului, creştinând un areal geografic important.

- a doua cauză, de ordin social, se regăseşte în dorinţa de aventură a foştilor barbari, acum fixaţi într-o existenţă contrară libertăţii lor de dinainte.

Confruntarea violentă şi de lungă durată între cele două tipuri de societate a generat un imens pas spre eliberarea spiritului, un mare progres spre idei libere. Confruntarea a fost iniţiată de Papalitate, ca operă de eliberare a locurilor sfinte de sub dominaţia mahomedanilor. Cruciadele au influenţat decisiv starea socială din statele europene. Oamenii care au plecat la cruciadă şi-au vândut pe nimic averile, mai mari sau mai mici. Astfel, s-a diminuat serios numărul micilor feude, cele care vor imprima societăţii un alt ritm de dezvoltare. Proprietarii de mari feude s-au transformat în centre economice în jurul cărora s-au grupat şi au venit să trăiască micii proprietari şi săracii.

Cruciadele au creat marile comune, cele care vor configura oraşele Italiei, Flandrei, Germaniei, Austriei, Franţei.

Ideea centrală a tuturor cruciadelor a fost aceea a apărării Sfântului Mormânt de violenţa păgânilor (a musulmanilor).

Iată ce scrie Geneviève Bresc-Bautier în capitolul intitulat „Sfântul Mormânt" din culegerea „Cruciadele" apărută la Editura „Editions du Seuie", 1988 – Paris şi tradusă de Editura Artemis în anul 1999: „ Mormântul lui Iisus din Ierusalim este singura relicvă materială a Învierii, unicul vestigiu al acestui eveniment fundamental al creştinismului. Sfântul Mormânt este locul săpat în stâncă, oferit de Iosif din Arimateea, unde a fost depus trupul răstignitului în seara de vineri şi care, în dimineaţa Paştilor, a fost găsit gol de către apostoli.

Mormântul este profund ancorat în inima oraşului Ierusalim. A privi Mormântul, a-l atinge, a păşi peste urmele paşilor lui Christos, toate acestea, după cum se spunea în secolul al XI-lea, constituie pentru pelerini gesturi ale mântuirii. Pe locul acesta, după sinodul de la Niceea (anul 325) împăratul Constantin a poruncit episcopului Macarie al Ierusalimului să construiască nu numai o bazilică mai frumoasă decât toate celelalte din lume, dar încă şi alte construcţii, punându-le la dispoziţie marmura şi coloanele cele mai de preţ. În anul 335 episcopii au sfinţit noua biserică, lungă de aproape 50 de metri, cu o bogăţie de coloane şi plafoane încărcate cu lambriuri sculptate, strălucind din cauza marmurei aurite. Începând cu secolul al IV-lea şi până în secolul al VII-lea, Sfântul Mormânt, gigantic complex monumental, cunoaşte vremea sa de glorie.

Perioada sa întunecată începe în veacul al VII-lea, fiecare secol fiind marcat după aceea de catastrofe distrugătoare, urmate doar de nişte restaurări sumare. În anul 614, cu ocazia cuceririi Ierusalimului de către perşi, Sfântul Mormânt a fost incendiat şi relicva Crucii furate. Însă împăratul Heraclius a recuperat-o fiindu-i refăcute părţile deteriorate.

Cucerirea arabă din anul 632 a pus capăt prezenţei bizantine în această regiune. Toleranţa era o regulă, şi califul Omar s-a mulţumit să se roage (n. a. lui Allah) în afara Sfântului Mormânt, fiindcă, zicea el !dacă m-aş fi rugat în această biserică, ea ar fi rămas pierdută pentru voi creştinii, deoarece credincioşii mei v-ar fi luat-o, zicând că „aici s-a rugat Omar".

Dar bazilica era oricum ameninţată de ruină: un cutremur în secolul al IX-lea, un incendiu în cel de-al X-lea au precedat distrugerea ordonată de califul HAKÎM în anul 1009. A fost un gest de neînţeles din partea acestuia (fiul unei creştine şi nepot a doi patriarhi) care simboliza un numai persecutarea creştinilor, ci şi un act care anunţa o viitoare ameninţare la adresa tuturor libertăţilor de credinţă. După 20 de ani s-a abătut asupra Ierusalimului valurile de pelerinaje colective, prevestitoare ale cruciadelor. Atunci, HAKÎM a restaurat Sfântul Mormânt şi a autorizat cultul creştin (1048)". (pag. 142-145).

* *
*

În plină desfăşurare a cruciadelor, la celălalt capăt al lumii, în Mongolia, în pustiul Gobi, se năştea în anul 1162, GHINGHIS HAN, cel care, în anul 1206 este ales şef al popoarelor turco-mongole, supranumit „stăpânul tronurilor şi al coroanelor, Biciul lui Dumnezeu pe pământ, Hanul hanilor, Marele omorâtor al oamenilor, Războinicul desăvârşit care în realitate era un nomad, un vânător care nu ştia să scrie dar care a întrecut în talente militare armate a trei împărăţii".

Din cartea lui Harold Lamb (tradusă în limba română la Editura Gemenii, în anul 1992) reţinem următoarele aspecte mai importante:

– pentru a-i struni pe mongoli, alcătuiţi în hoarde dezordonate, Ghinghis-Han i-a orânduit ostăşeşte, alcătuind o lassa (pravilă ce sintetiza voinţa sa cu cele mai înţelepte obiceiuri ale triburilor) în care se arăta că erau pedepsite cu moartea furtul şi adulterul: furtul unui cal se pedepsea cu moartea, iar neascultarea copiilor faţă de părinţi, a unui frate mai mic faţă de cel mai în vârstă, lipsa de încredere a bărbatului în soţia sa, sau lipsa de supunere a acesteia, neajutorarea săracului de către cel bogat şi lipsa de respect a unui inferior faţă de mai marele său, aveau darul de a dezlănţui furia Hanului (pag. 64).

Despre beţie, una din slăbiciunile mongolilor, spunea: „Omul beat e ca cel lovit în cap; mintea şi dibăcia nu-l mai ajută. Îmbătaţi-vă de trei ori pe lună, deşi ar fi mai bine să nu vă îmbătaţi deloc" (pag. 64).

Prima lege din lassa lui Ghinghis-Han spunea: „se porunceşte tuturor oamenilor să creadă într-un singur Dumnezeu, făcătorul cerului şi al pământului, singurul dătător de bogăţii şi sărăcie, de moarte şi de viaţă şi a cărui putere peste cele lumeşti este fără de sfârşit" (pag. 65).

Această „poruncă" a făcut ca între mongoli, în marea lor împărăţie, condusă de Ghinghis Han, să nu se întâmple, aproape niciodată „bătăi, omoruri sau încăierări. De hoţi şi de bandiţi nu poate fi vorba; casele şi căruţele lor, în care îşi păstrează toată bogăţia, nu se încuie niciodată".

El a reuşit să impună disciplina de fier unui amestec de triburi (uiguri, cheraţi, mongoli, tătari etc.) care s-au reunit într-un singur trib, el fiindu-le Şeful.

Regulile impuse de Ghinghis-Han priveau următoarele:

– este interzis oricărui războinic de hoardă să-şi părăsească tovarăşii sau să lase în urmă un rănit;

– nici un războinic nu putea părăsi câmpul de luptă mai înainte ca tuiul (steagul) să-l fi părăsit, sau să se dedea jafului înainte ca ofiţerul conducător să-i fi dat voie;

– aceia care nu vor veni să primească poruncile mele vor dispărea.

Prima mare ţintă a războinicului Ghinghis-Han a fost China, o veche şi nezdruncinată împărăţie aflată dincolo de Marele zid Chinezesc. În timp ce împăratul Chinei delegase generalilor conducerea armatei, forţa mongolilor stătea în geniul militar al Hanului, care-şi conducea singur oastea. În anul 1211, pătrunde peste Marele Zid Chinezesc şi cucereşte China după trei ani de bătălii crâncene.

Următorul obiectiv al marelui cuceritor a fost imperiul Kvarzem, respectiv teritoriul care se întindea de la Indus până la Bagdad şi de la marea de Aral până la Golful Persic, practic lumea arabilor, cu oraşul Buchara celebru prin academiile şi moscheele Islamului, cu marea metropolă Samarcand, celebră prin grădinile luxoase şi zidurile mari de protecţie.

În primăvara anului 1219, atunci când erau în plină desfăşurare ultimele cruciade, Ghinghis-Han a plecat din Kara-Korum, capitala imperiului său, spre marile bătălii contra turcilor şi musulmanilor. Avea 56 de ani şi dispunea de cea mai teribilă forţă armată, cifrată la peste 200.000 de luptători.

După ce a cucerit Tibetul, nordul Indiei şi întreaga Chină, a murit în anul 1227, lăsând copiilor cea mai mare împărăţie şi cea mai ucigaşă armată.

Conducerea imperiului este preluată de Ogotai, unul din fiii lui Ghinghis-Han, care în anul 1235 a convocat Sfatul hanilor şi a hotărât începerea celui de-al doilea val de cuceriri mongole. Batu, primul han al Hoardei de Aur, a fost trimis împreună cu Subotai în apus, spre nenorocirea Europei, ajungând până pe malurile Adriaticii şi la porţile Vienei. Din 1238 şi până în toamna anului 1240, Batu a cotropit triburile de pe Volga, oraşele ruseşti şi stepele Mării Negre, a cucerit Kievul şi Polonia de Sud, stabilindu-şi cartierul general în nordul Carpaţilor, în regiunea Kievului.

De teama ofensivei mongole, s-a creat o alianţă între regii Poloniei, Sileziei, Cavalerii Teutoni şi Templierii veniţi din Franţa, regele Boemiei, al Galiţiei şi Ungariei. Confruntarea armată, declanşată în primăvara anului 1241, s-a încheiat dezastros pentru alianţa regilor europeni, trupele mongole cucerind practic tot centrul Europei.

Ungaria a fost atacată pe două direcţii: din Galiţia şi prin Moldova, armatele regelui Bela fiind nimicite, lângă Pesta.

O parte a armatei mongole a devastat nordul Moldovei, după care au pătruns în ţinuturile nordice ale Transilvaniei, unde au cucerit Rodna, Bistriţa, Dej, Cluj, Zalău, Oradea.

O altă armată a cucerit sudul Transilvaniei, Braşov, Sibiu, Sebeş, coborând apoi la sud de Carpaţi, în Banat şi Severin. Este distrusă Episcopia Catolică a Milcovului care a fost întemeiată în anul 1228 de regele Ungariei sub denumirea de Civitas Milcovioae (presupus în zona oraşului Odobeşti, judeţul Vrancea).

Marea invazie tătară din anul 1241, materializată în ocuparea durabilă a teritoriilor de la gurile Dunării după 1260 a blocat hegemonia regatului ungar asupra teritoriilor din Moldova şi Muntenia.

Sub influenţa papalităţii şi a spiritului cruciadelor se intensifică antagonismul dintre regatul ungar şi Hoarda de Aur, aceasta din urmă controlând teritoriul Munteniei, de la Porţile de Fier până la vărsarea Dunării, precum şi sudul Moldovei.

Sub protecția tătarilor, voievodatul român condus de Basarab, se extinde practic pe întreg teritoriul Munteniei, consolidându-se din punct de vedere militar și politic. După o primă confruntare militară în 1324 cu regele ungar Carol Robert, Basarab reuşeşte în 1330, la Posada, să-l învingă pe acesta şi să-l facă a recunoaşte ţara Românească drept stat de sine stătător.

II. LEGISLAȚIA BIZANTINĂ ŞI INFLUENȚA ACESTEIA ASUPRA DREPTULUI ROMÂNESC

Succesor al Imperiului Roman, Bizanțul a moştenit *dreptul roman* care, după o evoluție îndelungată ajunsese să cuprindă, în secolul al IV-lea o imensitate de norme juridice. Aplicarea acestor norme devenise haotică, datorită lipsei unei evidențe a prevederilor în vigoare. Se ajunsese în situația paradoxală că nici juriștii nu mai cunoşteau normele juridice aplicabile. De-a lungul secolelor au fost adoptate o mulțime de legi, hotărâri ale Senatului, edicte, rescripte, mandate şi decrete ale împăraților, la care se adaugă operele jurisconsulților Paulus, Papinianus, Ulpianus, Gaius şi Modestius.

Cel care şi-a asumat misiunea de a înfăptui o reformă şi o operă legislativă excepțională a fost împăratul Justinian care spunea: "Împăratul trebuie să devină celebru nu numai prin arme; el trebuie să fie înarmat şi cu legi, pentru a fi în stare să guverneze în timp de pace, ca şi în timp de război".

Împăratul Justinian (527-565) a încredințat opera de sistematizare a legislației unor comisii, din care făceau parte cărturarii celebrii ca: Trebonius, Teofil şi Doroteus.

Astfel, începând cu anul 529 au fost adoptate:

- *Codex Justinianus,* cuprinzând constituțiile imperiale edictate începând cu perioada împăratului Hadrianus până la Justinian;
- *Digestele* (Pandectele – în limba greacă) care sintetizează operele jurisconsulților romani din perioada clasică (sec. I-III);
- *Novelele* care reproduc decretele adoptate sub domnia împăratului Justinian;
- *Instituțiile* reprezintă un manual elementar de drept, cu putere de lege.

Întreaga operă de codificare înfăptuită sub bagheta imperială a lui Justinian este cunoscută sub denumirea de CORPUS JURIS CIVILIS. Cel mai vechi exemplar, datând din secolul VI, se păstrează la Biblioteca Lorenziana din Florența. Documentul prezintă o valoare inestimabilă. Căci dacă Roma a creat alfabetul dreptului, limba şi tehnica juridică, precizia şi claritatea definițiilor juridice, normele cuprinse în Corpus Juris Civilis constituie principala sursă prin care dreptul roman a fost transmis posterității.

Comisiile de codificare instituite de Justinian au cercetat şi prelucrat un material imens. Numai prima lucrare, Codex Justinianus, cuprinde 4652 legi imperiale, iar pentru elaborarea Digestelor au fost analizate aproape 2000 lucrări şi întocmite 9123 extrase din 39 autori.

Cartea a I-a din Digestele se referă la justiţie şi drept, la originea şi izvoarele dreptului celelalte, până la cartea 46 inclusiv cuprind norme de drept civil material şi procesual. Cărţile 47 şi 48 sunt consacrate normelor de drept penal material şi procesual penal, iar ultima carte cuprinde prevederi referitoare la diferite ramuri de drept.

Există în Digeste numeroase pasaje în care sunt definite, cu deosebită conciziune şi claritate, concepte fundamentale ale ştiinţei juridice, cum este teza lui Ulpianus despre dreptul public şi dreptul privat "Dreptul public este cel care se referă la organizarea statului roman, pe când dreptul privat priveşte interesele particularilor".

Aici regăsim cunoscutul adagiu, formulat de Ulpianus: cu privire la preceptele drepturi: Iuris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suun cuique tribuere (preceptele dreptului sunt acestea: a trăi cinstit, a nu vătăma pe altul, a da fiecăruia ceea ce este al său).

Teza jurisconsultului Florentinus este formulată astfel: "Trebuie să respingem violenţa şi vătămarea nedreaptă adusă persoanei, căci dreptul stabileşte că cel care a făcut ceva pentru apărarea coprului său, a acţionat legitim".

În titlul 3 al cărţii întâi sunt consemnate consideraţii privind caracterul dreptului. Celsus scrie: "dreptul nu se rânduieşte pentru ceea ce se produce întâmplător, într-un caz izolat, ci acelor cazuri care se produc frecvent şi uşor". Ulpianus completează această idee "dreptul se rânduieşte nu pentru fiecare om în parte, ci pentru toţi".

Sunt formulate, de asemenea, indicaţii preţioase cu privire la aplicarea dreptului: "toate cazurile nu pot fi cuprinse de legi, iar când în vreo problemă oarecare înţelesul legii este clar, cel ce exercită jurisdicţia trebuie să o aplice împrejurărilor asemănătoare şi să pronunţe hotărârea pe această bază".

În decursul istoriei sale dreptul românesc a fost influenţat de diverse sisteme de drept, dintre care dreptul bizantin ocupă locul cel mai important. Dreptul public românesc a fost organizat în privinţa instituţiilor statului după modelul bizantin.

Contactele permanente între civilizaţia romano-bizantină şi poporul român, cu mult înainte de formarea statelor feudale româneşti, au generat absorbţia în dreptul vechi românesc a celor mai reprezentative reglementări din dreptul bizantin.

Legislaţia lui Justinian a suferit modificări succesive în timpul diferiţilor împăraţi care au urmat la tronul Bizantului, cele mai reprezentative opere legislative fiind adoptate în timpul domniei împăraţilor din dinastia Isaurilor.

Imperiul bizantin a suferit vreme îndelungată de un viciu constituţional foarte grav: lipsa unei legi privitoare la succesiunea la tron, care să stabilească transmiterea tronului în mod regulat.

Cu alte cuvinte nu exista o familie imperială, de sânge regal, astfel că şi cea mai umilă persoană putea aspira la tron (toată lumea avea stofă de împărat).

Aşa se explică faptul că împăratul Leon I (457-474) a fost măcelar, Justin I (518-527) – ţăran din Macedonia, Vasile I (867-886) – ţăran din Armenia, tronul fiind ocupat şi de patru femei: Irina, Teodora, Zoe şi Evdochia.

Legislaţia Dinastiei Izauriene

În anul 717 aristocraţia militară de la Constantinopol impune pe tron pe LEON al III-lea, originar din provincia Izauria (Asia Mică), cel care întemeiază dinastia izaurienilor. Acesta porunceşte, în anul 726, distrugerea reprezentării lui Hristos de deasupra intrării în vestibulul palatului imperial, înlocuind-o cu crucea, prezentată ca simbol al strângerii rândurilor populaţiei în faţa pericolului musulman şi păgân. Să amintim, în acest context, faptul că în anul 711, musulmanii cucereau Spania, iar în 732, prin bătălia de la Poitiers, regele francilor, Carol, reuşeşte stoparea musulmanilor în drumul lor spre centrul Europei.

Urmarea pătrunderii slavilor (sec. VII-VIII) pe timpul teritoriului imperiului Bizantin, s-a produs o sensibilă consolidare a ţărănimii libere, clasa socială care contribuia decisiv la finanţarea armatei şi a aparatului de stat.

Pentru reglementarea statutului juridic al ţărănimii, al pământurilor şi al relaţiilor agrare, este elaborată **LEGEA AGRARĂ** (714).

Legea face referire la următoarele categorii de ţărani:

- ţăranii integraţi comunităţilor săteşti;
- ţăranii care au ieşit din indiviziune şi posedau loturi individuale de pământ;
- ţăranii arendaşi.

Prima categorie de ţărani se bucura de libertate, pământul aparţinea obştii, aceştia având în stăpânire individuală doar casa şi grădina. Exista libertatea de a părăsi obştea şi de a obţine un teren pentru a fi lucrat.

Loturile de teren puteau fi cultivate direct de către proprietari sau arendate, cu plata arenzii în produse agricole.

Legea agrară reprezintă un adevărat cod de poliţie rurală: sunt sancţionate faptele prin care se aduce atingere proprietăţii rurale: furtul roadelor de pe câmp, din grădini; furtul din păduri; pagubele produse de animale şi vinovăţia păstorilor; furtul de animale etc.

Legea agrară bizantină a exercitat o influenţă considerabilă asupra dreptului vechi românesc, iar apoi asupra dreptului scris (Cartea Românească de învăţătură elaborată de Vasile Lupu în Moldova la 1645).

LEGEA MILITARĂ elaborată în anul 741, cuprinde reglementări extrase din diverse izvoare, ele continuând sancţiunile penale pentru delictele comise de militari: răzvrătirile, nesupunerea, fuga, dezertarea, distrugerea de bunuri etc.

ECLOGA (în traducere „alegere") reprezintă cea mai importantă operă de legiferare înfăptuită de Împăratul Leon al III-lea, (fiind redactată în anul 726). Este structurată în 18 titluri şi 143 paragrafe. Cea mai mare parte a normelor juridice sunt de *drept civil* şi în mai mică măsură dispoziţiuni penale şi de drept procesual.

Dispoziţiile de drept civil se referau la statutul juridic al persoanelor (oameni liberi, robi, capacitatea juridică a persoanelor), la dreptul familiei (logodna, căsătoria, divorţul, proceduri de desfacere a căsătoriei, persoanele incapabile de a face testamente), la regimul bunurilor şi al contractelor (vânzarea-cumpărarea, împrumut şi amanet, depozit, arendă, etc.), regimul proprietăţilor bisericeşti, ale militarilor, notarilor şi celorlalţi slujbaşi.

Ecloga cuprinde cutume de la alte popoare, îndeosebi de la germani şi slavi. Principiile creştinismului se regăsesc în cuprinsul dispoziţiunilor referitoare la logodnă, căsătorie şi divorţ; astfel sunt tratate: *"căsătoria înscrisă"*, o căsătorie perfect solemnă, consemnată într-un contract care se încheie în faţa unui notar şi întărită de martori; "căsătoria neînscrisă", fără elementele de solemnitate arătate mai sus. În orice situaţie, căsătoria trebuia să se desăvârşească în biserică. Este interzis concubinajul, acceptat în legislaţia lui Justinian.

Întreaga Eclogă este străbătută de spiritul moralei creştine: era interzisă căsătoria între creştini şi eretici; bărbatul căsătorit care întreţine legături cu sclava sa va suporta pedeapsa expulzării (vânzării) sclavei, preţul obţinut fiind vărsat fiscului; acela care are legături cu o călugăriţă, insultând astfel biserica lui Dumnezeu, va fi pedepsit cu tăierea nasului, iar călugăriţa suferă aceeaşi pedeapsă; cel care comite adulter cu o femeie măritată suferă pedeapsa tăierii nasului şi unuia şi celulalt.

Ecloga a exercitat o puternică influenţă asupra legislaţiilor ulterioare, cât şi asupra dreptului popoarelor vecine Bizanţului (bulgari, români, sârbi şi ruşi).

O parte din normele de drept civil, privind logodna, căsătoria, divorţul, succesiunile etc. au fost preluate şi adaptate la redactarea Pravilei lui Matei Basarab şi a Manualului juridic al lui Andronache Donici.

Legislaţia Dinastiei Macedoniene

Ecloga a rămas parţial în vigoare până în timpul domniei împăratului Vasile I, cel care întemeiază dinastia macedonienilor (867-911), fiind complet abrogată în anul 875.

În această perioadă au fost elaborate:

a) PROHIRONUL este primul cod de legi elaborat din porunca împăratului Vasile Macedoneanul (870-878), denumit şi "manualul de legi". Ca şi Ecloga, acesta conţine, în cea mai mare parte, dispoziţii de drept civil privind persoanele, bunurile, familia, contractele şi succesiunile. Normele de drept penal se referau la

infracţiuni şi pedepse, iar cele de drept procesual la martori. Sunt considerate dispoziţii noi, cele privitoare la dreptul canonic: alegerea episcopiilor şi hirotonisirea preoţilor.

Întregul conţinut al Prohironului este sistematizat în 40 de titluri şi 605 paragrafe.

b) EPANAGOGA (în traducere „reintroducere) a fost elaborată în perioada 884-886, în spiritul Prohironului, uşor revizuit, prin introducerea dispoziţiilor privitoare la anumiţi înalţi demnitari din ierarhia civilă şi ecleziastică (împărat, prefect, chestor, magistrat, patriarh, episcop, preot). Este considerat un cod mai explicit, mai didactic, cu precizări despre lege şi drept, despre regulă şi procedurile de judecată, despre drepturile şi obligaţiile demnitarilor.

A fost structurată în 40 de titluri şi a reprezentat un model al vremii, ce va fi utilizat la redactarea manualelor juridice din teritoriile aflate sub influenţa Bizanţului.

c) BASILICALELE au fost elaborate în perioada 886-892, în timpul domniei împăratului Leon al VI-lea, fiul lui Vasile I şi au mai fost numite legile imperiale (basileus = împărat).

Întregul material cuprins în basilicale este repartizat în 6 volume (60 de cărţi, divizate în sute de titluri, capitole şi paragrafe). Principalul izvor al acestei monumentale opere legislative îl constituie legislaţia lui Justinian, din care au fost eliminate unele părţi şi înlocuite cu reglementări noi, corespunzătoare schimbărilor evidente intervenite în cei aproape 300 de ani care au trecut de la Corpus Iuris Civilis.

Basilicalele cuprind norme de drept civil, drept penal, drept procesual, drept canonic şi dispoziţii complementare.

Cu privire la aplicarea Basilicalelor în vechiul drept românesc vom preciza, dincolo de disputele existente între unii istorici ai dreptului, că instanţele de judecată din ţările române au aplicat procedurile judiciare cuprinse în această operă legislativă.

d) NOVELA împăratului Roman Lecapenul, elaborată în anul 922, prezintă importanţă pentru dezvoltarea dreptului scris românesc, întrucât reglementează dreptul de PROTIMISIS. Potrivit acestei novele, dreptul de protimisis se exercita în caz de vânzare, dare în emfiteoză (contract pe termen lung cu drept de ipotecă pe proprietatea închiriată sau arendată) sau locaţiune pe timp îndelungat a unui bun imobil. Acest drept îl aveau în primul rând rudele celui care înstrăina şi care stăpâneau împreună cu acesta bunul moştenit de la un autor comun; urmau apoi coproprietarii, vecinii şi alte categorii.

e) **MANUALUL DE LEGI** ***(hexabiblul)*** întocmit de Constantin Armenopol în anul 1345, este structurat în 6 cărţi şi tratează problemele cele mai importante din materia dreptului civil (autorul a fost judecător la Salonic), din experienţa sa practică şi ţinând seama de schimbările produse în configuraţia economică, socială şi politică a societăţii. Este motivul pentru care Hexabiblul începe cu un capitol special intitulat "sfaturi privind desfăşurarea judecăţilor" în care autorul insistă asupra abuzurilor săvârşite de unii judecători în aplicarea dreptului.

Din punct de vedere al conţinutului, manualul urmează linia clasică, în sensul că tratează despre:

- regimul juridic al persoanelor (liberi, robi, capacitatea juridică);
- dreptul familiei (căsătoria, divorţul);
- regimul bunurilor (posesiunea, proprietatea, servituţile, clădiri, lucrul pierdut, etc.);
- regimul juridic al contractelor (diferitele contracte, convenţii şi tranzacţii, viciu de consimţământ);
- regimul succesiunilor (testament).

În Hexabiblul lui Armenopol găsim câteva reglementări ce prezintă interes:

- logodna este considerată ca fiind "egală în putere cu nunta" şi de aceea desfacerea logodnei nu se putea produce decât pentru cauze bine determinate (călugărie, nebunie);
- căsătoria trebuia celebrată în public, iar adopţiunea era posibilă;
- "trimiria" consta în trecerea unei treimi din averea lăsată ab-intestat de cel decedat în folosul aşezămintelor religioase pentru pomenirea după moarte;
- în cazul alungării fără temei a soţiei, cât şi în cazul decesului soţului, se recunoaşte dreptul soţiei la un sfert din averea soţului;
- se interzice dobânda pentru împrumuturile acordate;
- erau condamnaţi cei care fiind chemaţi la judecată a treia oară, nu se prezentau;
- sunt cuprinse dispoziţii speciale de drept maritim şi drept fiscal.

Manualul juridic al lui Armenopol s-a bucurat de o largă utilizare, atât în timpul existenţei Imperiului Bizantin, cât, mai ales, după cucerirea acestuia de către turci.

În Ţările Române, Manualul a constituit unul dintre principalele izvoare ale dreptului românesc scris din sec. XVII (Cartea Românească de învăţătură – 1646; Îndreptarea legii – 1652; Pravila aleasă – 1632).

În Grecia, Hexabiblul a constituit primul cod juridic, după înlăturarea dominaţiei turceşti, fiind considerat un important izvor de drept pentru Constituţia greciei din 1835.

f) Manualele de drept canonic pun în evidență rolul extrem de important pe care l-a avut Biserica: un rol ideologic, dublat de o putere în sfera relațiilor politice completat de o puternică forță economică (averi, pământuri, robi etc.) și încununat de rolul propriu în sistemul judiciar.

Existau instanțe bisericeşti, în a căror competență intrau nu numai cauze cu caracter religios, dar şi cauze civile şi penale.

Instanțele bisericeşti judecau, cu prioritate, cauzele privitoare la raporturile de familie (căsătorie şi divorț), precum şi cele în legătură cu practicarea cultului şi bunele moravuri.

Izvoarele dreptului canonic ortodox au fost Biblia, regulile (canoanele) stabilite de sinoadele ecumenice, conducătorii bisericii, lucrările fruntaşilor bisericii şi obiceiurile religioase.

Dispozițiile de drept canonic au fost sistematizate şi comentate în manuale speciale cunoscute sub denumirea de nomocanoane.

Cele mai importante nomocanoane care au influențat dreptul românesc scris în Muntenia şi Moldova au fost:

a) ***Sintagma lui Matei Vlastarie***, redactată în anul 1335 de călugărul cu acelaşi nume, fost judecător bisericesc, bun cunoscător al dificultăților existente în aplicarea dreptului canonic. El a încercat o aranjare alfabetică (sintagma) a dispozițiilor existente într-o mare diversitate de canoane.

Autorul a aranjat întregul material cuprins în manualul său după cele 24 de litere ale alfabetului grecesc.

Manualul debutează cu un scurt istoric al canoanelor. Cuprinsul propriu-zis este împărțit în 24 de titluri, subdivizate în capitole.

Cele mai importante dispoziții, prezentate în detaliu sunt cele aparținătoare dreptului civil, respectiv dreptului familiei, cu referire la logodnă, căsătorie, zestre, înfiere, divorț şi succesiuni. Normele de drept penal vizează infracțiunile de omor, răpire, furt, infracțiuni contra pudoarei şi a bunelor moravuri, precum şi pedepsele aferente acestora.

b) ***Nomocanonul lui Manuil Malaxos*** a fost redactat în perioada 1561-1562, de cel ce a îndeplinit funcția de notar al mitropoliei din Teba (Grecia), fiind considerat o compilație juridico-filozofico-geografică, care a circulat în manuscrise în toate teritoriile tradițional-bizantine. Tradus în limba română, el a inspirat pe Matei Basarab în facerea Pravilei de la 1652, intitulată "Îndreptarea Legii".

Timp de aproape 1000 de ani (de la anul 527 până la 1500) istoria Imperiului Bizantin a fost marcată de figura şi personalitatea excepțională a marelui împărat Justinian.

Următoarea lectură, extrasă din controversata *"Istorie Secretă"* scrisă de Procopius din Cesareea, contemporan cu Justinian şi soția sa Teodora, ne introduce în atmosfera Bizanțului de acum aproape 1500 de ani.

Justinian a avut norocul de a fi nepotul de soră al celui de-al doilea împărat al Bizanţului: Iustin I (518-527) soldat ţăran, născut într-un sat din Macedonia. În asemenea climat, viitorul împărat Justinian a avut toate condiţiile să pătrundă în secretele conducerii statului, să descifreze de tânăr culisele palatului imperial. La 35 de ani, Justinian se bucura de investirea ca împărat a unchiului său, devenind, foarte repede, colaboratorul cel mai discret al împăratului şi asociatul acestuia la domnie.

În ziua de 4 aprilie, anul 527, la vârsta de 44 ani Justinian era încoronat ca împărat al Bizanţului. Istoria îl descrie pe acest bărbat ca pe un om al faptei, lipsit de aroganţa militarului de carieră, simplu, tenace în hotărâri şi cu o formidabilă putere de muncă. El nu şi-a uitat originea: şi-a ales colaboratorii din rândul păturilor sociale mijlocii; s-a sprijinit permanent pe tineri, pe oamenii noi, lovind dur în îngâmfata aristocraţie senatorială.

Colaborarea cu o femeie având calităţi excepţionale, cum a fost soţia sa Teodora, nu l-a desfiinţat ca personalitate, ci l-a completat în chip fericit. Când împlinise 65 de ani, Justinian s-a văzut obligat să-şi îngroape soţia. După 17 ani, la vârsta de 82 ani se stingea din viaţă o mare şi strălucită figură a istoriei universale.

Teodora s-a născut în jurul anului 497, cel mai probabil în Cipru (ţara pasionantă şi arzătoare a Afroditei); la 30 de ani era încoronată ca împărătească, devenind una dintre cele mai celebre şi mai controversate suverane din câte a avut Bizanţul. Teodora a avut o viaţă tumultoasă, aventuroasă, contradictorie, plină de noblețe, dar nu ferită de pornirile şi slăbiciunile femeieşti. A murit, de cancer, la vârsta de 51 de ani.

Considerăm util, pentru cursul nostru de Istoria Dreptului Românesc, să prezentăm câteva aspecte despre **MUNTELE ATHOS** un loc de legendă, în care se găsesc valori inestimabile ale culturii şi spiritualităţii româneşti medievale. Menţionat ca aşezare monahală încă din secolul al IX-lea, Athos-ul a devenit, cu timpul, o replică ortodoxă a Vaticanului catolic. Mănăstirile, schiturile şi chiliile de la Athos, legate între ele prin poteci ce şerpuiesc printr-o vegetaţie abundentă alcătuiesc o lume ireală.

Supravieţuirea, în acest teritoriu, a culturii Bizanţului, în ciuda vicistitudinilor istoriei – cruciadele, ocupaţia otomană, desele atacuri ale piraţilor, incendiile devastatoare a fost posibilă datorită dârzeniei oamenilor, dar şi ajutoarelor şi sprijinului permanent primite din partea popoarelor de aceeaşi credinţă.

Timp de mai bine de 400 de ani, Ţările Române au sprijinit, economic şi moral, aşezările de la Muntele Athos, fiind făcută astfel proba importantelor raporturi internaţionale în care erau implicate şi evoluau atunci Moldova şi Ţara Românească.

La mănăstirea Stavronikita există apeductul şi fântâna construite de Şerban Cantacuzino, iar în interior pot fi admirate ţesături lucrate cu măiestrie de şcoala de broderie medievală din timpul lui Petru Rareş.

Complexul mănăstiresc Pantocrator cuprinde o fântână construită de marele boier moldovean Gavril Trotuşanu, biserici construite de Petru Rareş, Alexandru Lăpuşneanul, Neagoe Basarab, precum şi numeroase tablouri şi broderii româneşti.

Muntele Athos este o adevărată republică monastică, iar mănăstirea Cutlumus, numită "Marea Lavră a Românilor" este capitala construită în cea mai mare parte de Neagoe Basarab; aici se păstrează daniile oferite de marile personalităţi ale evului mediu românesc (evanghelii, broderii, manuscrise, steaguri etc.) ca: Ştefan cel Mare, Matei Basarab, Alexandru Lăpuşneanul, Ieremia Movilă, Mircea Ciobanul şi Neagoe Basarab.

La Mănăstirea Dochiaru se află biserica ctitorită de Alexandru Lăpuşneanul şi doamna Ruxandra, în pridvorul căreia se află mormântul lui Teofan, fost mitropolit al Moldovei, călugărit şi mort aici, spre sfârşitul veacului al XVI-lea.

Biserica Zografu adăposteşte un tablou votiv cu mai mulţi ctitori români, începând cu Ştefan cel Mare, care au contribuit substanţial la construirea, înfrumuseţarea şi înzestrarea acestui lăcaş (se află aici icoane şi broderii dăruite de Maria de Mangop – soţia lui Ştefan cel Mare, de Vlaicu Vodă şi alţi domnitori români).

Despre **CREŞTINĂTATE** s-a scris, se scrie şi se va scrie în continuare foarte mult. Întrebarea fundamentală este: cine a stat la originea creştinismului? Cine l-a răspândit şi cum a fost posibil ca el să devină religia dominantă a lumii? Secole de-a rândul s-a crezut că evreii au fost cei ce au construit conceptele creştinismului. Un eveniment, cu adevărat excepţional, s-a petrecut în anul 1947, când au fost descoperite aşa-numitele "Manuscrise de la Marea Moartă", datate din anii 100-200 î.H., şi care aveau asemănări cu credinţa creştină. Merită reprodusă "aventura" descoperirii acestor manuscrise: "În primăvara anului 1947, un tânăr beduin, un contrabandist, pe numele său Muhammed Lupul, în timp ce încerca să treacă ilegal graniţa arabo-palestiniană în drum spre Bethleem, cu o turmă de capre, şi luându-se el după o capră rătăcită de turmă, a trecut pe lângă o grotă ciudată. A aruncat o piatră înăuntru şi a auzit zgomot de oale sparte; a revenit şi a identificat în vase de lut înalte suluri de pergamente scrise în ebraica veche. Erau manuscrise religioase biblice, care s-au dovedit a fi scrise între anii 100 şi 20 î.H. Mai târziu, au fost descoperite ruinele unui fost aşezământ monahal eseian, foarte aproape de locurile în care propăvăduiseră Iisus Hristos şi Ioan Botezătorul".

Iisus Hristos s-a născut la Nazaret şi a fost crucificat în anul 33 era actuală, în timpul domniei împăratului Irod cel Mare din Iudeea. El a propăvăduit propria evanghelie, caracterizată prin îndemnul la respectarea legii mozaice, compasiunea

faţă de cei săraci, îndurarea şi toleranţa. Vorbea cu voce blândă şi cu dragoste faţă de oameni. Vorbele sale pătrundeau până în adâncul sufletelor oamenilor. Era o oază de lumină şi de profundă mângâiere într-un deşert de mizerie. Oamenii săraci se îngrămădeau în jurul lui pentru a găsi consolare în cuvintele rostite, alinare în viziunile lui şi curaj în speranţa pe care el le-a inspirat.

În anul 33, Ierusalimul a trăit clipe memorabile pentru istoria omenirii. Iisus din Nazaret a fost arestat de romani şi crucificat. Religia creştină a fost propagată şi transformată în religie mondială.

În lucrarea "Evreii, Dumnezeu şi Istoria", Max Diamond precizează: "adevăratul întemeietor al Bisericii Creştine este Saul din Tarsus, cunoscut de creştini drept Pavel; s-a născut cam în aceeaşi perioadă cu Iisus, era cetăţean al Romei şi studiase Codul Roman şi filozofia greacă. Pavel declara că omul îl putea cunoaşte pe Dumnezeu doar prin intermediul lui Hristos, pe când evreii credeau că omul îl poate cunoaşte pe Dumnezeu doar prin cuvântul lui Dumnezeu. Schisma dintre evreu şi creştin era totală. Pentru Pavel, Hristos era egalul lui Dumnezeu, amândoi având acelaşi fond. Omul putea găsi mântuirea doar prin Hristos, primul care a ispăşit prin propria sa moarte păcatele oamenilor.

În anul 62, anul morţii lui Pavel la Roma – legenda spune că a fost decapitat din ordinul împăratului Nero – creştinismul devenise o mişcare a întregii lumi, pe care Imperiul Roman nu o putea ignora".

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL V

FORMAREA STATELOR FEUDALE ROMÂNEŞTI. INSTITUŢIA DOMNIEI şi LEGEA ŢĂRII

I. Contextul european

În secolele XIV şi XV fizionomia Europei se schimbă. Regiunile Europei Occidentale, care beneficiază de avântul din veacurile precedente, traversează o criză puternică, generatoare de profunde tulburări şi restructurări.

Europa Centrală, de Nord-Est şi Răsăriteană, cunoaşte procesul de afirmare a noi structuri şi forţe politice şi economice. Agonia şi dispariţia Imperiului Bizantin, cuplată cu apariţia Imperiului Otoman conferă Europei contururi definitive.

Două sunt tulburările care agită Europa în această perioadă: *ciuma* şi *războiul.*

Ciuma neagră din anii 1347-1352 este fenomenul ce se manifestă la scara întregului continent european. Se spune că în timpul asediului pe care tătarii l-au efectuat asupra genovezilor din oraşul Caffa din Crimeea, a fost utilizată metoda aruncării în cetatea asediată a cadavrelor ciumate. Boala a fost dusă de corăbieri genovezi la Constantinopol, de unde s-a răspândit practic în toată Europa. Aproape un sfert din populaţia Europei a dispărut în acest flagel. De la 88 milioane de locuitori, în anul 1300, populaţia Europei scade la 65 milioane.

În acelaşi timp, Europa cunoaşte un proces de *război generalizat,* derulat pe următoarele coordonate:

- războiul de 100 de ani între Franţa şi Anglia pentru dominarea Europei de nord-vest;
- războaiele italo-aragoneze pentru controlul asupra Mediteranei Occidentale;
- războaiele hanseatice, între germani şi regatele scandinave pentru asigurarea controlului asupra Mării Baltice;
- reacţia popoarelor slave (poloni şi lituanieni) faţă de expansiunea germană materializată de victoria regelui Poloniei asupra cavalerilor teutoni (1410).

Într-un asemenea climat de puternice confruntări între popoarele Europei, gradul de instabilitate creşte ca urmare a rivalităţilor din interiorul unor regate. Au loc adevărate războaie civile: războiul celor două roze în Anglia, confruntările dure dintre oraşele italieneşti, luptele dintre regatele iberice şi confruntările dintre burgunzi şi armanaci în Franţa.

În Orientul european, Imperiul Bizantin rezistă în faţa pericolului otoman doar până la 1453, când Constantinopolul este cucerit de Mahomed al II-lea.

Europa Occidentală şi Nordică este puternic zguduită de răscoalele ţăranilor flamanzi din 1322, răzmeriţa ţăranilor francezi din 1358, a "lucrătorilor" englezi din 1381, iar în 1438 ţăranii finlandezi declanşează un veritabil război împotriva autorităţilor feudale.

Concomitent, Europa medievală a cunoscut şi o puternică criză religioasă. Niciodată necesitatea unirii Bisericilor ortodoxă şi catolică nu a apărut atât de urgentă ca în perioada imediat după cucerirea Constantinopolului (1453). Lucrul acesta s-a realizat şi pentru faptul că patriarhul din Constantinopol a trecut în subordinea puterii otomane. Biserica Catolică parcurgea şi ea o criză materializată în tendinţele de independentă ale suveranilor Angliei şi Franţei faţă de instituţia papalităţii. În anul 1303 are loc atentatul împotriva papei Bonifaciu al VIII-lea; acesta este arestat din ordinul regelui Franţei, Filip cel Frumos. În anul 1378 începe Marea Schismă din cadrul Bisericii Catolice în urma alegerii unui papă la Roma şi a altuia la Avignon. Abia în anul 1418, în urma conciliului de la Constanţa (Elveţia), se pune capăt acestei rupturi.

Cele mai semnificative evenimente consemnate în istoria Europei în această perioadă sunt:

- 1389 – bătălia de la Kassovopolje (Câmpia Mierlei) în care cneazul sârb Lazar este înfrânt de turci;
- 1396 – bătălia de la Nicopole încheiată cu victoria turcilor asupra cavalerilor cruciaţi occidentali;
- 1419-1436 – războaiele husite în Boemia;
- 1444 – victoria turcilor împotriva cavalerilor cruciaţi la Varma;
- 1450-1455 – Gutenberg imprimă Biblia latina, prima carte tipărită;
- 1492 – prima călătorie a lui Cristofor Columb.

II. Formarea statului feudal Ţara Românească a Munteniei

Cele două state feudale româneşti: Muntenia şi Moldova s-au format la începutul şi mijlocul sec. XIV, pe fondul existenţei unor condiţii interne şi internaţionale favorabile.

Pe plan intern se înregistrează o creştere numerică a populaţiei, aşezată în sate şi târguri, precum şi o stare economică satisfăcătoare, marcată de creşterea producţiei agricole, extinderea relaţiilor comerciale, dezvoltarea meşteşugurilor şi creşterea reţelei de drumuri.

Pe plan extern, cele două state româneşti au beneficiat de o conjunctură favorabilă. Basarab I, întemeietorul Ţării Româneşti a Munteniei, a reuşit să-şi întindă stăpânirea asupra teritoriilor din sudul Carpaţilor, fără să fie împiedicat de ambiţiile regalităţii ungare. În perioada 1301-1307, după moartea ultimului rege

din dinastia arpadiană, Andrei al II-lea, a început o veritabilă luptă pentru ocuparea tronului. Întemeierea Țării Românești a Moldovei a avut loc în perioada luptelor dintre armata ungară și tătari.

La toate aceste condiții favorabile s-a adăugat existența unor personalități puternice, cu capacitate organizatorică și militară, așa cum au fost Basarab I, întemeietor de țară și de dinastie în Țara Românească. În Moldova, Bogdan I s-a impus ca un lider puternic, capabil să întemeieze o țară.

Unificarea formațiunilor (cnezatelor) din teritoriul dintre Dunăre și Carpați sub autoritatea lui Basarab s-a realizat prin bună înțelegere, dar și prin forță. Astfel, urmașii lui Litovoi-Bărbat, ai lui Ioan și Farcaș au recunoscut autoritatea voievodului de la Argeș, în schimbul păstrării unei autonomii. Efortul unificator desfășurat cu succes a făcut din Basarab un mare voievod și domn a toată Țara Românească, întrunind în persoana sa autoritatea supremă pe plan politic și militar. Voievodul era conducătorul unui nou stat apărut pe harta politică a Europei de sud-est.

Noul stat se afla poziționat pe segmentul final al marelui drum comercial, care unea Europa Centrală cu Marea Neagră prin gurile Dunării. În calitate de stăpânitor al acestei artere comerciale, Basarab a obținut venituri considerabile. Forța sa economică este pusă în evidență de un episod al campaniei regelui Carol Robert al Ungariei în anul 1330 împotriva lui Basarab: în faza inițială a ofensivei regelui Ungariei, voievodul român i-a oferit, în schimbul retragerii armatelor ungare, suma de 7000 mărci de argint, adică echivalentul a 75 Kg aur, mărturie a bogăției de care dispunea Basarab.

Un alt factor important în geneza statului feudal Țara Românească a Munteniei l-a constituit dominația mongolă. Teritoriul Moldovei și Munteniei se afla sub controlul uneia dintre cele mai puternice căpetenii din Hanatul Hoardei de Aur: Nogai. Acesta a blocat expansiunea ungară dincolo de linia Carpaților, efectul cel mai important fiind cooperarea militară româno-tătară, încununată de victoria de la Posada (1330).

Biruința de la Posada este importantă pentru că a făcut dovada forței noului stat, devenind astfel o realitate politico-teritorială pe harta Europei medievale. Până în anul 1342, când se stinge din viață, regele Carol Robert nu a mai atacat Țara Românească și nici nu a mai cerut tribut. Reluarea relațiilor cu ungurii se va face după 1355, în timpul regelui Ludovic.

Basarab I a domnit până în anul 1352, când Țara Românească cuprindea între hotarele sale și ținuturile dinspre răsărit ale Munteniei și gurile Dunării.

III. Întemeierea Moldovei

Constituirea statului moldovean a urmat, în linii mari, modelul Țării Românești a Munteniei. Deosebirea constă în faptul că statul moldovean este opera unui conducător venit de peste munți.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

În Moldova a fost o *descălecare,* întâi a lui Dragoş, apoi a lui Bogdan, coborâţi amândoi din Maramureş. Teritoriul de la est de Carpaţi s-a aflat şi el sub dominaţia tătară, fiind controlat din centre militare, cel mai puternic fiind al alanilor sau iaşilor (aflat la originea oraşului Iaşi).

Pentru a proteja frontiera de est şi a bloca trecătorile Carpaţilor Răsăriteni în faţa atacurilor tătare, regalitatea ungară a organizat garnizoane militare "mărci", conduse de voievodul Dragoş din Maramureş (1347). Acesta era vasal regelui Ungariei; capitala era la Baia, un oraş înfloritor datorită minelor sale de aur şi argint. În ţinuturile Rodnei şi Bistriţei existau deja importante aşezări de saşi şi unguri, iar la Dorohoi, Vaslui, Bârlad şi Iaşi se înregistrează o puternică activitate de producţie agricolă şi meşteşugărească, dublată de un comerţ înfloritor.

Spre deosebire de procesul petrecut la sud de Carpaţi, unificarea formaţiunilor politice de la est de Carpaţi a fost opera unui voievod "descălecat" de peste munţi: Bogdan din Maramureş. Încă din anul 1343 acesta se afla în conflict cu regele Ludovic al Ungariei. În anul 1359, Bogdan însoţit de o oaste formată din cei mai apropiaţi colaboratori şi rudele sale, trece munţii şi ocupă, fără nici o împotrivire din partea lui Balc, nepotul lui Dragoş, cetatea Baia.

În anul 1365, înainte de a muri, Bogdan reuşeşte să învingă armata ungară şi să asigure astfel ieşirea noului stat – Moldova – de sub controlul regalităţii ungare.

Ca şi Ţara Românească, Moldova s-a aflat la capătul unui alt important drum comercial, care unea Marea Baltică de Marea Neagră (Chilia şi Cetatea Albă).

Însemnătatea economică excepţională a acestui drum comercial european este ilustrată de strădania statornică a diverşilor factori de putere – economică sau militară – de a se implanta în zona "terminus" a acestui drum: gurile Dunării. Astfel, tătarii stăpâneau Dunărea de la Porţile de Fier, până la vărsarea sa în Marea Neagră, reşedinţa comandanţilor militari fiind amplasată la Isaccea. Genovezii au pătruns pe teritoriile dunărene şi pe malul pontic, realizând un comerţ dinamic cu puterile lumii de atunci.

În a doua jumătate a sec. XIV sub voievozii Petru şi Roman, din familia Muşatinilor, statul moldovean se extinde aflându-şi graniţele între Carpaţii Răsăriteni şi Nistru, până la gurile Dunării şi Marea Neagră.

IV. Voievodadul Transilvaniei

La sfârşitul secolului al IX-lea (anul 889) ungurii s-au stabilit în Panonia, avându-l ca şi conducător pe Arpad (până în anul 907), urmat apoi de alţi patru din care cel mai reprezentativ a fost Ştefan cel Sfânt (997-1038), care în anul 1000 a îmbrăţişat pentru poporul său religia catolică, devenind, din 1001, rege al Ungariei.

La anul de referință (889) pe teritoriul Transilvaniei erau organizate structuri statale de tipul voievodatelor (ducatelor) sau a țărilor conduse de voievozi. Documentele istorice menționează voievodatele lui Menumorut, care își avea reședința în cetatea Biharea. Prima confruntare armată se produce între armata maghiară a lui Arpad și Menumorut, prin asedierea cetății de reședință, în anul 906, încheiată prin pacea care consfințea căsătoria fiicei lui Menumorut cu fiul lui Arpad, pe nume Zoltan. S-a realizat, în fapt, o alianță matrimonială și politică, voievodatul lui Menumorut rămânând în stăpânirea primului moștenitor al familiei arpadiene, până la începutul secolului al XII-lea.

Un alt voievodat românesc a fost cel al lui Gelu, cu reședința în cetatea Dăbârca și Cluj – Mănăștiur, care a fost cucerite de ungurul Tuhutum.

La începutul veacului al XI-lea, regele ungurilor Ștefan I inițiază campanii războnice în teritoriile Transilvaniei, după ce predecesorii și fuseseră învinși de împăratul Otto (955). Prima cucerire realizată de regele Ștefan I a fost voievodatul lui Gyula al III-lea cu capitala la Alba Iulia, care a fost integrat în regatul Ungariei.

Începând cu secolul al XII-lea se consolidează dominația ungurilor în Transilvania, pe care o cuceresc în etape, până în jurul anului 1200, iar părțile nordice și Maramureșul, abia în secolul al XIV-lea. În această perioadă este cucerit voievodatul lui Glad, care stăpânea pământurile delimitate de Mureș, Tisa, Dunăre și Carpați, având reședința la Orșova.

În anul 1111 este menționat pentru prima dată un conducător politic pe teritoriul Transilvaniei sub numele de Mercurius princips Ultrasylvanus, iar apoi la 1176 principele Leustachius.

Potrivit obiceiurilor juridice feudale, teritoriile cucerite erau declarate proprietate a cuceritorului, respectiv a regalității ungare. S-a format astfel proprietatea regală, alcătuită din pământuri, cetățile și localitățile din Transilvania cucerite de unguri. Din aceste întinse domenii regale dăruia unor credincioși laici și clerici, numeroase moșii ca răsplată pentru sprijinul acordat regalității. Pe aceste moșii locuiau oameni care acum sunt aserviți noului stăpân, în diferite grade de dependență. Prin aceste danii regale se consolidează proprietatea feudală, care va favoriza clasa marilor nobili maghiari a clericilor.

Biserica catolică și nobilimea maghiară acaparează direct sau primește danii regale în detrimentul populației autohtone, a românilor.

În această epocă, dreptul românesc (ius valahicum) a supraviețuit, fiind aplicat în toate comunitățile românești. Începând cu sfârșitul secolului al XI-lea se produce fenomenul de colonizare a sudului Transilvaniei cu populație de origine secuiască, fixată, un secol mai târziu, în colțul de sud-est al Transilvaniei (actualele județe Covasna, Harghita și partea de est a județului Mureș).

În anul 1211 se instalează în Țara Bârsei primele detașamente de cavaleri teutoni cu misiunea de apărare a granița de sud-est a Transilvaniei. Aceștia au

primit importante privilegii: scutiri de dări şi vămi, dreptul de a apela la judecata regală, fiind scoşi de sub jurisdicţia voievodului Transilvaniei. Aceştia construiesc importante fortificaţii, cele mai reprezentative fiind Cetatea Feldioara şi Cetatea Codlea (1211-1226).

Un document excepţional ca valoare juridică este elaborat de regele Andrei al II-lea al Ungariei în anul 1222, numit şi Bula de Aur, prin care acordă nobilimii însemnate privilegii, scutiri de dări, recunoaşterea dreptului nobililor de a se opune regelui, în cazul încălcării de către Coroana Regală a privilegiilor nobiliare din regatul Ungariei şi din Transilvania.

Tot în acest an, la 7 mai 1222, este menţionată „Ţara Românilor" (terra Blacorum), district românesc posedând o anumită autonomie în regiunea Sibiu-Făgăraş („Ţara Oltului").

Colonizarea saşilor s-a realizat în mai multe etape, în prima jumătate a secolului al XII-lea (1206) cei dintâi saşi se stabilesc în jurul Episcopiei de Alba, apoi în zona Sibiului (1224), continuând cu teritoriile la nord de Carpaţi şi în centrul teritoriului (zona Târnavelor, Sighişoara, Mediaş) fiind încheiată în jurul anului 1300.

La 2 iunie 1247 a fost adoptată Diploma Cavalerilor Ioaniţi prin care regele Ungariei, Bela al IV-lea (1235-1270), stabilea ca Banatul de Severin şi cnezatele lui Ioan şi Farcaş să se afle sub autoritatea Ordinului. Voievodatele conduse de Litovoi şi Seneslau continuau să fie independente.

Ca pretutindeni în Europa medievală şi în spaţiul românesc întemeierea statelor feudale centralizatoare a fost rezultatul unui proces complex care a parcurs la început etape de agregare, sub dominaţia unui centru unificator, a unor formaţiuni teritorial-politice mai modeste, aparţinând aceleiaşi colectivităţi etnice. A doua etapă a reprezentat-o emanciparea acestora de sub dominaţia străină, respectiv a ungurilor, şi, apoi, a tătarilor.

A urmat, în mod firesc, procesul de centralizare instituţională, materializată în instituţia domniei, care reprezenta puterea centrală autocrată ce exercită controlul total al societăţii.

Domnia autocrată din Moldova şi Ţara Românească s-a afirmat de drept divin, în titulatura domnitorilor fiind inclusă formula „din mila lui Dumnezeu".

Mitropoliile Ţării Româneşti şi Moldovei au fost cele care au investit instituţia domniei cu caracter sacru, aceste instituţii ecleziastice dependente canonic de Bizanţ, contribuind decisiv la crearea şi consolidarea statelor feudale româneşti.

Indiferent în ce an au pătruns ungurii în Transilvania (anul 1064 sau 1086), ei au găsit aici pe români organizaţi în voievodate şi populaţie din neamul pecenegilor.

Obiectivul papalităţii, pe termen lung, urmărit cu tenacitate din primii ani ai veacului al XI-lea, era catolicizarea întregii populaţii din Ungaria, cu deosebire a populaţiei româneşti din Ardeal.

Pentru a evita producerea unor violenţe, regalitatea ungară a decis ca voievodul Transilvaniei să fie inclus în aparatul de conducere de la Buda, mai periferic, în urma tuturor episcopilor şi a demnitarilor de la curtea regală. Următorul pas a fost făcut când regalitatea a impus în funcţia voievodală nobili români sau maghiari, dar de religie catolică, care să fi deţinut diverse slujbe la curtea regală sau diferite funcţii în ierarhia ecleziastică catolică.

Odată cu consolidarea regalităţii ungare, adunările nobiliare, care trebuiau să aleagă voievodul, erau simple elemente de decor politic, întrucât voievozii erau numiţi direct de rege.

Individualitatea voievodatului a rămas intactă până în sec. XVIII. Atât de distinctă a fost Transilvania de Ungaria încât, după bătălia de la Mohaci (1526) turcii au transformat Ungaria în paşalâc, iar Ardealul a rămas principat autonom sub suzeranitatea Înaltei Porţi.

"Transilvania şi Ungaria nu s-au contopit niciodată: ele au fost totdeauna două ţări diferite. Acul busolei transilvănene părea fixat spre răsărit din cauza populaţiei care aparţinea în majoritate Bisericii răsăritene, pe când al Ungariei era orientat spre apus, încă din vremea primului regat" (Szilagyi Sandor – istoric maghiar).

În epoca de fărâmiţare feudală (sec. XIII-XIV), când nobilii locali îşi arogaseră mai multe drepturi faţă de coroana regală, voievozii Transilvaniei şi-au manifestat pretenţia de a guverna cu puteri depline teritoriile româneşti. Astfel, Roland Borşa (1284-1294) voievod al Transilvaniei a nesocotit autoritatea regelui maghiar şi a convocat adunarea nobilimii din Transilvania, spre a se împotrivi măsurilor luate de regele Andrei al III-lea care vizau controlul total al regalităţii asupra cetăţilor şi domeniilor nobiliare.

Ladislau Borşa (1294-1315) urmaşul lui Roland, s-a opus regelui şi papei; a trecut în proprietatea voievodului terenurile şi averile episcopiei transilvănene, şi-a subordonat biserica şi s-a proclamat suveran al Transilvaniei.

Istoricul A.D. Xenopol precizează în lucrarea "Românii şi Ungurii" (Editura Albatros – 1999): "dovada autonomiei de care se bucura Transilvania faţă de Ungaria o reprezintă faptul că cele două teritorii erau despărţite printr-o graniţă vamală.

În al doilea rând, Transilvania a posedat în toate timpurile dieta (adunarea) deosebită de cea a Ungariei" (pag. 19).

V. Statul feudal al Dobrogei

Scriitoarea bizantină Ana Comnena, în ambiţioasa lucrare istorică "Alexiada" scrisă între anii 1137-1148, în cinstea tatălui său, împăratul Alexios I, arată faptul că pe malul drept al Dunării, începând cu Silistra, existau, spre sfârşitul sec. XI (1086-1091) trei formaţiuni teritoriale, cârmuite de feudali locali: Tatos, Sestlav şi Saţa.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

În secolul al XIV-lea, s-a format şi în Dobrogea o entitate statală de sine stătătoare, care a jucat un rol politic important în viaţa politică a Peninsulei Balcanice.

Nucleul statului Dobrogea l-a constituit "ţara CAVARNEI" pomenită într-o diplomă a ţarului Ioan Asan al II-lea, ca parte componentă a ţaratului bulgar. În anul 1354, împăratul bizantin Ioan Paleologul recunoaşte autonomia despotului Dobrotici care stăpânea teritoriul Dobrogei. Mai târziu (1404) Mircea cel Bătrân alipeşte Dobrogea la Ţara Românească, dar numai pentru 16 ani, pentru că, în anul 1420 Dobrogea este anexată Imperiului Otoman.

VI. Instituţia domniei şi Legea Ţării

1. Apariţia domniei

După întemeierea statelor feudale româneşti – Ţara Românească şi Moldova – a fost necesară construcţia unor instituţii politice şi juridice noi, capabile să garanteze funcţionarea normală a societăţii, în deplină concordanţă cu condiţiile social-economice, demografice şi politice din interiorul celor două state, precum şi în consonanţă cu realităţile internaţionale.

Există o mare asemănare între Ţara Românească şi Moldova în ce priveşte organizarea de stat şi dreptul corespunzătoare acestei perioade, motiv pentru care vom analiza instituţia domniei ca instituţie unică pentru ambele state.

Ideea fundamentală a acestei perioade din viaţa tinerelor state feudale a constituit-o crearea unei *instituţii centrale,* menită a guverna în condiţii noi: un teritoriu mult mai întins, o populaţie stabilizată într-un număr mare de sate, cetăţi, târguri şi oraşe, o activitate economică în creştere şi mult diversificată, un context internaţional dinamic şi, foarte adesea, imprevizibil.

Această instituţie centrală, cu putere supremă în stat, a fost *instituţia DOMNIEI,* care a apărut odată cu întemeierea Ţării Româneşti şi Moldovei: ea este rezultatul firesc al unui proces de lungă durată, cu puncte solide de sprijin în instituţiile anterioare: cnezate şi voievodate. Este de menţionat şi influenţa pe care au avut-o asupra sistemului politic de organizare tipurile de conducere centralizată existente la statele feudale europene, mai apropiate sau mai îndepărtate de noi.

Titularul instituţiei *domniei* era *"domnul"* sau/şi "marele voievod". Primul termen exprimă (dominus = stăpân) calitatea sa de stăpân, de proprietar, al întregului pământ al ţării, iar cel de-al doilea reliefează caracterul militar (ostăşesc) al instituţiei.

Domnia este o instituţie românească, originală: ea nu are corespondent în ţările vecine.

Domnul concentra în mâinile sale toate puterile statale, pe plan intern şi extern, limitele acestor puteri regăsindu-se în principiul electivităţii, în normele juridice din Legea Ţării în pravilele şi canoanele bisericeşti.

Pentru exercitarea conducerii statale instituția domniei dispunea de organe executive şi consultative, atât la nivel central, cât şi local.

Domnul sau domnitorul se înfățişa ca unic reprezentant al statului, al țării.

Cadrul juridic pentru instituția domniei îl constituie Legea Țării, care cuprinde un ansamblu de norme juridice obişnuielnice formate de-a lungul timpului.

Astfel, obiceiul pământului a consacrat, în privința succesiunii la tron principiul electiv-ereditar, în temeiul căruia domnii erau aleşi pe viață de către boieri şi adunările obşteşti dintre fiii sau frații suveranului decedat." \15

2. Cerințele sistemului electiv-ereditar

În primul rând, pretendentul la domnie trebuie să provină dintr-o familie domnitoare: puteau solicita domnia, în egală măsură fiii şi frații domnului decedat, fiii şi frații unui domnitor anterior şi urmaşii acestora, legitimi sau nu (rudele în linie descendentă şi colaterală).

În al doilea rând, potrivit dreptului obişnuielnic (Legea Țării), moştenirea domniei putea fi obținută numai de bărbați. Femeile puteau intra numai în alcătuirea regenței, în cazul în care urmaşul la tron era minor.

În al treilea rând, se cerea ca pretendentul la tron să fie român-ortodox şi să nu fi ost pedepsit pentru încercarea de uzurpare a tronului.

În al patrulea rând, pretendentul la domnie trebuia să fie ales sau recunoscut în anumite modalități şi încoronat ca domn.

Funcționarea sistemului electiv-ereditar

Ca orice sistem dinamic, pe parcursul funcționării sale sistemul electiv-ereditar a cunoscut unele transformări care au modificat, pe căi paşnice ori violente, regula eredității sau a alegerii.

a) *Asocierea la domnie* a reprezentat calea paşnică de a restrânge cercul destul de larg al rudelor cu pretenții la domnie. În asemenea situație, domnul aflat pe tron desemna un asociat la domnie. Astfel, în Țara Românească, Basarab I Întemeietorul a asociat pe fiul său Nicolae Alexandru, acesta continuând să domnească şi după moartea tatălui său (1352-1364). La rândul său, Nicolae Alexandru, a asociat la domnie pe cei doi fii (Vladislav I şi Radu I).

b) *Recomandarea* a fost, de asemenea, o cale paşnică de a influența alegerea noului domn, pe care domnul în scaun o adresa adunării stărilor cu privire la urmaş. Astfel, Ştefan cel Mare a propus adunării să aleagă pe fiul său Bogdan cel Orb. Ştefăniță vodă l-a recomandat adunării pe Petru Rareş, rudă nelegitimă a sa.

c) *Luptele interne pentru scaunul domnesc* au constituit o realitate şi în cele două state feudale româneşti, care s-au declanşat ca urmare a rivalităților apărute

între pretendenţi la tron. Grupuri de boieri s-au aliat cu unul sau altul dintre pretendenţii la tron, generând lupte interne care au compromis sistemul tradiţional şi au slăbit forţa statelor feudale. În multe situaţii pretendenţii la scaunul domnesc au apelat la ajutorul armat din partea unor state străine.

d) *Numirea domnilor* reprezintă etapa în care principiul electiv-ereditar este desfiinţat prin hotărârea turcilor ca domnii să fie numiţi direct de către sultan.Ca orice sistem dinamic, pe parcursul funcţionării sale sistemul electiv-ereditar a cunoscut unele transformări care au modificat, pe căi paşnice ori violente, regula eredităţii sau a alegerii.

3) Organele centrale ale statului

a) **Domnul**, ca şef al statului, vârf al întregii ierarhii feudale, exercita atribuţiile în domeniul politicii interne (administrativă, militară, legislativă şi judecătorească) şi externe (relaţiile de cooperare cu statele vecine, încheierea unor tratate de alianţă, etc.).

Funcţia administrativă a domnului consta în prerogativele acestuia de a hotărî cu privire la:

- împărţirea teritorial-administrativă a ţării;
- numirea în funcţii a dregătorilor;
- baterea monedei naţionale;
- acordarea de privilegii şi ranguri nobiliare;
- dreptul de cetăţenie;
- întemeierea de aşezări orăşeneşti;
- executarea deciziilor judiciare;
- încasarea dărilor şi efectuarea prestaţiilor către domnie.

Funcţia militară conferea domnului înalta calitate de comandant suprem al armatei. Începând cu sec. XV se formează armate regulate, conduse de dregători special instruiţi în domeniul purtării războaielor.

Funcţia legislativă a domnului conferea acestuia dreptul de a emite hotărâri şi norme juridice cu caracter general, adoptate, de regulă, cu acordul sfatului domnesc şi al adunării stărilor.

Din categoria actelor normative elaborate de către domnitorii din Moldova şi ţara Românească în epoca medievală cele mai importante au fost „aşezămintele", adoptate, de regulă, cu acordul Sfatului domnesc, la presiunea marii boierimi, sau pentru reglementarea unor chestiuni stringente.

Astfel, unul dintre cele mai cunoscute şi controversate „aşezăminte" a fost cel adoptat de Mihai Viteazul în luna noiembrie 1595. Confruntat cu masiva dislocare a populaţiei Ţării Româneşti, ca urmare a invaziei otomane soldată cu mari distrugeri materiale şi pierderi de vieţi omeneşti, domnitorul hotărăşte rămânerea pentru totdeauna a rumânilor (ţărani şerbi) pe moşia unde se aflau la

promulgarea aşezământului, stăpânii de pe ale căror moşii plecaseră pierzând dreptul de a-i mai revendica.

În anul 1631, domnitorul Ţării Româneşti, Leon Tomşa a adoptat „aşezământul" de la 15 Iulie prin care a dispus expulzarea boierilor şi negustorilor greci (cu excepţia boierilor căsătoriţi cu pământence şi aşezaţi în ţară, reluarea mânăstirilor închinate, scutirea boierimii de toate dările în natură, consolidarea dreptului ereditar al boierilor asupra pământului, Mitropolitul şi episcopii urmau să fie aleşi în ţară, iar nu trimişi de la Constantinopol, cum se obişnuia.

Începând cu 1 ianuarie 1766 a intrat în vigoare „aşezământul" agrar elaborat de domnitorul Moldovei Grigore al III-lea Ghica prin care se reglementa nartul (norma zilnică de lucru a ţăranilor pe moşiile boiereşti); acelaşi domn adoptă în 1777 un alt aşezământ prin care ţăranii clăcaşi erau obligaţi să presteze, pe lângă cele 12 zile stabilite anterior, încă două zile la lucrul iazurilor, morilor şi acareturilor, iar la moşiile cu conac, o podvoadă (transport gratuit cu carul), şi să aducă două care de lemne de foc.

În exercitarea funcţiei de politică externă domnitorii Ţărilor Române au desfăşurat o intensă activitate diplomatică, materializată în încheierea de tratate, convenţii, acorduri şi înţelegeri cu alte state.

Sunt semnificative în acest sens:

– Tratatul de alianţă între Ţara Românească şi Polonia, încheiat de Mircea cel Bătrân şi regele polon Vladislav Jangello la 10 decembrie 1388, prin care părţile se angajau să-şi acorde ajutor militar, pentru a stăvili „năvălirea şi atacul duşmănos al regelui Ungariei – Sigismund de Luxemburg". Acest tratat a fost reînnoit la 23 septembrie 1403, cuprinzând şi privilegiile acordate de domnitorul român negustorilor din Polonia şi Lituania.

– Tratatul moldo-polon, încheiat la 4 aprilie 1459, între Ştefan cel mare şi regele polon Cazimir al IV-lea, prin care domnul Moldovei se recunoaşte vasal numai faţă de regele polon, căruia îi cedează, pentru un timp, oraşul şi cetatea Hotin, angajându-se totodată să restituie moşiile confiscate boierilor care vor reveni în ţară. Acest tratat a fost în vigoare până în anul 1489, politica de alianţe a lui Ştefan cel Mare fiind orientată spre Ungaria.

– Acordul încheiat în luna mai 1529 între Petru Rareş, domnul Moldovei şi Ioan Zapolya, voievodul Transilvaniei, prin care Petru Rareş primeşte cetăţile Bistriţa şi Rodna, fiindu-i întărită stăpânirea asupra Ciceiului şi Cetăţii de Baltă cu mari domenii adiacente, cu condiţia acordării sprijinului militar împotriva lui Ferdinand I de Habsburg (lucru care s-a şi întâmplat o lună mai târziu când la Feldioara, armata lui Petru Rareş, zdrobeşte oastea lui Ferdinand).

– Tratatul de Comerţ încheiat la 27 august 1588 între Petru Şchiopul, domnul Moldovei, şi regina Elisabeta I a Angliei, reprezentată de ambasadorul de la Constantinopol, prin care se acordă negustorilor englezi libertatea de a face comerţ în Moldova cu plata unei vămi de 3 la sută.

– Tratatul dintre Gheorghe Ştefan, domnul Moldovei şi ţarul Rusiei, Alexei, încheiat la Moscova la 17 mai 1656, prin care ţarul făgăduieşte sprijinul său pentru recucerirea cetăţilor de la Dunăre şi mare şi recunoaşte autonomia Moldovei.

Funcţia judecătorească a domnului îşi găseşte originea în atribuţiile pe care voievozii, încă înainte de întemeierea statelor feudale, le exercitau în ţinuturile peste care guvernau. Domnul era judecătorul suprem al tuturor supuşilor săi; hotărârile judecătoreşti ale domnului aveau forţă juridică numai pe timpul vieţii acestuia.

Domnul avea dreptul să judece, în ultimă instanţă, orice pricină; putea prelua orice pricină, de la orice instanţă pe care o judeca; avea dreptul de a pronunţa orice pedeapsă, să ierte pe orice vinovat, să dea instrucţiuni ("învăţătură") dregătorilor cum să judece.

Domnul judeca, de obicei, împreună cu Sfatul domnesc care avea rol consultativ. Hotărârea era pronunţată de domn, atât în cauzele civile, cât şi în cele penale. Domnul era singurul îndreptăţit să acorde graţierea, chiar şi pentru fapte grave.

Hotărârile domnului nu puteau fi atacate cu recurs.

Funcţia de politică externă reprezenta atributul exclusiv al domnului, care avea dreptul să încheie tratate, să declare război şi să încheie pace. După accentuarea dominaţiei otomane, Înalta Poartă a interzis domnitorilor din Moldova şi Muntenia să facă o politică externă proprie. În realitate, au fost situaţii în care unii domnitori au încheiat tratate politice şi comerciale cu alte state.

Funcţia financiară reprezenta un atribut esenţial al domnitorului, fiind o creaţie a obiceiului pământului. El avea dreptul să stabilească cuantumul dărilor pentru fiecare colectivitate, să fixeze contribuţia la plata haraciului, să înfiinţeze noi dări, să acorde scutiri de dări.

Funcţia în legătură cu Biserica se materializa în:

– decizia domnului de a înfiinţa mitropolii, episcopii şi mânăstiri;

– numirea şi revocarea mitropoliţilor, episcopilor şi egumenilor mânăstirilor;

– reglementarea competenţelor de judecată a organelor bisericeşti;

– reglementarea cultelor străine aflate în ţară.

b) **Sfatul domnesc** era considerat organ central al puterii cu atribuţii precise, de natură să garanteze respectarea de către domn a intereselor economice, financiare, sociale şi politice ale marilor boieri.

Cele mai importante personalităţi ale nobilimii (marii boieri) făceau parte din Sfatul Domnesc, numărul acestora fiind stabilit la 12 abia în sec. XVI.

Aflându-se în imediata apropiere a domnului, Sfatul îndeplinea atribuţii strâns legate de competenţa acestuia:

- participa la judecarea proceselor civile şi penale;
- sfătuia domnul în diferite probleme de stat;
- întărea actele de transfer al proprietăţii, daniile domneşti şi acordarea de imunităţi;
- era consultat de domn în problemele fiscale, ale armatei şi bisericii.

c) **Adunarea obştească sau adunarea stărilor sociale** era convocată de Sfatul Domnesc pentru rezolvarea unor probleme foarte importante ale ţării. Practic, din adunarea obştească făceau parte reprezentanţii ai păturilor privilegiate, fiind excluşi ţăranii liberi şi cei aserviţi. Adunarea obştească era convocată, de regulă, în următoarele cazuri:

- pentru alegerea domnului;
- pentru soluţionarea unor probleme de politică externă;
- pentru rezolvarea unor nemulţumiri ale ţărănimii;
- pentru probleme legate de administrarea bisericii.

d) **Dregătorii**

Despre un sistem închegat al dregătorilor putem vorbi începând cu domniile lui Mircea cel Bătrân în Ţara Românească şi Alexandru cel Bun în Moldova, care au asigurat construcţia unui aparat de stat, la nivelul central şi teritorial, apt să aducă la eficientă executare atribuţiile ce le erau stabilite.

În legătură cu statutul dregătorilor următoarele aspecte sunt mai importante:

- dregătorii erau împărţiţi în două clase: clasa dregătorilor centrali, care îşi exercitau slujbele la curtea domnească; clasa dregătorilor de judeţ sau ţinuturi, care funcţionau în oraşele (târgurile) reşedinţă de judeţ sau ţinut;
- la rândul lor, dregătorii centrali şi cei locali erau specializaţi: dregători civili, dregători militari, dregători judiciari şi dregători financiari;
- cel mai înalt dregător era *logofătul,* şeful cancelariei domneşti, purtătorul marelui sigiliu domnesc cu care întărea actele domneşti;
- întreaga administraţie a curţii domneşti era condusă de *vornic,* care răspundea şi de paza graniţelor ţării;
- translatorul domnului şi însărcinatul cu relaţiile cu alte state se numea *postelnic;*
- *vistiernicul* avea ca atribuţiune principală strângerea veniturilor statului, asigurarea mijloacelor necesare pentru întreţinerea curţii domneşti şi a armatei regulate. Avea obligaţia de a ţine contabilitatea (catastifele) vistieriei, precum şi de a judeca procesele cu privire la stabilirea şi încasarea dărilor;
- *spătarul* era cel care păstra spada domnească; era militar de carieră, cu atribuţii directe în organizarea şi comanda forţelor armate;
- *paharnicul* se ocupa cu buna gospodărire a pivniţelor domneşti, cu organizarea protocolului domnesc.

În afara acestor dregători, mai funcţionau: *stolnicul* care administra cămările, grădinile şi pescăriile domneşti; *comisul* care administra grajdurile domneşti.

În Ţara Românească exista un dregător special: BANUL, considerat cel mai important dregător, lui revenindu-i administrarea Olteniei, comanda armatei din această regiune şi judecarea proceselor.

e) **Organizarea bisericii**

Statul feudal a avut ca suport fundamental biserica, motiv pentru care aceasta s-a bucurat de un sprijin consistent din partea statului: biserica a beneficiat constant de donaţii în terenuri cultivate de ţăranii aserviţi sau robi.

În Ţara Românească, în timpul domniei lui Nicolae Alexandru Basarab, a luat naştere Mitropolia Valahiei la Curtea de Argeş, recunoscută în 1359 de Patriarhia de la Constantinopol, care avea în subordine episcopiile de la Severin, Râmnicu-Vâlcea şi Buzău.

Mitropolia din Moldova a devenit dependentă de Patriarhia de la Constantinopol în anul 1401, având în subordine episcopiile din Roman, Rădăuţi şi Huşi.

Ierarhia ecleziastică se înfăţişa ca o piramidă, la baza căreia se aflau preoţii, deasupra cărora se aflau stareţii, apoi protopopii, episcopii, iar în vârf se afla mitropolitul. Biserica, în toată organizarea şi funcţionarea ei, era sub tutela domnului, care îl confirma pe mitropolit şi episcopi.

Biserica dispunea cu titlu de proprietate de mari suprafeţe de teren arabil, păduri, iazuri, prisăci; ea exercita întreaga autoritate asupra acestui vast patrimoniu, având, totodată, competenţa de a judeca procesele care erau date spre soluţionare instanţelor ecleziastice.

Biserica era obligată să ajute pe domn la nevoie cu sume de bani necesare, de regulă, întreţinerii armatei.

f) **Organizarea militară**

Obligaţiile militare erau determinate de nevoia de apărare a comunităţilor, a noilor state feudale: oastea obişnuită cuprindea pe toţi dregătorii (slujitorii) statului şi pe toţi stăpânii de pământ.

Începând cu domnia lui Mircea cel Bătrân (1386-1418) oastea cea mare cuprindea şi ţărănimea dependentă.

De la jumătatea sec. al XV-lea se constituie armata proprie a domnului (oastea cea mică), formată din micii feudali, curteni, slujitori şi ţărani liberi.

După anul 1540 "oastea cea mare" nu mai este menţionată în documentele vremii: Poarta Otomană, a cărei dominaţie politică se accentuează, era ostilă unei armate puternice.

Conducerea armatei aparţinea domnului, ajutat de vornic, spătar, hatman şi Banul Olteniei.

După instaurarea regimului de ocupație otomană, armata statelor feudale românești era practic desființată, atribuțiile privind paza granițelor și asigurarea poliției interne fiind îndeplinite de trupe de mercenari.

g) **Organizarea fiscală** a constituit una din preocupările majore ale domnitorilor din cele două state feudale, ei având dreptul de a percepe dări de la locuitorii țării. Dările erau: în natură, în muncă, în bani. Dările în natură sau dijmele le percepeau din cereale, vite, produse alimentare, pește, albinărit.

Dările în muncă se numeau munci sau slujbe și constau în obligația țăranilor de a munci gratuit pentru construirea ori refacerea drumurilor și podurilor, la transportul unor produse și materiale, etc.

Dările în bani sau impozitul personal reprezentau taxele pe care toate categoriile sociale erau obligate să le plătească, inclusiv răscumpărarea (plata în bani) a obligațiilor în natură. Până în sec. al. XVI-lea boierii erau scutiți de plata birului, ulterior fiind obligați să plătească potrivit situației sociale și economice.

Toți locuitorii statelor erau împărțiți în grupe fiscale, diferențiate pe baza criteriilor economice, sociale, administrative și teritoriale. Țăranii erau împărțiți, după avere, respectiv după numărul vitelor în: țărani care plăteau biruri mari și țăranii săraci care plăteau biruri mici.

În organizarea fiscală de tip feudal se aplica principiul răspunderii colective sau solidare, potrivit căruia, în situația când un membru al grupului fiscal nu putea să achite dările la care era obligat, obligația de plată revenea întregii comunități.

Creșterea fiscalității a condus, în frecvente cazuri, la aservirea unor întregi sate ai căror locuitori nu-și puteau achita birurile.

h) **Organizarea administrativ-teritorială** a statelor feudale românești a cunoscut evoluția firească determinată de schimbările produse de-a lungul secolelor de feudalism, fiind expresia gradului de consolidare a acestora (statelor)

Unitatea administrativ-teritorială de bază a constituit-o până în zorii istoriei moderne, SATUL. O bună perioadă de timp multe sate din Moldova și Țara Românească și-au menținut autonomia, alcătuind satele libere; domnia nu avea asupra acestora decât o autoritate teoretică, conducerea lor administrativă aparținând obștilor săteşti.

În perioada feudalismului dezvoltat multe din satele libere au fost aservite, devenind proprietate domnească, boierească sau mănăstirească. În locul obștilor săteşti apar dregătorii locali numiți de către domnitor, pentru soluționarea problemelor administrative și fiscale.

Județele în Țara Românească și Ținuturile în Moldova erau unități administrativ-teritoriale intermediare, între sate și puterea centrală de stat.

Denumirea de județ vine de la judicium, ceea ce înseamnă instanță de judecată, fapt ce pune în evidență importanța activității de soluționare a litigiilor

de către conducătorii judeţelor. În fruntea judeţelor se aflau dregătorii locali, reprezentanţi ai puterii centrale numiţi: judeţi, sudeţi, vornici sau bani. Ei aveau atribuţii fiscale, administrative, militare şi judecătoreşti.

În Moldova, ţinuturile erau conduse de staroste sau pârcălab cu aceleaşi atribuţiuni ca şi cei din Muntenia.

În sec. XVI-XVII în Ţara Românească existau 16 judeţe, iar în Moldova 24 de ţinuturi.

Organizarea oraşelor

Oraşele aveau o organizare proprie, care le conferea o anumită autonomie. Populaţia oraşelor şi a târgurilor compusă din meseriaşi, negustori şi ţărani, avea dreptul să-şi aleagă o conduce proprie, cu atribuţii multiple peste care se suprapunea autoritatea dregătorilor domneşti.

Oraşele erau conduse de un afat orăşenesc compus din 12 pârgari şi un judeţ (dregătorul principal). Anual era organizată adunarea generală a membrilor comunităţii orăşeneşti pentru alegerea conducerii administrative a oraşului sau pentru soluţionarea unor probleme de importanţă deosebită.

Organele administrative ale oraşelor aveau atribuţiuni în materie fiscală, judiciară şi administrative. Peste aceste organe se suprapuneau cele impuse de autoritatea feudală a statului (vornic, staroste, vameş).

Modul de conducere a oraşelor, drepturile şi obligaţiile acestora erau precizate, de regulă, în acte speciale date de domn.

Începând cu sec. XVI populaţia oraşelor a început să se organizeze în bresle, dată fiind dezvoltarea meşteşugurilor, comerţului şi activităţilor de prestări servicii.

VII. Instituţiile juridice reglementate de Legea Ţării

Precizare terminologică

Legea Ţării este termenul care s-a generalizat încă din epoca feudalismului timpuriu pentru totalitatea normelor juridice aplicate în cadrul uniunilor de obşti (a "ţărilor" românilor).

Legea Ţării înseamnă dreptul cutumiar sau dreptul obişnuielnic, sau dreptul consuetudinar, adică suma regulilor de drept ce s-au aplicat în viaţa juridică a statelor feudale româneşti.

O altă denumire foarte des folosită, alături de Legea Ţării, a fost aceea de "Obiceiul ţării", pe care o regăsim în documentele elaborate de cancelariile celor două state româneşti feudale.

Legea Ţării înseamnă Legea Românilor sau Dreptul Românilor (Lex et jus Valachorum)

1. Instituția juridică a proprietății

Temelia tuturor instituțiilor politice, economice și juridice feudale a constituit-o proprietatea asupra pământului.

În perioada de înflorire și consolidare a relațiilor feudale instituția juridică a proprietății dobândește, în mod obiectiv, un caracter complex, conferit mai întâi de coexistența proprietății în devălmășie cu proprietatea individuală, precum și de apariția și dezvoltarea proprietății aparținând unor categorii sociale distincte: domnitorii, boierii, clerul, orășenii.

a) **Cutumele românești** acordau șefului statului (domnului) *un drept de proprietate eminentă (dominium eminens)* asupra întregului pământ al țării. În virtutea acestui drept, nici o proprietate sau stăpânire funciară boierească, mănăstirească sau țărănească nu se putea forma fără o manifestare de voință din partea șefului statului, prin act domnesc.

Astfel, la orice mutație de proprietate, domnii Țării Românești și Moldovei, trebuiau să-și dea aprobarea lor prin emiterea *hrisovului domnesc* (act eliberat de cancelaria domnească). Din acest punct de vedere instituția se poate compara cu dispoziția dreptului cutumiar francez din sec. XII care interzicea înstrăinările de feude fără aprobarea suzeranului.

Hrisoavele domnești consfițeau mutația proprietății respective cu opozabilitate erga omnes. Mutațiile de proprietate se refereau la acte de vânzare-cumpărare, testamente, înfrățiri de moșie, constituiri de dotă, donații, terenuri dobândite prin judecată.

De regulă, după instalarea în scaun a unui nou domn, titularii dreptului de proprietate asupra pământurilor cereau domnului acte de întărire ale drepturilor pe care le aveau.

În virtutea lui dominium eminens, șeful statului confirma stăpânirea pământurilor proprietarilor ale căror acte de proprietate fuseseră distruse, pierdute sau furate.

În aceleași privilegii se încadrează și așa-zisa "dare a calului" ce consta în donația unui cal pe care părțile ce încheiau acte cu privire la proprietate (vânzare, cumpărare, schimburi, înfrățiri etc.) trebuiau s-o facă domnului.

O altă consecință a lui dominium eminens consta în dreptul domnului de a lua în stăpânire moșiile în cazurile în care proprietarii lor mureau, fără a lăsa moștenitori pe linia masculină directă. Esența acestui drept consta în faptul că, nemaiexistând posibilitatea îndeplinirii obligațiilor militare potrivit pactului inițial încheiat între beneficiar și domn, proprietatea urma să se întoarcă la suveran în virtutea dreptului său de proprietar "eminent".

Cu toate acestea, tendința ca pământul decedatului (al beneficiarului) să rămână în familie este atât de puternică, încât practica dreptului consuetudinar a

născut mai multe instituţii menite să asigure ca pământul să rămână mai departe familiei. Acest fapt s-a datorat consolidării poziţiei nobililor feudali, dar şi intereselor de a avea în jurul lor familii credincioase. Renunţarea la acest retract se realiza în Ţara Românească prin instituţia PRĂDALICEI, în sensul că, în actul de donaţie iniţială suveranul însera formula "la ei prădalică să nu fie", ceea ce avea drept efect că proprietatea rămânea celor în viaţă, adică altora decât moştenitorilor în linie bărbătească ce lipseau defunctului.

În Moldova, o instituţie asemănătoare nu a existat, dar un document din tipul lui Alexandru cel Bun arată că. în cazul unui deces fără descendenţi, a fost nevoie de încuviinţarea domnitorului pentru ca proprietatea să treacă la alţi moştenitori.

Tot în virtutea lui *dominium eminens* domnii mai aveau următoarele drepturi:

- domnii intrau în stăpânirea tuturor averilor străinilor care mureau pe teritoriul statelor feudale româneşti;
- dreptul de stăpânire asupra robilor. Domnul putea să-i doneze mănăstirilor şi boierilor;
- dreptul de a întemeia sau aproba întemeierea de sate noi (orice întemeiere de sta nou fără aprobare era pedepsită de domn);
- dreptul de a dispune de pământurile fără stăpân, pustii sau părăsite;
- dreptul de a intra în stăpânirea succesiunilor vacante, adică a celor rămase fără moştenitor;
- dreptul de a fixa şi primi birul de la populaţie;
- dreptul de a aproba folosinţa comună a apelor curgătoare şi bălţilor mari, pentru pescuit, adăpat şi navigaţie. Construirea podurilor peste marile ape curgătoare era aprobată de domn, care stabilea şi taxele de trecere;
- dreptul de a confisca terenurile celor judecaţi pentru trădare (răscoală contra domnului, fuga din ţară, delapidarea din visteria statului) şi de a le trece în proprietatea statului.

b) **Domeniul domnesc (public)**

O particularitate a instituţiei domniei o reprezintă faptul că avea la dispoziţie un *domeniu propriu,* considerat domeniu public, ce cuprindea proprietăţile confiscate, cele fără moştenitori, pe scurt cele ce derivau din dominium eminens.

Pe lângă acest domeniu public ce era administrat potrivit unor reguli şi proceduri clare, extrem de elaborate şi riguroase, domnul, ca feudal (nobil) de frunte, dispunea de un *domeniu privat,* obţinut prin moşteniri, cumpărări, schimburi etc. Acest domeniu privat era organizat şi administrat potrivit normelor dreptului privat.

Trebuie să subliniem faptul că în marea lor majoritate domnii statelor feudale româneşti au fost preocupaţi de dobândirea unor averi cât mai mari, care le confereau putere.

Un exemplu ilustrativ în acest sens este cel al marelui domn şi voievod Mihai Viteazul, întâiul unificator al Românilor. În excepţionala lucrare "O Istorie sinceră a poporului român" Editura Univers Enciclopedic Bucureşti 1998, profesorul Florin Constantiniu scrie la pag. 127-128: "Mihai a fost un înghiţitor avid al stăpânirii de pământ ţărănesc. Înainte de a urca pe tron, domeniul de boier al lui Mihai Viteazul cuprindea 44 de sate cu o valoare declarată de 1.515.700 aspri. Din acestea 4 sate au fost primite ca zestre, 7 au fost cumpărate de la domni, 3 cumpărate de la boieri, iar 31 cumpărate de la moşneni. Extinderea domeniului lui Mihai Viteazul, devenit domn, a căpătat proporţii şi ritmuri fără precedent. Astfel, Mihai a cumpărat, ca domn, 149 de sate, din care 25 cumpărate de la boieri, iar restul de la moşneni. Din acest întins domeniu, Mihai a făcut danii unor boieri şi mănăstiri sau familiei sale, astfel că la moartea sa, în 1601, domnul dispunea de 83 de sate".

Izvoarele documentare atestă existenţa unui domeniu domnesc în jurul cetăţilor, oraşelor şi târgurilor, care constau în terenuri pe care erau organizate garnizoane militare puternice, subordonate direct domniei. În jurul acestor garnizoane, cărora domnii le-au donat întinse proprietăţi (terenuri şi sate), s-au constituit unităţi administrative distincte, denumite, în Moldova, ocoale de cetăţi.

Domeniul domnesc (public) era considerat ca domeniu public, dar domnii dispuneau de el după cum doreau. Părţi din acest domeniu erau donate boierilor şi mănăstirilor.

c) **Proprietatea boierească şi bisericească**

Cele două forme (boierească şi bisericească) alcătuiesc proprietatea *nobiliară,* care s-a format şi consolidat prin:

- acapararea proprietăţilor ţărăneşti (acte de cumpărare, prin deposedare brutală);
- exploatarea muncii ţăranilor;
- donaţiile domneşti care erau făcute vasalilor cu obligaţia de a îndeplini anumite servicii, dintre care cel mai important era cel militar;
- moşteniri, schimburi.

Proprietatea bisericească s-a constituit, în principal, prin daniile din partea credincioşilor (domni, boieri, orăşeni, ţărani) făcute pentru scopuri pioase.

Bisericile au primit pământuri, sate, robi, bani şi alte danii, dispunând de mari domenii, care au ajuns, în sec. XV şi XVI să cuprindă diverse ramuri ale agriculturii: producţia de cereale, creşterea vitelor, cultivarea viţei-de-vie, albinăritul; să practice diferite meşteşuguri şi să facă un înfloritor negoţ. În acest fel, mănăstirile au devenit un puternic factor de sprijin pentru domnie.

d) **Proprietatea ţărănească**

Această formă de proprietate corespunde stadiului de dezvoltare al obştii săteşti în care se îmbină stăpânirea în devălmăşie asupra pământului cu stăpânirea

personală. După consolidarea statalităţii, se remarcă, în mod firesc, tendinţa tot mai accentuată de creştere a stăpânirii personale, prin ieşirea din devălmăşie.

În principiu, Legea Ţării permitea înstrăinarea pământurilor din cadrul obştii, atât a celor devălmaşe, cât şi a celor personale, cu condiţia respectării dreptului de preempţiune.

Perioada feudalismului cunoaşte *două categorii de obşti: - obştea liberă* şi *obştea aservită.*

- **în obştea liberă**, pământul era împărţit în două părţi distincte: vatra satului (casele sătenilor) şi hotarul satului (terenul agricol, păduri, islazuri şi fâneţe). Dreptul de proprietate în obştea liberă are, prin urmare, un caracter mixt: pe de o parte există stăpânirea în devălmăşie asupra păşunii, pădurii şi apelor aflate în hotarul satului, iar pe de altă parte există stăpânirea individuală asupra terenurilor amenajate prin munca proprie: casa de locuit şi curtea, câmpul de arat, viile, livezile, grădinile de legume, iazuri, moşiile etc.

Toate formele de stăpânire personală cum au fost: poienile şi fâneţele, viile, livezile, prisăcile, moşiile, vadurile de moară etc. erau reglementate în detaliu, având fiecare un regim juridic specific. Astfel, prisaca forma obiect de reglementare a unui ansamblu de norme denumit "obiceiul prisăcii"; braniştea era reglementată de Legea Braniştei.

- **în obştea aservită**, terenul agricol din hotarul satului se afla în proprietatea stăpânului feudal. Ţăranul aservit păstra dreptul de stăpânire asupra casei, a inventatorului agricol, a vitelor mari şi mici, precum şi asupra bunurilor create de el şi avute în stăpânire personală înainte de aservire (vii, prisăci, vad cu moară).

2. Regimul juridic al persoanelor

Cutumele feudale româneşti recunosc tuturor persoanelor capacitate juridică. Recunoaşterea capacităţii juridice are loc însă pe o bază de inegalitate, fapt ce oglindeşte structura ierarhică a societăţii. În faţa ordinei juridice oamenii nu sunt egali: anumitor păturii şi categorii sociale li se recunosc unele drepturi, altora nu. Inegalitatea socială era recunoscută public de cutumele feudale.

Boierii aveau capacitate juridică deplină; calitatea de boier se moştenea prin naştere, fiind condiţionată de o stăpânire şi, mai târziu, de o dregătorie. Ca subiect de drepturi şi obligaţii boierii se identificau cu moşia pe care o stăpâneau şi unde aveau domiciliul legal.

Clerul avea aceleaşi drepturi şi privilegii ca şi boierii, participând sub diverse forme la conducerea statului (în sfatul domnesc, în adunarea ţării); avea competenţa de a judeca în anumite procese civile, penale şi canonice, cu deosebire în probleme de familie şi infracţiunile contra religiei.

Orăşenii se bucurau de o situaţie privilegiată: drepturile lor publice erau consemnate în privilegii speciale scrise, iar cele private erau statornicite de către cutume, care precizau actele de comerţ pe care aceştia puteau să le facă.

Populația orășenească era alcătuită din negustori și meseriași, dar și din plebea orășenească compusă din țăranii fugiți de pe moșii care nu avea o situație juridică mai bună decât a iobagilor.

Țăranii liberi aveau capacitatea juridică asemănătoare orășenilor: puteau dispune de bunurile pe care le aveau în proprietate, aveau dreptul să participe la administrarea satelor, precum și dreptul de a îndeplini unele dregătorii locale încredințate de domnul țării. Ei se numeau moșneni în Țara Românească și răzeși în Moldova.

Țăranii aserviți sau dependenți, erau numiți: vecini, rumâni, iobagi, slugi, serbi, jeleri etc.; aceștia erau excluși de la exercițiul drepturilor publice. Stăpânul pământului avea asupra țăranilor aserviți un drept de proprietate incomplet, dar destul de mare, care identifica pe țăranul aservit cu celelalte elemente ale patrimoniului boieresc: pământul, moara, pădurea etc. De aceea proprietarul putea să-l vândă, să-l dea în dar, fie împreună cu moșia pe care trăiau, fie chiar fără moșie.

În materie de capacitate patrimonială, țăranul aservit avea asupra pământului pe care-l lucra, numai un drept de folosință și nu de proprietate, având de executat o mulțime de obligații în natură, muncă și bani față de proprietarul domeniului pe care lucrau.

Țăranii aserviți aveau un drept de proprietate personală asupra gospodăriei lor și asupra îmbunătățirilor făcute pe bucata lui de pământ: moara pe care a construit-o, livada pe care a sădit-o etc.

În măsura în care țăranul aservit avea un drept de proprietate personală, i se recunoștea o capacitate de exercițiu corespunzătoare pentru a putea participa la tranzacțiile cotidiene: vânzarea produselor, cumpărarea uneltelor de care avea nevoie, schimburi de produse, donații etc.

Țăranii aserviți puteau reveni la statutul de țărani liberi prin răscumpărare sau iertare de rumânie.

Robii reprezentau pătura cea mai de jos a populației, considerați mai mult obiecte decât subiecte de drept. Ei se aflau în proprietatea boierilor, așezămintelor bisericești și domnitorilor. Priviți ca lucruri, sunt considerați imobile prin destinație: înstrăinările de robi erau supuse dreptului de preemptiune; ei erau supuși prescripției achizitive și în consecință, cine stăpânea un rob timp de 30 de ani, chiar fără bună-credință, devenea proprietarul acestuia, cu condiția să nu fi fost furat.

Robii care săvârșeau delicte puteau fi predați, de stăpânii lor părții vătămate, iar dacă un rob omora un alt rob, era fie predat proprietarului robului ucis, fie condamnat la moarte, dacă era recidivist.

În raporturile cu stăpânii și cu statul, robii aveau anumite obligații în muncă și în natură, prevăzute de dreptul robilor.

Străinii aveau un regim juridic special, cuprins în Legea Țării, caracterizat prin toleranță, mai ales dacă erau creștini. Aveau dreptul să se așeze în târguri și

oraşe, să facă comerţ, şi să se organizeze în comunităţi proprii şi să aibă propriile biserici.

Străinii puteau obţine împământenirea prin "boerire" ca urmare a unor servicii aduse statului sau prin căsătoria cu o pământeană, după ce în prealabil el îmbrăţişase credinţa viitoarei sale soţii. După dobândirea împământenirii străinii dobândeau toate drepturile civile şi politice.

3. Instituţia familiei

În concepţia românească căsătoria reprezenta o componentă obligatorie a ciclului vieţii. Din punct de vedere juridic căsătoria era reglementată de dreptul canonic ortodox. Dreptul obişnuielnic constată existenţa şi consecinţele juridice care decurgeau din căsătorie: se recunoştea o anume egalitate între soţi, în sensul că ambii exercitau puterea părintească asupra copiilor, iar soţia supravieţuitoare putea deţine singură tutela asupra copiilor minori, fără asistenţa consiliului de familie sau supravegherea tribunalului. De asemenea, părinţii nu aveau un drept absolut asupra copiilor şi nici nu-i puteau vinde.

Căsătoria era precedată de logodnă (promisiunea de căsătorie). Logodna se încheia, de obicei, prin intermediul părinţilor băiatului care trimeteau "peţitori" la familia fetei, pentru a se încredinţa că aceştia din urmă sunt de acord cu cererea în căsătorie. Având valoarea unei promisiuni de căsătorie, logodna se desfăşura în faţa preotului. Cu această ocazie, se schimbau inelele, urma o petrecere, iar, uneori, logodnicul oferea fetei sau familiei acesteia o sumă de bani ce avea valoarea unei "arvuni", menite să garanteze încheierea căsătoriei. De aceea, dacă logodna se desfăcea, arvuna se restituia.

În concepţia feudală căsătoria nu era un contract, ci o stare de fapt ce producea importante consecinţe juridice. Până la începerea căsătoriei logodnicii obişnuiau să se viziteze, să discute planurile de viitor şi condiţiile materiale ale viitoarei familii.

Dreptul feudal cutumiar nu stabilea nici vârsta pubertăţii şi nici a nubilităţii. Regula era ca viitorul soţ să fie mai în vârstă decât fata.

Căsătoria se încheia prin voinţa viitorilor soţi, fiind necesar şi acordul părinţilor. Când acesta lipsea, mirele "răpea" mireasa.

Căsătoria nu se putea încheia dacă între viitorii soţi existau unele impedimente ca:

- *piedici de ordin politic şi social:* tinerii cu statut politic şi juridic diferit nu se puteau căsători (boierii nu se puteau căsători decât cu fete ce aveau un statut juridic asemănător). Era oprită căsătoria între persoane libere şi robi. Dacă totuşi căsătoria s-a înfăptuit, cel liber devenea rob;
- *rudenia:* persoanele înrudite pe cale naturală (prin sânge) nu se puteau căsători. Se urmărea astfel evitarea degenerării urmaşilor şi asigurarea unor

descendenţi viguroşi. Căsătoria era oprită între rude până la gradul opt. Rudenia artificială, creată prin adopţiune, constituia ea impediment la căsătorie, ca şi rudenia spirituală rezultată din botez;

- *afinitate:* rudele unui soţ nu se puteau căsători cu rudele celuilalt soţ (un bărbat nu putea lua în căsătorie succesiv două surori);
- *diferenţa de confesiune:* era interzisă căsătoria între creştini şi necreştini sau între ortodocşi şi catolici;
- *răpirea fetei* constituia caz de nulitate a căsătoriei, deoarece lipsea consimţământul acesteia de a încheia căsătoriei.

Dota şi regimul dotal

Dota reprezenta totalitatea bunurilor aduse de femeie sau din partea ei pentru sarcinile familiei nou întemeiate prin căsătorie. Dota putea avea ca obiect atât bunuri mobile cât şi imobile, în special suprafeţe de teren (moşii); aceste bunuri dotale deveneau proprietatea soţiei: în timpul căsătoriei femeia putea face diferite acte de dispoziţie cu privire la aceste bunuri.

În dreptul feudal românesc dota era cunoscută sub denumirea de zestre. După celebrarea cununiei religioase, se dădea citire foii de zestre, adică inventarului bunurilor pe care femeia le aducea în noua familie.

La despărţire, prin divorţ, dacă acesta s-a pronunţat din vina ambilor soţi, femeia îşi reţine dota.

Desfacerea căsătoriei

Ca şi în dreptul modern, desfacerea căsătoriei în epoca feudală avea loc prin moartea unuia dintre soţi, prin divorţ sau prin anularea căsătoriei.

Motivele de divorţ cele mai cunoscute în practica judiciară erau: adulterul; repudierea soţiei pentru fapte de imoralitate, comportament violent faţă de soţ şi copii; erezia, călugărirea, lipsa de virginitate, relele tratamente.

Odată cu desfacerea căsătoriei, bunurile dobândite în timpul căsătoriei erau împărţite, fie pe cale amiabilă, fie în faţa instanţelor de judecată.

4. Instituţia moştenirii

Moştenirea era reglementată *unitar,* atât pentru proprietarii feudali, cât şi pentru ţăranii liberi, orăşenii şi negustorii ale căror proprietăţi se deosebeau doar din punctul de vedere al mărimii lor.

Moştenirea (succesiunea) se deschidea la moartea titularului patrimonului, mai întâi în favoarea descendenţilor care au contribuit la formarea şi dezvoltarea averii familiale.

IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Transmiterea bunurilor mortis causa, respectiv moştenirea, se făcea pe două căi:

- pe cale legală (moştenirea legală) în cazul în care lipsea manifestarea de voinţă a decedatului (de cujus);
- pe cale testamentară, în cazul în care decedatul lăsase prin testament voinţa sa cu privire la moştenire.

Specific instituţiei moştenirii este coexistenţa privilegiului masculinităţii cu principiul egalităţii sexelor. În acest temei, feciorii moşteneau moşia părintească, iar fetele urmau să fie înzestrate de părinţi, sau după moartea acestora, de către fraţi. Foarte utilizată a fost practica *înfrăţirii pe moşie,* când părintele înfrăţea fetele cu feciorii, creându-se astfel un drept egal şi de necontestat la succesiunea părinţilor şi a unei vocaţii succesorale reciproce între cei înfrăţiţi.

În cazul în care nu erau moştenitori de sex masculin, succesiunea revenea fetei sau fetelor.

Atunci când la succesiune veneau mai mulţi feciori, cel mai mic (prâslea) dobândea moşia părintească.

Dacă defunctul lăsa în urma sa copii din mai multe căsătorii, succesiunea se împărţea între toţi copii lui, iar cei înfiaţi se bucurau de toate drepturile descendenţilor legitimi.

A doua clasă de moştenitori, *după descendenţi,* o constituiau *ascendenţii,* care erau chemaţi la moştenirea copiilor lor numai în lipsa descendenţilor.

Dacă nu existau nici descendenţi, nici ascendenţi, succesiunea revenea *colateralilor privilegiaţi* (fraţi şi surori).

Soţia supravieţuitoare era considerată moştenitor legal, numai în cazul în care avea copii din căsătoria cu defunctul.

În lipsa oricărui moştenitor, averea defunctului superior al domnului (dominium eminens) asupra întregului teritoriu al statului.

Pentru ca cineva să moştenească trebuia să fie "demn" de moştenire; în caz contrar, părintele putea să dezmoştenească şi pe cei mai apropiaţi descendenţi.

Deschiderea succesiunii avea loc după ce persoanele îndreptăţite îşi dovedeau calitatea de moştenitor (dovada se făcea cu ajutorul martorilor, în lipsa unui sistem de acte civile).

Dacă erau mai mulţi moştenitori, aceştia puteau să rămână în indiviziune, continuând în comun exploatarea patrimoniului. Dacă aceştia doreau să iasă din indiviziune, puteau să procedeze la împărţirea bunurilor pe cale amabilă (prin învoială), iar dacă nu se înţelegeau, se puteau adresa instanţelor judiciare.

Moştenirea testamentară a cunoscut extindere ca urmare a influenţei bisericii, care îndemna pe credincioşii cu avere să lase danii lăcaşurilor de cult bunuri de valoare, terenuri etc., în schimbul iertării păcatelor sau a promisiunii unei vieţi viitoare.

Testamentul era cunoscut în documente sub numele de carte, zapis şi diată. Cele mai vechi testamente sunt cele orale "cu limbă de moarte", consemnate în scris numai ad probationem. Testamentul scris era un act solemn, întocmit, fie în faţa martorilor, fie în faţa autorităţii de stat (domn) sau bisericeşti.

Testatorul trebuia să fie în deplină sănătate mintală la data întocmirii testamentului. Beneficiarul testamentului trebuia să fie născut sau cel puţin conceput în momentul redactării testamentului.

5. Regimul juridic al obligaţiilor şi contractelor

Dreptul feudal românesc nescris stabilea următoarele izvoare ale obligaţiilor:

- contractele;
- prevederile Legii Ţării;
- delictele.

Practica socială evidenţiază faptul că obligaţiile luau naştere cu ocazia unor evenimente din viaţa oamenilor: naşterea, nunta, moartea, precum şi ca urmare a manifestărilor de voinţă cu privire la proprietatea asupra bunurilor vânzări, schimburi, donaţii, etc.):

Cele mai folosite contracte în perioada feudalismului, care se regăsesc şi în dreptul modern erau:

a) *Contractul de vânzare-cumpărare,* este un contract consensual, translativ de proprietate, care are ca elemente esenţiale: consimţământul contractanţilor, obiect şi preţ. Legea Ţării considera nul contractul în care consimţământul era viciat.

Obiectul contractului de vânzare-cumpărare trebuia să-l constituie un bun apt a fi înstrăinat, respectiv aflat în circulaţie, în sfera comerţului. Întrucât principala bogăţie în această epocă (şi nu numai acum) era pământul, numeroase astfel de contracte aveau ca obiect înstrăinări de fonduri funciare. Cele mai multe contracte de acest gen erau încheiate, în calitate de vânzători, de către ţăranii liberi, micii proprietari, împovăraţi de biruri care erau practic obligaţi de marii boieri să vândă terenurile pe care le aveau în proprietate. Obiect al vânzării-cumpărării le-au constituit şi robii, precum şi ţăranii aserviţi (rumunii sau vecinii).

Preţul vânzării, ca element al contractului, era menţionat în bani, dar şi în natură (animale de muncă, cereale, vin, miere, ceară, etc.). Preţul se plătea integral în momentul convenţiei, dar, uneori şi parţial, când se fixa un termen pentru plata preţului restant.

Contractul de vânzare-cumpărare era îngrădit de unele prohibiţiuni: astfel, moşia nu putea fi vândută fără ţăranii dependenţi; se interzicea vânzarea bunurilor furate, a robilor domneşti.

Forma în care se încheia contractul de vânzare-cumpărare era cea *scrisă* şi cea *verbală,* în ambele cazuri în prezenţa martorilor şi prezentării unor garanţii.

Pentru asigurarea publicităţii actelor de vânzare-cumpărare se folosea *aldămaşul,* adică organizarea unei mici petreceri cu băutură (de unde vorba "să bem aldămaşul") la care participau părţile şi cei prezenţi la încheierea actului. Preţul aldămaşului era plătit de vânzător.

Tot ca un mijloc de publicitate, dar şi ca o formă menită să întărească contractele de vânzare, era "darea mâinii" sau "bătutul palmei". Asemenea proceduri, cu adânci rădăcini în obiceiurile geto-dacilor, se utilizau şi în cazul altor categorii de contracte.

b) ***Contractul de împrumut*** avea ca obiect sume de bani, pe care creditorii le acordă debitorilor cu obligaţia restituirii lor la un anumit termen (zi, soroc). Pentru împrumuturile în bani se percepeau dobânzi, uneori deosebit de împovărătoare pentru debitori. Când restituirea sumei nu se făcea la termenul stabilit, debitorul era pasibil de executare silită prin plata în natură (el ceda creditorului parcele din terenurile agricole sau alte bunuri imobiliare sau mobile).

Cel mai adesea, împrumuturile erau asigurate cu diverse garanţii reale sau personale.

Pentru dovada contractului de împrumut se obişnuia să se redacteze acte fie sub semnătură privată, fie în faţa autorităţii.

c) ***Contractul de arendare*** avea ca obiect arendarea unor terenuri agricole, terenuri de pământ, crâşme, livezi, etc. Este des utilizate în perioada dezvoltării marilor averi boiereşti, când proprietarii, care deţineau şi dregătorii înalte, arendau moşiile unor "specialişti" în materie pe bază de contracte în care erau stipulate în detaliu drepturile şi obligaţiile părţilor, elemente ale răspunderii contractuale şi delictuale.

În afara acestor contracte, erau încheiate contracte de depozit, contracte de asociere pentru realizarea unor lucrări: agricole, de construcţii, amenajări de terenuri, etc., contractele de donaţie, contractele de schimb, etc.

Trebuie precizat faptul că împrumuturile băneşti şi celelalte tipuri de contracte erau întărite cu garanţii personale sau reale, pe care debitorul le oferea creditorului drept asigurare a executării la termen a obligaţiilor asumate.

Principiul mijloc legal practicat pentru a garanta obligaţiile izvorâte din contracte, a fost ZĂLOGUL, care consta din bunuri mobile şi imobile (pământ) pe care debitorul, prin convenţie, le încredinţa creditorului, garantat cu acestea îndeplinirea obligaţiilor asumate prin contract.

6. Dreptul penal

În materia penală, Legea Țării apără valorile și relațiile specifice ordinii feudale; dreptul penal cutumiar ni se înfățișează ca dreptul celui mai tare, expresie juridică a inegalității în fața legii.

Statul feudal încearcă să înlăture practica *talionului,* ca mijloc de soluționare a conflictelor. Continuă să se păstreze însă instituția *compoziţiunii,* adică rezolvarea litigiilor prin învoiala dintre părți (victimă și delincvent), precum și cea a *răspunderii colective,* rămășiță a organizării obștești, ce consta în responsabilității satului pentru infracțiunea ce a fost comisă pe teritoriul său și al cărui autor nu a fost descoperit. O astfel de răspundere penală colectivă, ce decurge din solidaritatea devălmașă, a fost chiar extinsă de autoritatea feudală.

Principiul răspunderii penale individuale este consemnat în legile scrise începând cu legiuirile lui Vasile Lupu și Matei Basarab.

În dreptul feudal cutumiar infracțiunile se numeau *fapte* sau *vini.* Deși nu exista o clasificare riguroasă a infracțiunilor, acestea erau împărțite în "vini mari" și "vini mici".

Elementul esențial al infracțiunii l-a constituit prejudiciul cauzat.

În categoria *infracțiunilor grave* erau incluse faptele săvârșite împotriva conducerii politice a statului feudal sau a intereselor economice ale acestuia. Cea mai gravă dintre toate era trădarea, numită *hiclenie* și se referea la săvârșirea următoarelor fapte: ridicarea armelor împotriva șefului statului; pretenția la tron; fuga peste hotarele statului a supușilor ca semn al împotrivirii față de domnul țării; închinarea către un pretendent la tron; delapidarea de bani din vistieria statului; falsificarea de monedă; nesupunerea și neexecutarea poruncilor domnești și a hotărârilor judecătorești (osluhul).

Tot în categoria infracțiunilor grave erau cuprinse: omorul, jurământul fals și mărturia falsă.

Infracțiunile contra proprietății cele mai importante erau furtul, tâlhăria, incendierea, încălcarea hotarelor.

Infracțiunile îndreptate împotriva moralei erau privite ca grave sau ușoare în raport de gravitatea pe care le-o acorda obiceiul pământului. Astfel, incestul sau răpirea fetelor sau femeilor era considerată vină gravă și se pedepsea cu moartea, pe când desfrânarea (curvia), bigamia și adulterul erau considerate vini mai ușoare.

Toate infracțiunile erau supuse unor pedepse care erau lăsate la bunul plac al autorității feudale, călăuzit de interesele claselor dominante ale căror interese trebuiau apărate. De aici derivă caracterul intimidator al pedepselor și disproporționalitatea dintre faptă și pedeapsă, deoarece se avea în vedere nu fapta, ci poziția socială a celui ce o săvârșise.

Sistemul pedepselor penale cuprindea:

- *pedepsele corporale:* pedeapsa cu moartea executată prin spânzurătoare, decapitare, tragerea în țeapă, arderea de viu, sugrumarea; mutilarea; înfierarea; bătaia simplă;

- *pedepsele privative de libertate* se refereau la *ocna,* cu munca în salină; *temnița* (puşcăria) cu un regim mai sever; *grosul* (închisoare preventivă); *surghiunul* (izgonirea vinovaților din localitatea de domiciliu);

- *pedepsele pecuniare* constau în obligarea celor vinovați de a plăti diferite amenzi, sau confiscarea averii.

7. Organizarea judecătorească şi procedura de judecată

a) ***Organizarea judecătorească*** în dreptul cutumiar românesc poartă trăsături caracteristice structurii societății feudale românești.

Astfel, separația puterilor în stat nefiind cunoscută, aparatul administrativ, în frunte cu şeful statului, avea şi atribuțiuni judecătoreşti, iar procesul civil se desfăşura după aceleaşi reguli ca şi cel penal.

Şeful statului avea dreptul să stabilească competențele materiale şi teritoriale ale tuturor dregătorilor.

Precizări: - nu era cunoscută autoritatea lucrului judecat, motiv pentru care o pricină judecată şi soluționată definitiv, putea fi reluată sub acelaşi domn şi, cel mai adesea, sub domnii următori:

- domnitorul, ca instanță supremă de judecată, avea competența generală materială şi teritorială, putând să judece orice cauză a oamenilor simpli, boierilor, dregătorilor, mănăstirilor, precum şi cele în care erau implicați străini;

- organizarea judecătorească era plasată pe trei niveluri: judecătorul suprem, care era şeful statului; *judecătorii centrali* (sau dregătorii centrali) care erau *vornicii* în Țara Românească şi Moldova şi *banul* în Țara Românească, *judecătorii* (dregătorii) *locali* de la nivelul județelor şi ținuturilor, precum şi cei de la nivelul satelor;

- în satele aservite, ale căror proprietari primiseră imunități judiciare, judecata se făcea de stăpânul de moşie;

- alături de instanțele de drept comun, țările românești cunosc şi două categorii de *instanțe speciale:* cele *orăşeneşti* şi cele *bisericeşti.* Competența judiciară a instanțelor orăşeneşti se limita la populația orăşenească, cu deosebire la procesele civile. Consiliile de judecată orăşeneşti erau alcătuite din 12 persoane numite pârgari, conduse de şeful comunității orăşeneşti (în total 13).

Instanțele bisericeşti erau competente să soluționeze pricinile privind relațiile de familie în care o parte este un for bisericesc.

b) *Desfăşurarea procesului*

– toţi oamenii liberi şi diferite asociaţii (persoane juridice) aveau capacitatea de a-şi valorifica un drept pe cale judecătorească. Femeia necăsătorită sau văduvă putea sta în justiţie, pe când femeia măritată putea participa la judecată numai asistată de soţ; Ţăranii aserviţi şi robii erau reprezentaţi în justiţie de stăpânii lor;

– deschiderea, respectiv punerea pe rol, a unui proces presupunea existenţa unui litigiu, a unui conflict de interese care putea fi adus în faţa judecăţii şi soluţionat. Cauza se numea *pricină* sau *gâlceavă*. Reclamantul se adresa instanţei competente cu o plângere formulată, de regulă, oral (înscrisurile devin mai frecvente după anul 1700).

Probele puteau fi scrise sau orale. Dintre probele scrise oficiale menţionăm: hrisoavele, cărţile de judecată, zapisele.

Probele orale constau în martori, jurători şi jurământul cu brazda.

Martorii erau persoanele care declarau despre cele văzute sau constatate personal de ei.

Mijlocul de probaţiune cel mai caracteristic dreptului cutumiar feudal românesc îl constituiau jurătorii sau cojurătorii, a căror origine o găsim în structura obştilor sătesti. Fiind persoane din jurul împricinaţilor, cojurătorii erau cei mai indicaţi în a cunoaşte faptele şi împrejurările care formau obiectul litigiului.

Odată cu dezvoltarea feudalismului, jurătorii sunt numiţi, la cererea părţii, de către nobilul feudal sau de către domnitor, de regulă din aceeaşi clasă socială cu împricinatul. Numărul jurătorilor era, de regulă, fix: 2, 4, 6, 12 sau 24. *Cine putea fi jurător ?* Orice persoană cu discernământ, liberă sau semiliberă, cu condiţia de a cunoaşte faptele asupra cărora este chemată să mărturisească şi de a avea o onorabilitate care să nu-I fie pusă la îndoială.

Condiţiile cerute erau următoarele:

- să fie din aceeaşi clasă socială cu împricinatul: erau excluşi iobagii şi serbii; femeile nu erau admise ca jurători;
- să nu se înrudească cu împricinaţii;
- să nu fi fost dovedit anterior că a jurat strâmb (sperjur);
- să fie aprobat de către domnitor sau de către dregătorii cu puteri judecătoreşti.

Jurătorii, ca şi martorii, depuneau jurământ: ei garantau prin cuvântul lor moralitatea şi dreptatea părţii pe care o reprezentau, susţinând că este o persoană onestă, pe care n-o cred capabilă să spună un neadevăr.

În cazul pricinilor privitoare la hotarele de moşii, jurătorii, martorii şi părţile erau adesea obligate să depună un jurământ cu o traistă de pământ pe umeri. Acest străvechi obicei, de origine dacă, simboliza pedeapsa zeiţei pământului împotriva celui ce ar fi făcut declaraţii mincinoase cu ocazia unor astfel de hotarnicii.

În sistemul probaţiunii mai sunt de menţionat:

- cercetarea la faţa locului care se efectua de către judecători în prezenţa bătrânilor şi vecinilor;
- expertizele şi concluziile experţilor;
- cunoştinţele personale şi constatările directe făcute de către judecător.

După cercetarea probelor se pronunţa sentinţa, după care urma punerea ei în executare: execuţia putea fi asupra persoanei sau asupra bunurilor.

ORDALIILE, ca mijloc de probă, au fost cunoscute şi în dreptul cutumiar feudal românesc.

Ordalia este o instituţie originară din India, adusă în Europa prin popoarele indo-europene. Epoca în care s-a folosit cel mai frecvent a fost cea a secolelor VIII şi IX. Ordaliile erau admise numai atunci când probele afirmative nu erau suficiente.

Modalităţile de folosire a ordaliilor erau foarte variate, începând de la otrăvire, apa rece sau fierbinte, fierul roşu, fiarele sălbatice, proba crucii, etc. De exemplu, otrăvirea s-a întrebuinţat la unele popoare din Africa şi consta în a da pârâtului diverse substanţe otrăvitoare şi, dacă scăpa, era achitata ca nevinovat.

Cele mai frecvente ordalii săvârşite încă din antichitate au fost cele prin folosirea apei, practicate în Europa până în secolul al XVIII-lea: pârâtul era legat de mâini şi de picioare şi aruncat în apă. Ordalia cu apa fiartă consta în a-l obliga pe cel acuzat să-şi cufunde mâna într-un vas plin cu apă clocotită spre a scoate un obiect aflat pe fundul vasului. Dacă mâna avea arsuri, acela era vinovat.

Proba cu fierul roşu consta în aceea că pârâtul era obligat să ţină în mână sau pe braţe o bucată de fier înroşit în foc (în greutate de 1 Kg.) cu care trebuia să facă 8-10 paşi. La sfârşitul acestui număr de paşi, mâna sau braţele purtătorului de fier înroşit se bandajau cu o faşă, ale cărei capete se sigilau. După trecerea a 8 zile, se rupea sigiliul şi se proceda la examinarea mâinii. Dacă arsura era vizibilă, cel care purtase fierul era socotit că a depus o mărturie falsă.

În Europa Occidentală, ordaliile au fost folosite mai ales la popoarele germanice.

În dreptul vechi românesc, despre modul de folosire a probei cu fierul înroşit există un document cunoscut sub numele de "registrul de la Oradea". Acest registru era ţinut de către preoţii catolici de la reşedinţa episcopală din Oradea, între anii 1208-1235 şi cuprinde date despre 389 de cazuri judecate prin metoda fierului înroşit în foc.

VIII. Regimul juridic al relaţiilor internaţionale

1. Poziţia politică şi juridică a Statelor române înainte de dominaţia otomană se caracterizează prin independenţa şi suveranitatea Moldovei şi Ţării

Româneşti, confirmate prin tratate şi convenţii internaţionale încheiate cu statele vecine. Astfel, sunt cunoscute 125 de tratate încheiate de cele două state în secolul al XV-lea, cele mai multe se refereau la privilegiile comerciale acordate oraşului Braşov sau altor oraşe din Transilvania de către domnitorii Ţării Româneşti şi Moldovei; celelalte sunt tratate încheiate cu Ungaria şi Polonia.

2. Raporturile juridice ale Ţărilor Române cu Imperiul Otoman

Ţara Românească a plătit turcilor primul haraci în urma bătăliei de la Rovine prin Vlad Uzurpatorul (1394-1397); apoi Mircea cel Bătrân în 1417. Plata haraciului nu însemna automat şi acceptarea statutului de vasalitate.

Statutul de vasalitate al Ţări Româneşti este fixat în anul 1412 când turcii l-au înlocuit pe Vlad Ţepeş cu Radu cel Frumos.

Moldova a început să plătească haraci din anul 1456 ca urmare a hotărârii domnitorului Petru Aron de a încheia un tratat cu Poarta Otomană, care reglementa raporturile dintre cele două state. Un asemenea tratat a încheiat şi Ştefan cel mare cu Mehmet al II-lea.

Statutul juridic al celor două state române a fost stabilit potrivit legii islamice, adică legea celui mai puternic: statutul de dependenţă faţă de Înalta Poartă, în regim de protecţie tributară. Potrivit acestui statut, Înalta poartă se obliga să apere Ţările Române faţă de orice agresiune, cu condiţia ca acestea să-şi îndeplinească următoarele obligaţii:

– plata regulată a tributului stabilit de Poartă;

– plata peşcheşurilor care se înregistrau în scriptele Porţii;

– promovarea unui comerţ preferenţial cu poarta;

– obligaţia statelor române de a promova o politică externă în deplin acord cu politica Porţii;

– obligaţiile militare ale celor două state române constau în punerea la dispoziţia Porţii de detaşamente militare, pe cheltuiala proprie, pentru a participa la operaţiuni pe diferite teatre de război;

– obligaţia de a participa la construirea ori refacerea unor poduri şi cetăţi prin furnizarea de materiale şi forţă de muncă.

Cel mai important aspect care trebuie reliefat în acest context este acela că Ţările Române îşi păstrau individualitatea proprie, autonomia, materializate în autoadministrarea lor prin domni creştini (până la 1711-1714) potrivit legilor şi obiceiurilor proprii astfel:

– cele două state române aveau graniţe proprii, teritoriile acestora nefiind integrate niciodată teritoriilor otomane (nu au fost transformate în paşalâcuri);

– cele două state dispuneau de autonomie legislativă;

– s-a păstrat o absolută independenţă spiritual-religioasă;

– au fost păstrate obiceiurile şi tradiţiile românilor;

– cele două state aveau armate proprii;

Reprezentanţii în acest context este Tratatul încheiat în anul 1512 între Moldova şi Turcia, care cuprindea 10 articole (reproduse după Mihail Kogălniceanu):

1. Poarta cunoştea pe Moldova de pământ slobod şi nesupus.

2. Legea creştinească care se ţine în Moldova nu va fi niciodată călcată sau turburată, ci încă norodul va avea slobode bisericile sale, ca şi înainte.

3. Poarta se îndatoreşte de a apăra pe Moldova de toţi cei ce ar putea să o calce, păzind-o.

4. Moldova va fi stăpânită şi cârmuită după pravilele şi canoanele sale, fără să se amestece Poarta cât de puţin.

5. Domnii vor fi aleşi de norod şi întăriţi de la Poartă, ca să stăpânească în cât vor trăi.

6. Domnii vor fi cârmuitori a tot pământul Moldovei şi vor putea să aibă în stăpânirea lor ostaşi cu plată de la sine, până la 20.000 pământeni sau oameni străini.

7. Moldovenii vor putea ţinea şi cumpăra o casă la Ţaringrad pentru şederea capichibaelilor, unde vor putea face şi o biserică.

8. Turcii nu vor putea cumpăra pământuri în Moldova, ori a avea case sau a se aşeza, nici a avea sau a face geamii nici într-un chip.

9. Domnul împreună cu norodul, pentru semn de supunere, va avea purtare de grijă a trimite pe tot anul prin doi boieri din Moldova la Poartă 4000 bani roşii, 40 şoimi şi 40 iepe fătătoare. Aceste toate cu nume de peşcheş, adică dar.

10. În vreme de oştire, domnul Moldovei, asemenea cum i s-ar porunci de la Poartă, va fi de ajutor cu oştile sale la slujba împărătească.

(N.A. Reproducere după Mihail Kogălniceanu – ***Dorinţele partidei Naţionale în Moldova***, august 1848, pag. 104)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

ANEXĂ

Scurtă analiză a ideilor cuprinse în "Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie"

La începutul secolului al XVI-lea, în împrejurări istorice grele pentru statele feudale româneşti datorate ameninţării otomane, a domnit Neagoe Basarab (1512-1521) remarcabil teoretician social-politic şi juridic al românilor.

Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie reprezintă un veritabil tratat de ştiinţă politică, cuprinzând teoria Statului centralizat, condus de Domnie, adică dreptul constituţional român al timpului.

Contemporan cu Ştefan cel Mare; care i-a servit de model în multe din acţiunile sale politice, Neagoe a beneficiat de o solidă pregătire intelectuală. În marea majoritate a documentelor, Neagoe întrebuinţează următoarea formulă domnească "Din mila lui Dumnezeu, io Basarab voievod şi domn a toată ţara Ungro-Vlahiei, fiul marelui Basarab voievod". Din această titulatură, asemănătoare cu aceea a predecesorilor săi, rezultă concepţia de stăpânire pe care se întemeia instituţia Domniei".

Ideea forţă a Învăţăturilor este originea divină a Domniei, domnitorul deţinând puterea de la Dumnezeu, iar nu de la oameni.

Din acest principiu decurgea un altul, producător de consecinţe atât în politica internă, cât şi în politica externă a statului, respectiv legitimitatea conducerii. În interiorul ţării, Domnul avea un prestigiu imens, deoarece el era reprezentatul voinţei divine, care acţiona prin persoana sa şi se considera că era ajutat şi păzit de Dumnezeu.

Dogma apostolului Pavel "Omnis potestas a Deo", era folosită de Neagoe pentru a releva obligaţia supuşilor la deplina ascultare faţă de autoritatea Domnului. El subliniază: "nu te-au ales, nici te-au pus oamenii spre Domnie, ci Dumnezeu te-au ales şi te-au pus".

În exterior, doctrina originii divine a Domniei asigura Ţării o reală importanţă şi îi sublinia independenţa. Deşi vasal regelui Ungariei, Neagoe preciza în corespondenţa către unguri că el este domnul Ţării Româneşti, din voia lui Dumnezeu, deci nu din voia vreunui suzeran.

Concepţia formulată de Neagoe cu privire la domnitor este preţioasă pentru istoria dreptului. În elaborarea ei, Neagoe se dovedeşte purtătorul tradiţiilor bizantine. El nu face nici o deosebire, în ceea ce priveşte plenitudinea puterilor, între conţinutul titlului de împărat şi acela de Domn al Ţărilor Româneşti. Pentru el, titlul de Domn are aceeaşi valoare cu acela de împărat, amândoi având drepturi depline asupra ţărilor lor.

Domnul este obligat să fie la înălţimea aşteptărilor, pentru că întreaga Ţară îşi pune încrederea în Domn. Asupra Domnului apasă o mare răspundere: aceea de a sluji poporul şi pe Dumnezeu.

Domnul este îndatorat să chibzuiască toate acţiunile sale, să se impună prin înţelepciune, să strângă poporul în jurul său. El proclamă virtutea, sorginte a puterii Domnului, ceea ce înseamnă legitimarea şi fundamentarea politică a puterii suverane a domnitorului.

Exerciţiul puterii nu trebuie să-l împingă pe Domn la trufie, ci să-l menţină blând, răbdător şi îngăduitor cu supuşii săi, să nu verse sânge fără rost, să fie preocupat de aflarea adevărului, fără să uite că este muritor şi că va răspunde pentru faptele sale.Concepţia asupra conducerii Statului porneşte de la ideea că Domnul îşi exercită cârmuirea asupra oamenilor, care sunt şi ei de esenţă divină, fiii lui Dumnezeu şi egali în faţa lui, fie bogaţi, fie săraci.

Esenţa concepţiei de conducere a statului este guvernarea poporului cu dreptate. Cel ce conducea în dispreţul perceptelor morale îşi pierde calitatea de uns al lui Dumnezeu.

Neagoe se pronunţă pentru centralizarea puterii politice în persoana Domnului, împotrivindu-se oricărei tendinţe de fărâmiţare a puterii care ar veni din partea boierilor.

Conducerea trebuie să fie unitară, efectivă, reală şi nemijlocită, Domnul fiind obligat să se documenteze asupra afacerilor de Stat şi să ia decizii clare, după ce se consultă cu sfetnicii săi.

Urmărind consolidarea vistieriei statului, Domnul interzice amestecul în gestionarea acesteia, care trebuie folosită numai în interesul Ţării.

Neagoe este adeptul unei guvernări pe principii morale; el fundamentează astfel concepţia asupra binelui şi justului în conştiinţa naţională a poporului român, ridicând-o la rangul de doctrină politică a conducerii Statului.

Contrar lui Machiavelli, care a scris Principele în anul 1513 şi l-a tipărit în 1532, Neagoe cere respectarea normelor morale de către Domn, care trebuie să excludă din viaţa lui minciuna şi dezbinarea între oameni.

Concepţia de justiţie se întemeiază pe ideea că obligaţia principală a Domnului, ca reprezentant al lui Dumnezeu pe pământ, o reprezintă funcţiunea judecătorească.

Neagoe crede că "misiunea Domnului este de a îndrepta pe cei strâmbi cu judecată tare, înfricoşată, dar dreaptă şi fără părtinire". El ţine seama de Legea Ţării şi spune că acel voievod care nu va judeca cu dreptate, nu merită să domnească.

Împărţirea dreptăţii constituie o idee fundamentală a doctrinei juridice promovată de Neagoe, care recomandă ca judecata să se desfăşoare, nu numai în prezenţa afetnicilor înţelepţi şi bătrâni (membrii ai Sfatului Domnesc) ci şi a tinerilor aleşi dintre cei cu multă ştiinţă de carte, cei care au ştiinţa de a consulta legile scrise şi de a le interpreta.

Judecata trebuie să fie dreaptă: săracul să fie judecat în acelaşi fel ca şi bogatul.

În cazul comiterii unor erori de judecată, trebuie să se procedeze, de îndată, la revizuirea judecății.

Sfatul Domnesc reprezintă, în concepția lui Neagoe Basarab "organul ajutător al Domnului în administrarea Țării, alcătuit din cei mai buni sfetnici cu care Domnul trebuie să se consulte asupra problemelor ce urmează a fi soluționate".

El recomandă consultarea, pe lângă a marilor boieri, și a celor de rang mai mic, cărora trebuie să le fie lăsată toată libertatea de exprimare.

Dreptul de a decide îl are numai Domnul.

Raporturile Domnului cu boierii a constituit una dintre preocupările cele mai serioase și constante ale lui Neagoe Basarab, care știa prea bine faptul că, pe lângă primejdia din exterior, Țara era amenințată de luptele interne ale boierilor care, pentru a-și impune pe reprezentantul lor în Scaunul Domnesc, nu ezitau să apeleze la dușmanii din afară.

Neagoe a fundamentat și a pus în aplicare o desăvârșită diplomație față de boieri: le-a făcut daruri, i-a consultat, le-a oferit ospețe îmbelșugate, le-a recunoscut meritele. Le-a cerut, în schimb, să-l slujească cu credință și cu dreptate.

Numirea și înlocuirea dregătorilor a reprezentat domeniul în care Domnul a impus un criteriu modern: acela al meritului, care însemna disprețul nepotismului. Pentru a realiza o administrate modernă a Țării sunt necesari colaboratori temeinic pregătiți și valoroși.

El este împotriva numirii ca dregători a boierilor din familii mari, dar care nu sunt pregătiți și nu au caracter, aceștia nu pot fi promovați înaintea elementelor sărace, dar valoroase.

Domnul nu va numi nici un dregător până când nu-i va verifica personal și direct aptitudinile, pentru că numai lui îi sunt obligați.

El accentuează ideea ca Domnul să-și exercite funcțiunile sale, fără să se lase influențat de intervenții privind numirile în funcțiile de dregători. Dregătorii trebuie să aibă garanția că nu vor fi înlocuiți câtă vreme își vor executa atribuțiile cu cinste și vrednicie.

Principiile politicii externe

Pe baza propriei experiențe izvorâte dintr-o activitate diplomatică remarcabilă, Neagoe a formulat în cartea sa principii de politică externă pentru Țara Românească, care au devenit idei fundamentale ale urmașilor săi la Scaunul Domnesc.

El este promotorul unei politici de pace, sprijinită pe tratative diplomatice; o politică realistă, de prudență.

Neagoe acordă atenție specială politicii față de Imperiul Otoman, care reprezenta, în epoca de atunci, cea mai directă primejdie pentru Țara Românească.

Este motivul pentru care el a acordat o atenţie deosebită negocierilor diplomatice: tratativele constituiau un mijloc de menţinere a păcii şi, în acelaşi timp, de sporire a autorităţii Ţării Româneşti în exterior.

A fost creatorul primei şcoli de diplomaţie românească, inspirându-se din practica diplomatică a Bizanţului şi Veneţiei; a formulat în termeni clari procedurile de negociere, regulile de comportare în relaţiile cu reprezentanţii altor state, norme de protocol la cel mai înalt nivel.

Importanţa operei lui Neagoe Basarab este cu totul excepţională, pentru că adună în paginile ei ştiinţa şi arta conducerii Statului; este puternic ancorată în realităţile româneşti şi exprimă geniul creator al unui ilustru domn pământean.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL VI

ORGANIZAREA DE STAT ŞI DREPTUL IN TRANSILVANIA DE LA ANUL 1300 LA ANUL 1600

I. Transilvania, stat organizat ca voievodat (1300-1526)

După încoronarea dinastiei de Anjou, în anul 1310, autonomia voievodatului transilvănean, deşi limitată, a continuat să se mențină şi în perioada ce a urmat, fiind caracterizată de întărirea puterii centrale a regatului ungar.

În aceste condiții, situația românilor s-a înrăutățit: începând cu anul 1351, credința ortodoxă începe să fie treptat scoasă în afara legii. Momentul decisiv l-a constituit decretul regal din 1366 care a statuat că orice posesiune funciară nobiliară, să nu poată fi autentificată de autoritatea catolică, decât, în funcție de fidelitatea posesorilor față de regele Ungariei. Clerul şi cnejii români care practicau confesiunea ortodoxă erau, astfel, excluşi din viața politică a țării.

Agravarea măsurilor discriminatorii față de românii din Transilvania a fost determinată de constituirea celor două state feudale româneşti. În anul 1365, regele Ludovic cel Mare a ordonat confiscarea tuturor domeniilor voievodului maramureşean Bogdan, care devenise conducătorul Moldovei.

În această situație, unii cneji români au fost nevoiți să se convertească la catolicism, maghiarizându-se.

Accentuarea asupririi, sociale şi naționale, declanşează în Transilvania un şir de răscoale locale, care au culminat în anul 1437 cu răscoala de la Bobâlna. Datorită extinderii răscoalei, fruntaşii ungurilor, şaşilor şi secuilor au realizat Unio trium nationum, o unitate frățească care a reuşit să înfrângă răscoala. Din acest moment, populația românească, majoritară în Transilvania, nu a mai fost recunoscută ca națiune, fiind supusă unui regim de cruntă exploatare de către nobilimea celor „trei națiuni".

1. Viața economică din Transilvania are un caracter predominant agrar, ocupațiile principale fiind agricultura şi păstoritul. La acestea se adaugă elemente de dezvoltare a meşteşugurilor, exploatărilor miniere, comerțului şi, pe cale de consecință, a vieții urbane. Cea mai mare parte a comerțului se desfăşoară cu Țara Românească şi Moldova, schimburile fiind organizate pe baza elementelor comune de limbă şi obiceiuri.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2. Organizarea de stat în perioada voievodatului (până la 1526)

a) **Voievodul Transilvaniei** era numit de către regele Ungariei şi avea atribuţii administrative, judecătoreşti şi militare.

În calitate de şef al administraţiei, voievodul numea vicevoievozii comiţi, notarii şi ceilalţi dregători ai administraţiei centrale. El îndeplinea şi funcţia de preşedinte al adunărilor obşteşti nobiliare şi era şeful bisericii.

Voievodul îndeplinea funcţii judecătoreşti într-un număr apreciabil de cauze. Era preşedintele Scaunului de judecată voievodal, care era abilitat să rezolve cauzele cele mai importante ale nobilimii, precum şi litigiile în care era implicată biserica. Scaunul de judecată voievodal era considerat instanţă de apel pentru judecarea cauzelor nemulţumiţilor care s-au adresat anterior instanţelor inferioare.

Competenţele voievodului în materie administrativă şi judecătorească erau limitate de autonomia comitatelor, a scaunelor secuieşti şi săseşti, de privilegiile acordate bisericii catolice şi de atribuţiile superioare, ale regelui Ungariei.

Ca şef al armatei, voievodul asigura buna organizare şi funcţionare a acesteia. Întreaga oaste a Transilvaniei, adunată din comitatele supuse jurisdicţiei sale, era susţinută de regalitatea maghiară.

Unele aşezări orăşeneşti se bucurau de privilegii regale, fiind scoase de sub jurisdicţia voievodală. Din motive politice, regalitatea a admis ca unele teritorii, cum au fost Ţinutul Făgăraşului şi Almaşului să ţină de jurisdicţia Ţării Româneşti până la jumătatea secolului al XV lea.

b) **Dregătorii voievodului**

Pentru rezolvarea problemelor de conducere şi administrare voievodul Transilvaniei avea la dispoziţie un aparat de dregători alcătuit din: voievod (numit de voievod ca locţiitor al său), notar, şeful cancelariei voievodale, judele curţii voievodale, vistierul însărcinat cu treburile financiare ale voievodatului.

c) **Adunările obşteşti (Congregaţiile Generale)**

Nota de autonomie şi de personalitate distinctă a Voievodatului Transilvaniei a fost conferită, printre alte structuri, şi de Congregaţiile Generale, care erau adunările reprezentative ale nobililor, convocate periodic şi alcătuite, la început, din reprezentanţii nobilimii locale.

Competenţele congregaţiilor vizau rezolvarea unor multiple probleme de ordin legislativ, judecătoresc, fiscal şi politic, putând fi convocate de regele Ungariei, de voievodul sau vicevoievodul Transilvaniei.

Prima congregaţie convocată de voievodul Transilvaniei este cea menţionată la 8 iunie 1288 în timpul voievodului Roland Borşa, având pe ordinea de zi rezolvarea unui litigiu dintre episcopul Transilvaniei şi doi nobili transilvăneni.

Până la Răscoala țărănească din anul 1437 de la Bobâlna, la adunările obștești participau reprezentanții tuturor categoriilor sociale, fără deosebire de originea etnică, care deținеau proprietăți.

Începând cu anul 1437, adunările obștești au fost transformate în adunări ale stărilor privilegiate din Transilvania. În această nouă formulă, prima congregație s-a întrunit, nici nu se putea altfel și altcând, decât la 16 septembrie 1437 după răscoala de la Bobâlna. Atunci a fost creată Uniunea celor Trei Națiuni (unio trium nationum): maghiarii, saşii şi secuii.

Cele mai importante atribuții ale adunărilor obștești (congregațiilor generale) erau:

- stabilirea măsurilor imediate privind ordinea internă şi reprimarea revoltelor țărănești;
- însuşirea şi trecerea la aplicarea actelor legislative adoptate de Dieta Ungariei;
- adoptarea legilor proprii (exemplu în anul 1342, dreptul nobilimii de a judeca iobagii);
- soluționarea unor probleme de ordin judecătoresc, cu deosebire cele dintre cler şi nobili;
- rezolvarea problemelor de ordin fiscal şi vamal.

3. Organizarea administrativ-teritorială

Din punct de vedere politico-administrativ, Transilvania era organizată în această perioadă într-o structură specifică, diferită de celelalte două state feudale româneşti.

Elementul de specificitate este conferit de coexistența pe teritoriul voievodatului a districtelor româneşti, a comitatelor ungureşti, a scaunelor secuieşti şi săseşti.

a) **Districtele româneşti** aveau populație exclusiv românească, fiind conduse de cnezi, voievozi şi juzi, precum şi de adunări ale nobililor şi cnezilor. Din secolul al XIV lea, regalitatea maghiară dispune şi realizează conducerea acestor districte de către reprezentanți ai cancelariei de la Buda. Cele mai numeroase districte româneşti se aflau în Țara Maramureşului, Țara Zarandului, Banat, Țara Făgăraşului, în ținutul Rodnei şi al Hunedoarei.

b) **Comitatele** au fost organizate în acele regiuni ale Transilvaniei, unde peste populația românească s-au aşezat ungurii. Erau conduse de comiți, ajutați de vicecomiți şi de adunarea nobilimii locale.

c) **Scaunele secuieşti** erau unități administrative distincte cu o organizare de tip militar, întrucât, în schimbul unor privilegii, aveau obligația de a apăra granița

de răsărit a Transilvaniei. Denumirea de scaun a fost preluată de la românii autohtoni care aveau organizate scaunele de judecată.

Documentele atestă un număr de şapte scaune secuieşti, cel mai important fiind scaunul de la Odorhei.

Fiecare scaun era condus de un căpitan şi de judele scaunului. Căpitanul comanda oastea, având atribuţii şi pe linie judiciară şi administrativă.

d) **Scaunele săseşti** reprezentau unităţi administrative organizate într-o manieră superioară celorlalte, prezentate mai sus. Explicaţia constă în dezvoltarea meşteşugurilor, a comerţului şi consolidarea târgurilor şi oraşelor.

Au existat opt scaune săseşti, cel mai important fiind cel de la Sibiu. Fiecare scaun era condus de un jude regal, ajutat de un vicejude; obştea scaunului avea dreptul să-şi aleagă propriul jude. Judele regal şi cel local îndeplineau atribuţii administrative, judiciare, fiscale şi militare.

Totalitatea scaunelor săseşti erau constituite într-o unitate administrativ teritorială autonomă cu reşedinţa la Sibiu şi care se afla sub conducerea unui comite, ca reprezentant al regelui, dar subordonat voievodului Transilvaniei.

Organul colectiv de conducere al scaunelor săseşti era congregaţia scaunelor care se reunea periodic. În intervalul dintre congregaţii conducerea revenea consiliului orăşenesc din Sibiu.

e) **Organizarea oraşelor**

Oraşele din Transilvania se bucurau de o relativă autonomie, recunoscută de regalitatea ungară şi de conducerea voievodatului prin privilegii scrise, după modelul oraşelor apusene. Populaţia oraşelor alegea organele de conducere, care exercitau atribuţii administrative, fiscale, judiciare şi militare.

Oraşele erau conduse, de un sfat orăşenesc compus, de regulă, din 12 juraţi, aleşi dintre cei mai înstăriţi orăşeni. Conducerea sfatului orăşenesc era asigurată de un jude, care era ales anual, împreună cu sfatul.

Pe la mijlocul secolului al XV-lea în marile oraşe: Cluj, Sibiu, Braşov, existau consilii orăşeneşti compuse din 100 de bărbaţi aleşi dintre orăşenii cei mai înstăriţi, care alegeau judele şi juraţii.

f) **Organizarea armatei**

Gradul de autonomie al Transilvaniei a determinat existenţa a două forţe armate: armata regală, aflată sub comanda directă a voievodului şi armata locală a feudalilor transilvăneni.

Din armata regală făceau parte marii dregători, personalul din subordinea acestora (micii dregători), precum şi contingente de militari, întreţinute de orăşeni şi categoriile sociale privilegiate. Potrivit întinderii domeniilor lor, nobilii şi feţele bisericeşti, participau la armata regală cu un număr corespunzător de militari.

La începutul secolului al XV-lea, pe baza consolidării autonomiei dregătorilor şi nobililor din Transilvania faţă de marii dregători, nobilii, comitatele, oraşele, scaunele secuieşti şi săseşti, îşi organizau şi întreţineau corpuri de armată proprii.

Armata proprie a feudalilor era alcătuită din slujbaşii acestora şi era mobilizată doar pentru războaiele de apărare, spre deosebire de armata regală care participa şi la războaiele din afara graniţelor voievodatului.

g) **Organizarea bisericii**

La venirea ungurilor în ţinuturile Transilvaniei, biserica ortodoxă a românilor se afla în plin proces de organizare ierarhică. Cu toate că, organizarea specifică nu s-a desăvârşit, ca urmare a persecuţiilor la care a fost supusă, biserica românească şi-a continuat activitatea neîntrerupt, asigurând continuitatea credinţei ortodoxe a românilor.

Pe măsura pătrunderii şi stabilirii populaţiei maghiare, biserica catolică, susţinută de feudali şi, mai ales, de regalitatea ungară, s-a organizat şi consolidat, bucurându-se de imunităţi şi privilegii, fiind condusă direct de regii de la Buda.

Existenţa pe acelaşi teritoriu a două biserici, din care cea ortodoxă era considerată schismatică, a determinat o politică constantă de prigonire a ei. Astfel, către sfârşitul secolului al XIII-lea, mai precis în anul 1299, Sinodul de la Buda hotărăşte că, le este interzis românilor să-şi zidească biserici sau alte lăcaşuri de rugăciune sau să ia parte la slujba religioasă oficiată în bisericile existente.

Mai târziu, la 1428, regele Sigismud confiscă averile nobililor şi cnejilor care ţin pe moşiile lor preoţi ortodocşi, iar preoţilor care vor boteza vreun copil în religia ortodoxă să li se confişte, de asemenea, averile.

Precizare: istoria organizării de stat şi dreptului în Transilvania este analizată în acest curs universitar pe următoarele perioade:

– Transilvania ca Voievodat (1300-1526);
– Transilvania ca Principat (1526-1691);
– Transilvania în perioada dualismului austro-ungar.

4. Dreptul în Transilvania ca Voievodat

a) Izvoarele dreptului

Principalele izvoare de drept au fost: obiceiurile juridice ale populaţiei româneşti şi legea scrisă. Obiceiurile juridice erau cunoscute sub diferite denumiri, pe care le regăsim în documentele medievale scrise în limba latină: „obiceiul românilor“ (modus Olachorum), „legea românilor“ (lex Olachorum) sau „obicei“ (consuetudo).

Dreptul românesc consuetudinar a fost recunoscut oficial în perioada analizată, fiind păstrate instituţiile juridice tradiţionale consacrate de Jus Valachorum.

După consolidarea stăpânirii regalităţii ungare în Transilvania, alături de dreptul consuetudinar, apare legislaţia scrisă, elaborată în cancelaria de la Buda sub forma decretelor regale, care reglementau prioritar, privilegiile nobilimii şi obligaţiile păturilor sociale aservite. Tot prin decretele regale îşi găseau reglementarea problemele privitoare la organizarea armatei, finanţelor, a administraţiei voievodale şi orăşeneşti.

b) Codificarea dreptului (Codul Werboczi)

În anul 1504 regele Ungariei, Vladislav al II-lea porunceşte unui grup de jurişti maghiari conduşi de Ştefan Werboczi să realizeze prima mare codificare a dreptului aplicabil în teritoriile aflate sub dominaţia maghiară. După mai bine de 10 ani, în anul 1517, lucrarea a fost terminată şi prezentată Adunării Naţionale de la Buda spre aprobare şi votare. Deşi lucrarea nu a fost întărită cu sigiliul cel mare al regelui, ea a fost tipărită la Viena, fiind pusă în aplicare în administraţie şi justiţie.

Din punct de vedere al structurii sale Codul Werboczi cuprinde trei părţi, de unde şi denumirea lui de Tripartitum. Valoarea lui constă în faptul că, este un cod de legi, dar şi un manual de drept.

Partea introductivă (prologus) a codului cuprinde explicarea principiilor generale de drept şi a unor norme juridice, fiind pusă în evidenţă rolul şi importanţa legilor pentru apărarea oamenilor şi a ideii de dreptate.

În concepţia autorului, dreptul este impus obligatoriu pentru toţi supuşii regelui Ungariei.

Pe lângă diviziunea clasică a dreptului în drept public şi drept privat, Codul Werboczi operează şi cu o altă diviziune: în drept civil propriu-zis şi drept civil municipal sau statutat.

Dreptul civil municipal este aplicabil oraşelor cărora li se recunoaşte, în această perioadă, o anumită autonomie.

Autorul tratează, în continuare, raportul dintre lege şi obicei, precizând faptul că, obiceiul are vocaţia de a crea drept, de a înlătura normele care nu mai corespund, primind aceeaşi autoritate ca şi legea scrisă.

Codul fixează principiile neretroactivităţii legii (legea operează numai pentru viitor) şi teritorialităţii legii (legea se aplică tuturor locuitorilor regatului a străinilor ce locuiesc aici).

Prima parte a Codului reglementează dreptul de proprietate cu toate formele lui existente în Ungaria şi Transilvania:

- proprietatea regală (dominium eminens);
- proprietatea feudală nobiliară şi bisericească;

- proprietatea țărănească;
- proprietatea funciară urbană;
- proprietatea meşteşugarilor.

Cu privire la modalitățile de dobândire a proprietății, Codul Werboczi păstrează clasificarea tradițională în:

– moduri originale (ocupația şi deșelenirea pământurilor necultivate);
– moduri derivate (moştenirea, dania regească, prescripția achizitivă, precum şi prin acte încheiate intervivos sau mortis .

Înstrăinarea bunurilor mobile şi imobile prin contractul de vânzare-cumpărare este riguros reglementată, făcându-se referire la obiceiul aldămaşului existent, atât la români, cât şi la maghiari, saşi şi secui.

Partea a doua a Codului Werboczi reglementează statutul juridic al persoanelor, fiind cuprinse dispoziții discriminatorii, în raport cu poziția ocupată de individ în societate. Deşi este clar recunoscută capacitatea juridică a tuturor persoanelor libere, aceasta depinde de poziția socială a persoanei, autorul făcând o separație categorică şi definitivă între omul liber şi cel neliber, între nobili şi nenobili.

Sunt prezentate, în detaliu, drepturile şi obligațiile nobililor şi a clerului, populația românească aparținând claselor sociale lipsite de privilegii. Iobagii erau total aserviți nobilimii, fiind prevăzută expres legarea lor de pământ.

Partea a treia a Codului Werboczi tratează dreptul şi obiceiurile locale din Transilvania.

Codul lui Werboczi s-a aplicat până în anul 1848, alături de acesta operând şi alte reglementări speciale:

– normele juridice scrise care reglementau regimul juridic al aşezărilor săseşti (Diploma Andreiană de la 1224 şi Statutele orăşeneşti ale saşilor);
– statutele Țării Făgăraşului codificate la 1508 cuprindeau regulile de drept locale şi obiceiurile juridice ale românilor, asemănătoare celor din Țara Românească.

c) Organizarea judecătorească a Voievodatului Transilvania

Până în secolul al XVI-lea, fiecare din națiunile Transilvaniei (români, unguri, saşi, secui) avea propriul sistem de organizare judecătorească, procesele judecându-se după obiceiurile juridice locale.

Regalitatea maghiară a încercat apoi să uniformizeze sistemul juridic, mai întâi prin numirea judelui regal în scaunele de judecată săseşti şi secuieşti şi prin sporirea competențelor judiciare ale nobilimii.

Instanțele de judecată se numeau scaune şi erau organizate în raport cu împărțirea administrativ-teritorială.

La nivelul satelor funcționa *forul sătesc de judecată*, o prelungire a obştei săteşti păstrată în ținuturile româneşti din Transilvania. Instanța era alcătuită din

judele satului şi grupul oamenilor buni şi bătrâni, care soluţiona pricinile din satul respectiv, potrivit normelor juridice şi procedurilor cuprinse în obiceiurile locale. Hotărârile pronunţate nu erau înregistrate în documentele de cancelarie. După luarea hotărârii, vinovatul era obligat la despăgubirea părţii vătămate şi la „cinstirea" membrilor scaunului de judecată cu mai multe cupe cu rachiu.

Satele secuieşti şi săseşti aveau propriile scaune de judecată, alcătuite din judele satului şi reprezentanţi ai comunităţilor respective, care judecau pricinile dintre locuitori.

Interesant de arătat este faptul că, păstorii aveau propriile scaune de judecată ale obştilor de păstori. Judecata se făcea după datinile străvechi, moştenite din perioada obştilor geto-dace. Judecătorii erau aleşi pe viaţă, scaunul de judecată fiind prezidat de cel mai în vârstă. Probele admise în judecată erau: jurământul, proba cu martori şi chezaşii.

Scaunul de judecată cnezial şi voievodal: reprezentau instanţele de judecată al uniunilor de obşti prezidate de cnezi şi ale uniunilor de obşti teritoriale conduse de voievozi. Componenţii acestor scaune erau aleşi de obştea respectivă (câte 12 sau 24) din rândul preoţilor şi oamenilor bătrâni şi înţelepţi. Aceste instanţe judecau pricinile dintre locuitorii obştilor sau uniunilor de obşti.

Districtele româneşti dispuneau de instanţe proprii de judecată, compuse, de regulă, din 12 cnezi, 6 preoţi şi 6 oameni de rând, aleşi în fiecare an. Astfel, scaunul de judecată al districtului Haţeg, avea sediul în cetatea Haţeg şi judeca procesele după legea şi obiceiul acestui district românesc.

Scaunele de judecată secuieşti şi săseşti erau alcătuite din:

- judele local ca reprezentant al populaţiei locale;
- judele regal ca reprezentant al regelui Ungariei;
- 12 juraţi - asesori - aleşi de populaţie.

Ca primă instanţă, acestea judecau cauzele civile privind moşteniri, hotărnicii, cauze privitoare la moralitate. Ca instanţă de recurs, acestea judecau cauzele primite de la forurile de judecată săteşti.

Instanţa supremă de apel împotriva hotărârilor pronunţate de scaunele de judecată la secui era adunarea generală a secuilor.

Datorită numărului mare de cauze ce trebuiau rezolvate, în anul 1505 s-a hotărât înfiinţarea unui for de judecată în apel pentru toate scaunele secuieşti, cu sediul la Odorhei, format din patru membrii reprezentativi ai secuilor şi 13 oameni de rând, aleşi pe viaţă, sub conducerea comitetului secuilor.

Scaunele săseşti aveau ca instanţă centrală de apel, scaunul de la Sibiu.

Instanţa Supremă în voievodatul Transilvaniei era scaunul de judecată voievodal, format din voievod, vicevoievod şi marii dregători, care judeca cauzele cele mai importante dintre membrii clasei nobiliare. Cei nemulţumiţi de hotărârile pronunţate de scaunul de judecată voievodal se puteau adresa Curţii Regale (ultima instanţă de apel).

III. Transilvania, stat organizat ca principat autonom (1526-1691)

Plasată în zona de puternică influenţă a Regatului Ungariei, Transilvania a cunoscut, începând cu secolul al XVI-lea, puternice influenţe din partea evenimentelor religioase şi militare care s-au produs în spaţiul central european.

Evenimentele religioase sunt circumscrise reformei religioase, respectiv reforma bisericii catolice. La început de veac XVI, reforma bisericească apărea din ce în ce mai necesară.

Papei de la Roma i se reproşează luxul şi impozitele foarte grele la care supunea întreaga lume creştină apuseană.

Erasmus din Roterdam şi Martin Luther cer ca membrii clerului să nu fie doar distribuitori de credinţă, ci oameni capabili să propăvăduiască cuvântul lui Dumnezeu şi să răspundă astfel neliniştitor şi preocupărilor timpului.

Călugărul german Martin Luther (1483-1546) afirmă că, doar credinţa în Dumnezeu îl face pe om drept şi-l poate izbăvi. El consideră că, toţi creştinii sunt egali prin botez, contestând astfel superioritatea spirituală a papei, a episcopilor şi a clerului, în general. Luther respinge rolul clerului, motiv pentru care, în anul 1520, Papa îl excomunică.

Lutheranismul se răspândeşte în Germania, Scandinavia şi în Transilvania.

În anul 1536, sub influenţa ideilor lui Luther, francezul Jean Calvin (1509-1564) publică lucrarea „Instituţii ale religiei creştine" în care spune că, religia catolică se întemeiază numai pe autoritatea Bibliei, că prin credinţă se anulează vinovăţia individului şi că, fiecare individ este propriul său preot (ideea sacerdoţiului universal). Calvinismul se răspândeşte foarte rapid în Germania, Europa centrală (inclusiv Ungaria şi Transilvania), Anglia, Scoţia şi Franţa. În Anglia, anglicanismul instituit de regina Elisabeta I (1559-1563) este un compromis între calvinism şi catolicism.

Reacţia papalităţii faţă de aceste transformări radicale se plasează pe două coordonate:

- contrareformă, adică reacţia de apărare, nu numai doctrinară, dar şi violentă, împotriva protestanţilor;
- reformă catolică, adică răspunsul original, personalizat, dat aşteptării credincioşilor. Astfel, Conciliul de la Trento (1568) ţinut din iniţiativa Papei Paul al III-lea, defineşte mult mai limpede punctele dogmei promovate de protestanţi, condamnându-i fără echivoc. Se reafirmă următoarele principii catolice:
- rolul faptelor în izbăvire (mântuire);
- rolul tradiţiei, alături de Biblie;
- caracterul sacru al clerului;
- existenţa a şapte sacramente;
- valoarea cultului sfinţilor, mai ales, cel al Fecioarei.

Evenimentele militare ce au loc la începutul secolului al XVI-lea, cu influenţă majoră asupra Transilvaniei, îl reprezintă puternica ofensivă turcească asupra statelor din centrul şi sud-estul Europei, condusă de Soliman Magnificul, a cărui lungă domnie (1520-1566) marchează apogeul Imperiului Otoman, atât din punct de vedere al extinderii sale teritoriale, cât şi al puterii şi prosperităţii de care se bucură.

Astfel, în 1521 Soliman cucereşte Belgradul, în 1524 cetatea Severinului, drumul fiindu-i deschis spre centrul Europei.

În anul 1526, el repurtează o categorică victorie la Mohaci împotriva armatei ungare, cucerind cea mai mare parte a Ungariei şi capitala acesteia Buda; regele Ungariei Ludovic este ucis în luptă. În aceste condiţii, tronul Ungariei este disputat de Ioan Zapolya (voievod al Transilvaniei) şi Ferdinand de Habsburg, fratele mai mic al lui Carol Quintul, împăratul Imperiului Germanic (Sfântului Imperiu).

În anul 1526 (lunile noiembrie-decembrie) cei doi pretendenţi sunt proclamaţi ca regi ai Ungariei: Ioan Zapolya în localitatea Alba Regală, iar Ferdinand la Bratislava. Nobilimea din Transilvania s-a divizat: secuii au trecut de partea lui Ioan Zapolya, iar saşii îl susţineau pe Ferdinand.

Într-o atmosferă de mare tensiune, în luna ianuarie 1529, a fost convocată Adunarea generală a Stărilor din Transilvania, adunare cunoscută în istorie ca Dieta de la Grind, care a hotărât să nu recunoască autoritatea împăratului de la Viena, iar Transilvania să fie STAT AUTONOM.

În vara aceluiaşi an (1529), domnul Moldovei Petru Rareş intervine în rezolvarea conflictului dintre cei doi pretendenţi. La Feldioara, el zdrobeşte pe transilvănenii fideli lui Ferdinand şi asigură lui Ioan Zapolya stăpânirea asupra Transilvaniei (după această victorie, Petru Rareş stăpâneşte posesiunile din Ardeal: Ciceul, Rodna, Cetatea de Baltă).

Evenimentele militare se succed cu repeziciune: la 27 septembrie 1529 turcii lui Soliman Magnificul încep asediul Vienei, care nu a putut fi cucerită. Drept urmare, se repliază în Ungaria pe care o împart în două tabere: una turcească şi cealaltă germană. Abia în 1538, după 11 ani de lupte, se încheie între Ioan Zapolya şi Ferdinand, pacea de la Oradea Mare, prin care primul este recunoscut ca rege asupra unei părţi a Ungariei şi stăpânitor al Transilvaniei.

Doi ani mai târziu, în 1540, Ioan Zapolya, moare în urma unui atac de apoplexie, tronul regal fiind acordat de către sultanul Soliman lui Ioan Sigismud, fiul lui Zapolya, născut doar cu câteva zile înaintea morţii tatălui său.

Această împrejurare îl determină pe Ferdinand să declanşeze în toamna aceluiaşi an operaţiuni militare ample prin care dobândeşte Pesta şi Vişegradul. Nu reuşeşte să cucerească Buda, pentru că armata condusă de Gh.Martinuzzii (apropiatul familiei Zapolya) împreună cu puternice detaşamente turceşti reuşeşte să-i respingă. În aceste condiţii, sultanul Soliman hotărăşte împărţirea Ungariei (în luna august 1541) în trei părţi:

- partea de vest şi de nord cu Slovacia, Slovenia şi Croaţia rămâne sub stăpânire habsburgică;
- partea centrală cu capitala la Buda a fost transformată în paşalâc (acest statut va dăinui 145 de ani, până la 2 septembrie 1686, când turcii au fost practic aruncaţi dincolo de Dunăre de către coaliţia austro-polonă);
- Transilvania cu regiunea vestică a Banatului devine principat autonom, care, din punct de vedere politic, intră sub suzeranitatea turcilor ca şi cele două state feudale româneşti.

Sultanul Soliman Magnificul recunoaşte ca principe al Transilvaniei pe copilul Ioan Sigismund, sub regenţa mamei sale Isabella, conducerea reală fiind în mâinile episcopului Martinuzzi.

Constituirea Principatului Autonom al Transilvaniei a permis dezvoltarea instituţiilor proprii, apropierea mai evidentă de celelalte două state feudale româneşti şi împrospătarea climatului de dezvoltare economică.

Organele de conducere ale Principatului Autonom al Transilvaniei

În graniţele Principatului Autonom al Transilvaniei erau cuprinse: comitatele tradiţionale din fostul voievodat, scaunele săseşti şi secuieşti, districtele româneşti ale Maramureşului, Bihorului, Zarandului, Haţegului, Aradului, Satului Mare, Banatul în întregime, precum şi unele comitate din Ungaria Superioară.

a) **Principele Transilvaniei** era şeful statului, ales fiind în această supremă demnitate de către Dietă, pentru că, dieta a primit, în anul 1543, dreptul de la sultan de a alege principele pe care-l doreşte. Mai mult, în 1566, Soliman Magnificul întăreşte prin decretul său (firman) că, ţara va fi volnică şi liberă să-şi aleagă principele pe care-l vrea, cu condiţia ca Înalta Poartă să confirme alegerea şi să-l investească pe cel ales cu însemnele puterii.

În cazurile în care interesele Porţii o cereau, sultanul numea direct principele înainte ca dieta să se pronunţe, sau impunea dietei un candidat propriu, peste voinţa acesteia.

Principele Transilvaniei îndeplinea următoarele atribuţii:

- era şeful suprem al administraţiei statului, având puterea să numească şi să revoce funcţionarii publici; conferea titluri de nobleţe, încheia convenţii cu alte state, declara război şi încheia pacea;
- era comandantul forţelor armate ale principatului, care se aflau însă şi la dispoziţia Porţii Otomane;
- era judecătorul suprem al ţării, fapt pentru care toate hotărârile judecătoreşti se pronunţau în numele său;
- avea dreptul să convoace Dieta; dispunea de iniţiativă legislativă, aproba sau respingea hotărârile Dietei.

b) **Consiliul intim** era organul consultativ al principelui ale cărui atribuţii erau stabilite de către Dietă. Potrivit hotărârilor Dietei, consiliul intim avea obligaţia de a-l sfătui pe principe asupra modului de aplicare a legilor şi celorlalte hotărâri adoptate. Consiliul intim era format din marii dregători, precum şi de reprezentanţi ai comitatelor şi scaunelor săseşti şi secuieşti, rostul lui adevărat fiind acela de a exercita un control asupra principelui, astfel încât acesta să rezolve problemele nobilimii.

c) **Cancelaria princiară** a reprezentat una dintre cele mai importante instituţii centrale, prin intermediul căreia principele a condus ţara.

În structura Cancelariei funcţionau şase secţii specializate:

– prima secţie se ocupa de actele privind raporturile dintre principe şi Dietă (adunarea stărilor), dintre naţiunile privilegiate

– a doua secţie s-a ocupat de problemele de administrare a problemelor Cancelariei princiare în materie de aprovizionare şi logistică

– a treia secţie elabora actele necesare activităţilor fiscale şi cele specifice tezaurariatului

– a patra secţie se ocupa de scriptele militare, prin conceperea ordinelor de aprovizionare a armatei, de angajare a mercenarilor, de înzestrare a cetăţilor etc.

– a cincia secţia avea în competenţă şi în grijă actele judecătoreşti, desigur, nu în calitate de instanţă de judecată, ci de mijlocirea voinţei princiare în unele cauze judiciare.

– şasea secţie se ocupa cu problematica politicii externe, răspunzând de corespondenţa diplomatică a principelui şi Dietei.

d) **Dieta Transilvaniei** era compusă din reprezentanţii celor trei „naţiuni" privilegiate şi a celor patru religii recunoscute (catolică, calvină, luterană, unitariană), reprezentanţi ai marilor oraşe, comandanţii unor cetăţi regale, dregători superiori, judecători provinciali, şefii oficiilor vamale, administratori de mine şi ocne (în total 150-200 membri).

Dieta era convocată de principe şi avea activitate permanentă, ea îndeplind atribuţii de ordin legislativ, administrativ, judecătoresc, militar şi fiscal.

Activitatea legislativă a Dietelor Transilvaniei în primul secol de existenţă a principatului autonom (1541-1659) a fost sistematizată într-un corp de legi numit Aprobate Constituţii. Evident că, în acest corp de legi se găseau foarte multe acte normative şi hotărâri fără importanţă, unele confuze şi inutile. Drept urmare, în timpul domniei lui Gheorghe Rakoczi al II-lea (1648-1657) Dieta de la Alba Iulia a decis constituirea unei comisii de codificare care să colecteze textele cele mai importante pentru a fi grupate după obiectul acestora.

La 15 martie 1653 a fost promulgată lucrarea intitulată Approbatae Constitutiones Regui Transilvania et Partium Hungariae eidem anexarum, care conţinea cinci părţi:

- dreptul ecleziastic;
- chestiuni privitoare la principe, țară și fisc;
- chestiuni referitoare la locuitorii țării;
- reguli privind judecata;
- edicte publice.

Pentru perioada 1653-1669, hotărârile Dietelor au fost încorporate într-o altă lucrare intitulată Compilatae Constitutiones.

Activitatea de legiferare a Dietei Transilvaniei s-a derulat în condițiile unei autonomii depline, datorate poziției pe care o avea principatul în relațiile cu Poarta Otomană (mult mai relaxate față de celelalte două state feudale românești).

Mihai Viteazul, întâiul unificator al românilor

După victoria de la Șelimbăr (1599) asupra armatei transilvane conduse de Andrei Bathori, Mihai este recunoscut de Poarta Otomană ca stăpân al Transilvaniei, el reușind în anul următor (1600) să aducă sub propria autoritate și Moldova.

Mihai a desfășurat în Transilvania o politică tipică pentru un principe român. Mai întâi a luat măsuri în favoarea iobagilor și preoților români: pentru iobagi a hotărât ca aceștia să aibă dreptul de a-și paște vitele în locuri libere și necultivate al satelor maghiare și săsești. De asemenea, în art.15 al Deciziunii din iulie 1600 se prevede faptul că, nobilii care vor maltrata și ucide pe iobagi vor fi aspru pedepsiți.

Concludentă pentru politica „românească" a lui Mihai Viteazul în Transilvania a fost încercarea sa de a disloca regimul politic întemeiat de Unio Trium Nationum și care excludea pe români din viața politică a principatului. Mihai a încercat să obțină statutul de religie „receptă" și pentru ortodoxie. Să ne amintim faptul că, prin tratatul din 1595 cu principele Transilvaniei-Sigismund Bathori – voievodul muntean obținuse extinderea autorității mitropolitului Țării Românești asupra clerului român din Transilvania, fiind astfel instituționalizată unitatea spirituală a românilor din Ardeal cu cei din Țara Românească.

După biruința de la Șelimbăr, Mihai a înființat Mitropolia Ortodoxă de la Alba Iulia.

Împotriva lui Mihai Viteazul s-a format un formidabil bloc ostil: Polonia nu accepta pierderea influenței sale în Moldova, nobilimea maghiară nu accepta măsurile luate de voievodul român, care instalase deja o seamă de boieri români în dregătorii importante ale Principatului.

Dincolo de succesele sale militare, poziția lui Mihai rămânea fragilă, în primul rând, din cauza diminuării mijloacelor financiare necesare întreținerii armatei.

Împăratul german Rudolf, speriat de perspectiva pierderii influenţei sale în Transilvania, trimite cu corp de armată condus de generalul italian Basta, care-l învinge pe Mihai la Mirăslău (16 septembrie 1600). Pe celălalt front, Moldova este recucerită de polonezii conduşi de Zamoski, care ocupă şi Valahia.

În asemenea situaţie disperată, Mihai a fost nevoit să se refugieze cu familia, la Viena, la Curtea lui Rudolf, unde a sosit în luna decembrie 1600. El apare oficial în public la o recepţie dată de Rudolf, însoţit de fiica sa Florica. Statura sa impunătoare, frumuseţea bărbătească şi farmecul fiicei sale au stârnit interesul nobilimii germane şi au câştigat inima lui Rudolf. Acesta îi oferă lui Mihai 100.000 de ducaţi şi îi cere să meargă, împreună cu generalul Basta, să recucerească Transilvania, unde Sigismund Bathori se declarase independent. În 3 august 1601, la Gurăslău, Mihai şi Basta îl zdrobesc pe Bathori. Atunci a început şi lupta pentru putere între Basta şi Mihai. Basta atacă pe 5 august tabăra lui Mihai, pe care-l ucide. Aşa piere de pe scenă Mihai, supranumit napoleon al Carpaţilor.

În galeria figurilor legendare ale istoriei Transilvaniei, un loc aparte l-au ocupat **Iancu de Hunedoara** şi **Matei Corvinul**.

Descendent al unei familii româneşti transilvănene, **Iancu** era fiul lui Voicu, răsplătit de regele Sigismund al Ungariei cu domeniul Hunedoarei. Integrat, prin confesiunea catolică şi stilul de viaţă, nobilimii maghiare, Iancu de Hunedoara s-a sprijinit în întregul său demers politic pe cnezii români din Ardeal şi Banat. Începuturile carierei sale militare sunt legate de prezenţa ca ofiţer în slujba ducelui de Milano şi participant la operaţiuni militare în Serbia şi Croaţia.

În anul 1438 (la 52 de ani) era ban al Severinului, iar în 1441 voievod al Transilvaniei, până în 1446 când, în urma morţii regelui Vladislav ajunge guvernator al Ungariei (până în 1452). Pe măsură ce a urcat în ierarhia politică şi administrativă, Iancu de Hunedoara a acumulat o imensă avere, stăpânirile sale de pământ însumând aproape 1000 de sate, 87 de târguri şi oraşe şi 28 cetăţi.

Poziţia puternică pe care a ocupat-o în conducerea Transilvaniei, dar mai ales permanenta preocupare pentru blocarea expansiunii otomane materializată în strălucita biruinţă de la Belgrad (1456, au permis lui Iancu să exercite influenţă puternică şi asupra Ţării Româneşti şi Moldovei, care, timp de 15 ani, au stat sub directa lui înrâurire.

După moartea lui Iancu de Hunedoara (19 august 1456) cele două state feudale româneşti au fost conduse de mari personalităţi: Moldova este cârmuită (1457-1504) de Ştefan cel Mare, iar Ţara Românească se află sub comanda lui Vlad Ţepeş (1456-1462). În această perioadă (1458-1490) rege al Ungariei este Matei Corvin, fiul lui Iancu de Hunedoara.

Matei Corvin era mezinul lui Iancu. După moartea lui, rivalitatea dintre regentul Ungariei, Ulrich , şi cei doi fii ai marelui erou: Ladislau şi Matei, a explodat. În 1457, Ladislau este decapitat, iar Matei a fost întemniţat la Praga. La

începutul anului 1458, Dieta Ungariei îl alege ca rege pe Matei Corvin (avea vârsta de 15 ani), care avea să devină un mare rege. Printr-o politică fiscală modernă, el a creat un stat centralizat şi puternic. Sub influenţa celei de-a doua soţii, Beatrice d'Aragon, prinţesă de Neapole, el a introdus cultura renaşterii Italiene în Ungaria.

Vlad Ţepeş, fiul lui Vlad Dracul (a fost domn al Ţării Româneşti între 1436-1447), nepotul direct al marelui Mircea cel Bătrân, mama lui Vlad Ţepeş, era fiica lui Alexandru cel Bun, voievod al Moldovei (1400-1432); el era văr primar cu Ştefan cel Mare, care a ocupat tronul Moldovei cu sprijinul militar de la Vlad Ţepeş. Tatăl lui, Vlad Dracul, a fost decapitat în anul 1447 de către Iancu de Hunedoara. Vlad Ţepeş a cârmuit Ţara Românească între anii 1456-1462. Domnia lui se termină prin aducerea pe tron a fratelui său Radu cel Frumos de către Mahomed al II-lea. Vlad a încercat să găsească adăpost şi ajutor la aliatul său Matei Corvin, în Ungaria, dar acesta din urmă, dând ascultare denunţurilor făcute de negustorii saxoni pe care Vlad îi prigonise anterior, i-a impus un fel de domiciliu obligatoriu, timp de 13 ani, la Buda, oferindu-i-o în căsătorie pe sora sa.

Vlad este eliberat în anul 1475, când voievod al Transilvaniei era Ştefan Bathory. Mai ocupă tronul Ţării Româneşti câteva luni, în toamna anului 1476, dar în luna decembrie (1476) este capturat de Laiotă Basarab şi decapitat. Capul tăiat al marelui şi temutului Vlad Ţepeş a fost trimis la Istambul, pentru a fi văzut de mulţime.

Ştefan cel Mare (1457-1504) a fost cel care a asigurat cel mai frumos timp din istoria Moldovei: niciodată ţara n-a fost mai întinsă, mai bogată şi mai respectată. Niciodată nu s-au ridicat atâtea lăcaşuri – civile şi bisericeşti.

Toată această impresionantă operă înfăptuită de Ştefan cel Mare a avut drept temelie preocuparea domnitorului nostru legendar pentru continua perfecţionare a organizării de stat, a rânduielilor juridice şi a treburilor religioase, cu singurul ţel, acela de a menţine independenţa Moldovei şi de a dezvolta diplomaţia necesară unui stat puternic.

Înfăptuirile lui Ştefan s-au bazat pe o filozofie modernă asupra statului şi dreptului: el a fost cu adevărat Mare, pentru că, a avut geniala inspiraţie de a adapta organizarea de stat şi rânduielile juridice la imperativele perioadei sale de glorioasă domnie.

Construind o armată şi o politică militară specială, Ştefan cel Mare a reuşit să se opună unui inamic extrem de puternic: Imperiul Otoman, care, la numai 20 de ani după moartea sa, zdrobea Ungaria şi stăpânea, fără teamă, o importantă parte a Europei.

Arta de a organiza statul şi priceperea de a conduce Moldova într-o perioadă dificilă, sunt oglindite în opera lui Neagoe Basarab, care, la 10 ani de la moartea

lui Ştefan, consemnează rolul decisiv al marelui domnitor în cârmuirea statului feudal dezvoltat-Moldova.

EXTRASE

din Codul (Tripartitul) lui Ştefan Werboczi, publicate de prof.Alexandru Herlea în vol.III de Studii de Istorie a Dreptului (Editura Dacia - Cluj Napoca 1997), pag.1991-220.

Titlul 2 – Despre Drept şi împărţirea Dreptului

Potrivit celor urmărite de noi, drept, înseamnă următoarele: a te purta cum se cuvine şi cum este drept şi ceea ce izvorăşte din dreptate; socotim drept şi obiceiurile noastre, fie scrise, fie nescrise.

Legea este o specie a dreptului: orice drept cuprinde şi legi şi obiceiuri, adică şi drept scris şi drept nescris.

Dreptul este de două feluri: public şi privat. Public este cel care priveşte, în principal, stăpânirea şi conducerea ţărilor, precum şi folosul obştesc, şi cuprinde cele sfinte, preoţimea şi dregătorii publici. Dreptul privat este un drept mai restrâns, care priveşte folosul fiecărei persoane. Şi acesta este de trei feluri: dreptul natural, dreptul ginţilor şi dreptul civil.

Titlul 5 - Deosebirile dintre dreptate, drept şi ştiinţa dreptului

Dreptatea este virtutea în înţeles moral; ea dă fiecăruia ce este al lui.

Dreptul este calea prin care se împlineşte virtutea.

Ştiinţa dreptului este însăşi cunoaşterea dreptului; ea îl povăţuieşte pe om, arătându-i calea de înfăptuire a dreptăţii.

Titlul 7 - De sunt făcute legile?

Deoarece toate legile sunt sau dumnezeieşti sau omeneşti, cele dumnezeieşti sunt adevărate prin natura lor, iar cele omeneşti izvorăsc din deprinderi şi obiceiuri; de aceea acestea din urmă se deosebesc între ele, unele plac unor popoare, altele altora.

Ceea ce este îngăduit de Dumnezeu este lege dumnezeiască; dreptul este lege omenească. A trece peste ogorul altuia este îngăduit de legea dumnezeiască, pentru că, pământul este al Domnului, în întregimea lui; nu este însă drept, deoarece este oprit de statute şi obiceiuri.

De ce se fac legile omeneşti ? Pentru a îngrădi, prin frică, îndrăzneala omenească, pentru a fi sigură nevinovăţia între cei nedrepţi şi pentru ca, chiar cei răi, înspăimântaţi de cele ce ar putea pătimi, să fie înfrântă cutezanţa şi pornirile lor spre silnicie.

Titlul 10 - Ce este obiceiul şi ce este necesar pentru întărirea obiceiului?

Este ştiut că, obiceiul este dreptul care izvorăşte din moravuri şi că, este pus în loc de lege atunci când aceasta lipseşte.

Obiceiul este dreptul statornicit pe baza deprinderilor aceluia care, cu autoritatea publică pe care o are, poate întocmi legi. De aceea, în noţiunea de drept intră şi obiceiul.

Pentru ca obiceiul să aibă preţuire şi putere sunt necesare mai multe condiţii:

- mai întâi, să aibă un înţeles, adică să năzuiască şi să urmeze calea spre care se îndreaptă şi dreptul;
- pentru întărirea obiceiului este necesară trecerea timpului de zece ani de la primul act făcut de popor;
- actul trebuie să se repete: obiceiul este efectul repetării actului;
- obiceiul este cel mai bun tălmăcitor al legilor; dacă în legi sunt îndoieli, trebuie să ne întoarcem la obiceiul locului; el are rostul de a întregi şi a completa legea, acolo unde aceasta are lipsuri.

Titlul 25: despre situaţia şi legile ţăranilor numiţi iobagi

1. Aceşti oameni nu au voie să fie duşi în faţa judecătorului pentru nici o faptă pe care au săvârşit-o, ci sunt duşi în faţa nobilului şi în faţa acestuia trebuie să răspundă pentru fapta sa.

2. Şi dacă un împricinat nu este mulţumit de verdict, atunci poate să meargă pentru o judecată mai adâncă la judecătorul suprem al primului judecător.

3. dacă procesul este bisericesc, atunci trebuie trimis la episcop.

4. Pentru că iobagii sunt supuşii nobilului, ei nu pot şi nu au voie, în persoană, să intre cu nobilii în judecată.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL VII

ORGANIZAREA DE STAT ŞI DREPTUL ROMÂNESC ÎN ŢARA ROMÂNEASCĂ ŞI MOLDOVA ÎN PERIOADA 1600-1700 (PÂNĂ LA DOMNIILE FANARIOTE)

I. Introducere

În timp ce Transilvania cunoştea o perioadă de stabilitate prin domnia lui Gabriel Bethlen şi apoi a celor doi Rakoczi, Ţara Românească şi Moldova au parcurs, până la 1630, o perioadă de frământări, generate de conflictul dintre boierimea autohtonă şi grecii veniţi în anturajul domnilor sau cu afaceri de negoţ şi rămaşi în cele două ţări române, prin cumpărarea de moşii şi obţinerea de dregătorii.

Reacţia boierilor pământeni faţă de expansiunea grecilor a îmbrăcat forme violente, prin atacarea şi izgonirea din ţară a grecilor.

Sub presiunea clasei boiereşti, la 15 iulie 1631, Leon Tomşa, domnul Ţării Româneşti, a promulgat un Aşezământ, în contra grecilor. După ce în preambul se afirmă că „toate nevoile şi sărăcia ţării se datorează grecilor, care amestecă domniile şi vând ţara fără milă", se decide expulzarea grecilor din ţară, cu excepţia celor căsătoriţi cu pământence şi stăpâni de moşii, dar nici aceştia nu mai beneficiază de scutiri fiscale.

În acest context, urcă pe scaunele de domnie Vasile Lupu în Moldova (1634-1653) şi Matei Basarab în Ţara Românească (1632-1654), domniile lor (cele mai lungi din secolul al XVII lea) fiind expresia victoriei curentului autohton, ostil penetraţiei levantine.

Matei Basarab şi-a atras de partea sa boierimea, conducând într-o perfectă înţelegere. Se produce fenomenul de aservire masivă a ţăranilor liberi, se consolidează starea financiară a statului, este organizată şi bine instruită, o armată de profesionişti şi este reînviat slavonismul cultural.

Matei Basarab a reuşit să asigure ţării o perioadă de stabilitate şi prosperitate, vizibilă, între altele, prin numărul mare de biserici şi mănăstiri ridicate (Arnota în judeţul Vâlcea, Căldăruşani-Ilfov, Dintr-un lemn-Vâlcea, Slobozia-Ialomiţa, Târgovişte, Strehaia, Craiova, Buzău, etc). Se cunosc astăzi 45 de lăcaşuri de cult ridicate de Matei Basarab, lucru care îl aşează pe primul loc în ierarhia marilor constructori de biserici şi mănăstiri.

Dacă Matei Basarab a domnit în spiritul patriarhalismului boieresc, cum afirmă Nicolae Iorga, Vasile Lupu s-a dorit cu orice preţ o reîncarnare a marelui

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

basileu de la Constantinopol. El s-a comportat ca un succesor al împăraților bizantini, curtea sa fiind, mai degrabă, împărătească decât domnească.

Vasile Lupu iubea luxul şi fastul; era mare iubitor de cultură, dar excesiv de mândru şi ambiţios. Se căsătorise cu Tudosca Bucioc, una dintre cele mai bogate moştenitoare din Moldova. În primii trei ani (1634-1637) Moldova a fost liniştită şi s-a refăcut. Viața culturală la Iaşi era renăscută: limba română înlocuieşte slavona ca limbă de liturghie în biserică; se creează o şcoală unde se predă greaca, latina, slavona şi română; este începută construcţia bisericii Trei Ierarhi din Iaşi (terminată în 1639) într-un stil arhitectural asemănător cu cel bizantin, dar şi cu influenţe caucaziene, prin arhitectura turlelor octogonale, şi chiar arabe, prin decoraţia interioară.

Luxul de la curtea lui Vasile Lupu este pus în evidenţă de valoarea absolut extraordinară a veşmintelor domneşti: numai nasturii de la veşmintele domnului valorau 100.000 monede de aur, iar rochiile soţiei peste 400.000 monede de aur.

Ambiţiile lui Vasile Lupu de a stăpâni şi Ţara Românească s-au dovedit deşarte: el a fost învins de fiecare dată de mult mai înţeleptul şi ponderatul Matei Basarab.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea boierimea din cele două state feudale româneşti impun regimul politic nobiliar, adică menţinerea instituţiei domniei aflată însă sub controlul boierimii. Această dorinţă a boierimii nu a fost acceptată de Poarta Otomană, care voia o conducere şi o răspundere unică, asociate cu persoana domnitorului. Poarta admitea alegerea domnitorului de către adunarea boierilor, dar, odată investit de sultan, domnitorul şi numai el avea autoritatea de a decide.

Disputele dintre grupările boiereşti din Ţara Românească şi Moldova, permanentele nemulţumiri ale acestora şi succesiunile rapide la domnia celor două state, au determinat Poarta Otomană să încerce un experiment, adică să numească la conducerea acestora doi domni ataşaţi turcilor: în Ţara Românească pe Şerban Cantacuzino (1678-1688), iar în Moldova pe Constantin Cantemir (1685-1693). Cei doi au reuşit să pună capăt, prin mijloace violente, tentativelor boierimii de a instaura un regim nobiliar. Duritatea lui Constantin Cantemir (provenit din rândul răzeşilor) este dovedită de măsura de a-l elimina fizic pe cel mai ilustru reprezentant al boierimii moldovene, cronicarul Miron Costin.

Şerban Cantacuzino s-a preocupat de refacerea economică şi culturală a Ţării Româneşti: el a introdus cultura porumbului, a înfiinţat prima manufactură de postav la Afumaţi, a pus să se construiască un mare centru comercial la Bucureşti, intitulat Hanul lui Şerban Vodă (pe actualul loc al clădirii Băncii Naţionale a României), a ridicat mănăstirea şi palatul Cotroceni (1682). Pe plan cultural, a redeschis tiparniţa mitropoliei din Bucureşti unde vor fi tipărite în limba română numeroase cărţi religioase:

- în 1680 este tipărit Liturghierul, sub îngrijirea eruditului său frate Constantin;

- în 1682 sunt tipărite Evangheliile, în întregime în limba română;
- în 1683 se editează Faptele Apostolilor, iar în anul 1688, este tipărită prima Biblie în limba română.

După moartea lui Şerban Cantacuzino, tronul Ţării Româneşti este preluat de nepotul acestuia, Constantin Brâncoveanu, în vârstă de 34 de ani. Pe timpul domniei unchiului său a îndeplinit funcţiile de agă (ministru de interne) şi de mare logofăt (prim-ministru). A avut o domnie îndelungată (1688-1714) în care a făcut proba unui mare diplomat, om de aleasă cultură şi patriot. În anul 1695 împăratul Leopold I al germanilor îi acordă titlul de Principe al Sfântului Imperiu Roman de Naţiune Germană. Brâncoveanu a reuşit, timp de 25 de ani, să ţină departe de hotarele Ţării Româneşti marile imperii ale timpului: austriac, turc şi rus.

În timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu s-au construit Mănăstirea Sinaia, Mănăstirea Horezu, Palatul de la Mogoşoaia, au fost publicate prima Hartă Geografică a Valahiei şi prima Istorie a Ţării Româneşti, scrisă de stolnicul Constantin Cantacuzino.

La 24 martie 1714, Constantin Brâncoveanu este mazilit (detronat) de un comando turcesc trimis la Bucureşti cu misiunea de a-l captura şi a-l aduce la Istanbul, împreună cu cei patru fii ai săi. În ziua în care împlinea vârsta de 60 de ani, Constantin Brâncoveanu şi cei patru feciori au fost decapitaţi.

În locul lui a fost instalat ca domn Ştefan Cantacuzino care va muri doi ani mai târziu, fiind sugrumat la Constantinopol.

În Moldova, domnia lui Dimitrie Cantemir (1710-1711) merită menţionată datorită personalităţii puternice a acestuia: un om de ştiinţă, de litere şi un remarcabil conducător.

La vârsta de 22 de ani (se născuse în 1673) este trimis la Constantinopol, un fel de rezervă pentru tronul Moldovei. Învaţă foarte bine limba turcă, arabă, persană şi greacă, studiază istoria şi muzica orientală. Timp de 10 ani, elaborează studiile care-i vor permite, mai târziu, în 1716, să publice Istoria Imperiului Otoman, care, alături de Descriptio Moldavie, reprezintă lucrări de referinţă pentru cultura romană.

Dimitrie Cantemir este considerat continuatorul intelectual al celuilalt domnitor scriitor, Neagoe Basarab, el preluând şi fundamentând concepţiile de organizare şi funcţionare a statului la început de secol XVIII.

În lucrările sale – Istoria hieroglifică, Descriptio Moldavie, el cercetează materiile ce ţin de esenţa dreptului constituţional, formulează norme şi principii de diplomaţie şi politică externă.

La 13 aprilie 1711, Dimitrie Cantemir încheie Tratatul de alianţă dintre Moldova şi Rusia, semnat din partea Rusiei de Petru cel Mare, care cuprinde, în principal, următoarele reglementări:

– în primul rând acest act internaţional consfinţeşte acordul de voinţă al celor doi suverani de a realiza o alianţă politică şi militară ce urmărea eliberarea Moldovei de sub dominaţia otomană;

– este consfinţită egalitatea în drepturi a ambelor părţi contractante;

– Petru cel mare se obliga să lupte cu armata sa alături de oştirea Moldovei împotriva turcilor;

– era stipulată obligaţia lui Dimitrie Cantemir de a fi credincios ţarului Rusiei, în caz de „necredinţă" fiind sancţionat cu pierderea tronului domnesc;

– era garantată prin tratat (art. 3.10) suveranitatea Moldovei, familia Cantemir formând o dinastie ereditară, astfel că toată puterea statului era centralizată în persoana domnitorului (teoria monarhiei absolute);

– este recunoscută integritatea teritorială a Statului suveran al Moldovei, în graniţele din timpul domniei lui Ştefan cel Mare, inclusiv Basarabia, până la fluviul Nistru;

– prin acest tratat, Rusia se obligă să nu încheie o pace care ar lăsa Moldova sub dominaţia otomană, iar dacă turcii izbuteau să cucerească Moldova, se asigura lui Dimitrie Cantemir şi urmaşilor lui ospitalitatea în Rusia (art. 14).

La 30 mai 1711, ca urmare a intrării în vigoare a Tratatului, Dimitrie Cantemir aprobă venirea în Moldova a primelor formaţiuni militare ruseşti şi elaborează o Proclamaţie către Ţară şi popor, prin care anunţă trecerea de partea Rusiei şi ruperea legăturilor de vasalitate cu Poarta. După bătălia de la Stănileşti (vadul Prutului) se încheie pacea cu turcii victorioşi la 16 iulie 1711, dată la care, Dimitrie Cantemir părăseşte Moldova luând cu el Sceptrul Domniei „toiagul de argint al Ţării", însoţit fiind de hatmanul său credincios, cronicarul Ion Neculce şi de alţi mari dregători (peste 4000 de persoane). El se stabileşte în Rusia, la Harkov, într-o regiune cu 13 sate locuite de români, bucurându-se de o deplină autonomie faţă de autorităţile locale. În anul 1721, Dimitrie Cantemir era sfetnic intim al ţarului Rusiei, Petru cel Mare, şi membru al Senatului Imperial (în fapt consilierul celor zece miniştri ai Rusiei, care exercita funcţiile legislativă şi e4xecutivă în stat). Interesant este faptul că Dimitrie Cantemir l-a sfătuit pe Petru cel Mare să ia titlul de împărat în anul 1721.

Dimitrie Cantemir a dorit permanent eliberarea Moldovei; a încetat din viaţă la 21 august 1723, la vârsta de 50 de ani.

II. Literatura juridică românească din secolele XV-XVII

Începând cu secolul al XV-lea, în procesul de centralizare a autorităţii statale, domnitorii români, cu sprijinul bisericii, au introdus legislaţia scrisă, prin care au introdus norme de reglementare în domeniul juridic, politic, economic, ecleziastic, etc.

Mai întâi, au apărut PRAVILELE BISERICEŞTI scrise în limba slavonă, iar apoi, cele în limba română. În acest fel, dreptul scris cucereşte teren în dauna obiceiului juridic, expresie a nevoii de reglementare unitară, mai riguroasă şi receptivă la elementele de noutate intervenite.

Puternica legătură politică, religioasă şi culturală a statelor feudale româneşti, Moldova şi Ţara Românească, cu viaţa bizantină, a făcut ca pravilele bisericeşti să fie întocmite după izvoare economice bizantine, în limba slavonă, limba oficială folosită în cancelariile domneşti şi în cultura religioasă.

1. Pravilele scrise în limba slavonă

- cea mai veche pravilă (codice de legi) scrisă în limba slavonă, în Ţara Românească, a fost Pravila de la Târgovişte (1451), tipărită din porunca domnitorului Vladislav al II-lea;
- Pravila de la Mănăstirea Neamţului (1474) tradusă din limba greacă, are ca principal izvor Sintagma lui Matei Vlastarie;
- Pravila de la Mănăstirea Bisericani (1512) din Moldova, numită şi Nomocanon, cuprindea 279 de capitole şi numeroase anexe şi texte bisericeşti comentate;
- Pravila de la Mănăstirea Neamţului (1567), intitulată Pravila Sfinţilor Apostoli;
- Pravila de la Putna (1581) cuprinde 151 de articole;
- Pravila de la Bistriţa Moldoveană (1618) cuprinde 151 de articole, referitoare la gradele de rudenie, reguli despre familie, sărbătorile religioase etc;
- Pravila de la Mănăstirea Bistriţa (Vâlcea) tipărită în anul 1636, este o copie a Sintagmei lui Matei Vlastarie.

2. Pravile scrise în limba română

- Pravila Sfinţilor Apostoli, tipărită de Braşov între anii 1560-1562, de către diaconul Coresi;
- Pravila Aleasă scrisă de Eustratie Logofătul în anul 1632, a fost o traducere din limba greacă a manualului lui Manuil Malaxos. Împărţită în trei părţi de drept canonic, o parte de drept civil şi o parte de drept penal, lucrarea tratează normele juridice privitoare la căsătorie, succesiuni, infracţiuni şi elemente de drept agricol (rural);
- Pravila de la Govora sau Pravila cea mică, a fost tipărită în anul 1640 la Govora (Vâlcea) pentru Muntenia şi românii din Transilvania. Aceasta este o legiuire bisericească (are 149 capitole) scrisă din porunca domnitorului Matei Basarab. Cuprinde, alături de regulile bisericeşti, normele juridice privitoare la căsătorie, moştenire, martori, pedepse pentru infracţiunile săvârşite cu violenţă, furturi şi distrugeri.

III. Primele codificări ale dreptului românesc

1. Cartea Românească de Învățătură (1646) – Moldova –

Este considerată prima pravilă oficială a Moldovei, tipărită în anul 1646 la Tipografia Complexului Bisericesc Trei Ierarhi, din porunca și cu aprobarea domnitorului Vasile Lupu. Este prima legiuire laică oficială, investită cu autoritate legală. Domnitorul Vasile Lupu a cerut logofătului Eustratie să alcătuiască o operă juridică completă, un veritabil cod, în care să se regăsească normele juridice apte să reglementeze, într-o manieră unitară, toate categoriile de relații sociale, specifice societății medievale moldovenești.

Deși, nu poate fi considerat un cod, în înțelesul modern al cuvântului, lucrarea ordonează și sistematizează un bogat material, împărțit pe instituții juridice.

Întregul material cuprins în substanța lucrării este o selecție a acelor reglementări din dreptul bizantin, care se puteau adapta la specificul vieții din Moldova.

Izvoarele lucrării sunt: Legea agrară bizantină, Hexabiblul lui Constantin Armenopol, iar partea privitoare la dreptul penal este inspirată de lucrarea penalistului italian Prosper Farinacius (Practica și Teoria Criminală) publicată la Veneția (1607-1621).

Cartea Românească de Învățătură a fost în vigoare aproape două sute de ani, constituind un reper fundamental în istoria dreptului românesc vechi. Este o lege românească, un cod de norme juridice și un manual didactic (sunt cuprinse îndrumări de judecată pentru dregătorii și persoanele investite cu aplicarea legii).

Structura codului și instituțiile juridice reglementate

Cartea Românească de Învățătură cuprinde două părți distincte.

Prima parte este intitulată „Pravile tocmite, alese și scoase pentru toți lucrătorii pământului, anume: pentru plugari, pentru lucrătorii viilor, pentru păstori". Această parte cuprinde 252 de articole, ce reprezintă norme juridice de drept civil, drept penal și dispoziții de poliție rurală.

Normele juridice pentru plugari se referă la obligația fiecărui plugar de a se conduce după normele de drept, în sensul de a-și lucra pământul cu dreptate, neîndrăznind să iasă din hotarul său sau să treacă în hotarul altuia.

Dacă plugarul ară în pământ străin și îl seamănă fără să-l întrebe pe adevăratul proprietar, el pierde tot ce a pus și nu are dreptul de a reclama pe nimeni. În acest caz este valabil principiul potrivit căruia ceea ce se seamănă în pământ aparține adevăratului proprietar, nu străinului care a arat și semănat.

Cu privire la statutul juridic al țăranilor se precizează în articolul 18 „dacă un țăran fuge de pe pământul stăpânului, nu trebuie primit nicăieri. Cel ce-l

primeşte trebuie să-l trimită imediat înapoi. În caz contrar, este obligat să plătească 12 litre de argint la domnie şi 24 litre de argint stăpânului al cui a fost ţăranul.

Sunt de asemenea prevăzute norme juridice cu privire la construcţia de locuinţe, la amplasarea morilor, la învoielile privind lucrările agricole şi stabilirea hotarelor între loturile de teren agricol.

Dispoziţiile de drept penal cuprinse în această primă parte a codului se referă în special, la furturile cele mai frecvente: furtul de animale, de cereale aflate pe câmp, de unelte agricole, de fructe etc.

Pedeapsa pentru astfel de fapte este restituirea de către făptuitor a lucrului furat, a valorii acestuia sau valorii muncii pierdute. În afara acestor despăgubiri făptuitorului i se mai aplică, în funcţie de conduita lui şi valoarea pagubelor produse, pedepse corporale: bătaia, tăierea mâinilor, scoaterea ochilor sau chiar, spânzurătoare.

Partea a doua a codului este intitulată „Pravile împărăteşti" şi cuprinde 1002 articole.

Prima diviziune a acestei părţi se referă la crime şi pedepse aplicate făptuitorilor. Cele mai importante crime sunt considerate:

- uciderea unui jude;
- calomnierea sau injuriile aduse boierilor şi dregătorilor;
- falsificarea de monedă care se pedepsea cu tăierea capului sau arderea trupului şi confiscarea averii;
- distrugerea de locuinţe, tâlhăria, vătămarea corporală.

Pedeapsa pentru uciderea unei persoane este moartea, indiferent că este boier sau femeie, rob sau om liber.

Interesantă este reglementarea privind legitima apărare, fiind prevăzute următoarele cazuri de nepedepsire a celui care a ucis:

- uciderea făcută de o fecioară ce se apără de siluire;
- ameninţarea cu moartea, teama de a nu fi ucis;
- bărbatul care-şi ucide femeia prinsă în flagrant delict cu adulterul.

Cartea Românească de Învăţătură a reprezentat un important izvor de drept, un adevărat îndreptar, manual, pentru judecătorii cu atribuţii în cauzele agrare, în cele civile şi penale.

2. Îndreptarea Legii (1652) – Ţara Românească –

Opera juridică cea mai importantă elaborată în timpul domniei lui Matei Basarab a fost „Îndreptarea Legii" numită şi „Pravila cea Mare", tipărită la Târgovişte, după 12 ani de la tipărirea Pravilei de la Govora (Pravila cea mică).

Îndreptarea legii cuprinde în substanţa sa norme de drept canonic şi de drept laic; este alcătuită după modelul bizantin, principalele ei izvoare fiind: Sintagma lui matei Vlastarie şi Nomocanonul lui Malaxos.

Este prima codificare în Ţara Românească, care are drept fundament literatura juridică bizantină amintită, precum şi lucrarea penalistului italian Farinacius.

Caracteristica acestui cod o reprezintă împletirea normelor juridice laice, cu cele de drept canonic, situaţie menită să asigure unitatea dintre stat şi biserică.

Îndreptarea legii este un cod, dar este şi un îndrumător didactic, pentru că are suficient de numeroase norme care arată cum trebuie aplicat dreptul în această perioadă a feudalismului dezvoltat în Ţara Românească. Este o operă legislativă penală, clericală şi laică, potrivită epocii.

Structura codului şi instituţiile juridice reglementate de „Îndreptarea Legii" probează grija autorilor de a reglementa într-o manieră sistematică şi riguroasă întreaga materie.

Prima parte a codului cuprinde 417 glave (capitole) care au în esenţă dispoziţii de drept laic şi drept canonic.

Partea a doua intitulată „Pravile împărăteşti", cuprinde norme juridice de drept laic şi drept canonic, care se referă la „judecata arhierească şi împărătească de toate vinile", constituind partea penală a codului, prin care sunt incriminate numeroase fapte:

- coautoratul şi complicitatea;
- incestul (amestecarea de sânge);
- calpuzania (falsificarea de bani);
- cununia cu doi bărbaţi (bigamia);
- curvia (adulterul);
- furtul, răpirea, tâlhăria, uciderea.

Partea civilă a codului cuprinde dispoziţii privitoare la: regimul juridic al bunurilor, capacitatea juridică a persoanelor, norme privitoare la căsătorie, regimul moştenirii, reglementarea proprietăţii şi posesiunii, regimul dobânzilor etc.

Raporturile din mediul rural sunt reglementate în capitolul intitulat „Despre plugari", asemănător normelor cuprinse în Cartea Românească de Învăţătură din Moldova, respectiv: obligaţiile plugarului, zidirile, cultivarea terenurilor străine, împărţirea roadelor, răspunderea pentru stricăciunile provocate de animale, regimul de construire şi exploatare a morilor etc.

Dispoziţiile de drept canonic cuprinse în acest cod se referă la rânduielile bisericeşti, organizarea clerului, drepturile şi obligaţiile minerilor. Ele sunt prevăzute în partea a doua a pravilei, intitulată „Nomocanonul Dumnezeiesc".

Caracterizarea generală a celor două coduri

Dispoziţiile cuprinse în cele două legiuiri prezentate, sunt foarte asemănătoare, în primul rând pentru faptul că, ambele au la bază izvoare comune

(literatura juridică şi codurile bizantine), iar, pe de altă parte, pentru că, reglementează raporturile sociale aproape identice existente în secolul al XVII-lea în Ţara Românească şi Moldova.

Cea mai importantă categorie de relaţii sociale, respectiv cele din agricultură, din mediul rural, sunt reglementate în mod asemănător, corespunzător nivelului de dezvoltare a acestora în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

Astfel, cele două legiuiri consacră starea de dependenţă a ţărănimii faţă de stăpânii feudali: nimeni nu are voie să primească pe ţăranul fugit de la locul şi de la stăpânul său; sunt reglementate, în detaliu, obligaţiile ţăranilor aserviţi faţă de stăpânii de moşii, precum şi consecinţele neîndeplinirii lor.

Cele două legiuiri reglementează statutul juridic al persoanelor, diferenţiate din punct de vedere social: clasa socială a boierilor, a stăpânilor de moşii, ţăranii liberi, ţăranii aserviţi şi robii.

Diferenţa de tratament juridic este evidentă în materie penală: calitatea de boier a făptuitorului este o cauză de micşorare a răspunderii penale sau de înlocuire a pedepselor fizice cu pedepse pecuniare.

O situaţie privilegiată o are clerul, care beneficiază de un tratament mai blând în situaţia săvârşirii unor fapte penale. De exemplu, dacă un cleric săvârşeşte o ucidere, era pedepsit cu surghiunul pe viaţă la o mănăstire.

Un alt aspect al inegalităţii în faţa legii îl constituie tratamentul femeii, considerată inferioară bărbatului: legea recunoaşte bărbatului dreptul de a-şi bate soţia, chiar dacă ar exista un înscris care prevede contrariul.

Spiritul religios este dominant în incriminarea unor fapte privitoare la viaţa de familie, la morală şi respectarea normelor de viaţă în comunităţile săteşti.

Procedura de judecată prevede posibilitatea judecătorului de a porţionaliza pedeapsa în funcţie de concluziile rezultate din desfăşurarea procesului.

Mijloacele de probă reglementate în cele două legiuiri sunt: hrisoavele (înscrisurile), jurământul, martorii, jurătorii. Cel mai utilizat mijloc de probă îl reprezintă proba cu martorii. Martorii figurau nu numai la realizarea probaţiunii în instanţă ci „se întrebuinţau la facerea tuturor actelor civile juridice: la facerea testamentelor şi contractelor civile, în cauze de revendicare sau dovedire a proprietăţii".

De exemplu, în hrisovul din 1655, al fraţilor boieri Grigoraş şi Simion Pelin, care vin în faţa domnitorului Gheorghe Ştefan cu plângere în contra familiei Murgeştilor, care le-ar fi răpit satul Mihalcea. Se înfăţişează hrisoave, care nu sunt suficiente pentru dovedirea reclamaţiei, situaţie faţă de care domnitorul hotărăşte o cercetare la faţa locului, stabilind pe pârcălabul din ţinutul Sucevei să facă acest lucru, iar Murgeştilor le-a stabilit să aducă 24 de oameni buni, megieşi, care să fie întrebaţi sub jurământ.

În cele două legiuiri se face distincția dintre martori și jurători:

- martorii erau persoane fizice din orice categorie socială, care relatau în fața instanței de judecată împrejurările pe care acesta le cunoaște: ei arătau, în mod obiectiv, ceea ce știau despre obiectul pricinei;
- jurătorii trebuiau să fie din aceeași categorie socială cu împricinatul, de același sex și, dacă este posibil, de aceeași profesiune cu acesta. Numărul jurătorilor era fix: de la 4 la 48, pe când al martorilor era nelimitat. Jurătorii erau aduși de părțile din proces sau erau nominalizați prin hrisov domnesc, în cauzele mai deosebite (jurători nominalizați);
- jurătorii nu depun mărturie obiectivă asupra unei fapte anume, ci sprijină prin jurământ o susținere subiectivă.

În secolul al XVII-lea, ideologia politico-juridică cunoaște o puternică dezvoltare, datorită răspândirii ideilor umaniste. Doctrina statului nobiliar este îmbrățișată de pătura de boieri din rândul căreia se ridică noua intelectualitate (cronicari, istorici, juriști, umaniști). O profundă argumentare pentru o guvernare absolută, de factură iluministă, o găsim la Dimitrie Cantemir care, în „Descriptio Moldaviae" preconizează o domnie autoritară și ereditară cu caracter dinastic, bazată pe independența și integritatea teritorială a statului, pe un aparat administrativ și militar dependent de domnie, ridicarea păturilor mijlocii ale populației din punct de vedere politic.

Principiul centralismului judiciar rezidă, în concepția lui Dimitrie Cantemir, atât în concentrarea atribuțiilor judecătorești în mâna monarhului, cât și în autoritatea absolută a judecății domnești, ce trebuie să fie eliberată de orice abuz și corupție.

În toate cele trei state feudale românești sunt înființate școli superioare și institute de învățământ în care se predau discipline juridice. În 1581 se înființează Facultatea de Drept, în cadrul Universității din Cluj, iar la Iași și Târgoviște, școli superioare de drept.

Astfel, în 1646, se înființează la Târgoviște prima școală de învățământ umanist, având un ciclu superior de trei-patru ani, cu un curs de retorică și de artă oratorică antică ce implica și arta „oratorică juridică", după modelul școlilor occidentale.

În anul 1694, sub Constantin Brâncoveanu, au fost puse bazele învățământului juridic superior românesc, axat pe studierea clasicismului greco-roman. În cadrul Academiei Domnești din București se studiau: filozofia, retorica, dreptul, estetica, fiind frecventată de studenți români, greci, bulgari, ruși și sârbi.

În Moldova, în 1648, se creează, pe lângă biserica Trei Ierarhi, Școala cea mare domnească, asemănătoare cu cea din Țara Românească.

Opiniile și punctele de vedere ale prof.Constantin Giurescu cu privire la „VECHIMEA RUMÂNIEI în Țara Românească și legătura lui Mihai

Viteazul" exprimate în memoriul citit la Academia Română în şedinţa din 21 Mai 1915 (n.a.extrasele s-au făcut din „Studii de Istorie Socială"-Editura Universul-1943, Bucureşti).

„Se admite astăzi ca un fapt istoric că Mihai Viteazul a introdus în Ţara Românească iobăgia sau rumânia, ori cel puţin că, el i-a dat consfinţirea oficială printr-un aşezământ formal. Cel dintâi istoric care a interpretat în acest sens legătura lui Mihai a fost Nicolae Bălcescu, în anul 1846. Unii istorici (R.Rosetti, N.Iorga) susţin că, Mihai Viteazul a decretat pentru prima oară şerbia în Ţara Românească; alţii (Haşdeu, Xenopol, Tocilescu) o consideră numai o consfinţire a ei printr-un aşezământ formal, fiind introdusă în mod abuziv încă mai înainte.

Până la Nicolae Bălcescu nimeni n-a atribuit lui Mihai Viteazul introducerea rumâniei. În secolul al XVII-lea, când aşezământul său a fost atât de des invocat, rumânia era considerată ca o stare apucată din cea mai adâncă vechime. Mihai nici n-a creat şi nici n-a consfinţit rumânia.

Până la sfârşitul secolului al XVI-lea nu se aflau în Ţara Românească decât trei categorii de locuitori: orăşeni, proprietari şi rumâni. O populaţie rurală de oameni liberi fără proprietate nu exista în această vreme; ea începe a se forma, numai de la Mihai Viteazul înainte.

Libertatea era condiţionată de stăpânirea pământului: se dobândeşte şi se pierde împreună cu el. Orice proprietar care îşi înstrăinează moşia cade în rândul rumânilor. Vânzarea moşiei atrage, după sine, închinarea fostului proprietar ca rumân al cumpărătorului. Uneori, închinarea era arătată în actul de vânzare. În domnia lui Alexandru Vodă, tatăl lui Mihnea Turcitul, şase mici proprietari din Balaci, neavând cu ce să-şi plătească nişte biruri cu care rămăseseră datori visteriei, îşi vând părţile lor din moşie lui Dragomir Logofătul. „Şi s-au închinat ei singuri de a lor bună voie să fie rumâni lui Dragomir Logofătul", spune domnul în actul de întărire pe care îl dă acestuia în Octombrie 1569.

Rumânirea proprietarilor care-şi pierd pământul, precum şi a oamenilor veniţi de aiurea, numai prin faptul aşezării lor pe o moşie, era în strânsă legătură cu organizarea fiscală de atunci. Până la începutul secolului al XVII-lea, visteria nu cunoştea decât două feluri de contribuabili: proprietari şi rumâni. Birul celor dintâi era garantat prin moşia lor, pentru al rumânilor era răspunzător proprietarul.

Rumânul se afla cu toţi urmaşii lui în linie bărbătească în atârnare perpetuă de stăpânul său. Acesta are asupra lui acelaşi drept de stăpânire ca şi asupra pământului. El este considerat ca o parte a moşiei, el urmează întru toate soarta acesteia. Legătura rumânului cu pământul constituie un drept al lui, rezultat din folosirea îndelungată a aceleiaşi bucăţi de pământ. Orice îmbunătăţire făcută de el, casa pe care şi-a construit-o, via sau livada pe care le-a sădit, locul curăţit în pădure, sunt averea lui. Plătind proprietarului dijma legiuită, el este stăpân deplin asupra lor, putând chiar să le vândă ca pe orice lucru care-i aparţine. Numele de rumâni constituia nu o denumire etnică, ci una socială.

Mihai Viteazul nu putea să introducă, nici să consacre oficial o stare de lucruri care exista, în mod legal, de veacuri. Rostul legăturii sale (n.n. a aşezământului) este cu totul altul.

În continuarea voluminosului studiu, prof. Constantin Giurescu expune argumentat următoarele probleme mai importante, deosebit de valoroase pentru istoria dreptului românesc:

- porunca sau aşezământul lui Mihai Viteazul, formulat cu celelalte cuvinte „care pe unde va fi, acela să fie rumân veşnic unde se va afla" a consacrat o stare de fapt existentă. Hotărârea lui Mihai Viteazul ca rumânii să aparţină definitiv proprietarilor pe moşiile cărora se aflau în momentul acela, înseamnă în realitate „desfiinţarea dreptului foştilor proprietari de a-i mai urmări şi readuce sub stăpânirea lor";
- rumânii sunt ţăranii neliberi din Ţara Românească, numele lor corespunzând celui de vecin în Moldova şi de iobag în Transilvania;
- rumânul nu putea dobândi libertatea, nu putea scăpa de rumânie, fără voia stăpânului (consimţământul stăpânului reprezenta condiţia obligatorie pentru ieşirea din starea de rumânie şi dobândire a libertăţii). De cele mai multe ori, rumânul îşi cumpăra libertatea prin mila stăpânului;
- starea de rumânie se transmite tuturor urmaşilor în linie bărbătească; copilul rumânului o dobândeşte la naştere; femeia şi fetele rumânului sunt libere, ele nu moştenesc, nu sunt afectate de starea de rumânie. Femeile nu au nici un fel de obligaţii faţă de stăpânul bărbaţilor;
- obligaţiile rumânului faţă de stăpânul său constau în: ***găleata*** (dijma din produsele pământului), ***datul*** (dările pentru păşunatul vitelor, numite şi bucate) şi ***lucrul*** (claca);
- obligaţiile rumânilor către stăpânii lor n-au fost stabilite prin legi scrise: ele au fost impuse prin legea nescrisă (obiceiul pământului), numită şi legea rumânilor. Cea dintâi menţiune despre această lege a rumânilor o găsim în secolul XV (la 28 iulie 1470, domnitorul Radu cel Frumos confirmă călugărilor de la Mănăstirea Tismana stăpânirea asupra munţilor Parângului, Oslea şi Boul, iar dacă cineva vrea să folosească păşunile, să plătească după legea rumânilor).

După aceste consideraţii referitoare la clasa socială a rumânilor, prof.Constantin Giurescu, tratează, în studiul intitulat „**Despre boieri**" (Bucureşti 1919) organizarea socială în secolul al XVI-lea. Cele mai importante aspecte cuprinse în acest studiu se referă la:

- sub numele de boieri se înţelegea nobilimea poporului român (clasa socială privilegiată);
- cele dintâi ştiri despre organizarea clasei boiereşti le aflăm din „Descriptio Modoviae" a lui Dimitrie Cantemir, pentru Moldova şi din cercetările făcute de austrieci în Oltenia, Cantemir menţionează faptul că, nobilimea moldoveană se compune din: **dregători** în slujbele înalte şi urmaşii acestora; **curteni**, adică proprietarii de sate moştenite, care nu dobândiseră slujbe; **călăraşi**, adică cei care

serveau în războaie pe cheltuiala lor, în schimbul folosirii moşiilor date de domnitori; **răzeşi**, adică ţărani liberi;

- cel care reglementează situaţia boierimii într-o manieră clară este domnitorul Constantin Mavrocordat, în anul 1739. Noua organizare se întemeiază pe principiul că, titlul de boier este rezultatul exercitării unei funcţiuni. Se intitulează boieri cei ce se află sau au fost cu slujbe recunoscute de domnie. Clasa boierilor cuprindea: boierii mari sau veliţi şi boierii de clasa a doua;

- clasa boierească cuprindea, în fapt, pe toţi proprietarii de pământ, indiferent dacă erau mai mari sau mai mici, cu dregătorie sau nu;

- clasa micilor proprietari cuprindea: megieşii, cnezii şi moşnenii.

Opinia exprimată de prof. Gheorghe Cronţ cu privire la „Îndreptarea Legii din 1652“, în Revista de Istorie nr.1/anul XIII-1960-Editura Academiei Române (pag.57-79).

„Îndreptarea Legii din 1652 a apărut ca un remarcabil succes al activităţii culturale româneşti bazate pe colaborarea statului cu biserica. Această legiuire reprezintă încununarea constituirii dreptului scris în limba română. Ea reprezintă prima operă juridică din Ţara Românească cu un pronunţat caracter laic şi cea mai cuprinzătoare legiuire tipărită în limba română în tot cursul evului mediu. Ea reflectă şi izbânda limbii române în literatura juridică.

Între izvoarele Îndreptării Legii se află în primul rând Pravila Moldovei din 1646 (Cartea Românească de Învăţătură a lui Vasile Lupu) care are la bază dreptul bizantin cuprins în Legea Agrară şi Codul lui Farinaccius. Alcătuitorii Îndreptării legii au intercalat dispoziţiile penale din Pravila Moldovei între dispoziţiile canonice luate din alte izvoare.

Reproducerea cuprinsului Pravilei Moldovei din 1646 în Îndreptarea Legii din 1652 dovedeşte identitatea regimului social-politic din ambele state feudale româneşti.

În ceea ce priveşte reglementarea poziţiei domnului ca suveran şi proprietar, Pravila lui Matei Basarab, consacră dreptul exclusiv al domnului asupra proprietăţilor domneşti, care se bucură de privilegii speciale; dreptul domnului asupra tuturor comorilor găsite şi al bunurilor părăsite. Domnul este singurul îndreptăţit să fixeze noi taxe de vamă şi să acorde scutiri de vamă.

Boierii sunt ocrotiţi în stăpânirea moşiilor, fiind autorizaţi să exercite şi dreptul de constrângere extraeconomică asupra ţăranilor aserviţi. Ofensele aduse unui boier care deţinea o dregătorie se pedepsea cu moartea.

Pravila cuprinde dispoziţii privitoare la organizarea bisericii şi statutul clericilor. Fiind un cod canonic, pravila conţine numeroase dispoziţii cu conţinut dogmatic şi liturgic.

Prin cuprinsul ei juridico-canonic şi prin scopurile ei judiciare, Îndreptarea Legii din 1652 a fost un cod cuprinzător, o legiuire de bază pentru statul feudal şi pentru biserică, o operă reprezentativă în spiritul societăţii feudale româneşti“.

CAPITOLUL VIII
ORGANIZAREA DE STAT ŞI DREPTUL ÎN ŢARA ROMÂNEASCĂ ŞI MOLDOVA, ÎN PERIOADA REGIMULUI FANARIOT (1711-1821)

I. Contextul european

Începutul secolului al XVIII-lea este marcat de consolidarea **Rusiei** sub strălucita domnie a lui Petru cel Mare (1689-1725) care, prin politică tenace şi ambiţioasă, reuşeşte să transforme din temelii societatea rusească, racordată tot mai pronunţat la modelul occidentului european. El reorganizează aparatul de stat, îmbunătăţeşte sistemul de impozite, împarte Rusia în opt, apoi în douăsprezece gubernii şi creează o birocraţie omniprezentă. Dezvoltă industria şi comerţul şi asigură ieşirea Rusiei la Marea Baltică şi Marea Neagră.

Eforturile şi ambiţiile lui Petru cel Mare sunt continuate de Ecaterina a II-a (1762-1796) care îşi asumă în întregime conducerea treburilor imperiului: impune reforma învăţământului şi propagă ideile iluminismului francez, dovedeşte toleranţă religioasă, înfăptuieşte o nouă reformă administrativă prin înfiinţarea a 50 de gubernii, iar prin reforma socială defineşte statutul legal al nobilimii, agravează situaţia şerbilor.

La sfârşitul domniei Ecaterina realizase din Rusia o mare putere europeană.

Austria, sub conducerea Mariei Tereza şi a lui Iosif al II-lea, timp de 50 de ani (1740-1790), îşi întăreşte poziţia de mare putere, fiind angajată în conflicte cu Rusia şi Imperiul Otoman. Pe plan intern sunt înfăptuite reforme importante: se dezvoltă învăţământul, este încurajată industria şi comerţul exterior, se consolidează clasa socială a burgheziei, se înfăptuieşte reforma administrativ-teritorială a statelor componente ale imperiului, este abolită iobăgia la 1781, sunt redactate coduri şi legi care proclamau egalitatea tuturor în faţa legii.

Imperiul Otoman continuă să rămână o putere considerabilă şi în această perioadă, cu toate pierderile suferite şi consfinţite prin pacea de la Carlovitz (1699) şi Passarovitz (1718) în urma cărora cedează Austriei, Ungaria şi Transilvania, Oltenia (1718-1739) şi Serbia.

Contextul european este marcat în această perioadă de strălucirea intelectuală şi artistică a Franţei, puterea monarhiei austriece în Europa dunăreană, hegemonia Angliei pe toate mările şi oceanele lumii, ascensiunea Rusiei şi decăderea otomanilor.

Aflate în triunghiul geopolitic sprijinit pe cele trei capitale: Viena, Istambul şi Petersburg, ţările române evoluează într-un context şi pe un drum dificil.

La 22 iulie 1711 se încheie pacea de la Prut (Vadul Huşilor) între turci şi ruşi, în urma bătăliei de la Stănileşti în care Dimitrie Cantemir a fost învins, alături de trupele ruseşti ale ţarului Petru cel Mare. Drept urmare, turcii încredinţează tronul Moldovei, unui grec (fanariot) care să execute ordinele Porţii Otomane. Persoana aleasă pentru această înaltă demnitate este Nicolae Mavrocordat, fiul marelui dragoman (ministru de externe) Alexandru Mavrocordat care conduce Moldova până în anul 1716, când este mutat în Ţara Românească, pe aceeaşi funcţie supremă, după uciderea lui Ştefan Cantacuzino.

Ne aflăm, aşadar, în epoca în care, timp de mai bine de un secol, domnitorii celor două ţări (Moldova şi Ţara Românească) sunt numiţi direct de la Istanbul, din rândul grecilor ce populau celebrul cartier al Fanarului.

În această perioadă, cele două state feudale sunt obligate să cedeze importante părţi din teritoriile lor: Hotinul este transformat în raia turcească în 1713, Austria include în graniţele sale Nordul Moldovei (1775), iar Rusia cucereşte în 1812 partea de răsărit a Moldovei (teritoriul dintre Prut şi Nistru). La acestea se adaugă faptul că, între 1718-1739, Oltenia este anexată de Austria.

La toate acestea se adaugă distrugerile şi rechiziţiile determinate de campaniile militare, care s-au purtat între Turcia şi Rusia sau Austria, în aproape 25 de ani cu 6 războaie, desfăşurate, în marea lor parte, pe teritoriul Moldovei şi Ţării Româneşti. În asemenea condiţii, ţările române sunt obligate să accepte hotărârile puterilor europene, în ciuda repetatelor solicitări ale acestora de respectare a drepturilor lor politice.

Prin instaurarea regimului fanariot în Moldova şi Ţara Românească, Poarta Otomană a urmărit un scop bine precizat, acela de a consolida controlul ei asupra acestora, în condiţiile în care Transilvania era sub stăpânirea habsburgică, iar Rusia se pregătea să devină un important factor de putere în Europa.

II. Organizarea de stat

Formula fanariotă a reprezentat un compromis între statutul de autonomie al celor două state româneşti şi cel al administrării directe de către Poarta Otomană. Autonomia celor două state feudale a fost limitată prin faptul că, domnitorii acestora erau numiţi de către sultan şi consideraţi ca înalţi dregători ai Porţii Otomane. Politica externă a celor două ţări a fost îngrădită în mod simţitor, deciziile fiind luate de către sultan, potrivit intereselor Imperiului Otoman.

La toate acestea se adaugă lichidarea de facto a armatelor celor două state: mai funcţiona o gardă domnească şi câteva unităţi militare pentru paza graniţelor şi asigurarea ordinii interne.

Această perioadă este cunoscută ca vârful exploatării otomane prin onorarea obligaţiilor celor două state către Înalta Poartă în bani, cereale, lemn, animale etc. La aceste exigenţe se adăugau sumele considerabile plătite de fanarioţi pentru a

obține domnia sau a se menține în scaun. S-au păstrat rapoartele reprezentanților la Poartă ale lui Constantin Mavrocordat, cel mai important domn fanariot, din care au rezultat că, se practica o adevărată diplomație a bacşişului, aceştia încercând să câştige, prin daruri de bani, blănuri şi pietre prețioase, bunăvoința înalților dregători turci.

În această perioadă au fost 40 de domnii în Muntenia şi 36 în Moldova: Constantin Mavrocordat a domnit de şase ori în Muntenia şi de patru ori în Moldova.

a) Instituția domniei

Numirea directă a domnilor în cele două țări române de către Poarta Otomană a făcut ca sistemul tradițional ereditaro-electiv, de urmare la tron să fie abolit.

Domnitorii fanarioți erau recrutați din rândul marilor dragomani ai Imperiului Otoman, proveniți din pătura foarte înstărită a grecilor care locuiau în cartierul Fanar al Constantinopolului.

După pacea de la Kuciuk-Kainargi, încheiată în anul 1774 în urma războiului dintre turci şi ruşi, care consfințeşte creşterea rolului Rusiei în Europa Răsăriteană, s-a fixat durata de şapte ani pentru o domnie în Țara Românească şi Moldova. Începe o perioadă de stabilitate politică pe plan intern, iar atribuțiile domnului capătă mai multă consistență. Astfel, codificările dreptului sunt întărite şi puse în vigoare prin hrisov domnesc, domnul putea numi şi revoca din funcții dregătorii, putea înființa noi oraşe şi sate.

b) Sfatul domnesc a continuat să fie şi în această epocă principala instituție a statului în sprijinul domniei. Competențele acestui organism priveau conducerea vieții interne în probleme financiare, administrative şi judecătoreşti.

Era alcătuit din 12 boieri autohtoni şi din dregători străini, dintre rudele şi apropiații domnitorilor.

Considerat ca principalul organ consultativ al domnitorului, Sfatul domnesc îndeplinea competențe de judecată în special în pricinile civile, dar şi fapte penale de o gravitate deosebită, fiind totodată şi instanță de apel.

Divanul domnesc se întrunea cu regularitate, pentru a îndeplini numeroasele atribuțiuni ce îi reveneau. Astfel, potrivit Micului manual de legi adoptat de domnitorul Alexandru Ipsilanti în 1870, se stabilea ca Divanul să se întrunească de trei ori pe săptămână.

În competența divanului intrau şi chestiunile privitoare la organizarea şi funcționarea serviciilor publice, fixarea şi repartizarea impozitelor, aprobarea tuturor actelor domneşti cu caracter normativ, îndeplinind totodată şi rolul unei instanțe supreme de judecată.

c) Sfatul de obşte – soborul, spre deosebire de Sfatul Domnesc era mai cuprinzător, cuprinzând pe lângă membrii divanului, pe mitropolitul ţării, pe episcopii eparhiilor, pe egumenii mânăstirilor şi alţi dregători, de regulă, 36 de persoane, convocaţi de către domnitori. Era, în realitate, o adunare nobiliară, în care boierii şi reprezentanţii bisericii erau convocaţi să găsească soluţii la numeroasele probleme privind instituţia unor dări suplimentare sau desfiinţarea unor sarcini fiscale prea apăsătoare. Hotărârile luate Sfatul de obşte erau consemnate în hrisoave solemne.

Astfel, Hrisovul lui Constantin Mavrocordat redactat la 7 februarie 1741 în Ţara Românească, apreciind ca o adevărată Constituţie, consemna scutirea de dări pentru mânăstiri, cler şi marile familii de boieri, precum şi suprimarea văcăritului şi a pognăritului pe vii. Asemenea hotărâri luate de Sfatul de obşte s-au adoptat în legătură şi cu alte probleme: obligaţia ţăranilor stabiliţi pe proprietatea mânăstirilor de a presta 12 zile de clacă pe an; acceptarea întoarcerii în ţară a ţăranilor fugiţi şi dobândirea de către aceştia a statutului de ţărani boieri etc.

Sfatul de obşte nu avea competenţă juridică ci deliberative, fiind în realitate o adunare reprezentativă a marilor demnitari şi a fruntaşilor clerului.

d) Adunarea ţării – adunarea stărilor a reprezentat o instituţie fundamentală a statului, cu rol deliberativ în cele mai importante probleme ale ţării. Era convocată de către domnitori; cuprindea reprezentanţii marii boierimi, ai boierilor mazili, ai dregătorilor şi clerului. Astfel de adunări au fost convocate pentru a aproba desfiinţarea rumâniei şi veciniei (1746 şi 1749).

e) Organizarea administrativă păstrează în linii mari caracteristicile perioadelor anterioare, cu unele particularităţi, determinate de specificul dominaţiei otomane.

Unităţile administrativ-teritoriale sunt: judeţul şi plaşa în Ţara Românească şi ţinutul şi ocolul în Moldova. La conducerea judeţelor şi ţinuturilor au fost numiţi de către domn câte doi ispravnici recrutaţi din rândul boierilor, ei fiind reprezentanţii puterii centrale pe plan local. Plăşile erau conduse de zapcii, iar ocoalele de către ocolaşi.

Ispravnicii aveau dreptul de a soluţiona orice problemă de ordin administrativ din cadrul oraşelor, având, totodată, şi competenţe judecătoreşti.

La nivelul satelor funcţionau vechile organisme ale obştilor (Adunarea generală şi sfatul oamenilor buni şi bătrâni) care soluţionau pricinile ce se iveau între locuitori în materie judiciară, îndeplinind şi atribuţii de ordin fiscal.

f) Organizarea financiară se caracterizează prin încercarea separării visteriei ţării de camera domnului şi elaborarea unor proceduri mai riguroase în materie fiscală, capabile să asigure strângerea banilor şi produselor necesare onorării obligaţiilor către Poarta Otomană.

La nivel central, activitatea financiară era condusă de marele vistier, care răspundea de organizarea şi încasarea dărilor, cu plata slujbaşilor, cu plata tributului către Poartă şi achitarea altor cheltuieli.

Modul de impunere a locuitorilor la dările principale era stabilit prin îmbinarea sistemului individual cu cel colectiv. Visteria statului repartiza totalul de plată pe localităţi, în funcţie de numărul locuitorilor şi, apoi, potrivit stării materiale a acestora. În situaţia când unii locuitori părăseau satul din diverse motive, se aplica principiul răspunderii colective, în sensul că, cei rămaşi plăteau şi pentru cei plecaţi.

Contribuabilii erau împărţiţi în două clase:

- ***clasa birnicilor***, în care era inclusă marea masă a poporului;
- ***clasa privilegiaţilor***, în care erau cuprinşi boierii, clerul, negustorii, orăşenii etc.

În această perioadă este stabilită obligaţia contribuabililor de a plăti „rupta", adică o sumă fixă plătită visteriei la anumite date fixate.

g) Organizarea judecătorească

Domnitorul Alexandru Ipsilante elaborează, în anul 1775, Hrisovul intitulat „Pentru rânduiala departamenturilor de judecăţi", scris în limba română, pe care îl regăsim în „Pravilnicească Condică" (1780).

Acest document reprezintă prima încercare de organizare a instanţelor judecătoreşti într-un sistem ierarhic, prin delimitarea precisă a competenţelor diferitelor grade de jurisdicţie şi separarea competenţelor judecătoreşti de cele administrative. Potrivit acestui sistem se disting următoarele:

- **instanţa supremă de judecată** era DIVANUL DOMNESC, care funcţiona sub conducerea domnitorului, având competenţă generală în materie penală şi civilă, judecând atât ca primă instanţă, cât şi ca instanţă de apel;
- **departamenturile** erau instanţe care judecau cauzele penale şi civile, în fond şi în apel. Erau patru departamenturi: unul judeca pricinile penale, iar celelalte trei, cauzele de ordin civil. Aceste instanţe erau încadrate cu logofeţi ce posedau cunoştinţe juridice şi aveau experienţă în materie;
- la nivelul **judeţelor** şi **ţinuturilor** erau numiţi câte un judecător, ajutat de un logofăt, care judecau cauzele civile dintre ţărani, precum şi unele pricini penale de mai mică importanţă.

Noua organizare judecătorească se caracterizează prin:

- crearea instituţiei moderne a judecătorilor de profesie, salarizaţi de stat;
- introducerea procedurii scrise (acţiune, jurnal de şedinţe, hotărâri), înfiinţarea condicilor în care se copiau hotărârile în ordine cronologică, un exemplar fiind trimis, lunar, domnitorului spre verificare. Hotărârea, numită şi carte de judecată, era redactată în două exemplare, una pentru arhiva judecătoriei, iar al doilea se înmâna părţii care a câştigat procesul;

- instituirea controlului domnesc asupra activităţii judecătoreşti (aplicarea hotărârilor judedfcătoreşti ale Divanului se făcea prin dispoziţie domnească).

III. Reformele lui Constantin Mavrocordat

Timp de aproape 40 de ani (1730-1769), Constantin Mavrocordat, fiul lui Nicolae Mavrocordat care inaugurase în 1711 regimul fanariot în Moldova, a fost de şase ori domn al Ţării Româneşti şi de patru ori domn al Moldovei.

Măsurile de reformă întreprinse au vizat consolidarea statului centralizat, întărirea poziţiilor boierimii şi organizarea fiscală a statului.

Începutul reformelor a fost consacrat de **Marele Hrisov din 7 februarie 1741**, elaborat după încheierea războiului ruso-austro-turc (1735-1739) în urma căruia Oltenia a fost realipită Ţării Româneşti. Acest important document cuprinde măsuri de reorganizare în domeniile administrativ, politic, agrar şi fiscal.

Realitatea socială a momentului, caracterizată de pauperizarea populaţiei, diminuarea considerabilă a comerţului şi devastările provocate de război, au impus reforma fiscală, materializată prin desfiinţarea văcăritului şi pogonăritului. Văcăritul reprezenta cea mai detestată dare întrucât era percepută de la toţi locuitorii (inclusiv de la boieri) şi afecta principala sursă de venit a ţării: negoţul cu vite. Pogonăritul afecta şi el o importantă sursă de venit: cultura de viţă de vie şi producţia de vin şi rachiu.

Prin desfiinţarea acestor două dări, Constantin Mavrocordat a restabilit sistemul dării unice, care urma să fie achitată în patru „sferturi".

A doua componentă a reformei fiscale a reprezentat-o stabilirea unei evidenţe riguroase a contribuabililor, fiind introdus „buletinul de identitate fiscală".

A treia componentă a reformei fiscale a constat în restrângerea considerabilă a categoriilor de privilegiaţi fiscali. Prin această măsură erau obligaţi să plătească impozite militarii, funcţionarii şi ţăranii angajaţi la casele boiereşti. Totuşi, au continuat să beneficieze de scutiri boierii, mânăstirile şi clerul.

A patra componentă a reformei fiscale a constat în obligativitatea executării recensămintelor fiscale, fiind înfiinţate funcţiile de inspectori fiscali (zapcii) care răspundeau de încasarea impozitelor.

A cincia componentă a reformei fiscale a fost crearea a două categorii de boieri: boierii veliţi (marii boieri şi urmaşii lor) şi boierii mazili (micii boieri). Prima categorie beneficia de scutirea totală de dări; boierii mazili erau obligaţi la o dare personală, dar scutiţi de alte contribuţii.

Reforma socială realizată de Constantin Mavrocordat a urmărit două obiective fundamentale:

– eliminarea autorităţii senioriale exercitate de boieri şi egumeni asupra ţăranilor şerbi;

– uniformizarea regimului de obligații față de stăpânii de domenii (laici și eclezisticii) pentru a înlătura una din cauzele deplasării țăranilor de pe o moșie pe alta.

În anul 1746 este desființată rumânia în țara Românească, iar în 1749 vecinia în Moldova.

Reforma administrativă și judecătorească a fost fundamentată pe concepția despre stat a lui Constantin Mavrocordat, care era adeptul monarhului centralizator: eliminarea oricărei jurisdicții private și trimiterea de reprezentanți la nivel local.

La nivelul fiecărui județ și ținut funcționau câte 2 ispravnici învestiți cu largi atribuții administrative și judecătorii. Aceștia trebuiau să vegheze la aplicarea strictă a deciziilor domnitorului, pe care trebuiau să-l informeze cu toate problemele din teritoriul de competență. (ispravnicii puteau judeca pricinile referitoare la fapte mărunte).

În fiecare județ și ținut ispravnicii aveau la dispoziție o unitate militară folosită pentru punerea în executare a hotărârilor judecătorești și asigurarea ordinii publice.

A fost creată instituția modernă a **judecătorilor de profesie** salarizați de stat, care nu se subordonau ispravnicilor. A fost introdusă procedura scrisă, fiind înființate condicile de judecată. Hotărârile judecătorești erau redactate în câte două exemplare: un exemplar pentru arhiva instanței, un exemplar pentru partea care câștigase procesul.

IV. Reformele lui Alexandru Ipsilanti (1774-1782)

Primul cod de legi al perioadei fanariote a fost Pravilniceasca Condică, redactată în limbile română și greacă și promulgată în anul 1780.

Acest cod reprezintă o sinteză între dreptul bizantin (Basilicalele) și dreptul consuetudinar (obiceiul pământului).

Cele mai importante dispoziții cuprinde în acest cod se refereau la:

– separarea, pentru prima dată, între litigiile civile și comerciale și cele penale, prin înființarea a trei DEPARTAMENTURI pentru judecarea celor dintâi (civile și comerciale) și un al patrulea departament pentru judecarea cauzelor penale (de cremenalion);

– se înființează instanța de apel care judeca cauzele în care s-au pronunțat „departamenturile";

– instanța supremă de judecată era divanul domnesc;

– a fost reglementată salarizarea corpului judecătoresc;

– a fost suprimată tortura,

– ispravnicii de județ nu mai au atribuții de judecată;

– sunt reglementate raporturile agrare, Condica fixând o clacă la 12 zile pe an;

– sunt reglementări de drept civil (moştenirea, testamente, contracte, răspunderea civilă, martori), de drept penal şi drept administrativ.

Praviluiceasca Condică s-a aplicat în ţara Românească până în anul 1818, când a fost elaborată Legiunea Caragea.

Hrisovul domnului Alexandru Ipsilanti asupra tribunalelor din 1788
(extras din lucrarea „Istoria după căderea Constantinopolului" publicată în 1870 de Atanasie Ipsilanti)

„Acest domn <Alexandru Ipsilanti> a decretat şi cele ce urmează asupra ordinei judecătorilor".

„Voind să punem capăt tuturor pricinilor şi neînţelegerilor dintre locuitori, nu numai potrivit legilor, cu toată dreptatea, dar şi repede, ca să nu fie obosiţi oamenii şi să cheltuiască prin tribunale multă vreme, pentru aceasta am orândui patru judecătorii permanente. Cea dintâi alcătuită din boierii din primi cincizeci mazili. Cea de-a doua din ceilalţi, a treia, de asemenea, şi a patra, de asemenea. Iar dintre aceştia, una să se ocupe numai de crime, adică criminali, iar celelalte trei de diverse – pricini – ce se referă la fapte şi la vinovăţii".

„Tribunalul criminalion alcătuit de alţi boieri, să lucreze neîntrerupt, cele prezentate şi hotărârile sale, potrivit legii într-un loc anume la Curtea Noastră domnească, cu toată orânduiala sa, adică: al doilea şi al treilea dintre orăşeni, zapcii puşcăriei, logofeţii şi alţii trebuincioşi. În ceea ce priveşte pentru crime, sau sunt trimişi de către ispravnicii din afară, sau cei aici prinşi, să fie închişi în puşcărie, şi imediat să ne fie înfăţişaţi. Nouă în acest mod: armaşul să aibă condică separată, în care să treacă imediat numele, vinovăţiile arătându-se dacă au fost trimişi de ispravnici, sau dacă au fost prinşi aici, şi aducând condica, să ni-i înfăţişeze, şi să fie pecetluită de Noi, cu hotărârea de a se judeca: şi să nu fie chinuiţi de către Marele Armaş înainte de a fi cercetaţi de tribunal, căruia să i se dea în scris asupra felului de pedepse care trebuie să li se aplice acestora, potrivit cu orânduiala legilor, prezentându-se şi capitolul respectiv, prin anafora, transcris în condici. Şi cercetarea să se facă fără întârziere, sau în bragă să fie dezvinovăţiţi şi să fie eliberaţi din închisoare".

„Celălalt tribunal are a considera, a judeca şi a cerceta pricinile şi neînţelegerile care se referă la lucruri şi vinovăţii, şi să urmeze consideraţiile şi hotărârile legilor, care deja am hotărât să se aplice ca legi. Şi aceste treburi să se adune la Curte cu doi logofeţi ai divanului, şi să nu lipsească, şi câte doi din cele cinci bresle ale zapciilor. Să se ţină un codex separat în care se transcrie toate cele considerate în tribunal".

„Şi celălalt tribunal, de asemenea, de-o potrivă cu celălalt, să păstreze aceeaşi orânduire, după cum s-a spus mai sus".

„Celălalt tribunal, superior acestora, alcătuit din boierii dintre primii cincizeci mazili, trebuie şi acesta să se adune la Curtea Noastră domnească, în afară de joi şi duminică, şi după amiază, dacă va fi nevoie, în vreo casă a lor: Şi să judece şi să cerceteze pricinile orânduite acestuia, şi din porunca Noastră să fie luate în considerație şi pricini care au fost judecate şi în alt tribunal inferior acestuia, dacă se va întâmpla ca împricinații să nu fi fost mulțumiți de hotărârea acelui tribunal şi să ceară apel. Urmând şi acest tribunal considerațiile şi hotărârile potrivit legii şi a obiceiurilor locului, cu deja au fost hotărâte de judecătorii aduşi în urma unei mari cercetări, cu nepărtinire şi cu atenție. Şi dacă se va întâmpla să nege vreo hotărâre a tribunalului inferior, să o retracteze prin legi, cu cuvânt cinstit şi drept şi cu anafora, şi nu cu vorbe mărunte. Şi să nu îndrăznească careva dintre aceşti judecători, sau să rupă, sau să rețină documentele celuilalt tribunal care au fost date împricinaților, ceea ce numai Noi putem să o facem cercetând pricina aceea prezentată, de către Divanul Nostru domnesc. Ca urmare, şi tribunalul acesta trebuie să urmărească aflarea dreptății după toată orânduiala, adică al treilea logofăt, patru logofeți ai Divanului, şi de asemenea, câte doi din fiecare zapcii şi din alți slujitori trebuincioşi. Şi să se păstreze şi la acest tribunal un codex anume, ca să fie transcrise toate cele cercetate".

„La aceste trei tribunale să fie şi câte doi vornici numiți ca să fie trimişi, dacă va fi nevoie, de la tribunal pentru vreo cercetare, sau să se grăbească la hotare sau al altele asemănătoare. de asemenea, şi din cei rânduiți să păzească la porțile tribunalului, ca să nu-l lase pe fiecare, orice fel de om ar fi, să intre în tribunale, ci numai pe cei împricinați, şi după rânduială pe cei ce va fi nevoie să-i poftească la tribunal".

„Divanul nostru domnesc trebuie să se întrunească de trei ori pe săptămână, lunea, miercurea şi sâmbăta. Şi lunea şi miercurea să se cerceteze pricinile care se referă la bunuri, şi la bunuri şi la vinovați asupra cărora s-au luat diferite hotărâri de către celelalte tribunale, care nu i-au mulțumit pe împricinați, şi s-a cerut apel, sau, potrivit cu dorința Noastră, sau la cererea împricinaților, am hotărât să se înfățişeze de prima oară la Divanul Nostru. Iar sâmbăta să cercetăm crimele".

„Iar dacă vreunul dintre împricinați nu va fi mulțumit de hotărârea tribunalului inferior şi va face apel la judecata tribunalului superior, şi dacă va fi cercetată hotărârea primului tribunal cu toate amănuntele legii, şi se va confirma ca legală şi dreaptă,şi totuşi nu se va linişti, ci va cere apel la Divanul Nostru domnesc, să se prezinte una din părțile împricinate, şi se va reconsidera pricina. dacă însă hotărârea anterioară a celor două tribunale va fi găsită dreaptă, şi se va dovedi că din desfrânare şi pismă nu a fost mulțumit, acesta va fi pedepsit de către Noi, spre pilda tuturor".

„Marii logofeți sunt obligați să rânduiască Divanul Nostru domnesc, să-i orânduiască pe zapcii, care să-i aibă pregătiți pe împricinați, cu toate cele necesare, adică: cărțile de judecată ale celorlalte tribunale, seneturile, martorii şi

alte alea, ca să nu vină la Divan nepregătiţi, şi să nu îndrăznească careva dintre împricinaţi să spună că: „îmi lipseşte cutare documente sau acel martor", aşa încât acesta trebuie să fie amânat, şi marii Logofeţi vor răspunde pentru întârziere şi neatenţia lor. Iar Divanul nostru domnesc să se facă cu toată procedura obişnuită".

„Cei doi boieri ai Noştri, mari Logofeţi, de trei ori pe săptămână, adică marţea şi joia şi vinerea, adunaţi să cerceteze condica răvaşelor, şi, aducându-i pe zapcii, să o cerceteze dacă au fost cercetate, dacă s-au terminat pricinile pârâţilor, dacă au venit răspunsurile din afară şi mubaşalele trimise, şi aşa mai departe".

„Când este judecată pricina unui tribunal inferior, să nu fie invitaţi acei judecători şi să fie întrebaţi în ce mod şi de ce au hotărât aşa acea pricină, pentru că aceasta este dezordinea pentru că judecătorii aceia câte au avut a spune, le-au scris în scrisoarea judecăţii lor".

„Să fie ţinute codice deosebite, în care să fie transcrise în rezumat toate răvaşele date, în modul în care sunt orânduite, şi hotărârea Noastră, şi zapciul, cu anul, luna şi ziua. Aceste codice să fie la logofeţii de-al treilea, care potrivit obligaţiei, după ce orânduiesc răvaşele, să le transcrie în codice, în modul arătat mai sus, şi apoi să o iscălească şi aceasta să fie dată la mâna pârâţilor. Ca şi cele pentru pricinile care se orânduiesc să fie cercetate afară, în judeţe, în acelaşi mod, după ce sunt semnate, să fie pecetluite, în aşa fel încât dacă se va găsi vreun răvaş dat în mâna zapciilor sau a împricinaţilor, fără să fi fost trecut în codica, să fie pedepsit vinovatul, după ce este cercetat".

„De se va întâmpla în vreo săptămână să se strângă multe judecăţi, boierii logofeţi, să ne dea de ştire, şi să nu se amâne, să facem Divan şi în altă zi".

„Despre judecători"

„Pentru ca să se procedeze în cele ale judecăţilor, nu numai cu bună orânduială, dar şi după lege şi dreptate, pentru aceasta am ales boierii cunoscători ai acestor legi şi ai obiceiurilor locului şi i-am numit pe aceştia în sus-zisele patru judecătorii".

„Deci, toţi judecătorii, potrivit cu datoria lor, este inevitabilă să vină de dimineaţă la judecătorie şi să judece şi să rejudece problemele în cauză în orice fel de pricină, exactă sau curioasă, urmând poruncile legii şi să se poarte cu cei judecaţi foarte blând şi cu maximum de nepăsare şi maximum de indiferenţă, să asculte cu mare atenţie, fără înverşunare, toate cuvintele părţilor interesate. Şi să nu îndrăznească cineva să-l insulte pe celălalt, sau să-l împiedice în expunerea sa, de orice fel ar fi ea, căci dacă va face aceasta este pedepsit".

„Dacă se întâmplă să fie pricini multe, şi este nevoie să se adune la o oră stabilită la judecătorie, şi să cerceteze în comun problemele, şi nu numai unul sau doi, şi atât consideraţiunile, cât şi hotărniciile trebuie să se facă la vedere, şi nu pe ascuns şi de pe la colţuri".

„Judecătorii să nu se dedea niciodată la nici o nedreptate, ori din prietenie sau din rudenie, sau de frica unei fețe mai mari, pentru cel care dintre judecători va fi surprins că judecă cu hatâruri prietenești sau de rudenie, și are în vedere persoane, și nu dreptatea, este greu pedepsit. La fel și acela care este silit de vreun obraz mai mare, și se dedă să facă nedreptate, și nu ne aduce la cunoștință, va fi aspru pedepsit cu amendă pentru zădărnicia sa, căci s-a temut mai mult de îndemnul acelui boier ca și el sau dacă era important în acele zile, de către Dumnezeu, de legi și de Noi".

„Judecătorii să urmărească hotărârile contra răufăcătorului potrivit legilor și Noi cercetând după aceștia, prezenți în divan în ziua de sâmbătă, și găsind sentința dreaptă și legală, sau vom veni să o moderăm, ori vom voi să o confirmăm".

„Cei cercetați de către judecători pentru vreo faptă rea, dacă au mărturisit imediat ceea ce au fost întrebați, să nu fie cruțați îndată de judecători. Cele câte se recunosc, sau de frica chinurilor sau din ură pentru viața lor, să mărturisească ceea ce au făcut: pentru aceasta judecătorii să cerceteze și să ceară și alte dovezi din afară".

„Nici judecătorii și nici altcineva din afară să nu dea legile în mâna unora sau altora, și ca urmare să tulbure temeiurile și orânduielile judecătorilor care primesc hotărârile luate, și tărăgănează hotărârile, de unde amânarea vătămă ambele părți ce se judecă. Dar acela care va fi întrebat din afară să aibă voie absolută să se ducă la judecătorie cu legea aceea pe care o are, și să arate legea aceea care se potrivește problemei judecate, pe care judecătorii văzând-o să renunțe la hotărârea luată, să-l primească fără părtinire".

„Dintre cei trei judecători ai celei de-a doua clase să se încreadă celor mai experimentați și mai ales să fie încercați în ale judecăților, din aceștia dacă va fi nevoie vom orândui în locul unuia din doi ispravnici ai județelor (adică ai cadilicelor și eparhiilor). Căci toată Valahia se compune din șaptesprezece cadilice) și în locul acestuia vom orândui altul la judecătorie".

„Judecătorilor tuturor celor patru judecătorii, ca să aibă și câștigul lor și pentru ca mai ales să nu râvnească și să se păstreze curați, le dăm salariul lunar potrivit cu clasa și poziția fiecăruia".

„Pentru că nu aflăm (vedem) în pricinile judecate să se invoce obiceiurile pământului, niciodată să nu fie retractate ci pentru ca să nu se facă potrivit cu ideea fiecăruia, fără să se hotărască după legi, și aceasta pentru că nu au, cercetându-se obiceiurile și confirmându-se puține cu îndreptările cuvenite, aducând și alte legi, am făcut o pravilă care, și dacă au prezentat-o, tuturora am vrut s-o traducem în românește, și s-o edităm tipărită (am editat-o în două limbi: română și greacă), unde gândind și studiind după lege să se judece și să se hotărască după lege și să se conducă după aceasta".

Despre cei ce se judecă

„Cei judecaţi, oricărei clase şi cine ar fi, fie boieri, fie nobili, fie mojic, să stea la judecătorie cu toată evlavia şi tot respectul".

„Când vreunul dintre cei judecaţi este obraznic, sau se adresează judecătorilor la judecată cu cuvinte jignitoare şi necuviincioase, sau stăpâniţi de fumuri sau sprijinindu-se pe vreo persoană importantă, pe aceasta, oricine ar fi, judecătorii imediat să o arate într-o petiţie, descriind şi felul obrăzniciei sale, ca să se hotărască de către voi pedeapsa cuvenită acestuia, pentru cuminţenia sa".

„Dacă una din părţile cointeresate se dă pe lângă vreo persoană importantă, şi persoana aceea comunică judecătorilor cum să se apere, aceasta care s-a oferit deci, să fie pedepsit potrivit cu rânduielile legilor".

„Cei judecaţi să cunoască că toţi judecătorii sunt cu puteri egale, şi să nu se gândească că vreunul este mai sus sau mai mic, sau stăpân pe hotărâri".

Despre zapcii

„Zapcii să aibă fiecare orice fel de ascultare şi supunere faţă de judecători".

„Zapcii să aducă ei înşişi pe cei ce se judecă la judecătorii şi să stea acolo până când se va termina problema acelora, şi să nu-i trimită cu logofeţii şi zapcii lor, ci numai când va fi nevoie să se întâmple, cu ceauşii lor".

„Fără hotărârea judecătorilor, zapcii să nu îndrăznească să facă nici o mişcare contra părţilor interesate, până ce li se arată răvaşul contra purtării lor, şi să dea termen de una sau două zile, adică după hotărâre, ca să se pregătească. Şi dacă este un om care dacă află, eventual pleacă sau se ascunde, pe acesta imediat să-l bage în închisoare, sau să-l lase luând un chezaş bun cu ştirea judecătorilor".

„Zapcii pentru nici un fel de pricină, fără ştirea judecătorului să nu dea scadenţa cuiva, sau să-l lase, sub nici un motiv".

„Pe osândit, care din greşeala lui este vinovat, să-l reţină zapcii până când va primi hotărârea Noastră domnească, pentru pedeapsa sa. Dacă este <în legătură cu> bani sau lucruri, să-l silească să îndeplinească hotărârea, imediat. dacă cere scadenţa, iarăşi aceiaşi judecători să cerceteze dacă trebuie să i se dea scadenţă şi cât, şi dacă persoana este cumsecade, să se ia hotărârea potrivi temeiniciei şi a legilor".

„Dacă cel judecat este unul dintre boieri, să se aducă mai întâi hotărârii Noastre sau a judecătorilor pentru ca să acţioneze potrivit poruncii Noastre".

„Oricare persoană ar fi osânditul, să nu-şi vândă lucrurile fără ştirea şi voia Noastră, dar să facă // anaforaua (petiţia) potrivit hotărârilor legilor, şi să fie întărită de Noi".

Commenen Ipsilanti *Istoria eclesiastică şi politică în douăsprezece cărţi sau după căderea Constantinopulului*, (1453-1789), Constantinopol, 1870, p. 592-598).

V. Codificări ale unor norme de drept

1. Capetele de porunci (1714 – Muntenia)

Lucrarea constituie un îndreptar pentru preoţi şi diaconi cu privire la condiţiile de întocmire a testamentelor, fiind realizată de Mitropolitul Munteniei, Antim Ivireanul.

Compusă din şase capitole, lucrarea prezintă, în detaliu, condiţiile cerute pentru „facerea" testamentelor, având în vedere competenţele clerului în acest domeniu.

Cele mai importante reglementări se referă la:

- testamentul trebuie făcut când omul este cu mintea întreagă, adică poate judeca;
- la întocmirea testamentelor trebuie avute în vedere rudele care au drept de moştenire;
- preoţii care scriu testamentele trebuie „să asigure ca să nu fie vrăjmăşie pe unele rude";
- testamentul se redactează în scris, în prezenţa a cel puţin trei martori. În conţinutul lui trebuie să se precizeze zestrea soţiei, după foaia de zestre, să se fixeze datoriile, cheltuielile de înmormântare etc.

2. Codul lui Mihai Fotino (1765-Muntenia)

Legiuirea a fost întocmită din porunca domnitorului Ştefan Racoviţă, care i-a cerut autorului să scrie un cod întemeiat pe „toate poruncile legale, precum şi pe obiceiurile pământului, care până acum sunt în întrebuinţare".

Codul menţionează faptul că, judecătorul este obligat să aplice legea fără patimă şi fără răsturnarea dreptăţii.

În cele trei părţi ale codului sunt cuprinse 155 capitole (partea I şi II) şi 35 articole (partea III). Primele două părţi cuprind dispoziţii de drept civil (căsătoria, logodna, moşteniri, testamente, contracte, procedura de judecată) şi drept penal.

Partea a treia cuprinde probleme de drept canonic.

4. Pandectele lui Toma Carra (1806-Moldova)

Lucrarea a fost întocmită de paharnicul Toma Carra la solicitarea domnitorului Alexandru Moruzzi, fiind inspirată din Basilicale şi, probabil, din

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Codul Civil Napoleonian din Franţa (1804). Proiectul Codului cuprindea trei părţi: despre lucrări şi despre acţiuni; din cauza morţii autorului, în anul 1806, nu a fost finalizată decât prima parte, referitoare la persoane. Această parte este alcătuită din trei cărţi:

- cartea a I-a privitoare la: lege şi dreptate, dreptul persoanei, cetăţenia, familia, drepturile copiilor;
- cartea a II-a se referă la: logodnă, căsătorie, divorţ, regimul juridic al zestrei;
- cartea a III-a se referă la tutelă.

5. Manualul juridic al lui Andronache Donici (1814-Moldova)

La începutul secolului al XIX-lea, instanţele judecătoreşti din cuprinsul Moldovei reclamau inexistenţa unui manual juridic complet şi actual, care să cuprindă în substanţa lui textele de lege şi procedurile ce trebuie urmate pentru judecarea dreaptă a pricinilor.

Domnul de atunci al Moldovei, Scarlat Calimach şi mitropolitul Moldovei, Veniamin Costache, îl însărcinează pe Andronache Donici să redacteze un asemenea manual. În luna decembrie 1813 acesta termină, după o muncă îndelungată, lucrarea pe care o intitulează „Adunare cuprinzătoare în scurt din cărţile împărăteştilor pravile, spre înlesnirea celor ce se îndeletnicesc întru învăţătura lor, cu trimiterea către cartea, titlul, capul şi paragraful împărăteştilor pravile".

Despre legiuirea lui Andronache Donici, prof. D.Mototolescu scria, în anul 1921, următoarele: „Pentru ce a făcut el această pravilă? Pentru a asigura o mai bună dare a dreptăţii în ţara sa şi, pentru a înlesni celor ce vor a o dobândi, învăţarea ştiinţei pravilelor. Ea va folosi mult tinerilor care o vor citi cu luare aminte; ea va fi de mare întrebuinţare judecătorului, fără de preget. Dacă într-o pricină judecătorul ştie pravila, în ea va găsi cartea, titlul, capul şi paragraful din pravilele împărăteşti. O dată ştiute acestea, judecătorul îşi va motiva hotărârea cu ele. Lucrarea se va folosi de oricine pentru a se apăra în viaţa sa de strâmbătăţile întâmplătoare şi a întâmpina vicleşugurile".

Izvoarele acestui manual juridic sunt legiuirile bizantine, legiuirile româneşti anterioare şi obiceiul pământului. El cuprinde 42 de capitole, fiecare cu mai multe paragrafe.

Capitolul I, intitulat „Despre Pravile", cuprinde 17 paragrafe, în care sunt definite: pravila, dreptatea şi strâmbătatea, obiceiul.

Capitolul II, intitulat „Despre judecători", cuprinde 18 paragrafe în care se prevăd următoarele:

- „numai sexul masculin putea fi judecători, etatea de peste douăzeci de ani;

- judecătorii sunt opriţi să ia mită, fiind aspru pedepsiţi;
- judecătorii nu trebuie să imite cercetările altora sau să-şi însuşească hotărârile judecătoreşti date în alte cauze. El trebuie să analizeze cazul şi, prin audierea martorilor, să caute a clarifica faptele, să chibzuiască şi să socotească înainte de a pronunţa hotărârea;
- hotărârea va trebui citită de judecător în faţa părţilor cu glas tare, iar dacă o parte a lipsit, atunci hotărârea nu i se va aplica".

Capitolul III intitulat „Despre jăluitor", **Capitolul IV** „Despre pârât" şi **Capitolul V** „Despre judecăţi şi apelaţie" reglementează procedurile de judecată, de intentarea acţiunii civile şi penale, competenţele teritoriale ale instanţelor, drepturile pârâtului.

Capitolul IX „Despre pricini de lucruri" reglementează regimul de dobândire a lucrurilor, astfel:
- lucrurile ce nu au stăpân, intră direct în stăpânirea primului ocupant;
- dobândirea prin cumpărare, donaţie, moştenire, zestre;
- de stăpânirea lucrurilor atârnă şi dobândirea fructelor;
- deţinătorul de bună credinţă devine proprietar în urma prescripţiei după 10 ani, când ambele părţi se află în aceeaşi localitate, şi, după 20 de ani când proprietarul nu este de faţă, adică nu se află în localitatea deţinătorului;
- pentru lucrurile mişcătoare, prescripţia de dobândire a proprietăţii este mai mică, respectiv 3 ani.

Capitolul X „Despre tocmeli", defineşte tocmeala sau contractul ca „învoiala între două sau mai multe persoane, cuprinzând îndatorirea de a face ceva sau de a da lucruri, conform cu bunele moravuri". Condiţiile prevăzute pentru încheierea unei tocmeli sunt voinţa şi consimţământul. Voinţa trebuie să fie liberă, fără constrângere.

„Tocmeala are ca rezultat trecerea lucrului din mâna vânzătorului în mâna cumpărătorului".

Capitolul XI „Despre vânzări" defineşte cele două feluri de vânzări: a bunurilor imobile şi bunurilor mobile. Se mai face distincţie între forma scrisă şi cea nescrisă a vânzărilor, precum şi obligaţiile şi drepturile celor două părţi (aceea de a preda bunul, de a plăti preţul, de a fi vândut numai bunul propriu).

Capitolele următoare reglementează: amanetul sau zălogul, contractul de depozit, de schimb, despre învoială, camătă, despre zapise (actele doveditoare).

Capitolul XXII „Despre martori", defineşte martorul („să fie cinstit şi vrednic de credinţă") şi ce categorii de persoane nu pot fi martori (femeile, desfrânaţii, nebunii, sluţii, săracii, rudeniile, sluga pentru slugă, tatăl pentru fiu, plastografii. În afacerile civile martorii sunt citaţi cu voia lor, fiind interzisă aducerea lor forţată. Martorii erau obligaţi să depună jurământul. Într-un proces se admit două feluri de probe: probe scrise şi mărturisirile.

Capitolele XXX-XXXIII reglementează: logodna, cununia, căsătoria, divorţul, rudenia, darurile de nuntă, zestrea.

În finalul Manualului juridic sunt cuprinse reglementări privitoare la testamente (diate) şi procedurile succesorale.

Dispoziţiile cuprinse în Manualul juridic al lui Andronache Donici s-au aplicat până în anul 1817, când a intrat în vigoare Codul Civil al lui Scarlat Calimach.

6. Codul Civil al lui Scarlat Calimach (1817-Moldova)

În anul 1813 domnitorul Moldovei, Scarlat Calimach, a convocat Sfatul de Obşte, compus din mitropolitul Moldovei, episcopi şi boierii veliţi, cărora le-a înfăţişat dorinţa sa de a realiza un cod de legi cuprinzător şi modern, care să poată fi aplicat la realităţile din ţară.

Domnitorul a constituit o comisie compusă din Anania Cuzanos, profesor la Academia Domnească şi Cristian Flechtenmacher din Braşov însărcinat cu traducerea din limba latină a textelor juridice existente şi adunarea legilor şi obiceiurilor româneşti, care au avut putere de lege, în decursul timpului.

În anul 1816, lucrarea a fost terminată şi supusă aprobării Adunării Obştei, care a hotărât tipărirea ei. Începând cu anul 1817, Codul Calimach intră în vigoare şi va fi abrogat la 1 decembrie 1865.

Privitor la izvoarele care au stat la baza redactării acestui cod, autorii fac menţiunea că, au folosit texte din Basilicale, din unele coduri europene (codul austriac şi cel francez), din codificările anterioare şi din obiceiurile ţării. Toate acestea confirmă aprecierile făcute referitoare la caracterul original şi modern al Codului Calimach, considerată ca o legiuire completă în materie civilă.

Codul este structurat pe trei părţi, al căror cuprins este redat după o introducere, în care găsim definiţii şi precizări despre: lege, puterea legii, interpretarea legii, modificarea legiuirilor etc.

Partea a I-a este intitulată „Pentru dritul persoanelor" şi cuprinde reglementări despre: capacitatea juridică a persoanelor, căsătorie, rudenie, raporturile dintre părinţă şi copii, regimul copiilor orfani etc.

Partea a II-a este intitulată „Pentru dritul lucrurilor" şi cuprinde două secţiuni. În prima secţiune găsim reglementări cu privire la proprietate şi modurile de dobândire a acesteia, despre succesiuni testamentare şi netestamentare, despre amanet şi împărţirea moştenirii. Secţiunea a doua cuprinde normele privitoare la obligaţii şi contracte, cu prezentarea detaliată a diferitelor feluri de contacte: donaţia, depozitul, închirierea, camăta, vânzarea-cumpărarea, schimbul, împrumutul, etc.

Partea a III-a reglementează stingerea obligaţiilor, adică executarea prevederilor contractelor; despre gaj şi ipotecă.

7. Legiuirea Caragea (1818-Muntenia)

În aceeaşi perioadă în care Moldova era condusă de Scarlat Calimach, Muntenia se afla sub sceptrul domnitorului Ioan Caragea (1812-1818), preocupat şi el de modernizarea instituţiilor statului, de reorganizarea justiţiei, a învăţământului şi administraţiei.

Pentru redactarea unui cod cuprinzător şi modern, Caragea a apelat la doi reputaţi juriştі: grecul Atanasie Hristopol, profesor de drept şi logofătul Nistor, judecător în divanul marilor boieri.

Codul a fost tipărit în anul 1818 în două ediţii: prima la Viena în limba greacă şi cealaltă la Tipografia din Râmnicu-Vâlcea, în limba română.

Izvoarele folosite pentru alcătuirea Legiuirii Caragea sunt: pravilele vechi existente în Muntenia, Pravilnicească Condică, obiceiul pământului, precum şi unele dispoziţii din codurile europene ale acelui timp.

Stilul de redactare este simplu şi concis, riguros şi modern în acelaşi timp. Din punct de vedere al conţinutului, Legiuirea Caragea este un cod civil, la care sunt adăugate dispoziţii de drept penal, norme privind organizarea judecătorească, procedura de judecată şi sistemul probator. Întregul conţinut este structurat în şase părţi: primele conţin dispoziţiile de drept civil, partea a cincea cuprinde dispoziţii de drept penal, iar partea a şasea – dispoziţii de procedură judiciară şi organizare judecătorească.

Principalele instituţii juridice sunt reglementate în mod asemănător în Codul Calimach şi Legiuirea Caragea.

Astfel, persoanele fizice sunt clasificate după sex (bărbaţi şi femei), după vârstă (vârstnici şi nevârstnici), după starea socială (boieri, slobozi, robi şi sloboziţi).

Bărbaţii puteau fi judecători, preoţi, diaconi, putând ocupa funcţii administrative şi obşteşti. Femeile erau înlăturate de la toate funcţiile politice, administrative şi publice.

Majoratul a fost stabilit la 25 de ani. Minorii nu aveau dreptul să încheie acte în nume propriu. Între 20 şi 25 de ani minorii aveau dreptul să ceară încuviinţarea domnului pentru a avea drepturi egale cu majorii, fără însă a putea înstrăina bunuri imobile (este vorba despre capacitatea de exerciţiu restrânsă).

Robii erau asimilaţi lucrurilor. Dispare termenul de rumân şi vecin, ţăranii care munceau pe pământurile boiereşti fiind numiţi clăcaşi sau locuitori ai satelor.

Persoanele juridice sunt numite persoane moraliceşti în Codul Calimach şi tovarăşii în Legiuirea Caragea, în ambele coduri fiind prevăzute dispoziţii cu privire la organizarea acestora, formarea capitalurilor, administrarea bunurilor, răspunderea membrilor, împărţirea câştigurilor şi încetarea lor.

Instituţiile juridice ale familiei, căsătoriei şi rudeniei cuprind reglementări preluate, în cea mai mare parte, din dreptul bizantin, sistematizate într-o manieră

modernă şi adaptate specificului realităţilor şi spiritualităţii româneşti de la începutul veacului al XIX-lea.

Rudenia de sânge este clasificată în:
- rudenia de jos (descendenţii) care cuprindea: copiii, nepoţii, strănepoţii;
- rudenia de sus (ascendenţii) care cuprinde: părinţii, moşii şi strămoşii;
- rudenia de alături (colateralii) care cuprindea: fraţii, nepoţii, verii etc.

Impedimentele la căsătorie erau considerate: rudenia, între oameni liberi şi robi, între creştini şi necreştini, nevârstnici fără voia părinţilor, epitropul nu se putea căsători cu fata aflată sub epitropia sa.

Zestrea este definită ca „averea femeii, ce la căsătorie dă bărbatului ei, cu tocmeală, ca ea să fei stăpâna zestrei totdeauna, iar el să-i ia venitul totdeauna" (Legiuirea Caragea). Zestrea trebuia să fie consemnată în foaia de zestre, pe care viitorul soţ urma să o semneze, astfel încât acesta să nu ceară alte lucruri mai de preţ, decât cele consemnate în foaie.

Motive ce putea fi invocate pentru desfacerea căsătoriei:
- căsătoria s-a încheiat prin nesocotirea prevederilor legale;
- impotenţa bărbatului, dovedită timp de trei ani;
- când unul din soţi doreşte să se călugărească;
- întreţinerea de relaţii extraconjugale de către unul din soţi;
- pentru defăimarea soţiei de către bărbat ca necinstită, fără a se fi dovedit acest lucru.

Instituţia proprietăţii cunoaşte o reglementare radical diferită faţă de perioadele anterioare, determinată de reformele sociale înfăptuite în cele două state feudale româneşti (reforma lui Constantin Mavrocordat).

Potrivit reformei, ţăranii dobândesc posibilitatea folosirii pământului pe baza încheierii de contracte cu proprietarii de pământ. Cu alte cuvinte, asupra unei suprafeţe de pământ se exercita dreptul de proprietate de către titularul legal (stăpânul pământului), dar şi dreptul de folosinţă de către ţăranul care a încheiat un contract în acest sens. În situaţia în care o singură persoană era titular al dreptului de proprietate, dar şi al dreptului de folosinţă, ne aflăm în prezenţa dreptului desăvârşit sau absolut.

În această perioadă, raporturile dintre ţărani şi moşieri se desfăşurau pe baze contractuale, fiind precizate drepturile şi obligaţiile proprietarilor, precum şi cele ale ţăranilor clăcaşi.

Se produce o puternică concentrare a proprietăţii funciare, suprafeţele latifundiilor ajungând la cifre impresionante.

Astfel, moşia Nămoloasa, proprietatea marelui boier Costache Conachi din Moldova cuprindea peste 40.000 hectare, iar alte 28 de familii boiereşti stăpâneau mai mult de jumătate din suprafaţa ţării Moldovei.

Instituţia juridică a obligaţiilor este reglementată, în ambele legi (Codul Calimach şi Legiuirea Caragea) într-o manieră modernă, fiind dezvoltată pentru prima dată o adevărată teorie a obligaţiilor.

Izvoarele obligaţiilor sunt: contractul şi delictul. Contractele puteau fi scrise şi nescrise, având putere de lege pentru părţi, dacă nu contraveneau dispoziţiilor legale. După efectele lor, contractele se clasificau în unilaterale şi bilaterale.

Condiţiile de existenţă şi validitate a contractelor se referă la: consimţământul părţilor care nu trebuie viciat prin diferite mijloace: silă şi vicleşug; la obiectul contractului, care trebuie să fie un bun ce se găseşte în comerţ şi putea fi înstrăinat; la cauza licită a contractului, adică sunt valabile numai contractele care nu încalcă dispoziţiile legii.

În cele două coduri analizate găsim o amănunţită şi riguroasă reglementare a materiei contractelor, justificată de puternica dezvoltare a relaţiilor de producţie, comerciale, de schimb şi financiare specifice începutului de secol. În asemenea condiţii, cea mai amplă reglementare o cunoaşte contractul de vânzare-cumpărare:

- acesta se putea încheia înm formă scrisă sau nescrisă;
- vânzarea-cumpărarea de imobile şi robi se putea realiza numai în formă scrisă;
- contractul nu era valabil când preţul reprezenta mai puţin de jumătate din valoarea reală a bunului (leziunea);
- dreptul de preemţiune al rudelor şi vecinilor trebuia respectat în cazul vânzării pământului şi robilor;
- vânzarea-cumpărarea se putea desfiinţa în cazul învoielii părţilor, când una din părţi nu avea capacitatea juridică, când obiectul contractului îl reprezenta un lucru interzis de lege, când preţul nu s-a plătit la data şi locul stabilit, când a fost viciat consimţământul uneia dintre părţi etc.

Reglementări detaliate cunosc şi celelalte categorii de contracte: contractul de arendare; cele încheiate între stăpânii de moşii şi ţăranii clăcaşi; contractul de împrumut; contractul de depozit.

Dreptul Penal în perioada analizată se caracterizează printr-o evidentă notă de conservatorism, în sensul că, cele două coduri cuprind dispoziţiuni penale preluate din legiuirile anterioare. Reţinem următoarele aspecte mai importante:

- infracţiunile cele mai grave erau considerate: omorul cu premeditare, viclenia, nesupunerea la poruncile domneşti şi tâlhăria, care se pedepseau cu moartea;
- infracţiunile cele mai frecvente erau: furtul din avutul particular şi din lucrurile bisericeşti, vătămările corporale, mărturia mincinoasă, infracţiunile la adresa moralei şi religiei, care se pedepseau cu închisoarea, amendă sau aplicarea pedepselor corporale;
- procedura de judecată în materie penală cunoaşte îmbunătăţiri şi modernizări evidente: procedura este scrisă, se introduc condicile de evidenţă a hotărârilor, se folosesc probele materiale, declaraţiile martorilor oculari, se efectuează cercetarea judecătorească, sunt înlăturate probele mistice.

Scurtă caracterizare a sfârşitului de secol XVIII şi început de secol XIX

În perioada istorică pe care am analizat-o în acest capitol, cu deosebire în segmentul cuprins între 1789-1815, Europa respira în ritmul Franţei, autodeclarată dar şi recunoscută drept „Marea Naţiune", care se impune mai întâi prin forţa ideilor, apoi prin forţa armelor.

Cu o populaţie de 28 milioane de locuitori (20 la sută din populaţia Europei, de aproape trei ori mai mult decât Marea Britanie) Franţa a constituit axul principal al Europei, în care figura dominantă a fost aceea a lui Napoleon Bonaparte.

În timp ce în statele feudale româneşti şi în altele din zona de influenţă şi dominaţie otomană erau puternic consolidate relaţiile sociale de tip feudal clasic, în Franţa se produce, în anulm 1789, Revoluţia care încununa gândirea iluministă, în urma căreia este abolită feudalitatea şi sunt lichidate toate privilegiile. Din punct de vedere juridic două sunt înfăptuirile remarcabile ale Revoluţiei Franceze: Declaraţia Drepturilor Omului şi ale Cetăţeanului (26 august 1789) şi Constituţia (septembrie 1791), care declară că regele, până atunci reprezentantul lui Dumnezeu, este reprezentantul acestei naţiuni „de la care emană toate puterile".

Într-o Europă locuită în procent covârşitor de o populaţie ţărănească, mesajul Revoluţiei Franceze nu putea să influenţeze decât acea pătură subţire de oameni instruiţi care condamnau absolutismul şi gravele inegalităţi sociale.

Suveranii europeni s-au temut de influenţa ideilor Revoluţiei şi erau preocupaţi de disputele, devenite clasice: Austria şi Rusia luptă contra otomanilor, iar Anglia încearcă să folosească Prusia pentru a opri ofensiva spre apus a Rusiei.

În 1792 Franţa declară război Austriei, dar este învinsă, iar apoi, atacată de alianţa austro-prusacă. Într-un asemenea context, la 10 august 1792, se declanşează răscoala poporului francez, condus de Robespiere şi Marat. Regele Ludovic al XVI-lea şi soţia sa, Maria Antoaneta, au fost arestaţi, monarhia fiind răsturnată, locul acesteia fiind luat de Comuna din Paris, creată de revoluţionari şi Adunarea Legislativă, care este, foarte repede, desfiinţată.

Din anul 1793, soarta Franţei şi a Europei trece în mâinile lui Napoleon Bonaparte (la 24 de ani general de brigadă), cel care, în 1811 stăpânea, ca împărat, jumătate din Europa. În anul 1804 este redactat Codul Civil care consacră libertatea individuală, garantează proprietatea şi ordinea.

Anul 1812, fatal pentru Napoleon, a însemnat pierderea războiului cu Rusia. Trei ani mai târziu, în 1815, este îngenunchiat la Waterloo, moment ce încheie una dintre cele mai dinamice şi glorioase pagini din istoria lumii.

Congresul de la Viena (1815) oferă învingătorilor lui Napoleon ocazia de a reinstaura o ordine europeană întemeiată pe legitimitate, echilibru al puterilor şi autoritatea monarhiilor conservatoare.

Despre FRANCMASONERIE

Francmasoneria este o societate secretă cu caracter iniţiatic: ea nu-şi ascunde existenţa, promovând o discreţie firească în raport cu obiectivele fundamentale; organizaţiile francmasonice sunt înscrise în registrele oficiale ale statelor pe teritoriul cărora funcţionează, îşi fac cunoscute istoria, doctrina, legile proprii şi sediile. Ele se consideră instituţii filosofice, progresiste şi filantropice. În articolul 1 al Constituţiilor Marelui Orient de Franţa se stipulează: "Francmasoneria, instituţie esenţialmente filantropică şi progresistă, are ca obiect căutarea adevărului, studiul moralei şi practicarea solidarităţii. Ea acţionează pentru ameliorarea materială şi morală, pentru perfecţionarea intelectuală şi socială a Umanităţi. Are ca principii toleranţa reciprocă, respectul faţă de ceilalţi şi faţă de sine, libertatea absolută a conştiinţei".

Dintre cele mai interesante definiţii date francmasoneriei contemporane amintim:

- 1928, Leon de Poncins, Franţa: „Societate secretă înainte de toate, ea nu a operat niciodată la lumina zilei. Masonii sunt pretutindeni, îi descoperim ca politicieni jurnalişti, oameni de afaceri, actori, funcţionari".
- 1934, H.Petit, Franţa: Francmasoneria formează un stat în stat. Se conduce după reguli proprii: posedă legi, un tribunal şi o justiţie pur masonică. Ea trăieşte în afara societăţii noastre, a cărei coloană vertebrală este";
- 1996, D.Thomas, SUA: „Sunt convins că, Francmasoneria este piatra de temelie a Americii noastre; ea reuneşte oamenii buni pentru o cauză comună: să-i ajute pe alţii".

Istoria francmasoneriei începe pe la mijlocul veacului al XI-lea, când se constituie breslele de meşteşugari, organizate într-o manieră foarte riguroasă, având ca obiectiv principal, păstrarea secretului profesional. Fiecare breaslă constituia un fel de societate secretă cu ritualuri specifice, simboluri biblice, limbaj secret, alfabet secret, semne şi parole speciale.

Cea mai importantă breaslă este cea a constructorilor, care se afirmă în secolul al XIII-lea, când apare stilul gotic şi se declanşează programul de ridicare a catedralelor în vestul Europei. Acum apare Ordinul Templierilor care va influenţa determinant Francmasoneria. În 1370 apar primele regulamente masonice în care sunt consemnate regulile fundamentale pentru constituirea şi funcţionarea acestor organizaţii.

Pentru prima dată, în 1396, zidarii care construiesc catedrala din Canterbury sunt denumiţi Francmasoni, ei căpătând repede renumele de cei mai buni arhitecţi şi sculptori.

La sfârşitul veacului al XV-lea, numărul francmasonilor din Europa depăşea 30.000. În această perioadă catolicismul declară o luptă deschisă împotriva tuturor

societăţilor secrete: au loc execuţii şi arestări, o adevărată prigoană împotriva acestora.

Anul de naştere al francmasoneriei moderne este considerat 1717, când, la 24 iunie, patru loji din Londra au alcătuit o Mare Lojă cu scopul unificării regulamentelor şi adoptării unei Constituţii. În 1723, este publicată Constituţia lui Anderson, un adevărat catehism al francmasoneriei universale. Ritualul prevăzut în această lucrare păstra cele trei grade operative: ucenic, calfă şi maestru.

Începând cu anul 1742, nobilii din Francmasonerie constituie un impresionant număr de ritualuri şi grade superioare (până la numărul 33).

Francmasoneria franceză a luat naştere după modelul celei engleze în anul 1725, fiind implicată puternic şi influenţând hotărâtor desfăşurarea unor evenimente istorice. Revoluţia Franceză (1789) şi toate celelalte momente de referinţă în istoria Franţei (restaurarea Bourbonilor în 1815, a monarhiei constituţionale a lui Ludovic Filip-1830-1848, instaurarea celei de-a doua şi a treia Republică 1848 şi apoi în 1870, precum şi insurecţia proletară a Comunei din Paris din 1871) sunt în cel mai limpede mod, fapte masonice.

Francmasoneria română

Prima personalitate română, bănuită de apartenenţa la o societate secretă europeană a fost domnitorul şi savantul Dimitrie Cantemir, care, la începutul secolului al XVIII-lea era membru al Ordinului Rozicrucian.

Prima lojă masonică a fost înfiinţată în anul 1734 la Galaţi, de către Anton Maria del Chiaro, secretar particular al domnitorului fanariot Constantin Mavrocordat. În anul 1767 este semnalată, la Sibiu, loja masonică „Sf. Andrei cu Trei Foi de mare, din care făcea parte şi Horia, conducătorul războiului ţărănesc de la 1784.

Este cunoscut şi acceptat faptul că Horia a rostit la 23 februarie 1783, în calitate de vizitator al Logii „Adevărata Înţelegere" din Orientul de Viena, o cuvântare în limba română, în onoarea Împăratului Iosif al II-lea care era în fapt şeful masoneriei austro-ungare.

În primele decenii ale secolului al XX-lea, intelectuali români aflaţi la studii la paris (M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, Ion Ghica, Nicolae Bălcescu, Alecu Russo, C.A. Roseti, generalul Magheru, I.H. Rădulescu, fraţii Golescu, fraţii Brătianu şi muşţi alţii) au fost iniţiaţi în Loja masonică „Ateneul Străinilor". Generaţia paşoptistă de intelectuali români, precum şi cei care au înfăptuit Unirea Principatelor Române, a fost alcătuită în mare parte din franc-masoni.

În 1843, Nicolae Bălcescu, împreună cu Ion Ghica şi Christian Tell au constituit Loja Frăţia, care va pregăti Revoluţia de la 1848 din Ţara Românească.

Înainte de Unirea Principatelor (24 ianuarie 1859) au fost constituite alte trei Lojii, intitulate „Steaua Dunării" (la Galaţi, Iaşi şi Bucureşti) care au desfăşurat o

remarcabilă activitate, finalizată prin alegerea lui Alexandru Ioan Cuza (1820-1873) ca prim Domnitor (el însuşi a fost franc-mason).

Marile reforme de inspiraţie masonică înfăptuite de Cuza i-au atras acestuia ura clasei boiereşti, dar şi a unora dintre membrii Lojei de la Bucureşti, care în 1866 reuşesc să-l determine a renunţa la domnie, în locul lui fiind adus, tot un mason, anume Carol I de Hohenzollern.

Întemeietori ai statului modern, masonii paşoptişti vor construi şi primele două partide politice: liberal şi conservator.

Celebra societate culturală Junimea, fondată de Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, Theodor Rosetti şi Petre Carp în 1865, a fost o societate masonică, care în scurt timp a reuşit să grupeze elita intelectualităţii.

O figură reprezentativă în epocă a fost Carol Davilla, general, medic şi farmacist român de origine franceză, născut în Italia, la Parma, cel care s-a angajat în organizarea serviciului sanitar al armatei Ţării Româneşti, în anul 1853. În perioada 1864-1884 a deţinut funcţia de inspector general sanitar al armatei. A fost iniţiat în masonerie, ajungând în 1879 membru în conducerea centrală a Masoneriei Române.

Merită să poposim asupra unei alte figuri semnificative a masoneriei Române: Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, principe-domnitor între 1866-1881 şi apoi rege al României (1881-1914), reprezentant al unei strălucite familii masonice ale Europei acelor timpuri. Carol I a continuat şi accelerat reformele predecesorului său care vizau modernizarea statului român.

Deşi dezbinată în interior, Masoneria Română se reactivează la începutul secolului al XX-lea, spre a înfăptui opera ei seculară: crearea României Mari. Figura emblematică în această perioadă este Spiru Haret, mason de mare forţă, de trei ori ministru al cultelor şi instrucţiunii publice (al învăţământului) care a reuşit să revoluţioneze sistemul pedagogic românesc.

Tratatele de pace încheiate după primul război mondial au fost, în cea mai mare parte, opera Franc-Masoneriei mondiale care hotărâse destrămarea Imperiului Austro-Ungar şi acordarea libertăţii popoarelor asuprite de acest imperiu, inclusiv pentru Transilvania.

* *
*

În Declaraţia de Principii ale Franc-Masoneriei Române Unite, adoptată în anul 1935, regăsim următoarele principii esenţiale:

– Ea are ca ţintă să lupte contra ignoranţei sub toate formele, să facă pe oameni mai iubitori de aproapele lor, mai luminaţi, mai tari, inspirându-le practica solidarităţii:

– Ea proclamă existenţa lui Dumnezeu şi nemurirea sufletului;

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

– Ea este o şcoală mutuală de perfecţionare individuală şi colectivă care are în programul ei următoarele idei: respectul desăvârşit al îndatoririlor faţă de Patrie, de Familie şi de Ordinul Masonic; respectul Legilor şi al cuvântului dat; practica Justiţiei şi a Frăţiei desăvârşite.

– Ea este şcoala la care se formează oameni de elită, apţi a lumina pe fraţii lor;

– Ea nu poate fi înfeudată nici unei secte: ea se ridică deasupra tuturor discuţiilor, pentru a oferi tuturor teren de înţelegere şi de frăţească unire.

În acest an, 1935, Mihail Sadoveanu – titan al prozei româneşti – care deţinea funcţia de Mare Maestru al Marii Loji Naţionale Române, fixa următoarele 12 preceptele franc-masonului modern (n. a. reproduse din vol. Franc-Masoneria – autori R. Comănescu şi E.M. Dobrescu – Editura Europa Unită, 2001, pag. 297).

1. Fii drept, pentru că dreptatea şi echitatea susţin geniul uman.
2. Fii bun, pentru că bunătatea captivează toate lumile.
3. Fii blând. pentru că blândeţea atrage afecţiunea.
4. Fii recunoscător, pentru că recunoştinţa alimentează şi hrăneşte bunătatea.
5. Fii indulgent, pentru că Omul de lângă tine are slăbiciuni ca şi tine.
6. Fii modest, pentru că orgoliul revoltă fiinţele umane.
7. Scuză injuriile, pentru că răzbunarea eternizează urile.
8. Fă bine celui care te ultragiază, fără a te arăta mai mare decât el.
9. Fii reţinut, temperat, cast, pentru că necumpătarea şi excesele distrug fiinţa umană.
10. Fii bun cetăţean, fiindcă patria este necesară pentru siguranţa ta, plăcerile tale, bunăstarea ta.
11. Apără-ţi familia fiindcă ea te face fericit şi cuprinde fiinţele scumpe inimii tale.
12. Dacă patria ta îţi refuză fericirea, depărtează-te de ea în tăcere, nu o tulbura niciodată, suportă adversitatea cu resemnare.

Marile idealuri masonice ale umanităţii

1. Triplul principiu: Libertate – Egalitate – Fraternitate.
2. Raţionalismul şi iluminismul.
3. Statele Unite ale Europei (Uniunea Europeană).
4. Societatea Naţiunilor (Organizaţia Naţiunilor Unite).
5. Republica şi revoluţia universală.
6. Crearea armatelor naţionale.
7. Independenţa şi unitatea naţională.
8. Afirmarea liberă a personalităţii popoarelor.
10. Dreptul de proprietate.
11. Egalitatea cetăţenilor în faţa legii.

12. Garantarea produsului muncii.
13. Votul universal.
14. Introducerea Codului Civil.
15. realizarea instrucţiei publice.
16. Libertatea individuală de conştiinţă.
17. Libertatea presei.
18. Libertatea cultelor.
19. Dreptul de proprietate literară şi artistică.
20. Separarea Bisericii de Stat.
21. Interzicerea pedepsei cu moartea.
22. Dreptul la asistenţă socială.

(Reprodus după: Franc-masoneria – autori: E. Comănescu şi E.M. Dobrescu – Editura Europa Unită – 2001, pag. 246).

Francmasoneria americană

Înainte de Marea Revoluţie Franceză (1789) s-a constituit primul stat masonic din lume care şi-a păstrat puritatea şi grandoarea iniţială, construind o democraţie autentică: Statele Unite ale Americii.

Războiul de Independenţă al coloniilor engleze din America (1775-1783) a fost condus, militar şi diplomatic, de o echipă excepţională de masoni: George Washington, Thomas Jefferson şi Benjamin Franklin. Ei vor fi cei ce vor redacta, în spirit esenţial masonic, Declaraţia de Independenţă Americană şi Declaraţia Drepturilor Omului (1787), ce vor fi preluate apoi de Franţa (1789).

La 4 noiembrie 1778, George Washington va intra în Philadelphia îmbrăcat în ţinută masonică, fiind proclamat ca întâiul preşedinte american. Toţi preşedinţii care i-au urmat (excepţia lui John Kennedy – asasinat în 1963) au fost masoni sau actanţi ai Franc-masoneriei.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL IX

ORGANIZAREA DE STAT ŞI DREPTUL IN TRANSILVANIA (PERIOADA 1691-1848)

I. Consideraţii introductive

Asediul Vienei, de către Imperiul Otoman, în vara anului 1683, reprezintă pentru istoria Europei, un moment crucial.

Aflat în fruntea unei armate uriaşe (peste 500.000 de oameni) marele vizir Kara-Mustafa este zdrobit de armatele Austriei şi Poloniei.

Această confruntare militară de mari proporţii reprezenta, înainte de toate, confruntarea dintre două lumi cu orânduiri sociale şi politice diferite, în care anacronismul a trebuit să cedeze.

Înfrângerea categorică a turcilor a permis pornirea de către austrieci a unei puternice ofensive spre răsărit, materializată în trecerea Ungariei sub stăpânire imperială şi exercitarea unui control temeinic asupra Transilvaniei.

La doi ani de la victoria asupra otomanilor, în 1685, împăratul Austriei se proclamă şi rege al Ungariei, pregătind în cancelaria de la Viena proiectul unui tratat, care stipula ca Transilvania să aibă raporturi cu Austria similare celor avute anterior cuceririi turceşti cu Ungaria.

Acest proiect de tratat a fost analizat de către Adunarea stărilor din Transilvania care a formulat următoarele contrapropuneri:

- asigurarea şi garantarea liberului exercţiu al religiilor recepte aflate pe teritoriul Transilvaniei;
- recunoaşterea de către cancelaria din Viena ca principe pe Mihai Apafi şi fiul său;
- recunoaşterea dreptului Adunării stărilor de a-şi alege principele, iar împăratul să nu-şi ia titlul de principe al Transilvaniei;
- Transilvania să rămână principat independent, cu statut separat de al Ungariei, situaţie care presupune că, pe teritoriul ei nu pot fi instalate unităţi militare austriece sau ungare.

După trei ani, în 1688, Transilvania renunţă, sub presiunea austriacă, la suzeranitatea turcilor şi acceptă protecţia împăratului Austriei. Drept urmare, pe teritoriul Transilvaniei sunt amplasate şase garnizoane militare imperiale.

Banatul a rămas sub stăpânirea turcilor până în anul 1718, când a fost ocupat şi integrat în Imperiul Habsburgic, fiind organizat şi administrat ca domeniu special al Coroanei, până în 1918. Austriecii au ocupat, în anul 1718 şi ţinutul Olteniei pe care l-au administrat timp de 21 de ani (până în 1739).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Pentru Transilvania a fost elaborată, la 4 decembrie 1691, Diploma Leopoldină, alcătuită din 18 puncte în care sunt stabilite raporturile Transilvaniei cu Imperiul şi principiile guvernării Principatului.

Astfel, potrivit primului punct al Diplomei Leopoldine, se menţin şi sunt garantate raporturile religioase şi egalitatea celor patru religii recepte. În continuare, sunt confirmate toate privilegiile şi diplomele nobiliare, demnităţile, donaţiile şi beneficiile primite, fie de la regi unguri, fie de la principi ardeleni. În privinţa legislaţiei se precizează faptul că, rămân în vigoare Codul Werboczi, dreptul municipal al saşilor, Aprobatele şi Compilatele.

Se menţine organizarea instituţiilor politice, administrative şi judiciare, inclusiv ale Dietei Transilvaniei. Funcţiile politico-administrative şi judiciare pot fi ocupate, prin alegere ori numire, numai de rândul ungurilor, secuilor şi saşilor.

II. Organele centrale ale Principatului Transilvania

1. Principele Transilvaniei

Diploma Leopoldină a stabilit faptul că, Principele Transilvaniei este vasal împăratului Leopold I. După pacea de la Carloviţ (1699), în urma căreia turcii renunţă la Transilvania, Dieta îl recunoaşte ca principe pe împăratul Austriei, realizându-se, astfel, o uniune personală între Austria şi Transilvania.

În calitate de principe şi apoi (de la 1768) de mare principe, împăratul exercita conducerea centrală a Transilvaniei prin intermediul Cancelariei Aulice de la Viena, în structura căreia funcţiona Camera Aulică Transilvană, separată de cea a Ungariei.

Împăratul era, în fapt, un monarh absolut: el deţinea puterea executivă în Transilvania şi conducea toate organele administrative centrale. Organele centrale subordonate împăratului (marelui principe) erau:

- guvernatorul şi locţiitorul acestuia;
- generalul oştirii transilvane, ca reprezentant al Transilvaniei în Consiliul de Război al Curţii de la Viena;
- cancelarul provincial;
- consiliul gubernial;
- dieta;
- guvernul;
- cancelaria aulică de la Viena;
- tezauriatul, ca organ însărcinat cu problemele financiare.
- Preşedinte Tablei Regeşti.

2. Guvernatorul Transilvaniei

Funcţia de guvernator sau de preşedinte al guvernului a fost creată în anul 1713.

Guvernatorul administra Transilvania în numele împăratului, prin conducerea nemijlocită a activităţilor politice, administrative şi religioase. El era numit direct de către împărat, din rândul nobililor şi marilor demnitoari ai Transilvaniei, de religie catolică sau de una din religiile recunoscute.

În activitatea de guvernare, guvernatorul era ajutat de un consiliu gubernial regesc format din 12 consilieri, dintre care trei erau catolici, iar restul aparţineau celorlalte confesiuni recunoscute. Consiliul era întregit cu generalul comandant al armatei, cancelarul provincial, tezauriarul şi preşedintele Tablei Regeşti.

Tabla Regească reprezintă instanţa supremă de judecată, instanţa de apel pentru principiile înainte de Scaunele generale de Judecată ale comitatelor şi Scaunele Secuieşti, precum şi cele ale oraşelor libere regeşti (erau recunoscute ce acest statut oraşele: Cluj, Sibiu, Braşov, Orăştie, Alba-Iulia, Bistriţa, Sighişoara, Târgu-Mureş şi Mediaş).

Tabla Regească era condusă de un Preşedinte cu rang de consilier gubernial, confirmat de împărat, care exercita, automat, funcţia de preşedinte al Dietei.

Preşedintele Tablei Regeşti era ajutat de trei magistraţi cu pregătire juridică superioară, 12 asesori şi 30 secretari şi grefieri. Sediul Tablei Regeşti a fost stabilit în anul 1737 la Mediaş, iar apoi, în anul 1754, la Târgu Mureş.

Cancelaria Aulică a Transilvaniei avea sediul la Viena, fiind separată, până în anul 1782, de cea a Ungariei. Principala atribuţiune a acesteia se referea la asigurarea legăturii între instituţiile centrale ale Imperiului şi autorităţile Principatului Transilvaniei. Era condusă de un **cancelar aulic,** considerat ca şi consilier intim al împăratului, având competenţe în domeniile: administrativ, fiscal, militar şi judiciar.

Tezaurariatul reprezenta instituţia centrală a Principatului care se ocupa cu administrarea veniturilor rezultate din exploatarea salinelor minelor, din baterea monedei, taxe vamale şi fiscale. Aceste venituri aparţineau de drept suveranului, motiv pentru care instituţia era subordonată direct Camerei Aulice de la Viena.

Această instituţie era condusă de un preşedinte (tezaurar) numit de către suveran, având în compunere:

– direcţia de contabilitate;
– direcţia domeniilor fiscale,
– oficiul salinelor;
– oficiul vămilor,
– oficiul monetar;
– direcţia minieră Zlatna;

– oficiul minelor de fier de la Hunedoara;
– oficiul minier de la Rodna;
– oficiul pădurilor.

Organizarea riguroasă a acestei instituţii, precum şi încadrarea ei cu personal specializat au asigurat exploatarea şi valorificarea intensivă a resurselor naturale ale Transilvaniei, în beneficiul exclusiv ale suveranului.

Exactoratul provincial a fost înfiinţat în anul 1730, fiind un oficiu contabil de control asupra încasărilor şi cheltuielilor din dări, care verifica bilanţurile fiscale pentru fiecare categorie de contribuabili. Această instituţie era condusă de un prim socotitor, ajutat de trei adjuncţi şi alţi auxiliari. Menţionăm faptul că erau percepute de la populaţie (mai puţin de la clasa nobililor) două categorii de impozite: impozitul pe cap de familie şi impozitul pe avere.

4. Organizarea administrativ-teritorială în această perioadă se caracterizează prin următoarele aspecte:

– până la începutul reformelor Mariei Tereza, împărţirea teritoriului a fost păstrată: comitate şi districte nobiliare, scaune secuieşti, scaune şi districte săseşti;

– comitatele Satu-Mare şi Bihor, iar mai târziu (1732) comitatele Maramureş şi Arad, plus jumătate din comitatul Zarand, au fost trecute în componenţa Ungariei;

– până la jumătatea secolului al XVIII-lea Principatul Transilvania avea în compunere zece comitate, districtele Făgăraş şi Chioar, cinci scaune secuieşti, nouă scaune săseşti şi districtele Braşov şi Bistriţa.

– Universitatea Săsească reunea cele nouă scaune săseşti (Sibiu, Sighişoara, Mediaş, Sebeş, Miercurea, Rupea, Orăştie, Cincu Mare şi Nocrich) şi cele două districte (Braşov şi Bistriţa) fiind conduse de un comite al naţiunii săseşti, ca reprezentant al împăratului, având şi calitatea de jude regal al scaunului principal al oraşului Sibiu.

– în anul 1718 teritoriul Banatului a fost împărţit din punct de vedere administrativ în 13 districte, reduse la 11, doi ani mai târziu. Banatul, ca provincie, se afla sub autoritatea directă a forurilor centrale de la Viena, ca domeniu al Coroanei şi Camerei Imperiale, până în anul 1778 când a fost integrat Ungariei. Districtele din Banat erau conduse de un colegiu format din 4 administratori superiori. După integrarea în Ungaria, Banatul a fost reorganizat în 3 comitate (Caraş, Timişi şi Torontal).

5. Instituţiile orăşeneşti

Statutul juridic al oraşelor din Transilvania a fost fixat prin Diploma Leopoldină (4 decembrie 1691) care recunoştea existenţa oraşelor libere regeşti, a oraşelor şi târgurilor privilegiate (3 oraşe libere regeşti, 12 oraşe şi 45 târguri).

Potrivit recensământului din anul 1786, din totalul de 2604 de localităţi, 9 erau recunoscute ca oraşe libere regeşti, iar 65 aveau statutul de târguri.

Oraşul, ca unitate administrativ-teritorială, era condus de un Sfat orăşenesc, numit Magistrat sau Senat, în frunte cu doi juzi: un jude primar sau orăşenesc, ales de Adunarea sau Congregaţia oraşului şi configurat de autorităţile superioare şi un jude regesc numit de împărat, la propunerea guvernatorului.

Sfatul orăşenesc reprezenta autoritatea executivă supremă a oraşului, în componenţa acestuia existând 12 juraţi, aleşi anual de comunitatea orăşenească.

Sfatul orăşenesc elabora acte normative obligatorii pentru comunitatea oraşului, fiind reglementate în manieră detaliată drepturile şi obligaţiile locuitorilor, alegerea judelui primar şi a juraţilor, a funcţionarilor, precum şi regulile de percepere a impozitelor. Erau elaborate şi aprobate statutele breslelor orăşeneşti.

Sfatul orăşenesc reprezenta primul for de judecată pentru cetăţenii oraşului, care hotăra în procesele de trădare, omor, incendiere, vrăjitorie, furt şi alte pricini.

Alte competenţe ale Sfatului orăşenesc vizau:

– fixarea preţurilor maximale ale pieţei şi a taxelor plătite de străini care intrau cu mărfurile pe porţile oraşului;

– elaborarea normelor obligatorii pentru îngrijirea şi folosirea raţională a păşunilor, fâneţelor şi pădurilor oraşului;

– adoptarea de norme obligatorii pentru apărarea militară a oraşelor în cazuri de primejdie;

– reglementarea asistenţei medicale şi farmaceutice, organizarea spitalelor şi asigurarea ordinii publice.

Important de precizat este faptul că, în majoritatea oraşelor, funcţiona instituţia „CENTUM VIRATUL", format din 100 de bărbaţi, având un rol consultativ, subordonat Sfatului Orăşenesc. Aceştia erau aleşi dintre orăşenii cu stare materială mijlocie, căsătoriţi şi proprietari de case. Ei colaborau cu Sfatul Orăşenesc la elaborarea legislaţiei locale şi rezolvarea celor mai diverse probleme de natură administrativă, economică, fiscală, sanitară etc.

6. Organizarea judecătorească

Cadrul constituţional fixat în Diploma Leopoldină (1691) prevedea recunoaşterea de către împărat a întregii legislaţii existente (Codul Werboczi, Approbatas et Compillattas leges, constituţiile şi dreptul orăşenesc), precum şi autoritatea judiciară a Tablei de judecată şi a tribunalelor inferioare, cu păstrarea dreptului de apel la împărat în cauzele mai însemnate.

Principiul separării puterilor în stat nu a fost consacrat încă, astfel că funcţionarii administrativi aveau şi competenţe fiscale şi judiciare.

În Transilvania acestei perioade (sec. al XIII-lea) prerogativa supremă în materie judecătorească revenea Împăratului, care judeca în ultimă instanţă cauzele

în apel mai importante, fiind singurul deținător al dreptului de grațiere. Principalele instanțe de apel erau Tabla Regească şu Universitatea Săsească pentru ardeleni: prima pentru nobilii din comitate, districte şi scaune secuieşti, a doua pentru saşii din scaunele şi districtele acestora.

Instanța de apel a cauzelor în care erau implicați iobagii se numea Scaunul Filial, care primea cauza ce se judeca de la Scaunul sătesc de judecată. Acesta, reprezenta instanța de judecată care soluționa pricinile mărunte ale sătenilor (injurii, furturi mărunte, bătăi), fiind prezidată de judele satului, ajutat de juraţi, aleşi dintre bătrânii satului.

În perioada 1780-1790 (domnia împăratului Iosif al II-lea) s-a produs reforma structurilor statale, inclusiv celor administrative şi juridice. Prin **Edictul de Toleranță din 1781** se asigură liberul exercițiu pentru toate religiile, fiind proclamat accesul la funcțiile publice exclusiv pe baza meritelor persoanelor, indiferent de confesiunea religioasă a acestora.

La nivelul satelor, principalul dregător (funcționar) este judele, ajutat, în realizarea atribuțiilor sale, de juraţi şi de sfatul bătrânilor satului. Activitatea de secretariat se afla în responsabilitatea preotului satului, iar, mai târziu, a notarului. Judele sătesc avea în subordine slujbaşi însărcinați să execute sarcinile privind: paza câmpurilor, a pădurilor şi viilor, precum şi a celorlalte obligații. Judele sătesc provenea din oamenii de frunte ai satului, ştiutor de carte, capabil să poarte de grija oamenilor, el fiind reprezentant al obştii satului, exponent al autorității stăpânului de pământ şi al puterii publice.

Judele sătesc îndeplinea obligații:

– fiscale: ținea evidența contribuabililor; repartiza dările pe unitățile impuse: strângea impozitele; asigura plata dregătorilor statului ce veneau să încaseze impozitele.

– urbariale: asigura executarea îndatoririlor de muncă, lucrul, claca, robota ce reveneau locuitorilor;

– judecătoreşti: judeca pricinile mărunte împreună cu juraţii şi bătrânii satului;

– militare: asigura recrutarea persoanelor pentru armată, precum şi executarea obligațiilor privind găzduirea şi întreținerea aparatului militar în trecere prin sat;

– privind ordinea şi paza satului. asigură prinderea hoților şi tâlharilor; are atribuții pentru paza contra incendiilor, igiena şi starea de sănătate a oamenilor, moralitatea satului şi asigurarea integrității averii satului, a pământurilor, pădurilor, păşunilor şi apelor comune;

– privind respectarea tradițiilor: participă la alegerea preotului şi a dascălului, la construirea şi întreținerea bisericilor, era martor la întocmirea contractelor între membrii obştii şi a testamentelor.

3. Dieta Transilvaniei avea în compunere 417 membri şi era considerată principalul organ de putere. În realitate prerogativele i-au fost restrânse, reduse practic la declaraţii şi jurăminte de fidelitate faţă de împărat, la votarea şi repartizarea pe unităţi administrativ-teritoriale a dărilor ordinare şi extraordinare.

Dieta nu avea dreptul de a alege nici principele şi nici titularii posturilor de guvernator, comandant al oştirii transilvănene şi de tezaur, aceştia fiind numiţi de către împărat.

Activitatea legislativă a Dietei consta în:

- adoptarea sau adaptarea de legi imperiale;
- revizuiri de titluri şi privilegii,
- reglementări privind organizarea şi competenţele structurilor administrative şi judecătoreşti.

Era condusă de Preşedintele Tablei Regeşti. Fiind convocată de împărat.

III. Organizarea bisericii

În Transilvania poporul român şi religia ortodoxă erau socotite doar „tolerate", cu toate că populaţia majoritară o constituiau românii ortodocşi.

Legile votate de Dietă reprezintă cea mai fidelă icoană a prigoanei la care erau supuşi românii din Transilvania din partea absolutismului austro-ungar. Astfel, prin lege se interzicea românilor să posede arme, să aibă în proprietate cai, să poarte cizme, pantaloni de stofă, cămăşi din pânză fină şi pălării.

Este cunoscut faptul că, Imperiul Habsburgic, un imens conglomerat de state şi popoare, încerca să-şi menţină coeziunea prin promovarea absolutismului monarhic, consolidarea puterii militare şi expansiunea catolicismului.

În Transilvania, spre deosebire de alte zone ale imperiului, catolicismul era slab reprezentat, datorită faptului că, celelalte naţiuni politice erau majoritar protestante. Singura soluţie pentru consolidarea bisericii catolice a reprezentat-o punerea la punct şi aplicarea consecventă a unei politici de protejare şi favorizare a acesteia, prin acordarea unor venituri bănești, danii şi restituiri de pământuri. Într-un asemenea context, a fost elaborat un plan privind unirea Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica de la Roma, care viza, în primul rând câştigarea preoţimii române. Acesteia i s-au oferit avantaje considerabile: egalitatea cu preoţimea catolică, privilegiile şi veniturile pe care le au preoţii catolici, de natură să o scoată din starea de umilinţă şi să o plaseze în starea privilegiată, cu acces în zona care-i permitea să se încadreze în regimul constituţional al ţării.

S-a promis, în termeni clari că, românii care vor adera la Biserica Unită nu vor mai fi socotiţi toleraţi, urmând să fie promovaţi în orice funcţie, ca şi membrii celorlalte naţiuni şi religii recepte. Biserica Unită este denumită şi Greco-Catolică, fiind expresia unirii ortodoxismului cu catolicismul.

La 7 octombrie 1698 s-au întrunit la Alba Iulia 38 de protopopi ortodocşi, sub conducerea mitropolitului Atanasie Anghel, care au hotărât să se unească cu Biserica de la Roma, cu condiţia să se bucure şi ei de toate privilegiile de care se bucură preoţii catolici.

Diploma Leopoldină din 16 februarie 1699, legalizează „unirea", ridicând preoţimea „unită" la nivelul de privilegii al celei catolice.

„Unirea" nu s-a realizat în fapt, datorită reacţiilor vehemente venite din partea mitropolitului Ţării Româneşti, patriarhului Ierusalimului şi al Constantinopolului şi populaţiei din părţile Braşovului, Sibiului, Hunedoarei şi Făgăraşului.

În această situaţie, Atanasie Anghel este chemat la Viena şi hirotonist ca episcop al „naţiunii române".

La 19 martie 1701, împăratul Austriei – Leopold I – a emis Diploma Leopoldină, prin care sunt stabilite drepturile şi privilegiile preoţilor „uniţi", precum şi ale mirenilor trecuţi de partea acestora, pe care îi consideră ca făcând parte din naţiunile constituţionale.

Cel care cere cu insistenţă respectarea promisiunilor este episcopul român Inochentie Micu, care a elaborat un vast program politic în cadrul căruia unirea era considerată nu numai un mijloc de emancipare socială şi culturală a românilor, ci şi unul de ridicare politică.

Prin cele 24 de petiţii pe care le-a trimis la Viena, episcopul unit a formulat limpede şi răspicat drepturile românilor din Transilvania de a fi consideraţi egali în drepturi şi obligaţii cu celelalte „naţiuni" constituţionale.

Nobilimea maghiară reuşeşte să se descotorosească de un asemenea adversar incomod: Inochentie Micu este chemat spre a fi judecat la Viena, de unde este trimis în exil la Roma, unde moare la vârsta de 76 ani (1768).

IV. Organizarea militară

Aşa cum am arătat, Diploma Leopoldină (1691) stabilea existenţa unei armate imperiale şi a unei armate locale (condusă de un comandant local). După anul 1712 întreaga armată (imperială şi locală) se afla sub comanda unică centrală a generalului imperial, care se subordona direct Consiliului de Război al Curţii Imperiale de la Viena.

În toamna anului 1761, generalul Bucow prezintă Curţii imperiale un proiect de lege în care se prevede înfiinţarea de-a lungul frontierei Transilvaniei din Bucovina, până în Banat, a trei regimente secuieşti de infanterie şi unul de cavalerie, precum şi a două regimente româneşti de infanterie şi unul de cavalerie, toate urmând să numere 17.000 de soldaţi.

Proiectul a fost acceptat de Maria Tereza, care a emis în anul 1762, Decretul pentru înfiinţarea „miliţiei naţionale grăniceşti", însărcinându-l chiar pe generalul Bucow cu executarea decretului.

Regimentele româneşti trebuiau formate numai din români liberi, trecuţi la biserica unită, domiciliaţi în zona de graniţă, la nevoie urmând să fie recrutaţi şi din alte zone ale Transilvaniei, prin răscumpărarea acestora de la stăpânii lor, dacă erau iobagi. Aceasta a fost baza pe care s-au constituit regimentele de la Orlat (lângă Sibiu) şi Năsăud, precum şi batalionul românesc din Banat.

Constituirea regimentelor româneşti de graniţă a constituit un pas important spre afirmarea fiinţei naţionale a românilor transilvăneni. Astfel, acestea lărgeau sfera ţăranilor liberi, creând posibilitatea emancipării lor de sub stăpânirea nobililor.

Înfiinţarea regimentelor româneşti de graniţă a determinat şi crearea unui regim juridic specific pentru toţi cei aflaţi în slujba grănicerească.

Regulamentul de organizare şi funcţionare a regimentelor de graniţă cuprindea drepturile şi obligaţiile grănicerilor, precum şi norme juridice privitoare la organizarea militară, viaţa economică, juridică şi religioasă. Ulterior, au fost elaborate alte acte normative care reglementau regimul juridic al bunurilor grănicerilor, raporturile de familie, succesiunile, modul de organizare a administraţiei forestiere, miniere, organizarea sanitară şi şcolară.

În vara anului 1784, au fost suspendate înscrierile ţăranilor pentru regimentele grănicereşti. Ţăranii speraseră să iasă din condiţia de iobagi, sătui de prigoana la care erau supuşi.

Nemulţumirile acumulate, în timp, s-au transformat repede într-o răscoală de mari proporţii, ţărănimea fiind condusă de Horea, Cloşca şi Crişan. Sub comanda lor, ţăranii au atacat reşedinţele nobiliare, au jefuit şi incendiat proprietăţi, încercând, fără succes, să cucerească oraşul Deva. Programul răscoalei, extrem de radical, viza lichidarea structurilor feudale: „nobilii să-şi părăsească moşiile, să plătească dările ca şi poporul de rând, iar pământurile să se împartă poporului".

Amploarea şi violenţa răscoalei l-au determinat pe Iosif al II-lea să ordone armatei reprimarea răscoalei. Totodată, hotărăşte colonizarea câtorva sate de moţi în Alba, acordă libertatea păşunatului şi scutirea de unele dări. Dispune apoi desfiinţarea legării de glie a iobagilor, recunoaşte dreptul acestora de a se căsători după voie, de a învăţa carte şi meserii, de a dispune de bunurile lor.

După reprimarea răscoalei lui Horea, intelectualitatea română din Transilvania, formată, mai ales, din „uniţi", care avuseseră posibilitatea să frecventeze instituţii de învăţământ superior la Viena şi Roma, reia lupta episcopului Inochentie Micu pentru egalitatea în drepturi a românilor transilvăneni cu maghiarii, saşii şi secuii.

Reprezentanţii cei mai de seamă ai elitei intelectuale, cunoscută sub numele de Şcoala Ardeleană (Samuil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior, Ion Budai Deleanu etc) au redactat un memoriu, înaintat împăratului de la Viena, în luna martie 1791-Supplex Libellus Valachorum.

Prin acest memoriu se cerea deplina egalitate în drepturi a românilor cu „naţiunile" recunoscute, reprezentarea lor proporţională în dietă şi în aparatul de stat.

Memoriul a fost respins de Dieta Transilvaniei, dar întocmirea lui a fost expresia progrsului remarcabil înregistrat în închegarea ideologiei naţionale a românilor.

Conţinutul şi semnificaţia juridică a „Supplex Libellus Valachorum"

Documentul, cu titlul de mai sus, tradus în limba română ca „Jalba Românilor" a fost înaintat împăratului Leopold în anul 1791 de către reprezentanţii întregii naţiuni române din Transilvania, „îndreptăţiţi să participe la viaţa publică a ţării, în nume propriu şi proporţional cu numărul şi meritele lor istorice, alături de unguri, saşi şi secui".

La recensământul din anul 1878, din 1.700.000 de locuitori, cât număra populaţia Principatului Transilvania, românii erau peste un milion, întrecând în număr pe toate celelalte naţiuni luate împreună.

Programul politic al naţiunii române cuprindea următoarele obiective fundamentale:

– desfiinţarea publică a statului românilor de „stare tolerată, admisă şi nesocotită între Stări" şi punerea naţiunii române în stare de egalitate cu celelalte naţiuni;

– clerul, atât cel care s-a unit, cât şi cel care nu s-a unit, nobilimea şi plebea, atât cea orăşenească, cât şi cea rurală, să fie socotite, şi în cazul românilor, ca părtaşe la aceleaşi beneficii de care se bucură celelalte naţiuni;

– în dietă, în comitate, în scaune, districte şi oraşe naţiunea română să fie reprezentată proporţional cu numărul ei, şi tot la fel să se procedeze la numirile noi şi înaintările în slujbe fie la oficiile aulice, fie la cele provinciale;

– unităţile administrative cu majoritate românească să aibă şi numire românească.

Remarcabil este finalul acestui program politic în care se consemnează faptul că „aceste revendicări se întemeiază, în esenţă, pe echitatea naturală, pe principiile societăţii civile şi pe pactele convenite".

Programul politic poartă pecetea enciclopedismului iluminist al veacului în care au trăit bărbaţii eruditi în teologie, dar şi în filozofia şi teoria dreptului natural, în dreptul constituţional şi administrativ.

Trebuie subliniat faptul că redactarea acestui program politic s-a realizat imediat după moartea împăratului Iosif al II-lea (februarie 1790), când reprezentanţii naţiunilor recunoscute (unguri, saşi, secui) au declanşat un val de revendicări, incriminând absolutismul reformist imperial.

Supplex Libellux Valachorum a fost expediat noului împărat la 28 martie 1791 care, după ce a solicitat un referat asupra acestuia din partea cancelarului

aulic al Transilvaniei (evident negativ) l-a trimis Dietei Transilvaniei la 18 mai 1791. Referatul care însoţea programul politic preciza faptul că „cererile formulate de români nu au nici un temei, sunt nejustificate, ba chiar primejdioase. Români să fie tratați în continuare prevederilor legii din 1844 conform căreia ei se socotesc parte a naţiunii pe teritoriul căreia locuiesc şi trebuie să se supună jurisdicţiilor respective".

Programul politic al românilor a fost respins de Dieta Transilvaniei, alcătuită din 90 la sută din unguri şi secui şi 10 la sută saşi. Un singur român era membru al Dietei, episcopul Ioan Bob, dar nu ca reprezentant al naţiunii sale, ci ca regalist.

Menţionăm faptul că Supplex Libellux Valachorum a fost redactat sub puternica influenţă a Revoluţie franceze (1789), a ideologiei acesteia şi a Declaraţiei drepturilor omului şi cetăţeanului.

V. Organizarea financiară

În această perioadă sistemul fiscal rămâne organizat, în linii mari, potrivit reglementărilor anterioare, la care se adaugă elemente de noutate impuse de situaţia specifică în care se află Principatul Transilvaniei, în secolul al XVIII-lea.

Astfel, veniturile visteriei erau în responsabilitatea Tezaurariatului (Banca Principatului) condus de un tezaurar, ajutat de patru inspectori: un inspector pentru minele de aur şi de sare, unul pentru conducerea vămilor, altul responsabil cu dijmele fiscale, iar ultimul al domeniilor fiscale.

Tezaurariatul a avut, în cea mai mare parte a timpului, sediul la Sibiu.

Sunt adăugate vechilor obligaţii fiscale încă două: tributum militarae (darea militară) şi obligaţia de întreţinere şi încartiruire, care erau suportate de stările sociale cele mai defavorizate. Se produce fenomenul de fugă a iobagilor, de migrare a lor peste Carpaţi, de scădere simţitoare a bazei de impozitare, lucru care determină pe Maria Tereza şi Iosif al II-lea să fixeze sarcini de impunere fiscală şi pentru nobilime. Originea acestei măsuri se regăseşte în concepţia absolutismului luminat, care stipula faptul că, baza impozitării trebuie să fie pământul, indiferent cine îl stăpâneşte. S-a înfăptuit, astfel, o repartiţie mai echitabilă a dărilor către stat.

VI. Instituţiile juridice

1. Consideraţii generale

Dreptul care se aplică, în această perioadă, în Transilvania, este rezultanta a două ordini juridice: pe de o parte sunt obiceiurile juridice create şi aplicate de populaţia românească majoritară, iar, pe de altă parte, normele de drept cuprinse în legislaţia scrisă elaborată de Dieta Transilvaniei şi Curtea de la Viena.

Economia Transilvaniei cunoaşte o dezvoltare mai rapidă decât celelalte ţări române, materializată în creşterea producţiei de bunuri materiale, diversificarea industriei şi amplificarea comerţului, care fac ca relaţiile de producţie, de tip capitalist, să se afirme într-un mediu prielnic, în contradicţie cu relaţiile feudale.

Noile reglementări juridice, de tip burghez, care au început să apară, au coexistat o perioadă de timp, împreună cu vechile norme juridice, conferind dreptului un caracter eterogen.

Reformele introduse de împărăteasa Maria Tereza şi apoi de Iosif al II-lea veneau în contradicţie cu vechile reglementări ale dreptului feudal. Aşa de exemplu, Patenta imperială dată de Iosif al II-lea, în 1785, privind desfiinţarea iobăgiei, venea în conflict cu dispoziţiunile Codului Werboczi, care consfinţea starea de dependenţă personală, a iobagilor faţă de stăpânii lor.

De asemenea, legislaţia elaborată şi aplicată în cadrul zonei ce cuprindea graniţa militară, care avea un caracter derogatoriu de la dreptul comun, a determinat, ca această legislaţie în întregul ei să constituie un corp aparte, care poate fi considerat un drept grăniceresc public şi privat, cu caracter special.

În analiza instituţiilor juridice specifice acestei perioade trebuie să avem în vedere reformele înfăptuite sub impulsul absolutismului luminat, specific Europei acestui secol. Este vorba de activitatea de codificare a dreptului civil şi dreptului penal, materializată în elaborarea codului civil terezian (Codex Theresianus) şi a codului penal (Constitutio Criminalis Theresiana), prin care au fost proclamate principiile dreptului modern: separarea justiţiei de administraţie şi punerea ei sub controlul statului; acordarea dreptului iobagilor de a face apel împotriva hotărârilor judecătoreşti ale stăpânilor lor, la organele superioare până la Curtea Imperială; reforma învăţământului şi a administraţiei locale etc.

Continuator al reformelor introduse de Maria Tereza (1740-1780), fiul acesteia, împăratul Iosif al II-lea (1780-1790), consfinţeşte prin mai multe patente imperiale următoarele:

- numirea în funcţii administrative şi judecătoreşti să se facă numai pe considerente de capacitate şi merite personale;
- întreaga clasă socială a nobilimii va fi obligată să plătească impozite statului;
- desfiinţarea, în fapt, a dependenţei personale a iobagilor faţă de stăpânii de pământuri şi reglementarea raporturilor dintre servitori şi stăpânii lor;
- stabilitatea ţiganilor supuşi stăpânilor feudali şi obligarea lor la practicarea unor meserii, devenind, astfel, utili statului.

Marea nobilime, considerată drept suportul cel mai important al absolutismului monarhic, s-a opus acestor reforme, astfel că, cele mai multe din dispoziţiile cuprinse în patentele imperiale nu au fost aplicate în practică.

2. Statutul juridic al persoanelor

Diploma Leopoldină din 4 decembrie 1691, considerată o adevărată constituţie pentru Transilvania timp de 150 de ani, defineşte în primul rând statutul nobilimii căreia i se recunoaşte şi îi sunt asigurate toate privilegiile, beneficiile şi daniile existente la acea dată. Clasa nobilimii cuprindea, în majoritatea covârşitoare, maghiari, saşi şi secui.

În rândul populaţiei româneşti se înregistrează sporirea numărului de mici nobili, posesori de pământ sau numai cu titluri nobiliare, obţinute prin şcoală sau ca urmare a funcţiilor îndeplinite, fiind evidentă formarea unei păturii de intelectuali români care au studiat la universităţi prestigioase din Roma, Viena, Praga şi Budapesta. Această clasă socială îşi defineşte propria identitate în cadrul naţiunii române, fiind preocupată de elaborarea unor programe de acţiune pentru recunoaşterea drepturilor şi libertăţilor românilor.

Categoria socială a clerului avea un statut special, determinat de coexistanţa în Transilvania a cinci religii: patru religii recunoscute (catolică, unită, protestantă şi calvină) şi una (religia ortodoxă) tolerată. Clerul, aparţinând religiilor recepte şi-a păstrat privilegiile, cel catolic fiind stimulat şi sprijinit pentru a-şi consolida poziţiile.

Clasele sociale de mijloc, sunt reprezentate de industriaşi, negustori, meseriaşi, ofiţeri, funcţionari administrativi şi intelectuali, din care făceau parte şi români, ca urmare a reformelor realizate de monarhia habsburgică.

Clasa socială cea mai numeroasă o reprezenta ţărănimea, care din punct de vedere numeric şi al regimului juridic a cunoscut semnificative transformări.

Înfiinţarea regimentelor militare de graniţă şi desfiinţarea stării de dependenţă personală a ţăranilor faţă de stăpânii de moşii, au condus la creşterea numărului ţăranilor liberi dar lipsiţi de pământ, care au fost puşi în situaţia de a accepta servituţile şi prtestaţiile impuse de către nobili în schimbul pământului pe care îl foloseau.

Un statut juridic special au avut ţăranii liberi aşezaţi în zonele de graniţă, care au fost militarizaţi şi încadraţi în districtele grănicereşti. De acelaşi statut au beneficiat şi familiile acestora. Aceştia aveau pământ în folosinţă, în suprafeţele diferite de la o localitate la alta; aveau drept de folosinţă asupra bunurilor obşteşti comunale (păduri, păşuni, ape).

Drepturile şi obligaţiile grănicerilor au fost stabilite, iniţial, prin Regulamentul grăniceresc şi completate prin legi speciale. Obligaţiile lor se refereau la:

- apărarea graniţelor în timp de pace şi de război;
- paza permanentă a garnizoanelor şi supravegherea punctelor de trecere a frontierelor;

- menţinerea ordinii şi siguranţei publice prin desfăşurarea de activităţi specifice de prevenire şi prindere a infractorilor, de împiedicare a importului şi exportului clandestin de mărfuri şi produse de orice fel;
- prevenirea şi descoperirea cazurilor de trecer4e frauduloasă a frontierei;
- participarea la acţiuni militare în afara ţării.

3. Regimul juridic al familiei cunoaşte unele modificări faţă de reglementările anterioare, determinate de aplicarea reformelor amintite. Astfel, ţăranii care nu mai erau dependenţi de stăpânii de pământ se puteau căsători fără consimţământul nobilului stăpân.

Prin înfiinţarea regimentelor de graniţă instituţia familiei capătă o reglementare specială, atât din punct de vedere al organizării acesteia, cât şi a raporturilor dintre membrii ei.

De exemplu, în satele care se aflau pe teritoriul de responsabilitate al regimentelor de graniţă, căsătoria se încheia în faţa forurilor ecleziastice, fiind condiţionată de autorizaţia eliberată de autorităţile competente pentru faptul că, încheierea căsătoriei avea efecte asupra dreptului de folosinţă a pământului acordat grănicerilor.

Dacă soţia se muta la casa soţului şi trecea pe pământul acestuia, aprobarea de căsătorie era eliberată de comandantul regimentului. În acest caz, soţia dobândea numele soţului şi domiciliul acestuia, fiind scoasă din evidenţa locului de unde vine, astfel că, nu mai avea drept de moştenire asupra părţii de pământ ce i se cuvenea, dar câştiga dreptul de moştenire asupra noii suprafeţe de pământ a soţului.

Dacă soţul trecea pe pământul viitoarei soţii, aprobarea pentru încheierea căsătoriei trebuia obţinută de la forurile militare superioare regimentului. Dacă pe pământul soţiei nu se mai afla persoane de sex masculin, bărbatul primea domiciliul respectiv, dar îşi păstra numele; el nu mai avea nici un drept asupra pământului deţinut iniţial, având drept de posesie pe pământul noii sale familii.

Cu privire la raporturile de familie, soţul deţinea rolul principal, soţia având statutul de subordonat. Copiii minori se aflau sub puterea părintească, exercitată de pater familias, iar în absenţa acestuia de către mamă. În lipsa părinţilor se instituia tutela asupra copiilor minori, tutorele având obligaţia de a îngriji minorii şi a gestiona bunurile acestora. Adopţia se aproba de comandantul superior regimentului de graniceri.

4. Regimul juridic al proprietăţii

Sistemul de stăpânire a bunurilor imobiliare a continuat să funcţioneze potrivit normelor şi reglementărilor vechi, deoarece reformele înfăptuite de Curtea Imperială de la Viena, nu au afectat regimul juridic al proprietăţii.

Singurul element de noutate în materia regimului juridic al proprietăţii l-a constituit punerea în aplicare a Regulamentului grăniceresc, care a introdus dispoziţii noi cu privire la regimul bunurilor aflate în stăpânirea ţăranilor, deoarece aceste bunuri se aflau în relaţie de interdependenţă cu obligaţiile militare ale personalului grăniceresc.

Aproape toate terenurile cultivabile aparţineau grănicerilor sub formă de sesie familială (lot familial) asupra cărora aceştia exercitau dreptul de folosinţă şi de succesiune a primului născut de sex masculin.

Suntem în faţa unei jurisdicţii speciale de vreme ce transmiterea sesiei unei fiice de grănicer asupra soţului acesteia însemna, obligatoriu, dobândirea de către soţ a statutului de grănicer, cu toate îndatoririle ce decurgeau din aceasta.

Reglementările privitoare la dreptul de proprietate şi de folosinţă asupra pământurilor grănicereşti se bazau pe principiul potrivit căruia Împăratul Austriei avea, asupra teritoriului graniţelor o proprietate supremă – dominium eminens – iar grănicerii dominium utile, adică acela de folosinţă, întemeiat pe obligaţia îndeplinirii serviciului grăniceresc.

5. Regimul juridic al succesiunii

Singurul element care a produs modificări în regimul juridic al succesiunii l-a reprezentat desfiinţarea stării de dependenţă personală a ţăranilor faţă de nobili. Ca urmare, se recunoaşte dreptul iobagilor de a dispune de bunurile lor, prin acte între vii sau prin testament.

În plan special, reglementările privitoare la regimul juridic al terenurilor grănicereşti, au produs unele schimbări în instituţia succesiunilor.

Astfel, la moartea titularului sesiei (lotului de pământ) aceasta revenea la cei mai apropiaţi moştenitori de sex masculin, cu oboligaţia acestora de a îndeplini serviciul grăniceresc. Fiul major cel mai mare în vârstă devenea titularul sesiei, fiind în acelaşi timp pater familias. În lipsa descendenţilor direcţi, de sex masculin, orice bărbat exista în familie, devenea titularul sesiei, cu obligaţia prestării serviciului grăniceresc.

6. Regimul juridic al obligaţiilor şi contractelor

Intensificarea schimbului de mărfuri şi amplificarea activităţilor de producţie, asociate unui dinamism evident al economiei Transilvaniei, au determinat apariţia unor reglementări noi privitoare la regimul persoanelor juridice, dispoziţii referitoare la instituţia falimentului, norme privind relaţiile de comerţ interior şi exterior, definirea bancrutei frauduloase etc.

Adoptarea şi aplicarea Codului civil austriac de la 1811 au însemnat punerea în executare a unor norme juridice noi în domeniul contractelor de vânzare-cumpărare, arendare, închiriere, depozit, etc.

7. **Dreptul penal** şi instituţiile sale fundamentale sunt reglementate de: Constitutio Criminalis Theresiana (codul penal – 1776) şi Codul Penal Austriac de la 1803, care conţin dispoziţii moderne în materie penală: clasificarea infracţiunilor, felul pedepselor, egalitatea în faţa legii, infracţiuni specifice zonei de graniţă.

Regimul pedepselor nu cunoaşte modificări importante: pedeapsa cu moartea se aplică în cazul infracţiunilor de trădare şi omor; pedepsele corporale se aplică infracţiunilor cu un pericol mai redus: furturile, vătămările corporale, tâlhăriile etc.

Pedeapsa complementară cea mai des aplicată era cea a confiscării: în cazul infracţiunilor silvice şi vamale, se dispunea confiscarea bunurilor care au făcut obiectul infracţiunilor.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL X

Organizarea de stat şi dreptul în teritoriile româneşti aflate sub stăpânirea Imperiului Habsburgic (Oltenia, Bucovina, Banatul)

I. OLTENIA sub dominaţia habsburgică (1718-1739)

Prin pacea de la Passarovitz (1718) Oltenia a trecut sub administraţia Imperiului Habsburgic. Domnul Ţării Româneşti, Nicolae Mavrocordat, împreună cu paşa de la Nicopole şi reprezentantul Austriei, au „aşezat hotarele Oltului ca să nu fie nici o gâlceavă". Timp de 21 de ani domnii Ţării Româneşti au fost lipsiţi de administrarea celor cinci judeţe din partea dreaptă a Oltului.

În împrejurările economice, sociale şi politice specifice începutului de veac XVIII, domnii au înţeles că pentru a consolida puterea statului şi pentru a putea stăpâni în bune condiţii ţara era necesară introducerea unui nou sistem de guvernare. Începutul acestei ample activităţi de reînnoire a tuturor sferelor sociale, a fost declanşat de austrieci în timpul administrării Olteniei. Aici, printr-o serie de schimbări în organizarea fiscală, administrativă şi judecătorească, având la bază uniformizarea regimului de obligaţii, s-a realizat modernizarea treptată a sistemului administrativ.

Intrată sub administrarea Imperiului Habsburgic, Oltenia oferea acestuia o realitate caracteristică, de altfel, întregului spaţiu românesc: o populaţie pe fugă din cauza deselor invazii străine şi a exploatării sociale, precum şi o concurenţă între stăpânii de moşii pentru acapararea braţelor de muncă şi pentru dobândirea unor dregători în stat. Cum însă austriecii, la fel ca şi turcii, nu voiau decât să obţină profituri cât mai mari din administrarea Olteniei, cu rigurozitatea ce-i caracterizează, au trecut la înfăptuirea acestui deziderat.

Socotită a fi provincie de graniţă, Oltenia a fost aşezată sub deplina autoritate a împăratului, care îşi exercita puterea prin intermediul unei instituţii speciale alcătuită din reprezentanţi ai Camerei Aulice şi Consiliului de Război al imperiului.

La 22 februarie 1719, conducerea imperiului a lăsat administraţia locală în sarcina a patru boieri autohtoni, prezidaţi de banul Gheorghe Cantacuzino, cu sediul în casele Băniei din Craiova. Acuzându-l de slăbiciune faţă de concetăţenii săi, în anul 1726, austriecii l-au înlocuit pe Cantacuzino din funcţia de ban cu un guvernator militar austriac, contele de Trautshon, care nu a mai păstrat în conducerea Administraţiei decât doi români.

Consemnăm desfiinţarea băniei şi înfiinţarea Administraţiei, care cumula atribuţii şi competenţe administrative, fiscale şi judecătoreşti; ea era

supravegheată de un Director Suprem al Olteniei cu sediul la Sibiu, unde se afla conducerea militară austriacă pentru Transilvania şi Oltenia.

În fruntea fiecăruia din cele cinci judeţe ale Olteniei se afla câte un *vornic,* ales din rândul micii boierimi, care exercita, la nivelul judeţului, atribuţiile Administraţiei.

Din 1732, austriecii au dublat conducerea judeţelor, adăugând vornicilor români câte un funcţionar superior austriac. În subordinea vornicului se aflau patru *ispravnici,* câte unul pentru fiecare din cele patru plăşi în care se subîmpărţea judeţul.

Satele erau conduse de pârcălabi sau vătafi care, în ultimii ani ai stăpânirii austriece, erau numiţi direct de Administraţie.

Pentru îndeplinirea atribuţiilor, Administraţia avea la dispoziţie 50 de călăraşi conduşi de un vătaf, vornicii câte 5 călăraşi şi 4 vătăşei, iar ispravnicii câte 3 vătăşei.

Paza hotarelor provinciei era asigurată, ca şi în trecut, de plăieşi sau gornici în regiunile de munte şi de scăunaşi în zona de şes a Dunării şi a Oltului.

Oraşele Olteniei se aflau sub autoritatea directă a Administraţiei care numea la conducere pe juzi sau judeţi, ajutaţi de câte 4 pârgari, evoluţia preţurilor, securitatea împotriva incendiilor şi răufăcătorilor şi încasarea obligaţiilor fiscale.

Una din măsurile moderne aplicate de regimul austriac a fost fixarea cuantumului de contribuţie fiscală pe familii în cadrul câtorva mari categorii fiscale.

A fost instituită salarizarea întregului personal administrativ al Olteniei.

Reformele introduse de austrieci s-au dezvoltat încet în contact cu realităţile locale, întreaga activitate desfăşurându-se în cadre rigide fixate prin decrete şi instrucţiuni date de comandant austriac. Treptat, s-a imprimat o nouă concepţie asupra funcţiei, atribuţiilor şi îndatoririlor dregătorilor, apărând primele trăsături ale statului modern. Reformele înfăptuite de austrieci în Oltenia au contribuit la centralizarea puterii statului şi la îndepărtarea boierilor din poziţiile dominante pe care le deţineau în aparatul de stat.

O imagine amănunţită asupra Olteniei, la începutul veacului al XVIII-lea, este oferită de harta căpitanului Schwantz din 1723, însoţită de un raport scris în 22 de capitole, în care sunt prezentate locurile, bogăţiile şi locuitorii Olteniei. Raportul cuprinde şi un indice alfabetic al localităţilor aflate pe hartă cu menţiunea provinciei din care face parte. Din cele 1365 de localităţi cuprinse în indice, 878 se află în Oltenia, 228 în Ardeal, 72 în Muntenia, 70 în Banat, 80 în Serbia şi 37 în Bulgaria.

Judeţele Olteniei erau:

1) **Mehedinţi**, aflat la hotarul vestic, era cel mai întins judeţ al Olteniei împărţit în patru plase, cu 123 de sate şi 4591 de familii contribuabile (în 1735 existau 635 de asemenea familii);

2) **Gorj**, era al treilea judeţ ca mărime, cu 6794 de familii de contribuabili, din 195 de localităţi (anul 1735);

3) **Dolj**, era judeţul cu capitala la Craiova, cu 135 sate şi 7326 familii de contribuabili;

4) **Vâlcea** avea 196 localităţi, 2 oraşe (Râmnic şi Ocnele Mari), 12 mănăstiri, cu 7123 de familii.

5) **Romanaţi** era cel mai mic judeţ al Olteniei, cu 6750 de familii.

Deşi făcea parte din judeţele Munteniei, Judeţul Argeş se întindea, în partea sa de nord-vest, şi în dreapta râului Olt, cuprinzând în hotarele sale întregul bazin al râului Lotru. Aflat sub administraţia austriacă, bazinul Lotrului a fost inclus în ţinutul Loviştea, care avea la 1722 un număr de 22 sate, situate pe ambele maluri ale Oltului.

În acest context, amintim faptul că Ţara Românească avea la sfârşitul secolului al XVIII-lea aproximativ 2800 de sate, 22 de târguri şi oraşe, cu o populaţie de peste 590.000 de locutori (Bucureştiul avea 31.000 de locuitori).

II. BUCOVINA sub stăpânirea habsburgică (1775-1918)

Până în anul 1775 teritoriul Bucovinei făcea parte din principatul Moldovei, constituit din ţinutul Cernăuţilor şi cea mai mare parte din ţinutul Sucevei. Aceste două ţinuturi au fost ocupate de austrieci, au fost unite într-o provincie numită Bucovina şi încorporată monarhiei habsburgice.

Între 1775-1786 Bucovina a fost condusă de Administraţia militară austriacă; între 1786-1849 ea a fost înglobată în provincia Galiţia, care făcea parte tot din Imperiul Habsburgic; între 1849-1918 Bucovina are statut de provincie autonomă, inclusă în Imperiul Habsburgic. Aşadar, timp de 143 de ani Bucovina a aparţinut Imperiului Habsburgic.

Prin actul de împărţire a Poloniei între cele trei mari puteri – Rusia, Austria şi Prusia – la 5 august 1772, Austria ia în stăpânire Pocuţia, Lodomeria şi Galiţia, toate având o suprafaţă de 81.900 Km^2.

Între anii 1774-1776 regimentele austriece din Galiţia şi regimentul grănicerilor români de la Năsăud, au ocupat 119 sate din ţinutul Cernăuţi, 142 sate din ţinutul Sucevei şi 9 sate din raiana Hotinului. După terminarea operaţiunilor, de ocupaţie, autorităţile austriece au început trativele cu Poarta Otomană pentru cesiunea formală a teritoriului ocupat din Moldova. Atât Turcia, cât şi Rusia au fost de acord cu pretenţiile Austriei.

La 2 iulie 1776 Austria a intrat în posesia a 278 localităţi cu o suprafaţă de 10.441 Km^2 şi cu o populaţie de peste 70.000 locuitori.

În proclamaţia făcută către locuitorii Bucovinei, generalul austriac Gabriel Spleny menţiona faptul că: „de acum înainte, orice poruncă de la Poarta Otomană ori de la Divanul din Iaşi nimeni să nu cuteze a asculta, ci toate poruncile vor veni

de la măria sa generalul baron Spleny. Această bucată de loc a Moldovei este în stăpânirea împărăţiilor sale împărăteasa, crăiasa apostolicească Maria Tereza şi împărăţia sa Iosif Secundul".

Austriecii şi-au exercitat din plin drepturile lor de stăpâni, introducând prin reforme concepţiile lor politice şi administrative.

În ziua de 1 octombrie 1777 populaţia Moldovei austriece (aşa apare în primele acte oficiale austriece Ţara de sus a Moldovei) a fost chemată să depună jurământul de credinţă faţă de noua stăpânire habsburgică. În acest sens, comisii speciale compuse din clerici şi boieri moldoveni, conduse de comisari imperiali, primeau jurământul de credinţă în capitalele celor două ţinuturi: Cernăuţi şi Suceava. S-a dat citire manifestului Mariei Tereza către noii săi supuşi, cărora le făgăduia „scutul ei, precum şi respectarea legii şi obiceiurilor ţării".

În timpul sărbătoririi acestui eveniment, la Iaşi, capitala Moldovei, domnitorul Grigore Ghica-Vodă, a fost ucis de turci, pentru că nu accepta în nici un chip ciopârţirea teritoriului Moldovei.

Pe teritoriul Bucovinei se stabilesc numeroase familii de români, secui, lipoveni, slovaci, ruteni, la care se adaugă colonizarea cu populaţie germană a unor oraşe şi târguri.

Pentru exploatarea zăcămintelor de fier, argint, mangan şi sare au fost aduşi colonişti germani (aşa numiţii ţipteri) care s-au stabilit la Gura Putnei, Vama, Fundul Moldovei, Iacobeni şi Pojorâta.

Numărul evreilor, care în anul 1775 era de 2633 a sporit mult prin emigrări din Galiţia şi Podolia. Generalul Enzenberg, administratorul imperial al Bucovinei comunica la Viena despre avantaje de care se bucurau evreii şi de capacitatea lor de a se integra în viaţa socială şi economică a Bucovinei.

Bucovina cuprindea două ţinuturi: ţinutul Cernăuţi cu ocolul Câmpulung Rusesc; ţinutul Suceava cu ocolul Câmpulung Moldovenesc. Cele două ţinuturi erau conduse de câte un pârcălab. În fruntea oraşelor Cernăuţi, Suceava şi Siret erau şoltuzii şi pârgarii, care aveau atribuţii edilitare şi judecătoreşti în cauze minore. Ispravnicul ţinutului era împuternicit cu judecarea cauzelor potrivit procedurilor cuprinse în pravilele moldoveneşti.

Satele erau conduse de un vornic, asistat de 1-3 vatmani, care aveau şi atribuţii de judecare a pricinilor mici existente între locuitori.

Starostele ţinutului era căpetenia trupelor militare şi de poliţie, compuse din 80 de portărei, 30 de umblători şi 10 arnăuţi călări sub comanda unui ceauş.

Graniţa dinspre Polonia era păzită de o formaţie militară condusă de un căpitan, ajutat de patru subcăpitani, care comandau 100 de călăraşi.

În anul 1786, Bucovina este încorporată provinciei galiţia, conducerea ei fiind asigurată de un căpitan aflat sub ordinele guberniului galiţian din Liov. În subordinea căpitanului, care avea sediul la Cernăuţi, se aflau doi directori ai districtelor Cernăuţi şi Suceava. Cele două districte erau împărţite în ocoale.

Justiţia pentru populaţia de rând se realiza de căpitanul cercului (era noua denumire a provinciei Bucovina) şi directorii districtelor. Boierii se judecau în faţa instanţei de la Liov, numită forum nobilium.

Limba oficială era limba germană. Toate ordonanţele şi legile austriece trebuiau traduse în limba română, a populaţiei autohtone majoritare, motiv pentru care, pe lângă guberniul din Liov s-a înfiinţat un post de translator pentru limba română.

Acest post a fost ocupat de Ioan Budai Deleanu, care a tradus în limba română Codul penal austriac, apărut: sub titlul „Cartea de pravilă ce cuprinde legile asupra faptelor rele şi călcătoare de poliţie şi asupra grelelor călcări şi politicesti rânduieli de poliţie". În anul 1812 el a publicat în trei volume „Cartea legilor şi pravilelor pârgăreşti pentru toate ţările moştenitoare nemţeşti ale Monarhiei Austriaceşti".

În toamna anului 1790, după moartea împăratului Iosif al II-lea, nou suveran Leopold al II-lea (1790-1792) a elaborat Patenta imperială prin care Bucovina este separată de Galiţia, hotărâre neaplicată în practică datorită morţii împăratului şi opoziţiei guberniului de la Liov.

Reformele înfăptuite în Bucovina

Prin Ordonanţa imperială din 22 martie 1787 se stabileşte că, toate pământurile care la data de 1 noiembrie se găsesc în posesiunea ţăranilor să devină *pământuri ţărăneşti sau rusticale,* scoase de sub puterea de decizie a boierilor, ale căror pământuri se numeau *dominicale.* Pământurile rusticale au trecut în proprietatea individuală a ţăranilor numai în 1835. Toţi proprietarii de pământ erau obligaţii la plata impozitului funciar către stat;

- Regulamentul din 1786 prevedea obligativitatea învăţământului primar, înfiinţarea de şcoli pe lângă fiecare parohie ortodoxă şi întreţinerea lor din fondurile bisericeşti. Această măsură viza în realitate catolicizarea învăţământului, căci cele mai multe şcoli s-au organizat pe lângă bisericile catolice;
- Regulamentul administraţiei bisericeşti, stabilea numirea episcopului de către împăratul de la Viena, în calitatea acestuia de suprem patron al biserici ortodoxe din Bucovina. Pe lângă fiecare oficiu parohial s-a organizat, începând cu anul 1781, serviciul stării civile.

Una dintre deciziile cu efect deosebit a constituit-o secularizarea averilor mănăstireşti, cerută de noua stăpânire catolică de la Viena. La ocuparea Bucovinei de către trupele austriece existau 10 mănăstiri şi 13 schituri. Fiecare din aceste aşezăminte monahale, cu deosebire cele ce erau ctitorite de foştii domni ai Moldovei (Putna, Suceviţa, Voroneţ, Moldoviţa, etc.) aveau în stăpânire întinse suprafeţe de teren, păduri şi munţi, ce însemnau mai mult de jumătate din suprafaţa Bucovinei.

La 24 februarie 1784, generalul Enenberg a propus:

- toate moşiile episcopale şi mănăstireşti să fie trecute sub administrarea statului;
- din veniturile acestor moşii să se creeze un fond din care să se întreţină episcopul, consistoriul, clerul, bisericile, mănăstirile şi şcolile;
- numărul mănăstirilor să fie redus la trei: Putna, Suceviţa şi Dragomirna, cu câte 25 de călugări fiecare.

Revoluţia din 1848 în Bucovina

La 13 martie 1848 s-a declanşat mişcarea revoluţionară în Austria, la Viena fiind răsturnat guvernul lui Metternich iar împăratul Ferdinand obligat să organizeze alegeri libere pentru Adunarea Constituantă.

La Cernăuţi a fost convocată Marea Adunare Naţională pentru a hotărî asupra dorinţelor ţării, expuse într-un program ce cuprindea următoarele 12 puncte:

Separarea Bucovinei de Galiţia şi constituirea ei în ţară de coroană autonomă;

1) Conservarea naţionalităţii române şi crearea de şcoli naţionale;

2) Organizarea administraţiei ţării pe baza autonomiei provinciale;

3) Dezrobirea ţăranilor prin desfiinţarea clăcii şi a dijmei;

4) Întocmirea unui cadastru funciar şi înfiinţarea unui institut de credit;

5) Garantarea libertăţilor religioase şi proclamarea principiului egalităţii între toate confesiunile din Bucovina;

6) Descătuşarea comerţului prin revocarea măsurilor vexatorii de la graniţă şi disciplinarea poliţiei de frontieră;

7) Desfiinţarea controlului fiscal;

8) Desfacerea bisericii de Carlovăţ şi alegerea episcopului de către un congres bisericesc în care să fie reprezentaţi atât clerul cât şi mirenii;

9) Reducerea preţului sării;

10) Reglementarea tuturor chestiunilor de administraţie bisericească;

11) Reducerea controlului asupra administraţiei fondului bisericesc.

Pentru Adunarea Constituantă de la Viena, Bucovina a primit 8 mandate de deputaţi, in care 7 au fost dobândite de candidaţii reprezentanţi şi unul pentru reprezentantul burgheziei din Cernăuţi.

Prima lege votată de Constituantă a fost legea rurală, promulgată la 7 septembrie 1848, prin care s-a stabilit dezrobirea clăcaşilor (desfiinţarea dijmelor şi a clăcilor).

Prin Patenta imperială din 29 septembrie 1850 Bucovina a fost declarată ţară de coroană ereditară cu titlul de DUCAT, cu dreptul de a avea dietă (camera legislativă) proprie, o stemă proprie reprezentând un cap de zimbru cu o stea între

coarne, condusă de un guvernator-preşedinte. Din punct de vedere al administraţiei publice Bucovina era subordonată direct guvernului central de la Viena, chestiunile judecătoreşti rămânând sub Curtea de Apel din Liov.

Dieta (parlamentul) Bucovinei cuprindea 29 de deputaţi (10 mari proprietari, 7 târgoveţi, industriaşi şi negustori şi 12 reprezentanţi ai ţărănimii) la care se adăuga şi episcopul Bucovinei (membru de drept).

Alegătorii erau împărţiţi în patru categorii electorale:

- colegiul I al marilor proprietari ecleziastici şi mireni;
- colegiul II al Camerei de Industrie şi Comerţ;
- colegiul III al Camerelor urbane;
- colegiul IV al comunelor rurale.

La primele trei colegii, alegerea se făcea prin vot direct, iar la colegiul al patrulea alegerea se făcea prin vot indirect, prin electori. În colegiul I se alegeau 12 deputaţi (3 din partea bisericii, 6 din partea marilor proprietari români şi 4 din partea marilor proprietari armeano-poloni). Colegiul al doilea alegea 2 deputaţi (unul german şi altul evreu); în colegiul al treilea erau aleşi 3 deputaţi germani din oraşele Cernăuţi, Suceava şi Rădăuţi; în colegiul al patrulea se alegeau 12 deputaţi, din care 8 români şi 4 ruteni. Din aceşti 12 deputaţi doar 4 erau ţărani, restul de 8 erau: 3 boieri şi 5 funcţionari.

Aşadar, *puterea legislativă* era deţinută de Dietă, în care românii aveau majoritatea (16 deputaţi); durata unui mandat era de patru ani; la deschiderea Dietei era ales un Comitet ce trebuia confirmat de împărat; preşedintele acestui comitet se numea *căpitanul ţării.*

Puterea executivă era exercitată de *guvernatorul,* numit şi *preşedintele ţării,* în competenţa căruia intra administraţia şi perceperea impozitelor către stat, întreţinerea drumurilor naţionale şi împărăteşti, controlul serviciului poştal, organizarea asistenţei sanitare şi a învăţământului secundar şi superior.

Armata şi justiţia erau subordonate direct ministerelor de resort centrale de la Viena.

Limba oficială a Bucovinei era limba germană.

Cea mai importantă lege apărută în anul 1904 a fost *legea electorală,* potrivit căreia Bucovina a fost împărţită în 4 *curţi naţionale:* română, ucraineană, germană şi evreiască, repartizându-se fiecăruia un număr de mandate: 22 românilor, 17 ucrainenilor, 10 evreilor, 6 germanilor şi 4 polonezilor.

La 28 noiembrie 1918, după o perioadă extrem de dificilă datorată primului război mondial, Bucovina se uneşte cu România, situaţie consfinţită de Decretul-Lege din 31 decembrie 1918 semnat de regele Ferdinand („Bucovina, în cuprinsul graniţelor sale istorice, este şi rămâne de-a pururi unită cu Regatul României"). Cu aceeaşi dată a fost semnat Decretul-Lege pentru Administraţia Bucovinei, care prevedea că în Bucovina rămân în vigoare vechile legi şi ordonanţe; cele esenţiale vor fi modificate numai pe cale legislativă. Consiliul de Miniştri al României Mari

avea în competenţă doi miniştri fără portofoliu: unul delegat cu administrarea Bucovinei, la Cernăuţi, iar al doilea la Bucureşti.

Hotărârile Consiliului de Miniştri privitoare la Bucovina erau adoptate cu avizul ministrului delegat al Guvernului la Cernăuţi. Acesta putea schimba ordonanţele austriece în vigoare, având şi dreptul de a emite ordonanţe privitoare la administraţia Bucovinei în cadrul legilor existente.

Ministrul delegat conducea Serviciul Administrativ al Bucovinei, alcătuit din 9 secretariate de serviciu, conduse de câte un secretar-şef, care au hotărât: introducerea limbii române ca limbă oficială în administraţie, justiţie şi în şcoală; reorganizarea Jandarmeriei după sistemul românesc; numirea la conducerea celor 11 judeţe a unor prefecţi români; conducerea judecătoriilor, tribunalelor şi parchetelor a fost încredinţată românilor; înfiinţarea Curţii de Apel la Cernăuţi.

După votarea Constituţiei României Mari (1923), Bucovina s-a integrat în viaţa social-politică, economică şi culturală a Regatului întregit.

Schimbări esenţiale în administraţia Bucovinei s-au produs în timpul guvernării liberale (1922-1926), când numărul judeţelor s-a redus de la 11 la 5.

La recensământul populaţiei din Bucovina, realizat în anul 1930, s-au înregistrat 379.691 cetăţeni, din care: 41,01% erau români; 27,7% ucraineni-ruteni; 10,81% evrei; 5,4% polonezi; 8,8% germani.

La 27 iunie 1940 guvernul României a primit nota ultimativă din partea U.R.S.S. pentru retragerea armatei şi autorităţilor române din Basarabia şi Bucovina de Nord.

La 28 iunie 1940, armata sovietică a ocupat oraşul Cernăuţi cu întregul judeţ, judeţul Storojineţ şi partea muntoasă din judeţul Rădăuţi.

Prin Tratatul de pace semnat la Paris la 10 februarie 1947 (după terminarea celui de-al doilea război mondial, Bucovina de Nord a fost inclusă în U.R.S.

III. BANATUL sub dominaţia habsburgică

Teritoriul, cuprins între cursul inferior al Mureşului, râul Tisa şi Dunăre, ce poară azi numele istoric de BANAT, şi-a avut în tot cursul istoriei problemele sale specifice. Cauza trebuie căutată în aşezarea lui geografică şi în caracterul variat al reliefului său: munţi nu prea înalţi în partea de răsărit, dealuri şi câmpie în partea de apus.

În secolul al X-lea, Banatul era organizat ca voievodat, condus de voievodul Glad, care a respins repetatele atacuri ale ungurilor ce-l doreau anexat Regatului Ungar. Urmaşul lui Glad, voievodul Ahtun (sec. XI) nu recunoaşte suzeranitatea ungurilor admisă de Glad şi se confruntă cu ungurii într-o crâncenă bătălie în care este ucis. Voievodatul Banatului rămâne sub suzeranitatea Ungariei, dar îşi păstrează autonomia. Mai târziu, după anul 1200, Banatul este încorporat voievodatului Transilvaniei.

În anul 1552 turcii au organizat Paşalâcul Timişoarei (1552-1718) care cuprindea Banatul ale cărei frontiere se întindeau la nord până la Mureş, către vest până la Tisa, către sud până la Dunăre, către est până la Poarta-de-Fier a Transilvaniei, mai puţin zona Aradului.

Banatul a rămas sub stăpânirea turcilor până în anul 1718, când, în urma păcii de la Passarovitz, a trecut sub dominaţia habsburgică, ca şi Oltenia.

Banatul a avut statutul de *domeniu al coroanei* habsburgice până în anul 1778, când este integrat ca *provincie* a Ungariei, componentă şi ca a Imperiului Habsburgic, până la1918.

Dependenţa Banatului faţă de Austria (1718) a avut urmări dramatice pentru populaţia autohtonă, căreia i s-a desfiinţat dreptul de proprietate asupra pământului, acesta fiind trecut în proprietatea statului austriac. Tot în această perioadă, bănăţenii sunt alungaţi din zonele mlăştinoase şi muntoase, în locul lor fiind colonizaţi slovaci, germani şi italieni.

Timp de 50 de ani (până în 1759) Banatul a fost organizat în 11 districte, conduse de administratori militari. Fiecare district era împărţit în cercuri, care cuprindeau un număr de sate.

Satele erau conduse de administratori numiţi chinezi (derivat de la cuvântul cneji).

La nivelul central Banatul era condus de guvernator militar, care a fost înlocuit, în timpul administraţiei austriece civile, de un preşedinte şi şase consilieri.

După ce a trecut sub dominaţia Ungariei, Banatul a fost împărţit în 3 comitate, fiecare având în compunere cercuri şi sate. Cele trei comitate erau: CARAŞ, care avea în compunere 5 cercuri şi 225 sate; TIMIŞ, cu 4 cercuri şi 174 de sate; TORONTAL, cu 4 cercuri şi 122 de sate.

Comitetele corespundeau judeţelor din Muntenia şi ţinuturilor din Moldova, iar cercurile plăieşilor şi respectiv ocoalelor. Dominaţia austro-ungară asupra Banatului a însemnat accentuarea exploatării claselor sociale defavorizate, catolicizarea forţată a populaţiei, acordarea de privilegii populaţiei maghiare şi celei colonizate în detrimentul românilor.

Epoca aceasta înregistrează şi dezvoltarea industriei manufacturiere, a celei extractive şi de prelucrare, de extindere a exploatărilor forestiere, la care era utilizată forţa de muncă autohtonă şi personalul colonizat.

Principala grijă a stăpânilor austrieci şi unguri a fost reorganizarea sistemului fiscal, înfiinţarea şcolilor catolice, organizarea sistemului de pază a graniţelor, aplicarea normelor juridice impuse prin patente şi decrete emise de la Viena şi Budapesta.

În 1743 în Banat, din totalul satelor, 72% erau româneşti, 22% sate sârbeşti şi 7% sate locuite de alte neamuri.

În 1780, din totalul locuitorilor Banatului, 60% erau români, 25% sârbi şi 15% germani, italieni, slovaci, francezi.

Ţăranul din Banat era legat pentru totdeauna de glie, ca orice iobag fiind obligat, în schimbul folosirii pământului, să îndeplinească anual un anumit număr de zile de muncă în contul statului.

În calitatea sa de stăpân feudal, statul se bucura în Banat de monopolurile senioriale cunoscute: cârciumărit, măcelărit, pescuit, fabricarea ţuicii şi vânzarea sării care se aducea din Transilvania (Ocna Sibiului).

Încă din primii ani ai ocupaţiei austriece asupra Banatului s-a înregistrat o masivă colonizare cu germani, francezi, spanioli, bulgari catolici. Condiţia impusă celor care doreau să se stabilească în Banat era aceea ca solicitanţii să fie catolici. Odată cu armata austriacă, au pătruns în Banat şi călugării izmeniţi, care s-au stabilit la Timişoara în anul 1717 şi au transformat geamia turcească în biserică catolică, fiind declanşat procesul de catolicizare a populaţiei române şi a sârbilor.

În anul 1778 Banatul este integrat ca provincie separată în Ungaria, întreaga sa organizare de stat şi juridică fiind aliniată sistemului maghiar.

IV. Istoria organizării de stat şi dreptului în DOBROGEA

1) Consideraţii introductive

Aşezată între Dunărea inferioară şi Marea Neagră, într-o regiune care a oferit din totdeauna cele mai prielnice posibilităţi de trai oamenilor, Dobrogea constituie o parte integrantă şi unitară a spaţiului carpato-dunăreano-pontic.

Reperul fundamental pentru *epoca neolitică* îl reprezintă cultura Hamangia (mileniul V – II î.H.) răspândită pe teritoriul Dobrogei şi al Bulgariei, ilustrată magistral de cuplul statutelor descoperite într-un mormânt de la Cernavodă: „Gânditorul" şi „Femeia", care constituie expresia caracteristică a familiei, surprinsă artistic în trăsături de mare rafinament şi originalitate, ceea ce le conferă atributul unor adevărate capodopere ale artei neolitice.

Primele menţiuni literare despre daco-geţii din Dobrogea le datorăm istoricul Herodot, sec. VI-V, î.H.

Din secolul VIII î.H., până în sec. VI î.H., se desfăşoară procesul de *colonizare grecească* în bazinul Mării Negre. Pe malul românesc sunt întemeiate cetăţile Callatis (Mangalia) Tomis (Constanţa) şi Histria (pe malul lacului Sinoe).

Contactele dintre geţii dobrogeni cu sciţii şi grecii se stabilesc atât pe plan economic, cât şi social, fiind înregistrată o semnificativă dezvoltare a localităţilor greceşti şi dacice.

Către sfârşitul sec. VI î.H. are loc puternica ofensivă a Imperiului persan asupra străvechilor şi popoarelor oraşe greceşti de pe coasta Asiei Mici, a căror

bogăţie constituia motivul atacurilor lor. Darius I (521-485 î.H.) întreprinde o mare expediţie contra „sciţilor", reuşind să învingă triburile geţilor şi să treacă Dunărea, după care se retrage.

Societatea getică se dezvoltă sub influenţa coloniilor greceşti, antrenate într-o intensă activitate comercială. Comerţul, ca principală componentă a vieţii economice elenistice din vestul-pontic, se întemeia pe câştigurile realizate din schimbul articolelor artizanale sau de altă natură aduse de peste mări, cu produsele agricole ale băştinaşilor (cereale, animale vii, piei de animale, lână, etc.).

Coloniile greceşti au contribuit la accelerarea procesului de descompunere a orânduirii comunei primitive din societatea geto-dacilor. În coloniile greceşti se formase o pătură de negustori, cu venituri materiale considerabile, care ajung să concentreze în mâinile lor întreaga putere a cetăţii, laică şi religioasă. În aceste condiţii, se declanşează lupta pentru înlăturarea oligarhiei şi preluarea puterii de către oamenii înstăriţi, dar lipsiţi de drepturi, care doreau instaurarea unui regim democratic.

Teoriile greceşti se conduceau după jurisdicţia grecească: locuitorii aveau proprietăţi reale, puterea politică aparţine demosului; organul suprem de conducere îl constituia Adunarea (eulesia); treburile curente erau rezolvate de Corpul consultativ, numit Sfat (bulé); puterea executivă o exercita un colegiu de arhontes.

Cucerirea teritoriului Dobrogei de către armatele macedonene ale lui Filip şi Alexandru cel Mare (335 î.H.) şi apoi (313 î.H.) ale lui Lisimah, rege al Traciei, au generat permanente confruntări ale acestora cu geto-dacii.

În jurul anului 70 î.H., guvernatorul Macedoniei (provincie romană) Marcus Terentius Varo ocupă întregul teritoriu de pe malul Mării Negre, până la gurile Dunării, încercând supunerea comunităţilor greceşti şi dacice autohtone. După 10 ani, acestea se răscoală împotriva romanilor şi îl determină pe proconsulul Macedoniei Antonius Hybrida să se retragă din teritoriile ocupate. Izgonirea romanilor a fost realizată în fapt de armatele dacilor conduse de Burebista, care integrează regatului său cetăţile greceşti Histria, Tomis şi Callatis, cu teritoriile lor rurale şi cu tradiţionala lor activitate comercială.

2) Dobrogea sub dominaţia romană (anul 28 î.H. – sfârşitul sec. III d.H.)

După moartea lui Burebista (anul 44 î.H.), romanii au reuşit să revină în Dobrogea, zdrobind rezistenţa geto-dacilor.

Cetăţile greceşti sunt subordonate direct guvernatorului provinciei Macedonia, ele depinzând direct de Roma. Aşa se explică de ce Octavian Augustus, stabileşte drept loc de exil al pactului Publius Ovidius Naso, cetatea Tomisului.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

În anul 46 d.H. Dobrogea este integrată în provincia romană Moesia. Până în timpul împăratului Domitianus (81-96 d.H.) se produc permanente atacuri ale geto-dacilor asupra castrelor romane de pe Dunăre, motiv pentru care sunt staționate în provincia Moesia Inferioară două legiuni romane.

În iarna anului 101-102 d.H. împăratul Traian are o confruntare militară sângeroasă cu armatele trimise de Decebal, la Adamclisi, în Dobrogea. Pentru comemorarea marilor bătălii, Traian ordonă ridicarea Monumentului Triumfal de la Adamclisi, în anul 109 d.H., iar apoi, în 113 d.H., a Columnei de la Roma.

După cucerirea Daciei de către romani, Dobrogea cunoaște o evidentă dezvoltare, favorizată de intensul trafic comercial pe mare și Dunăre, se dezvoltă agricultura; crește numeric forța de muncă prin colonizările repetate.

În anul 167 d.H., în timpul împăratului Marcus Aurelius, dacii liberi din nord au atacat Dacia romană, situație care l-a determinat pe împărat să transfere în Panonia mai multe legiuni și cohorte romane, staționate în Moesia Inferioară. În anul 170 d.H., Dobrogea este atacată de dacii liberi (costobnocii), care se deplasau spre sud, adânc în interiorul provinciilor romane.

Dobrogea cunoaște efecte dezastroase ale invaziilor declanșate de goți, vandali, gepizi și bastarni din secolul III d.H.

În timpul dominației romane, cetățile grecești de la malul mării s-au constituit într-o federație în care au fost incluse și Dionisopolis, Odessa și Messembria. Sediul acestei federații era în cetatea Tomis. În raporturile cu imperiul roman, cetățile Tomis, Histria și Callatis și-au păstrat vechile instituții și magistraturi, în frunte cu Sfatul și Adunarea poporului. Populația autohtonă, împreună cu coloniștii și alte neamuri, era așezată în sate conduse de 1-2 primari-magiștri vici – aleși de ordinul decurionilor, ajutați de 1-2 casieri (chestori).

Mai târziu, secolul III d.H., sunt întemeiate orașe și municipii, cele mai cunoscute fiind: Capidava, Tropaeum Traiani, Iglita (Tulcea); se construiește o importantă rețea de drumuri, comerțul cunoscând o dezvoltare înfloritoare.

În secolul IV Dobrogea devine provincie de sine stătătoare cu numele de Scythia, ale cărei granițe erau: Dunărea inferioară, Marea Neagră, iar la sud o linie convențională de la localitatea Gerania de pe malul bulgăresc al Mării Negre și până pe malul Dunării la Sacidava (Rasova).

Conducerea administrativă este asigurată de un praeses (președinte), capitala provinciei fiind la Tomis.

Armata provinciei se afla sub comanda unui conducător, numit *dux perfectissimus,* căruia i se subordonau atât trupele de graniță (milites ripenses), cât și unitățile mobile din interiorul provinciei.

În cadrul reformelor fiscale a fost introdus impozitul direct, în natură, în special pe proprietățile funciare. Mai târziu se introduce impozitul plătit în bani.

Organizarea financiară, regimul juridic al persoanelor, al proprietății, al contractelor civile și familiei erau asemănătoare celor din Dacia romană.

3. Dobrogea (Sciția) bizantină

Începutul secolului al VII-lea este marcat de reformele împăratului Heraclius (610-641) care vizează restructurarea administrativă şi militară a imperiului, determinată de presiunea extrem de puternică a avarilor, slavilor şi bulgarilor. Teritoriul este împărțit în *theme,* în cadrul cărora *strategul* (conducătorul) reunea puterea civilă şi cea armată. Au fost edificate organisme mai puternice, în cadrul cărora elementul militar (soldații) au fost împroprietăriți cu pământ, fiind astfel fixați în regiunea pe care o apărau.

În această perioadă (sec. VIII-X) în Dobrogea relațiile de tip feudal sunt predominate: cea mai mare parte a populației colonizate a căzut în starea de iobăgie.

Obştea sătească teritorială deține proprietatea comună asupra terenurilor necultivabile, fiind din ce în ce mai individualizată proprietatea asupra terenului cultivat.

Soldatul-țăran, împrprietărit, locuieşte mai ales în zonele de graniță. Mica proprietate câştigă teren în ansamblul relațiilor, sociale, dar marea proprietate a nobililor feudali, demnitarilor militari şi administrativi a clerului creşte considerabil.

Se înregistrează un vădit regres în domeniul meşteşugurilor şi comerțului.

Dobrogea reprezintă, în această perioadă, teatrul de confruntare dintre lumea civilizată a Bizanțului şi lumea neamurilor migratoare ale slavilor şi bulgarilor.

Conflictul dintre bizantini şi bulgari, desfăşurat timp de aproape două secole au făcut ca teritoriul Dobrogei să fie la discreția unuia sau altuia dintre învingători, cu întregul cortegiul de violențe, distrugeri şi exploatări pentru populația autohtonă.

În anul 971 bizantinii zdrobesc primul țarat bulgar, iar Dobrogea este integrată din nou Imperiului Bizantin.

În secolele XI-XII se constată dezvoltarea relațiilor de tip feudal, marcată de ofensiva marii proprietăți funciare. Apare şi se consolidează aristocrația militară, acompaniată de pătura clericală, care subminează relațiile specifice obştei săteşti teritoriale.

Dobrogea cunoaşte în această perioadă primii mari feudali care dețin şi cele mai importante posturi în conducerea statului, respectiv a formațiunilor statale existente. Sunt amintiți: Tatos, Satza şi Sestlav, care vor opune rezistență atacurilor pecenegilor şi cumanilor.

Dobrogea este inclusă în granițele Imperiului bulgaro-român, în timpul lui Ioan Apan al II-lea (1218-1241).

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

4) Dobrogea în timpul lui Mircea cel Bătrân

După anul 1260, pe teritoriul Dobrogei, în zona Babadagului, se constituie primele aşezări stabile de turci selgiucizi, acompaniate de semnificative loturi de italieni, veneţieni şi genovezi care se stabilesc în fostele cetăţi greceşti, devenite importtante posturi maritime.

Viaţa economică a localităţilor dobrogene este influenţată de comerţul înfloritor al genovezilor care aduc ţesături, ceramică, podoabe, mirodenii, în schimbul cărora preiau cantităţi de cereale, animale, ceară, peşte sărat, robi, etc.

Dezvoltarea rapidă a Dobrogei în zona litoralului, determină constituirea unor formaţiuni autonome, cu caracter statal.

În jurul anului 1320 este atestat un statdependent numit Ţara Cavarnei localizat în sudul Dobrogei, condus de Balica. În această perioadă, zona de nord a Dobrogei, incluzând gurile Dunării, se afla sub controlul lui Basarab I, întemeietorul statului feudal Ţara Românească.

După moartea lui Balica, Dobrogea are un singur stăpânitor, în persoana lui Dobrotici, care primeşte din partea Bizanţului titlul de strateg, dar supus acestuia.

În 1386, Dobrogea este condusă de Ivanco, fiul lui Dobrotici, dar, doi ani mai târziu (1388) moare în luptele purtate împotriva turcilor. Este momentul crucial, în care domnitorul Ţării Româneşti, Mircea cel Bătrân, realizează alipirea Dobrogei la scaunul său domnesc. În acest fel, Ţara Românească câştigă mult în importanţă, Mircea ajungând figură proeminentă a luptei antiotomane în Balcani. Dimensiunile puterii lui Mircea cel Bătrân pot fi înţelese din citirea documentului dotat 23 noiembrie 1406: „Io Mircea, mare Voievod şi Domn, cu mila lui Dumnezeu şi cu darul lui Dumnezeu stăpânind şi domnind toată ţara Ungrovlahiei şi părţile de peste munţi, încă spre părţile tătăreşti, şi Amlasului şi Făgăraşului şi Banatului de Severin, domn de amândouă părţile de peste toată Dunmărea şi până la Marea cea Mare şi cetăţii Dirstorului stăpânitor".

Istoria consemnează faptul că în anul 1484, întreaga Dobroge intră sub stăpânire otomană, aproape patru veacuri şi jumătate, până în istoricul an 1821.

5) Dobrogea sub stăpânirea otomană (1484-1821)

Dobrogea a fost încadrată pe deplin în sistemul administrativ otoman, în vremea lui Baiazid al II-lea, după ce acesta a cucerit cele două mari puteri Chilia şi Cetatea Albă (1484). Dobrogea a fost organizată ca provincie (Udj) de dimensiuni medii, integrată songeacului (o provincie mai mare) de Silistra.

Până aproape de secolul al XIX-lea, teritoriul Dobrogei a fost împărţit în 8 (opt) cazale (subunităţi administrative – un fel de raioane): Tulcea, Hârşova, Isaccea, Babadag, Medgidia (carasu), Mangalia, Constanţa şi Silistra.

Poarta Otomană s-a preocupat de întărirea capacităţii combative a Dobrogei, desfăşurând o permanentă politică de colonizare cu elemente turce şi tătare; predominantă a rămas, în toate timpurile, populaţia română.

Aparatul administrativ, cu întreaga sa ierarhie, era recrutat din rândurile clasei stăpânitoare islamice sau islamizate. Componenţii forţelor militare au fost împroprietăriţi cu pământ, reuşindu-se stabilizarea militarilor în cele mai mari garnizoane: Isaccea, Babadag, Medgidia.

Oraşele sunt populate masiv cu turci şi tătari, populaţia autohtonă fiind împinsă în afara oraşelor.

Sistemul feudal turcesc era o variantă primitivă a feudalismului, fiind inferior feudalismul vest-european.

Astfel, cu privire la proprietate, regimul otoman aplica sistemul de drept arab, potrivit căruia în ţările cucerite, turcii înlăturau toate vechile drepturi de proprietate şi procedau la o nouă împărţire a pământului, urmărind ridicarea mahomedanilor la rangul de clasă dominantă şi transformarea populaţiei autohtone în clasă aservită.

Statul otoman a luat în stăpânire tot pământul Dobrogei. Din acesta, partea cea mai roditoare şi bogată a fost transformată în proprietatea fiscului (hasuri împărăteşti), pentru întreţinerea garnizoanelor instalate.

O altă parte a pământului a fost împărţită în feude care au fost repartizate în folosinţă pe timpul îndeplinirii funcţiilor demnitarilor şi slujbaşilor statului civili şi militari, statul păstrându-şi dreptul exclusiv de proprietate. Feudele reprezentau în fapt o donaţie a statului, obiectul donaţiei constituindu-l venitul realizat din exploatarea pământului şi nu suprafaţa de pământ ca atare. Feuda nu putea fi vândută, donată sau lăsată moştenire.

După mărime şi destinaţie, feudele se împărţeau în trei categorii:

- *haşurile,* erau feudele care produceau un venit de 100.000 de aspri (monedă de argint, folosită în contabilitatea turcească) şi erau repartizate marilor demnitari de la poarta Otomană, în frunte cu marele vizir şi guvernator al provinciei;
- *ziameturile,* erau fedele mijlocii care erau evaluate la 20.000 aspri, repartizate demnitarilor provinciali civili şi militari;
- *timarurile,* erau feudele mici, evaluate la cel puţin 3000 de aspri, repartizate militarilor musulmani care se distingeau în lupte.

O altă categorie de proprietate o reprezenta *proprietatea religioasă,* numită vacuf, asupra căreia statul nu avea nici un drept. Aceste proprietăţi religioase se constituiau din bunuri mobile şi imobile, fiind scutite de orice impozite, dări sau sarcini, fiind administrate separat de către un custode sau administrativ, controlat de un funcţionar religios superior, numit *nazăr.*

Fiecare moschee dispunea de suprafeţe de pământ, clădiri şi robi, avînd organizate şcoli elementare şi colegii, bucătarii publice pentru sărăcime şi drumeţi,

spitale, în care erau primită orice persoană, indiferent de condiția socială sau de religie.

Proprietatea privată, sau particulară era constituită din bunuri mobile, construcții (case, acareturi gospodărești) și bani, fiind rare cazurile în care persoanele fizice aveau în proprietate suprafețe de teren.

Pe moșiile spahiilor, situația iobagilor era deosebit de grea: pe lângă exploatarea arbitrară a spahiilor, iobagii erau împovărați de obligațiile foarte numeroase către stat.

Între anii 1806-1812 s-a desfășurat războiul ruso-turc. Operațiunile militare fiind desfășurate, în mare parte, pe teritoriul Dobrogei, cele mai importante confruntări având loc la Hârșova, Silistra și Ostrov. Pacea de la București care a pus capăt acestui război fixa granița dintre cele două imperii pe brațul Chilia.

În urma războiului de independență (1877) și Congresului de la Berlin (1878), Dobrogea este integrată României (inclusiv ținutul situat la sudul Dobrogei cu orașul Silistra). În anul 1880 este promulgată Legea pentru organizarea Dobrogei, care prevedea că ținutul era împărțit în două județe: Tulcea (cu plășile: Babadag, Tulcea, Măcin și Sulina cu Insula Șerpilor) și Constanța cu plășile Constanța, Mangalia, Hârșova, Medgidia și Silistra Nouă.

Județele erau conduse de câte un prefect numit de domn, la propunerea Ministerului de Interne.

În anul 1882 este votată Legea proprietății, prin care se stipula faptul că rămân în proprietatea absolută a statului: terenurile și clădirile care au aparținut guvernului otoman până în anul 1877; pădurile, minele, lacurile, bălțile și pescăriile. Integrarea organică a Dobrogei la statul român și-a găsit consacrarea juridică definită la 8 ianuarie 1884, când articolul 1 din Constituția revizuită consfințea: „Regatul României cu județele sale din dreapta Dunării constituie un singur stat indivizibil". Din acest moment Dobrogea a urmat ordinea de drept a României, stat ce și-a câștigat independența în anul 1877.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL XI
ORGANIZAREA DE STAT ŞI DREPTUL ÎN ŢARA ROMÂNEASCĂ ŞI MOLDOVA ÎN PERIOADA 1821-1859

I. Consideraţii generale asupra contextului european în perioada 1821-1848

În anul 1815, anul înfrângerii împăratului Napoleon, la Viena, suveranii învingători ai Franţei se pun de acord asupra reinstaurării ordinii europene, întemeiată pe legitimitate, echilibrul puterilor şi autoritatea monarhiilor conservatoare. În Europa continentală, Imperiul Austriac şi Rusia, garantează înfăptuirea acestor obiective, atenţia lor fiind îndreptată spre cele două state româneşti.

Sfânta Alianţă, încheiată în 1815 între Austria, Prusia şţi Rusia, îşi asumă sarcina supravegherii întregii Europe şi reprimării oricăror tulburări care ar putea destabiliza situaţia existentă.

Rusia, ca mare putere continentală, este din ce în ce mai interesată de spaţiul sud-est european, cu deosebire de cele două state pe care intenţionase a le alipi în urma războiului ruso-turc din 1806-1812. Strategia pe care o adoptă ţarul Rusiei – Alexandru I – în acest context nu mai vizează confruntarea militară cu Imperiul Otoman pentru a-i slăbi influenţa în Ţara Românească şi Moldova, ci pregătirea unei mişcări de emancipare a popoarelor europene aflate sub stăpânirea Turciei, la a cărei izbucnire, Rusia să fie mandatată pentru a restabili ordinea.

Între aceste interese ale Rusiei şi cele ale popoarelor sud-est europene aspirând la independenţă există o convergenţă, căreia i se adaugă comunitatea de confesiune ortodoxă.

Spre deosebire de Imperiul Habsburgic, care însoţea expansiunea politică de prozelitismul catolic, Rusia beneficia de creditul unei lupte dezinteresate pentru eliberarea fraţilor întru ortodoxie.

Între popoarele sud-est europene supuse Imperiului Otoman, grecii erau cei mai avansaţi din punct de vedere economic şi cultural, cei mai implicaţi în structurile administrative şi politice ale Imperiului. Ei au fost cei care au declanşat un amplu proces revoluţionar, de emancipare.

Europa susţine lupta grecilor răsculaţi. Societatea secretă „Eteria" constituită la Odessa, în anul 1814, a condus răscoala propriu-zisă, care avea să influenţeze mersul evenimentelor din ţările române.

O bună parte a clasei boiereşti din Ţara Românească şi Moldova, potrivnică regimului fanariot şi dominaţiei otomane, s-a integrat curentului de eliberare naţională care cuprinsese sud-estul Europei.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Începând cu anul 1818, Eteria cunoaşte o puternică dezvoltare în Grecia, Rusia şi Principatele Române: numărul eteriştilor era de aproximativ 200.000, afiliaţi la diferite secţii din Constantinopol, Smirna, Missolonghi, Ianina, Bucureşti, Iaşi, Moscova etc.

Cel desemnat de boieri să conducă revolta împotriva otomanilor a fost Tudor Vladimirescu, originar din oltenia. El dobândise experienţă militară, luptând ca voluntar în armata rusă în războiul ruso-turc din anii 1806-1812 (a fost decorat cu crucea Sf.Vladimir, fiind avansat ca ofiţer).

Planul iniţial al eteriştilor conduşi de Alexandru Ipsilanti prevedea ca insurecţia să se declanşeze simultan în Grecia şi în ţările ortodoxe, cu puţin înaintea începerii războiului Rusiei împotriva Turciei.

Mersul istoriei avea să fie cu totul altul.

La 31 ianuarie 1821, domnitorul Alexandru Şuţu moare subit; un grup de trei boieri (Grigore Brâncoveanu, Grigore Ghica şi Barbu Văcărescu) îl împuternicesc pe Tudor Vladimirescu să pornească acţiunea militară de ocupare a Bucureştiului şi de izgonire a turcilor.

În fruntea unei oştiri de aproape 8.000 de oameni, Tudor Vladimirescu a intrat în Bucureşti la 21 martie 1821, stabilindu-şi tabăra la Cotroceni. Înainte de plecarea spre Bucureşti, Tudor a lansat Proclamaţia de la mănăstirea Tismana (intrată în conştiinţa publică drept Proclamaţia de la Padeş) în care formulează un aspru rechizitoriu la adresa domniilor fanariote a clasei boiereşti, vinovate de dezastrul ţării.

În timp ce Tudor îşi aşeza tabăra sa de panduri la marginea Bucureştiului, Alexandru Ipsilanti, şeful suprem al Eteriei, pleacă de la Chişinău la Iaşi, unde lansează o proclamaţie înflăcărată, chemându-i pe moldoveni la arme cărora le promite sprijinul armatei ruse pentru eliberarea de sub dominaţia otomană. În aşteptarea răspunsului ţarului Alexandru, care se afla în Slovenia la o reuniune a Sfintei Alianţe, Alexandru Ipsilanti porneşte în marş de la Iaşi spre Bucureşti, în fruntea unei oştiri formată din români şi greci.

La 9 aprilie, Ipsilanti îşi alege tabăra în cartierul Colentina. În acest moment, Bucureştiul se afla sub ocupaţia celor două armate: cea condusă de Tudor şi cealaltă de Ipsilanti.

Ţarul Rusiei respinge categoric cererea Eteriei de a fi ajutată cu armată rusă şi comunică otomanilor că, au toată libertatea de reprimare a acestor revolte de la Bucureşti.

Drept urmare, turcii trec Dunărea şi ocupă Bucureştiul, părăsit în grabă de Tudor, care avea să fie ucis de eteriştii lui Ipsilanti la Târgovişte.

II. Programul Revoluţiei din 1821 condusă de Tudor Vladimirescu

În fulgerătoarea sa ascensiune, ca lider al mişcării populare, Tudor a elaborat trei proclamaţii:

- Proclamaţia de la Padeş, intitulată „Cererile norodului românesc" (luna februarie);
- Proclamaţia de la Bolentin Vale (luna martie);
- Proclamaţia de la Bucureşti (23 martie).

- Cea mai importantă rămâne Proclamaţia de la Padeş, un adevărat proiect de constituţie, în care sunt formulate obiectivele pentru reorganizarea politică a ţării:

- desfiinţarea privilegiilor pentru străini;
- dregătoriile nu vor mai fi date pe bani şi nici după naştere, ci după vrednicie;
- clericii să fie pământeni şi să întreţină şcoli româneşti;
- vămile interne se desfiinţează;
- miliţia naţională a ţării se va alcătui din patru mii de panduri şi 200 de arnăuţi;
- numărul căpitanilor de judeţe se va reduce;
- domnii nu vom putea aduce cu ei decât cel mult patru boieri greci şi numai pentru curte;
- se păstrează numai dările din vremea lui Ion Vodă Caragea;
- Tudor devine cârmuitorul ţării şi este scutit de dări.

Programul politic se referea la încetarea domniilor fanariote, instaurarea domniilor pământene, constituirea armatei naţionale, stabilirea dărilor de către Adunarea Ţării pe o perioadă de 7 ani.

După înăbuşirea revoluţiei, diferitele grupări de boieri au trimis celor trei puteri: Rusia, Turcia şi Austria, mai multe memorii prin care formulau propuneri privind organizarea liberală, constituţională a ţărilor române. Aceste cereri ale boierilor se refereau la:

- înlăturarea conducerii greceşti şi reintroducerea domniei pământene;
- ţara să fie guvernată de un sfat compus din marii boieri pământeni;
- să se reformeze justiţia şi armata.

În 1822, este redactată de reprezentanţii boierimii mijlocii din Moldova „Constituţia Cărvunarilor", care conţine câteva principii constituţionale: guvernarea naţiunii prin ea însăşi; funcţia legiuitoare să fie încredinţată domnului şi sfatului obştesc; funcţia executivă să aparţină domnului; să se protejeze drepturile şi libertăţile cetăţenilor; să fie reglementate prin lege raporturile dintre ţărani şi proprietarii de moşii.

III. Organele centrale ale statului

După anul 1821, Poarta Otomană a consimţit ca cele două state româneşti să fie conduse de domni pământeni: în Ţara Românească a fost numit Grigore Ghica, iar în Moldova, Ioniţă Sandu Sturza.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Între Turcia şi Rusia se declanşează un nou război, care se încheie cu pacea de la Adrianopol (1829) în urma căreia, Turcia este obligată la plata unor mari despăgubiri de război, Rusiei. Pentru a-şi asigura această plată, Rusia a ocupat ţările române, introducând un regim de ocupaţie militară, până în anul 1834.

Potrivit Tratatului de la Adrianopol, ţările române urmau să adopte Regulamente Organice pe baza cărora să fie modernizate instituţiile politice româneşti.

Caracterizare generală a Regulamentelor Organice

Regulamentele Organice îşi au geneza în prevederile Tratatului de la Adrianopol (1829) în anexa acestuia care stipula:

– restituirea către Principate a raialelor din stânga Dunării şi stabilirea graniţei pe talvegul Dunării;

– domni aleşi pe viaţă;

– interdicţia pentru musulmani de a stăpâni pământuri în Principate;

– libertatea navigaţiei pe Dunăre;

– desfiinţarea obligaţiei de furnituri în favoarea porţii;

– recunoaşterea autonomiei celor două ţări Române;

– libertatea comerţului şi administraţiei naţionale.

În anul 1829 au fost instituite două comisii pentru redactarea proiectelor Regulamentelor Organice, o comisie în Moldova şi cealaltă în Ţara Românească, care şi-au desfăşurat activitatea sub conducerea generalului rus Pavel Kiselef.

Regulamentele Organice erau chemate să dea viaţă programelor de transformare a structurilor interne în raport cu spiritul veacului, de modernizare a societăţii româneşti.

În realitate, sub puternica presiune a marii boierimi, erau menţinute şi extinse privilegiile.

Regulamentele Organice au reprezentat totuşi o operă de progres indiscutabil, fiind veritabile acte constituţionale, care au pus bazele instituţiilor moderne în cele două ţări.

Principalele chestiuni reglementate sunt:

– recunoaşterea naţiunii române;

– s-a legiferat principiul separaţiei puterilor în stat, puterea legislativă fiind încredinţată unei adunări obşteşti, cea executivă fiind exercitată de domnitor, ajutat de un sfat administrativ extraordinar alcătuit din 6 membri şi de un sfat administrativ alcătuit din 3 membri;

– s-a legiferat autoritatea lucrului judecat, consolidându-se astfel proprietatea şi garantate tranzacţiile;

– au fost puse bazele pentru organizarea modernă a finanţelor, asistenţei sanitare, armatei, comerţului, transporturilor şi justiţiei.

Regulamentele Organice au intrat în vigoare în Ţara Românească în anul 1831 şi în Moldova în anul 1832, fiind confirmate de Poarta Otomană în anul 1834, atunci când a încetat administraţia rusă în cele două principate.

Epoca domniilor „regulamentare" a început în anul 1834 prin eludarea flagrantă a uneia din prevederile esenţiale ale legiuirii: cei doi domnitori au fost numiţi şi nu aleşi. Primii domnitori au fost: Alexandru Ghica (1834-1842) în Ţara Românească numit la recomandarea Rusiei (a fost anterior consilier al lui Pavel Kiselef) şi Mihail Sturdza (1834-1849) în Moldova.

În Ţara Românească, Alexandru Ghica a reuşit să realizeze progrese în aplicarea Regulamentului Organic, astfel:

– a modernizat organizarea judecătorească, aplicând ferm principiul autorităţii lucrului judecat, a uniformizat procedurile şi a organizat „cursuri de legi" pentru formarea şi perfecţionarea judecătorilor;

– a fost elaborată Condica Comercială 81841) după modelul Codului Comercial francez;

– a reînfiinţat tribunalele de comerţ din Bucureşti şi Craiova, înfiinţând un tribunal asemănător la Brăila (puternic centru comercial);

– au fost adoptate acte normative cu privire la construcţia de drumuri şi poduri;

– au fost organizate servicii sanitare, fiind puse bazele asigurării sistemului de sănătate publică;

– în 1838 a fost elaborată legea privind învăţământul public la sate (în acel an au fost înfiinţate 2000 de şcoli).

În Moldova, Mihail Sturdza, aristocrat prin excelenţă şi adept al iluminismului francez, a fost adeptul progresului gradual, fiind preocupat pentru adoptarea unui voluminos pachet legislativ care reglementa o vastă problematică:

– modernizarea justiţiei, prin crearea unor instanţe specializate, simplificarea procedurilor, înlăturarea ingerinţelor administraţiei în justiţie, instituirea divanurilor de apel, a judecătoriilor de ţinut şi sătesti, a Tribunalului de comerţ din Galaţi şi a Tribunalului Corecţional la Iaşi;

– a fost tradus Codul penal francez şi a fost adoptată Condica criminală (1838);

– a instituit (1847) Comisia pentru alcătuirea unui singur corp al legilor civile din Moldova;

– în 1835 a fost adoptată Legea, privind administrarea mănăstirilor indigene neînchinate, prin care s-a introdus controlul autorităţii laice asupra administraţiei averilor mânăstireşti;

– au fost elaborate legi pentru organizarea învăţământului, a comerţului, a serviciilor se sănătate publică.

1. Domnul şi instituţia domniei

Regulamentele Organice prevedeau că, domnii trebuiau aleşi dintre marii boieri de către Adunarea Obştească Extraordinară, confirmaţi de către Poartă şi comunicaţi Rusiei. Suntem, aşadar, în prezenţa principiului domniei elective, viagere şi nobiliare.

Primii domni, însă, au fost numiţi pe termen de şapte ani, prin acordul dintre Rusia şi Turcia.

Atribuţiile domnului acopereau toate cele trei mari domenii: legislativ, executiv şi judecătoresc. Pentru exercitarea funcţiei executive, domnul numea un număr de miniştri, de regulă, şapte: interne, finanţe, justiţie, armată, culte şi un secretariat de stat. Trei dintre aceşti miniştri, respectiv de Interne, al Finanţelor şi Secretarul de Stat, alcătuiau Sfatul Administrativ, care rezolva sarcinile curente privind ordinea publică, finanţele şi comerţul.

Domnul avea iniţiativă legislativă, precum şi dreptul de a aproba sau respinge legile votate de Adunarea Obştească Obişnuită. El avea puterea de a acorda şi ridica titlurile nobiliare, avea dreptul de graţiere şi de comutare a pedepselor.

În privinţa atribuţiilor judecătoreşti, domnul nu avea drept de judecată, dar putea întări hotărârile judecătoreşti rămase definitive.

2. Adunările Obşteşti

a) Adunarea Obştească Extraordinară

Încă din primele articole, Regulamentele Organice reglementează procedura alegerii domnului, care se face de către o Adunare Obştească Extraordinară, compusă în Muntenia din 190 de membrii, iar în Moldova, din 132 membrii, toţi boieri, afară de 27 şi respectiv 21 de reprezentanţi ai breslelor de negustori şi meseriaşi. Ţăranii nu aveau nici un reprezentant în aceste adunări.

b) Adunarea Obştească Obişnuită

Potrivit articolului 45 din cele două Regulamente Organice ale Munteniei şi Moldovei, se creează un parlament unicameral cu atribuţii de legiferare, care se numeşte Adunarea Obştească Obişnuită, compusă din 42 de membrii în Muntenia şi 35 în Moldova.

Toţi deputaţii acestui parlament unicameral proveneau din rândul boierimii, a negustorilor şi meseriaşilor înstăriţi.

Ca organ legislativ această adunare avea un mandat de 5 ani. Actele normative erau adoptate prin vot de către deputaţi, iar domnul era cel ce le sancţiona, le promulga pentru a intra în vigoare.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

3. Organizarea judecătorească

În virtutea principiului separării puterilor, înscris în ambele Regulamente Organice, justiţia se separă de administraţie şi primeşte o organizare independentă.

Instanţele de judecată sunt constituite în mod ierarhic şi specializate pe domenii de competenţă.

Fără să proclame inamovibilitatea magistraţilor, Regulamentele Organice au prezentat-o ca pe un lucru dezirabil, care ar putea fi realizat după zece ani de la intrarea în vigoare a Regulamentelor.

Judecătorii erau numiţi de domn pe o perioadă de trei ani, cu posibilitatea prelungirii acestei perioade cu încă trei ani pentru cei ce s-au dovedit capabili.

Potrivit dispoziţiilor Regulamentelor Organice au fost constituite următoarele **organe de judecată cu competenţă generală**:

a) Tribunale de primă instanţă de la nivelul ţinuturilor şi judeţelor, erau compuse dintr-un preşedinte şi doi judecători, având competenţă generală, ca instanţe de drept comun. În situaţia judecării cauzelor comerciale, ele se completau cu doi judecători aleşi de comercianţi;

b) Divanurile judecătoreşti aveau în compunere două secţii: secţia civilă şi secţia criminală. Ele erau considerate instanţe de apel, judecând apelurile făcute contra hotărârilor date de tribunalele de primă instanţă. În Muntenia, funcţionau două astfel de instanţe, la Bucureşti şi Craiova, iar în Moldova, un singur divan judecătoresc, la Iaşi;

c) Înaltul Divan, ca instanţă supremă, funcţiona la Bucureşti şi Iaşi. Era compusă dintr-un preşedinte şi şase membrii numiţi de domn. Această instanţă judeca apelurile făcute contra hotărârilor divanurilor judecătoreşti şi a judecătoriilor de comerţ.

În privinţa instanţelor speciale de judecată, Regulamentele Organice prevăd organizarea judecătoriilor de la sate, compuse din preotul satului şi trei juraţi, aleşi pentru o perioadă de patru ani; acestea aveau competenţa de a judeca cauzele de mai mică importanţă. Locul judecăţii era casa preotului.

La Bucureşti şi Iaşi funcţionau câte un tribunal de poliţie, compus dintr-un preşedinte şi trei judecători, fiind competente să judece faptele de tulburare a ordinii publice şi vătămările corporale.

Tribunalele de comerţ erau instanţe de apel contra hotărârilor pronunţate de tribunalele de judeţ şi ţinut în materie comercială. În Muntenia, funcţionau două tribunale de comerţ, la Bucureşti şi Craiova, iar în Moldova unul singur, la Iaşi.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

4. Organizarea administrativă

Regulamentele Organice păstrează, în linii mari, organizarea administrativ-teritorială anterioară (judeţe în Muntenia, ţinuturi în Moldova, iar ca subdiviziuni plăşile şi, respectiv, ocoalele). Elementul modern, de noutate, pe care îl introduceau noile reglementări îl constituie acordarea personalităţii juridice pentru oraşele care nu se aflau pe domeniile feudale.

Oraşele erau conduse de sfatul orăşenesc, ales de către populaţia orăşenească şi confirmat de către domn. Principalele atribuţii ale sfatului orăşenesc se refereau la administrarea veniturilor şi cheltuielilor, organizarea activităţii comerciale şi rezolvarea problemelor curente, de interes edilitar.

Satele au rămas în vechea organizare, fiind conduse de pârcălabi în Ţara Românească şi vornici în Moldova.

5. Alte dispoziţii ale Regulamentelor Organice

- sunt desfiinţate vămile interne şi se prevede înfiinţarea unei Bănci Naţionale;
- sunt înfiinţate secţii notariale pe lângă tribunale; sunt organizate oficiile de stare civilă şi arhivele de stat;
- se constituie un Comitet al Sănătăţii la Bucureşti şi Iaşi pentru supravegherea carantinelor şi stării de sănătate a întregii populaţii, controlul spitalelor şi farmaciilor;
- obligativitatea înfiinţării de şcoli primare în capitala fiecărui judeţ şi ţinut, înfiinţarea unui colegiu la Bucureşti pentru pregătirea noi administraţii;
- ca forţă armată, se înfiinţează miliţia naţională, cu atribuţii de menţinere a ordinii publice, de strângere a dărilor şi de executare a ordinelor guvernului;
- sunt înlocuite toate dările existente prin introducerea birului personal (capitaţia) de 30 lei de fiecare familie de plugari şi muncitori. Boierii din clasa mică şi mijlocie (mazili) plătea o capitaţie de 45 lei anual. Negustorii şi meseriaşii, organizaţi în bresle, erau obligaţi să plătească patenta (autorizaţia de funcţionare);
- bugetul statului mai era alimentat, în afară de capitaţie şi patentă, de venitul ocnelor (30 la sută din buget) şi de taxele vamale (11 la sută din buget);
- au fost retrase din circulaţie monedele turceşti, toate plăţile către vistierie făcându-se în ducaţi austrieci.

6. Raporturile dintre proprietari şi ţărani

Regulamentele Organice recunosc stăpânilor de moşii dreptul de proprietate deplin şi absolut, dar numai asupra unei treimi din moşie. Celelalte două treimi

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

aparţin sătenilor, cărora legea le garantează o posesiune perpetuă asupra loturilor repartizate.

Proprietarilor le este interzis să alunge în masă pe sătenii de pe moşie. Îndepărtarea unui sătean de pe moşie putea fi făcută ca o pedeapsă individuală, dar aplicată pe baza autorizaţiei statului şi, după un preaviz de 6 sau 12 luni.

Legea asigură persoanei alungate dreptul la o despăgubire pentru casa, curtea şi grădina sa.

Proprietarul este obligat să dea, fiecărui sătean, loc de casă şi de grădină, pământ de arat şi fâneaţă, izlaz pentru patru boi şi o vacă.

În schimbul acestor concesii, ţăranul era obligat la o dublă prestaţie: în muncă şi în produse. El era dator să lucreze pe moşia boierului 12 zile pe an. În realitate numărul zilelor de muncă afectate proprietarului era de 56 zile pe an în Muntenia şi 84 în Moldova.

Pe lângă aceste prestaţii în muncă, ţăranul trebuia să mai dea pentru pământul primit a zecea parte din produsele obţinute.

IV. Evoluţia dreptului şi a instituţiilor juridice

Începutul secolului al XIX-lea a însemnat, pentru cele două Principate române, destrămarea relaţiilor feudale şi consolidarea relaţiilor de producţie de tip burghez, care au determinat producerea unor schimbări importante şi în domeniul dreptului şi a instituţiilor juridice.

Elementele de noutate se referă la:

- preocuparea constantă pentru pregătirea juridică de specialitate a cadrelor necesare aplicării dreptului, prin organizarea cursurilor de drept în ţară, paralel cu trimiterea tinerilor la studii juridice în străinătate. Astfel, la Colegiul Sf.Sava, din Bucureşti, se preda dreptul roman, dreptul penal şi comercial, iar la Academia Mihăileană din Iaşi, se preda cursul special de legislaţie publică şi legislaţie privată, alături de Teoria dreptului şi Dreptul judecătoresc şi procedura de judecată;
- creşterea rolului dreptului scris, în raport cu cel nescris materializată în codurile juridice apărute în această perioadă;
- aplicarea principiului legalităţii, prin stabilirea obligaţiei tuturor organelor şi persoanelor de a respecta legea;
- construirea unui nou sistem de drept modern, prin realizarea diviziunii între dreptul public şi dreptul privat. Normele juridice şi instituţiile juridice adoptate şi respectiv, reglementate, dau contur şi configurează ramurile dreptului modern: dreptul constituţional, dreptul civil, dreptul penal, dreptul comercial.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1) Revoluția din Moldova

Primul moment al acțiunii revoluționare din Moldova l-a reprezentat manifestația de la Iași din 27 martie, când grupul de intelectuali adresează domnitorului un memoriu prin care formulează cereri și revendicări axate pe respectarea dispozițiilor Regulamentului organic. În esență se cerea:

- înlăturarea abuzurilor comise de guvernanți: desființarea cenzurii și a pedepselor corporale;
- recunoașterea dreptului de inițiativă legislativă pentru Adunarea Obștească a Moldovei, publicitatea ședințelor acesteia și a ședințelor tribunalelor;
- surprinderea taxelor de export, înființarea Băncii Naționale și a Tribunalului de Comerț;
- dezvoltarea culturii naționale și recunoașterea libertăților democratice (libertatea personală, a cuvântului și dreptul de petiționare).

Autorii memoriului nu erau preocupați de cea mai importantă problemă a momentului, respectiv chestiunea țărănească, ei limitându-se la idei generale.

Abia la 24 mai 1848, grupul de intelectuali moldoveni stabilit la Brașov redactează Programul intitulat „Principiile noastre pentru reformarea patriei", apreciat drept cel mai complet program revoluționar din țările române. Acest Program era axat pe cele două probleme fundamentale: problema unirii principatelor române și problema țărănească. Se cerea constituirea statului național suveran și independent, precum și desființarea iobăgiei și împroprietărirea țăranilor.

Protagoniștii Revoluției pașoptiste din Moldova au fost: Alexandru Ioan Cuza, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, C. Negri, Alecu Russo.

În luna august 1848, Mihail Kogălniceanu publica „Dorințile Partidei Naționale în Moldova" în care erau consemnate următoarele obiective:

1. Neatârnarea administrativă și legislativă în toate cele din lăuntru, fără amestec o orice puteri străine.
2. Egalitatea drepturilor civile și politice: toți românii pot ajunge la funcții publice fără discriminare.
3. Adunarea Obștească să fie compusă din reprezentanții tuturor stărilor societății.
4. Domnul să fie ales din toate stările societății, după vechiul obicei.
5. Lista civilă proporțională cu veniturile și mijloacele țării. (N.A.: se referă la faptul că domnitorul beneficiază de a șasea parte din veniturile publice)
6. Responsabilitatea miniștrilor și a tuturor funcționarilor în funcțiile ce ocupă. (se referă la obligația acestora de a răspunde în fața Adunării Obștești)
7. Libertatea tiparului. (a publicațiilor)

8. Răsplătirile naţionale date de către naţiune prin Adunarea Obştească, iar nu prin domn (este vorba de acordarea decoraţiilor, rangurilor şi altor răsplătiri băneşti)

9. Reprezentanţii ţării în tot timpul mandatului lor să nu primească funcţii, cinstiri sau răsplătiri de la guvern.

10. Publicarea şedinţelor Adunării Obşteşti şi a tribunalelor.

11. Dreptul la iniţiativă şi la petiţie pentru Adunarea Obştească.

12. Reprezentantul ţării la Constantinopol ales de către Adunarea Obştească dintre român.

13. respectarea libertăţii individuale şi a domiciliului.

14. Instrucţie egală şi gratuită pentru toţi românii.

15. Întemeierea unei garde urbane şi rurale.

16. Întemeierea juriului pentru pricini politice, criminale şi de tipar.

17. Desfiinţarea pedepsei cu moartea şi a bătăilor trupeşti.

18. Întemeierea unui ordin de avocaţi, spre libera apărare atât în cele civile, cât şi în cele criminale.

19. Întemeierea ministeriatului public (procuratura).

20. Reforma tribunalelor şi inamovibilitatea judecătorilor.

21. Neamestecarea domnitorului în ramul judecătoresc şi aducerea la împlinire a sentinţelor fără întărirea sa.

22. Desfiinţarea a orice tribunaluri şi comisii excepţionale.

23. Libertatea cultelor religioase.

24. Ridicarea morală şi socială a clerului ortodox.

25. Organizarea clerului catolic pentru românii de această religie.

26. Drepturi politice pentru orice compatriot de orice credinţă creştină.

27. Emancipaţia graduală a israeliţilor moldoveni.

28. Înturnarea către stat a averilor mânăstirilor închinate la locuri străine.

29. Dreptul fiecărui ţinut, oraş şi comună de a-şi controla administraţiile prin sfaturile lor.

30. Desfiinţarea taxelor la export.

31. Reforma codurilor civile, penal şi comercial şi ale procedurilor lor.

32. Întemeierea legilor de poliţie şi a aşezămintelor penitenciare potrivite cu veacul.

33. O lege energică pentru combaterea corupţiei.

34. Înlesniri pentru comerţ şi libertatea muncii:

– adoptarea legii creditelor;
– întemeierea unei Bănci Naţionale;
– întemeierea de şcoli profesionale;
– eradicarea oricăror ranguri şi privilegii profesionale sau de naştere.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

2). Revoluția din Transilvania

În Transilvania, revoluția a început ca o continuare a mişcărilor revoluționare declanşate la Viena şi Buda, dar şi ca reacție față de decizia Dietei ungare de a vota unirea Transilvaniei cu Ungaria, respectiv încorporarea administrativă a Ardealului la Ungaria.

Această umilitoare decizie a provocat convocarea Marii Adunări Populare a românilor la Blaj (3-5 martie 1848), la care Simion Bărnuțiu rostește un magistral discurs. *Actul de la Blaj* cuprindea următoarele revendicări: reprezentarea românilor în Dieta Transilvaniei, eliberarea țărănimii se servituțiile feudale fără despăgubire, elaborarea unei noi constituții pentru Transilvania, refuzul de unire a Transilvaniei cu Ungaria, utilizarea limbii române în administrație şi justiție, ridicarea bisericii ortodoxe la rangul de mitropolie, libertatea comerțului, libertatea cuvântului şi a tiparului, abolirea privilegiilor nobiliare.

Guvernul revoluționar ungar condus de Kossuth refuza să țină seama de voința românilor transilvăneni, declanşând acțiuni de reprimare a manifestărilor intelectualilor şi conducătorilor revoluției române.

Trupele maghiare au ocupat practic întregul teritoriu al Transilvaniei, cu excepția Munților Apuseni unde Avram Iancu organizează rezistența împotriva ungurilor. Armata lui Avram Iancu reuşeşte să-l înfrângă în luna mai 1849 pe maiorul Hatvary care comanda regimentul maghiar.

În urma discuțiilor purtate între N. Bălcescu, Cezar Bolliac şi Kossuth a fost elaborat „Proiectul de pacificare" (iulie 1849) care cuprindes mai multe concesii făcute de guvernul ungar românilor, mai ales în ceea ce priveşte folosirea limbii române în Transilvania. Proiectul era însoțit de un tratat în care era prevăzută constituirea unui corp militar român (legiune) care să lupte împotriva Austriei şi Rusiei, care anunțaseră intenția de a zdrobi mişcarea revoluționară din țările centrale şi sud-est europene.

Avram Iancu nu acceptă această unire a ungurilor şi românilor, rămânând neutru în confruntarea dintre armata ungară şi forțele de intervenție ruse, intrate în Transilvania, la cererea împăratului austriac Franz Iosef. Armata rusă repurtează victoria asupra ungurilor la Şiria (13 august 1849), revoluția ungară fiind înfrântă.

3). Revoluția din Țara Românească

După izbucnirea revoluției la Paris şi Viena, revoluționarii din Țara Românească erau divizați în privința modalităților de declanşare a acțiunii. Ion Brătianu propunea ca lovitura de grație să fie dată de o forță alcătuită din românii din Transilvania şi cei de la Bucureşti. Nicolae Bălcescu era favorabil unei lovituri date de militari.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

După un atentat eşuat împotriva domnitorului Gheorghe Bibescu, revoluţia a început la Islaz la 21 iunie 1849, unde gruparea revoluţionară condusă de Ion Heliade Rădulescu lansează Proclamaţia revoluţiei a cărei deviză era „Respect către proprietate. Respect către persoane".

Proclamaţia de la Izlaz, care cuprindea 22 de puncte, a fost caracterizată ca o adevărată constituţie, prima constituţie din statele române, întrucât corespunde, prin formă şi conţinut, cerinţelor unei constituţii.

Punctul 22 din Proclamaţie avea următoarea redactare: „convocarea îndată a unei Adunări generale Constituante, aleasă spre a reprezenta toate interesele sau meseriile naţiei, care va fi datoare a face Constituţia Ţării, pe temeiul celor 21 articole, decretate de poporul român".

Cele 21 articole au următorul conţinut:

1. independenţa administrativă şi legislativă a Ţării, fără amestecul vreunei puteri străine;
2. egalitatea drepturilor politice;
3. contribuţia generală;
4. adunarea generală compusă din reprezentanţi ai tuturor stărilor societăţii;
5. Domnul responsabil, ales pe 5 ani din toate stările societăţii;
6. combaterea oricărui mijloc de corupţie;
7. responsabilitatea miniştrilor şi a tuturor funcţionarilor în funcţia ce ocupă;
8. libertatea absolută a tiparului;
9. orice recompensă să fie de la Patrie, prin reprezentanţii săi, iar nu de la Domn;
10. dreptul fiecărui judeţ de a-şi alege dregătorii săi, drept ce purcede din dreptul poporului întreg de a-şi alege Domnul;
11. gardia naţională;
12. emancipaţia mănăstirilor închinate;
13. emancipaţia clăcaşilor ce se fac proprietari prin despăgubire;
14. dezrobirea ţiganilor prin despăgubire;
15. reprezentant al Ţării la Constantinopol, dintre români;
16. instrucţie egală şi integrală pentru românul de ambele sexe;
17. desfiinţarea rangurilor titulare ce nu au funcţii;
18. desfiinţarea pedepsei degradatoare cu bătaia;
19. desfiinţarea, atât în faptă cât şi în vorbă, a pedepsei cu moartea;
20. organizarea aşezămintelor penitenciare, unde să se spele cei criminali de păcatele lor şi să iasă îmbunătăţiţi;
21. emancipaţia israeliţilor şi drepturi politice pentru orice compatriot de altă credinţă.

Această Constituţie este acceptată şi semnată de domnitorul Gheorghe Bibescu, care, speriat de plecarea din Capitală a consulului rus, a abdicat şi a părăsit ţara. În asemenea condiţii, puterea a fost preluuată de guvernul

revoluționar, compus din Ion Heliade-Rădulescu, Nicolae Bălcescu, frații Brătianu, frații Golescu, generalul Magheru, Christian Tell, C.A. Rosetti, Cezar Bolliac. Guvernul a constituit comisia proprietății, alcătuită dintr-un număr egal de reprezentanți ai moșierilor și clăcașilor (câte unul de județ) pentru a rezolva problema cea mai spinoasă cuprinsă în articolul 13 al Programului de la Izlaz, emanciparea clăcașilor prin împroprietărirea acestora.

Mersul evenimentelor și ambiția revoluționarilor de a pune în aplicare articolele Proclamației de la Izlaz, au determinat cele două mari puteri Rusia și Turcia să intervină, prima în Moldova și a doua în Țara Românească pentru reprimarea mișcărilor revoluționare.

Turcii au ocupat Bucureștiul la 25 septembrie 1848, după ce au învins ultima redută a pompierilor din Dealul Spirii (13 septembrie), numind la conducerea țării pe Constantin Cantacuzino. În același timp, o parte a armatei ruse se instalează și ea la București, sub comanda generalului Lüders, așteptând să intervină pentru pacificarea revoluționarilor unguri din Transilvania.

4) Organizarea țărilor române după 1848

La 19 aprilie 1849 se încheie la Balta-Liman Convenția ruso-turcă, care constituie, pentru țările române, actul fundamental de organizare.

Decizia cea mai importantă cuprinsă în Convenție se referă la repunerea în vigoare a Regulamentelor Organice, cu modificările necesare realizării unei conduceri mai autoritare și prevenirii unor evenimente de natura celor abia rezolvate.

Astfel, în privința domniei, au fost suspendate dispozițiile privitoare la domnia electivă, viageră și nobiliară, domnii urmând să fie numiți pe o perioadă de șapte ani de către sultan, din rândul marilor boieri, cu consimțământul Rusiei.

Termenul de șapte ani a fost stabilit pentru domnie, întrucât Convenția de la Balta-Liman avea valabilitate șapte ani, urmând ca la împlinirea termenului Rusia și Turcia să reexamineze situația din Principatele române. Ca urmare, în Țara Românească a fost numit domn Barbu Știrbei, iar în Moldova Grigore Alexandru-Ghica.

Potrivit Convenției, adunările obștești au fost suspendate, fiind înlocuite cu Divanul obștesc, alcătuit din boierii de încredere ai domnitorilor.

Rușii părăsesc Țările române în anul 1851, dar pentru scurt timp, pentru că după numai trei ani, armatele ruse trec Prutul, invadând Moldova și Țara Românească, fără a declara război turcilor. În această situație, Franța, Anglia și Sardinia s-au aliat cu Turcia, declarând război Rusiei, confruntare cunoscută în istorie drept Războiul Crimeii. Austria cere Rusiei să se retragă din țările române, iar la refuzul acesteia, ocupă o puternică armată Moldova și Țara Românească. Teatrul de război se mută în Crimeea, care este cucerită în septembrie 1855 de coaliția antirusească.

Anul următor, la 25 februarie 1856, au început lucrările Congresului de Pace de la Paris, care a hotărât ca cele două ţări române să rămână sub suzeranitatea Porţii Otomane cu garanţia colectivă a şase state semnatare ale tratatului (Franţa, Anglia, Austria, Prusia, Sardinia şi Rusia).

În articolele 15-27 din Tratatul de la Paris s-au stabilit următoarele:

a) instituirea Comisiei Europene a Dunării, cu sediul la Galaţi şi Sulina, urmând să exercite poliţia Dunării maritime;

b) se reglementează navigaţia pe Dunăre;

c) constituirea unei comisii speciale, cu reprezentanţi ai puterilor, care să examineze starea actuală a Principatelor şi să propună bazele organizării viitoare a acestora;

d) Turcia şi-a luat obligaţia să convoace, de îndată, în fiecare Principat, un Divan ad-hoc, alcătuit din reprezentanţi ai tuturor claselor sociale; ele trebuiau să exprime Dorinţelor poporului în ceea ce priveşte organizarea politică şi socială definitivă a Statelor române;

e) Comisia Internaţională, alcătuită din reprezentanţii puterilor cu sediul la Bucureşti, va transmite Dorinţele exprimate de cele două divanuri la Paris;

f) viitoarea Convenţie de la Paris va avea să consacre aceste Dorinţe, care vor fundamenta organizarea acestor State;

g) Sublima Poartă se angajează să păstreze pentru Statele române o administraţie independentă şi naţională, libertatea cultului, a legiferării, a comerţului şi a navigaţiei;

h) Principatele române au dreptul la o armată naţională, în scopul de a menţine siguranţa teritorială şi paza frontierelor.

În *luna martie 1857,* Comisia Specială alcătuită din delegaţii puterilor garante s-a întrunit la Bucureşti, pentru a supraveghea modul de constituire a Divanurilor Ad-Hoc din Muntenia şi Moldova. Potrivit Firmanului elaborat de Poarta Otomană, aceste divanuri trebuiau să fie alcătuită din reprezentanţii Bisercii, boierii şi fii de boieri proprietari de pământ, ţăranii clăcaşi, proprietari de imobile urbane, profesiuni liberale, negustori şi meseriaşi. În acest fel, s-a recunoscut, pentru prima dată, dreptul ţărănimii de a fi reprezentantă într-o adunare electivă.

Cu toate că divanurile ad-hoc aveau un caracter temporar şi o misiune limitată, ele erau organe reprezentative, ce exprimau voinţa ţărilor române în privinţa organizării interne; ele au fost primele organe politice româneşti recunoscute pe plan internaţional.

Adunările ad-hoc au analizat şi adoptat rezoluţii în ce priveşte problema Unirii celor două Principate, a Organizării aparatului de stat, a desfiinţării privilegiilor şi proclamării egalităţii politice şi civile.

Hotărârile Adunărilor Ad-hoc au valoarea unor acte constituţionale, emanând de la organe de stat reprezentative.

Un moment crucial pentru destinul celor două Principate române l-a constituit *Conferinţa Internaţională de la Paris,* ale cărei lucrări au început în luna mai 1858.

Cu această ocazie a fost adoptată *CONVENŢIA cu privire la organizarea Principatelor Române,* având ca anexă o lege electorală.

Deşi în articolul 1 al Convenţiei se folosea denumirea de „Principatele Unite Moldova şi Valahia" acestea au fost menţinute ca două state distincte, conduse fiecare de către un domn, fiecare cu guvern propriu, cu adunare electivă, cu reprezentanţi diplomatici distinşi la Poarta Otomană, cu administraţie separată şi cu legi deosebite.

Principiul consacrat prin Convenţia de la Paris este acela al separaţiei puterilor constituţionale. Funcţiile publice sunt exercitate în fiecare Principat unui Hospodar (Domn) şi unei Adunări elective, care lucra în anumite probleme şi cu concursul Comisiei Centrale de la Focşani.

Şeful Administraţiei Statului era Hospodarul (Domnul), care exercita *funcţia executivă* prin miniştrii săi. El era ales pe viaţă, din orice moldovean sau muntean, în etate de 35 de ani, care are un venit financiar de 3000 galbeni şi a ocupat funcţii publice timp de 10 ani.

Funcţia legislativă era exercitată de Hospodar (Domnul), Adunarea electivă şi Comisia Centrală de la Focşani. Adunarea electivă se alegea în fiecare Principat pe termen de 7 ani. Preşedintele Adunării elective era, de drept, Mitropolitul ţării. Adunarea se convoca de către Hospodar, durata unei sesiuni fiind de trei luni. Hospodarul avea posibilitatea să dizolve Adunarea, dar era obligat ca în termen de trei luni să convoace o nouă Adunare.

Funcţia judecătorească era încredinţată magistraţilor numiţi de Hospodar. Se stabileşte înfiinţarea unei Înalte Curţi de Casaţie şi Justiţie comună ambelor principate, cu sediul la Focşani, care are drept de control asupra celorlalte instanţe (tribunale şi Curţi de Apel).

Comisia Centrală de la Focşani era alcătuită din 16 membri (8 moldoveni şi 8 munteni).

Atribuţiile Comisiei Centrale erau:

a) să analizeze propunerile Hospodarilor pentru a le transforma în proiectele de legi de interes comun;

b) să elaboreze, din proprie iniţiativă, proiecte de legi de interes comun;

c) să se îngrijească de codificarea legilor în vigoare;

d) să procedeze la unificarea legislaţiei civile şi comerciale;

e) să vegheze la activitatea aparatului de stat din cele două ţări şi să semnaleze domnilor abuzurile organelor de stat;

f) să exercite controlul asupra constituţionalităţii legilor.

Convenţia de la Paris a mai stabilit măsuri pentru organizarea identică a celor două armate, precum şi pentru unificarea vămilor, a poştei şi telegrafului şi realizarea unui sistem monetar unic.

Un domeniu foarte important reglementat de Convenţia de la Paris îl constituie cel al *drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor*.

Astfel, sunt stabilite următoarele principii:

a) egalitatea în faţa legii, a impozitelor şi în ceea ce priveşte primirea în funcţiunile publice;

b) libertatea individuală va fi garantată, în sensul că nimeni nu va putea fi reţinut, arestat sau urmărit în judecată, decât potrivit legii;

c) dreptul de proprietate va fi garantat, în sensul că nimeni nu va putea fi expropriat decât pentru cauză de interes public, în virtutea legii şi pe temeiul despăgubirii;

d) toate privilegiile, scutirile sau monopolurile de care se bucură încă unele clase vor fi desfiinţate şi se va proceda la revizuirea legii care le reglementează;

e) libertatea de credinţă asigurată tuturor cultelor religioase.

Este uşor de observat faptul că toate principiile moderne care dominau dreptul public se găseau înscrise în Convenţia de la Paris.

Efortul de revizuire a legislaţiei şi punerea ei de acord cu prevederile actelor fundamentale este ilustrat de elaborarea unor noi coduri de legi.

Astfel, în anul 1852 este elaborată în ţara Românească *„Condica criminalicească cu procedura ei"*, alcătuită din două părţi distincte: *prima parte* cuprinde dispoziţii generale de drept penal (instituţia infracţiunii, pedepsei, despre recidivă, circumstanţe atenuante şi agravante, coautorat) şi dispoziţii de drept penal special (sunt clasificate infracţiunile şi se arată tratamentul sancţionator al acestora).

Se remarcă introducerea principiului răspunderii personale: nimeni nu poate fi pedepsit pentru fapta altuia.

Partea a doua a Condicii cuprinde regulile de *procedură penală* privind identificarea şi descoperirea autorilor de infracţiuni, instrumentarea cauzelor penale de către organele de urmărire penală şi judecarea făptuitorilor. Condica criminalicească s-a aplicat până în anul 1865, când au intrat în vigoare Codul Penal şi Codul de Procedură Penală elaborate în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

Tot în anul 1852, în Ţara Românească, a fost elaborată *„Condica penală ostăşească"*, inspirată din Codul militar francez, adaptat la particularităţile organizării şi funcţionării armatei române. Sunt reglementate abaterile disciplinare, infracţiunile săvârşite de militari pedepsele aplicate şi modalităţile de executare a acestora. În partea a doua a Condicii sunt reglementate procedurile specifice instanţelor militare: faza de cercetare penală efectuată de un ofiţer special desemnat sau, în cazuri grave, de comisii compuse din trei ofiţeri. Judecata se efectua de instanţele militare speciale.

CAPITOLUL XII

FORMAREA STATULUI NAȚIONAL ROMÂN ȘI A SISTEMULUI DE DREPT MODERN

SECȚIUNEA I

EVOLUȚIA ORGANIZĂRII DE STAT ÎN PERIOADA 1859 – 1866

1. Procesul transformării uniunii personale în uniune reală

1.1. *Semnificația Unirii Principatelor Române*

Perioada domniei lui Al. I. Cuza reprezintă o etapă importantă din istoria poporului român. Această epocă a marcat trecerea de la organizarea feudală la organizarea de tip modern.

România cunoaşte o perioadă de mari transformări sociale, economice, juridice, însă avântul modernist era stopat de existența unor instituții învechite, a unei legislații care reprezenta interesele unei minorități aflate la putere şi nu în ultimul rând a unei opoziții înverşunate a acestei minorități.

Pe lângă piedicile interne le adăugăm şi pe cele internaționale.

Principatele Române constituiau o zonă tampon între imperiile europene care-şi discutau controlul asupra zonei.

Nu putem analiza cadrul juridic administrativ fără a face o scurtă trecere în revistă a conjuncturii istorice externe. Tratatul de la Paris din 30 martie 1856 care a pus capăt războiului Crimeii a menținut Principatele sub suzeranitatea Turciei, instituind garanția colectivă a puterilor europene. Doi ani mai târziu, în 1858, în cadrul Convenției de la Paris, s-a hotărât unirea formală a Principatelor sub suzeranitatea Turciei.

Opoziției marilor puteri europene, românii din Principate i-au răspuns cu un act de mare abilitate politică.

Întrucât Convenția de la Paris nu interzicea explicit alegerea aceleiaşi persoane ca domn în ambele Principate, unioniştii l-au ales pe colonelul Alexandru Ioan Cuza, domn al Moldovei (5 ianuarie 1859), apoi şi al Țării Româneşti (24 ianuarie 1859).

Alegerea lui Cuza a avut o îndoită semnificație: mai întâi ea, a fost manifestarea a ceea ce Nicolae Iorga a numit „sistemul <faptului împlinit>", acest element de originalitate „creat de români", în al doilea rând ea a pus temeliile statului român modern.

Întreaga activitate a domnitorului a urmărit două mari obiective:

a) Unificarea legislației şi a instituțiilor în vederea realizării deplinei uniri politico-administrative;

b) Realizarea reformelor fundamentale care să aşeze statul român pe principii moderne.

Printre marile probleme a căror rezolvare l-a preocupat pe Alexandru Ioan Cuza a fost aceea a unificării politico-administrative. Într-adevăr în Moldova şi în Ţara Românească, în anul 1859, erau în vigoare pentru aceleaşi instituţii legi diferite. Astfel, pentru dreptul civil, în Muntenia se aplica legiuirea Caragea, iar în Moldova Codul Calimach. În ceea ce priveşte dreptul penal, în Ţara Românească, sub domnia lui Barbu Ştirbei, în anul 1850, fusese promulgat un cod penal şi o procedură penală adoptată după legile corespunzătoare franceze, în timp ce în Moldova rămăsese în vigoare „Condica Criminală" din 1820-1826, inspirată din legiuirea penală austriacă de la 1803.

În Ţara Românească, pe lângă instanţele judecătoreşti funcţionau procurori, pe când în Moldova această instituţie nu fusese introdusă.

Cuza a avut o preocupare intensă pentru a înzestra România cu o legislaţie modernă, cu instituţii politice şi juridice moderne, o administraţie care să corespundă cerinţelor evoluţiei către un stat modern.

Confruntat însă din momentul alegerii sale ca domn, cu marile probleme ale poporului care îl înscăunase, Alexandru Ioan Cuza a fost convins că fără o activitate reformatoare profundă, concretizată în legi valoroase, noi şi corespunzătoare epocii, naţiunea română nu putea prospera.

Animat de un profund patriotism, căutând să ţină seama de condiţiile în care se găsea ţara, Cuza a privit şi spre coalizările altor popoare. A fost atras îndeosebi de Franţa, mare parte din legislaţia adoptată fiind de inspiraţie franceză. Domnitorul a fost influenţat şi de limitele impuse de concepţia sa de clasă (concepţie a burgheziei interesate de dezvoltarea societăţii româneşti, care până la un anumit punct a corespuns năzuinţelor de progres ale întregului popor român), limite determinate de gradul de dezvoltare economică şi social politică a ţării şi poporului român.

Activitatea legislativă a lui Cuza a fost vastă. Nu există compartiment al vieţii economice, sociale şi politice în care să nu fi fost iniţiate măsuri care să propulseze societatea românească.

1.2. *Desăvârşirea Unirii*

După realizarea dublei alegeri, în faţa României stăteau, ca principale obiective de atins, recunoaşterea noului stat de către marile puteri, precum şi modernizarea societăţii pe toate planurile: economic, social, politic, militar şi cultural.

Pentru realizarea acestor deziderate s-au desfăşurat ample eforturi pe plan intern şi internaţional.

Într-o primă etapă, eforturile au fost canalizate spre unificarea şi consolidarea administrativă, legislativă şi instituţională a ţării; s-au luat măsuri de apărare militară în caz de pericol; s-au întreprins demersuri diplomatice pentru obţinerea unor mai largi posibilităţi de acţiune pe plan internaţional; nu a fost omisă nici problema românilor din monarhia habsburgică, a căror situaţie îl preocupa îndeaproape pe Alexandru Ioan Cuza.

Însăşi demnitatea statului era o problemă ce se cerea soluţionată cu abilitate şi curaj, căci era incompletă, necorespunuzătoare opţiunilor politico naţionale, era impusă de puterile străine, într-o formulă hibridă, quasiconfederativă autonomă.

Dintre puterile garante erau favorabile acestei recunoaşteri Franţa, din raţiuni privitoare la forţă, Prusia şi Sardinia deoarece erau interesaţi în promovarea principiului unităţii naţionale, Rusia pentru a slăbi imperiul otoman, Anglia a avut o atitudine inconsecventă, iar Austria şi Turcia s-au opus. Austria se temea că statul naţional se va întregi prin unirea cu Transilvania, iar Turcia îşi vedea ameninţată dominaţia asupra Ţărilor Române.

În această situaţie Cuza şi forţele progresiste, sprijinindu-se pe unionişti, au adoptat o atitudine îndrăzneaţă, impunând noul rol al domniei unice.

Fără a aştepta recunoaşterea dublei alegeri, Cuza ia înlăturat pe caimacami şi a început să guverneze cu toată autoritatea.

Domnul a avut de înfruntat şi opoziţia internă, care îi opunea lui lipsa de recunoaştere a dublei alegeri şi înmâna necontenit reclamaţii şi memorii puterilor străine. Cu toate acestea, adoptând o atitudine demnă, Cuza nu a solicitat grăbirea confirmării. După multe negocieri la Conferinţa din august 1859, Turcia şi Austria au recunoscut dubla alegere. Ceremonia de învestitură s-a desfăşurat discret, într-un cadru restrâns pentru a se sublinia caracterul ei auxiliar.

Aşa cum se ştie, conform Convenţiei de la Paris, Principatele Române aveau ca organe comune numai Comisia Centrală de la Focşani şi Curtea de Casaţie de la Focşani. Organele administrative, adunările elective şi guvernele urmau a fi organizate distinct şi a desfăşura o activitate separată.

Trecând peste dispoziţiile acestei Convenţii, Cuza a procedat mai întâi la unificarea treptată a organelor centrale ale statului.

În acest scop, în fiecare guvern a numit persoane originare din ambele principate, iar ministerele de la Iaşi au fost transformate în directorate ale ministerelor corespunzătoare din Bucureşti. Tot aşa, în Adunările Elective ale fiecărui principat erau aleşi deputaţi din ambele principate.

În privinţa organizării armatei, măsurile unificatoare au cuprins capi de toate articulaţiile oştirii, de la structuri până la instrucţie, acelaşi armament, iar ministrul armatei ca şi statul major să fie acelaşi.

În unităţile militare dintr-un principat se aflau ostaşi şi ofiţeri din ambele principate.

Şeful Taberei de la Floreşti, era generalul Constantin Milicescu, iar şeful întregii armate unite, cu tot ce presupunea organizarea acesteia, a fost numit ca ministru în fruntea ministerului de război, g-ralul Ioan Emanoil Florescu, unul dintre militarii care şi-a adus o contribuţie însemnată la unificarea, organizarea şi înzestrarea armatei române.

Unificarea administrativă s-a realizat în fapt şi prin alte măsuri, cum ar fi creşterea unei reţele comune de poştă, de telegraf, sanitară şi de transport.

Cât priveşte corespondenţa, dintre organele administraţiei centrale, ea se făcea direct şi nu prin intermediul ministerelor de externe.

Pentru a se pune capăt amestecului din afară în treburile bisericii române, s-au adus modificări în organizarea şi conducerea acesteia, au fost înlăturaţi egumenii greci şi s-a trecut la secularizarea averilor româneşti.

Pe plan extern, Principatele Unite au unificat reprezentanţele diplomatice de la Constantinopol, iar celelalte ţări trimiteau reprezentanţe diplomatice unice.

Aceste măsuri, adoptate fără recunoaşterea puterilor străine, au fost oficializate la Conferinţa de la Constantinopole, din septembrie 1861, dar numai pe timpul domniei lui Cuza.

În baza acestor înfăptuiri, domnul a proclamat constituirea României şi a anunţat unificarea guvernelor şi a Adunărilor Elective. Contopirea efectivă a guvernelor s-a înfăptuit încă din decembrie 1861, iar cea a Adunărilor Elective în ianuarie 1862.

În timpul domniei lui Al. I. Cuza au fost încheiate şi câteva convenţii externe: încă din vara anului 1859 era proiectat un tratat de prietenie, comerţ şi navigaţie cu S.U.A., în decembrie 1860 a fost încheiată o convenţie telegrafică cu Rusia apoi cu Serbia şi chiar cu imperiile habsburgic şi otoman (1862 şi 1865) iar în iulie 1865 România a aderat, împotriva voinţei Porţii, la Convenţia Telegrafică internaţională de la Paris.

1.3. *Politica lui Alexandru Ioan Cuza de apărare a suveranităţii naţionale şi de stat*

Domnitorul Al.I.Cuza a fost nevoit să depună mari eforturi şi să recurgă frecvent la politica faptului împlinit pentru asigurarea autonomiei legislative, judecătoreşti şi administrative a statului. Autonomia legislativă a fost recunoscută mai întâi prin Convenţia de la Paris, care cerea Principatelor române să-şi revizuiască întreaga legislaţie pentru a o pune de acord cu cerinţele moderne, ca şi prin recunoaşterea internaţională a organizării de stat impusă prin reformele succesive ale lui Cuza; cu alte cuvinte, recunoaşterea internaţională a sistemului legislativ creat de către Cuza echivala cu recunoaşterea autonomiei legislative.

Sub aspect judecătoresc, autonomia României a fost afectată de regimul capitulaţiilor.

Unele state europene au pretins ca regimul capitulațiilor să fie aplicat şi în Principate, fapt de natură să le afecteze suveranitatea de stat. Juriştii români au arătat că asemenea pretenții sunt lipsite de temei, deoarece țările române nu au făcut niciodată parte din Imperiul otoman şi că fiind țări creştine nu se judecă după Coran, ci au legi similare altor state europene. Mai mult decât atât, statul a luat măsura interzicerii activității judiciare a consulatelor străine şi a trecut la punerea în executare a sentințelor date de către instanțele româneşti.

Tot în apărarea suveranității de stat, Principatele nu au mai recunoscut valabilitatea paşapoartelor eliberate de Turcia pentru Principate, nici valabilitatea în Principate a paşapoartelor eliberate de alte state pentru Turcia.

În consecință, Principatele au început să elibereze paşapoarte proprii şi le-au acceptat pe cele străine numai dacă erau eliberate pentru Principate.

O altă problemă care atingea profund suveranitatea statului nostru şi care afecta numeroase interese, a fost aceea a secularizării averilor mănăstireşti. Această problemă a fost cercetată de către o conferință a Marilor Puteri, care urma a stabili regimul juridic al acestor bunuri şi modul de lichidare a pretențiilor Patriarhiei de la Constantinopol.

Fără a aştepta hotărârea Conferinței, Adunarea Electivă a procedat în 1863 la exproprierea acestor averi, readucând în patrimoniul statului un sfert din suprafața arabilă a țării. În acelaşi timp, s-a pus capăt încercărilor de amestec în treburile interne ale statului prin intermediul Patriarhiei de la Constantinopol, sub pretextul protejării Bisericii Ortodoxe.

Inițial, exproprierea trebuia să fie însoțită de o despăgubire, ce urma să fie plătită călugărilor străini.

Însă, datorită diplomației române şi a pretențiilor prea exagerate, până la urmă, statul român nu a mai dat curs problemei plății despăgubirilor.

SECȚIUNEA A II-A
ORGANIZAREA STATULUI UNITAR ROMÂN

Organele centrale ale statului unitar român

În perioada anilor 1859-1866, organizarea statului unitar român s-a întemeiat pe Convenția de la Paris din anul 1858 şi Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris, din anul 1864.

Prin natura lui juridică, prin conținutul său – constând în norme fundamentale privitoare la orânduirea socială şi organizarea de stat, precum şi la reformele caracteristice acestei orânduiri, statutul poate fi considerat ca un act având valoare şi forță juridică de constituție, fiind prima constituție a statului național Român.

Prevederile acestor convenţii internaţionale au fost aplicate prin intermediul legilor ordinare edictate de statul român suveran şi independent.

Potrivit legilor adoptate, organele centrale ale statului au fost:

Parlamentul ţării. Acest organ a fost format potrivit dispoziţiilor Convenţiei de la Paris, care au prevăzut câte o Adunare Electivă pentru fiecare principat, organizată unicameral. Inovaţiile Statutului dezvoltător al Convenţiei de la Paris au determinat organizarea bicamerală a parlamentului român şi într-o oarecare măsură lărgirea corpului electoral, fără a se introduce votul universal, egal, direct şi secret.

Cele două camere ale parlamentului român au fost:

- *Adunarea electivă*, formată din deputaţi aleşi prin scrutin de două grade, corpul electoral fiind împărţit, după avere, în alegători primari indirecţi şi alegători direcţi cu dispensă de cens, format mai ales din intelectuali români. În această categorie se aflau preoţii, profesorii academiilor şi colegiilor, doctorii în ştiinţe şi licenţiaţii facultăţilor, avocaţii, inginerii, arhitecţii şi conducătorii unor instituţii culturale, ştiinţifice, etc. Alegătorii din ambele grade trebuiau să aibă vârsta de 25 de ani, iar cetăţenii români aleşi ca deputaţi trebuiau să aibă 30 de ani şi un venit anual de 200 de galbeni.

- *Adunarea Ponderatrice* (Senatul), formată potrivit art. 7 şi 8 ale Statutului dezvoltător, din 64 de membrii numiţi; 32 fiind desemnaţi de A.I.Cuza din rândul unor personalităţi române, restul de 32 fiind desemnaţi din rândul consiliilor judeţene, câte unul din fiecare judeţ din cele trei propuneri făcute de către fiecare judeţ.

Potrivit regulamentului de funcţionare, Corpul Ponderator (Senatul) adopta sau respingea proiectul de lege supus dezbaterii. Dacă proiectul era adoptat fără modificări, legea era supusă promulgării de către domn. Dacă proiectul era amendat de către senat, el era restituit Adunării Elective şi, dacă aceasta aproba amendamentele, urma ca legea să fie supusă sancţiunii domnului ţării.

Şeful statului român. După cum se ştie, cu ocazia Unirii şi întemeierii statului naţional unitar Român, în funcţia de şef (domn) al statului a fost ales Alexandru Ioan Cuza. Convenţia de la Paris a prevăzut (art. 3) între organele centrale investite cu exerciţiul „puterii publice" şi Domnitorul, ales pe viaţă de către Adunarea Electivă (art. 10), moldovean sau muntean în vârstă de cel puţin 35 ani, cu un venit financiar minim de 3000 de galbeni, dispoziţii pe care Statutul dezvoltător nu le-a schimbat. Deci, regimul parlamentar instituit se caracteriza şi prin existenţa unui şef de stat – organ suprem unipersonal, ales – ale cărui prerogative erau limitativ consacrate prin dispoziţiile convenţiilor internaţionale şi care se bucura de anumite privilegii. Potrivit Statutului Dezvoltător al Convenţiei de la Paris, şeful statului (domnul) cumula atribuţii executive şi legislative, putând emite decrete fără consultarea parlamentului, ori de câte ori situaţia impunea

măsuri urgente. În concret, Statutul prevede că puterea publică în stat se exercită de către domn, Adunarea Electivă şi Adunarea Ponderatrice (Senatul Ţării). Puterea legislativă în stat urma să fie exercitată de către domn împreună cu parlamentul. Iniţiativa legislativă o avea numai domnul, care pregătea proiectele de legi cu concursul legislatorilor existenţi în Consiliul de stat al României. Proiectele de legi elaborate erau susţinute în parlament de către miniştri sau de către funcţionarii Consiliului de Stat.

Guvernul României. Contopirea efectivă a guvernului celor două principate şi formarea în decembrie 1861 a Guvernului României, urmată de unificarea deplină a administraţiei centrale a statului şi proclamarea oraşului Bucureşti drept capitala ţării, sunt acţiuni menite să consolideze puterea statului naţional unitar modern român, se impunea organizarea unui sistem administrativ unitar. Acest sistem de organe administrative a fost organizat, la început, pe baze centralizate (organizarea guvernului naţional cu ministere de profil, şi a unei administraţii locale, subordonată organelor centrale), tocmai din necesitatea aplicării uniforme a legilor ţării, după care în evoluţia organizării puterii executive, urma să-şi facă loc descentralizarea administrativă şi îngustarea prerogativelor guvernului. În această perioadă, pe plan central, puterea executivă era încredinţată domnitorului, care o exercita prin guvernul său şi prin miniştri ce erau numiţi şi revocaţi de el. În baza art. 42 al Convenţiei de la Paris care acorda României dreptul de a avea o armată naţională în măsură să asigure apărarea ţării, în urma formării armatei române, domnitorul Alexandru Ioan Cuza devine şi comandantul ei suprem.

Întemeiat în condiţii istorice favorabile, statul unitar român dispunea de instituţii politico-juridice moderne.

SECŢIUNEA A III-A
FORMAREA SISTEMULUI DE DREPT ROMÂN MODERN

1. Legislaţia cu caracter reformator a lui Alexandru Ioan Cuza

1.1. *Reforma agrară*

Legea agrară de la 1864 a dat o rezolvare mai democratică problemei agrare, ţinându-se seama de unele propuneri făcute de ţărani încă de pe timpul adunărilor ad-hoc. Deşi moşierimea s-a opus, această lege a trecut o mare parte din pământul moşierilor în proprietatea ţăranilor, dând principala lovitură poziţiilor economice ale moşierimii şi creând o bază, puternică pentru dezvoltarea relaţiilor capitaliste, atât de necesare lui Cuza.

Din punct de vedere juridic, legea aceasta prezintă o mare importanţă în ceea ce priveşte procedeul folosit pentru rezolvarea problemei agrare.

Legea a realizat două lucruri importante: împroprietărirea ţăranilor şi desfiinţarea clăcii.

Există, o veche prejudecată păstrată şi astăzi, anume că legea agrară a expropriat pe moşieri, acordând o despăgubire, şi apoi pământul a fost atribuit ţăranilor. Din punct de vedere juridic lucrurile nu stau aşa. Astfel în art. 1 al legii se prevede că „ţăranii sunt şi rămân proprietari pe terenurile folosite de ei în mod legiuit până atunci".

Legea desfiinţa pentru totdeauna şi în toată întinderea României, claca, dijma, carele de lemne şi alte asemenea sarcini.

Prin lege au fost împroprietăriţi 515.422 de ţărani cu 1894927 hectare, reprezentând aproape 2/3 din suprafaţa funciară. Împroprietărirea s-a făcut în raport cu inventarul lor agricol.

Legea nu vorbeşte niciodată de expropriere sau împroprietărire.

Prin aceasta burghezia a urmărit ca să nu fie atins dreptul sfânt al proprietăţii private şi a considerat dreptul vechi de folosinţă al ţăranilor ca un drept de proprietate indiviză.

Totuşi, legea prevede acordarea unei despăgubiri moşierilor, pe care ţăranii urmau să o plătească în termen de 15 ani prin sume repartizate anual, iar relaţiile dintre moşieri şi ţărani urmează să se stabilească prin contract.

Cu toate limitele sale, reforma din anul 1864 înseamnă, în esenţă, primul pas istoric de amploare al aplicării programului social al revoluţiei din anul 1848, cu efecte determinante asupra structurilor social-economice ale ţării, marcând momentul generalizării relaţiilor capitaliste în ansamblul economiei româneşti, nu numai în agricultură.

1.2. *Reforma electorală*

O dată cu adaptarea statutului dezvoltător al Convenţiei de la Paris, în mai 1864, a fost adoptată şi legea electorală.

În noua lege s-a menţinut censul de avere şi condiţia vârstei de 25 de ani împliniţi. Alegătorii au fost împărţiţi în două categorii: alegători primari şi alegători direcţi.

Alegătorii primari erau compuşi din cetăţenii români din comunele rurale care plăteau o dare către stat de 48 lei, precum şi alegătorii din comunele urbane care aveau între 3000-15000 de locuitori şi plăteau o dare de 80 lei, iar cei din comunele urbane, cu peste 19000 locuitori, plăteau o dare de 110 lei.

Alegătorii primari alegeau prin vot deschis pe alegătorii din categoria a doua (50 de alegători primari alegeau un alegător direct). Erau alegători direcţi cei ce aveau un venit de 100 galbeni, indiferent de provenienţă.

Puteau fi alegători direcţi, fără a justifica venitul de 100 de galbeni, preoţii, profesorii academiilor şi colegiilor, doctorii şi licenţiaţii, acei ce aveau diplome recunoscute de guvern, sau erau conducătorii unor instituţii,

Puteau fi aleşi în Adunare cetăţenii români care aveau 30 de ani şi un venit de 100 de galbeni.

S-a desfiinţat împărţirea alegătorilor pe colegii, cu precizarea că unii alegători îşi exercitau drepturile în comunele urbane, iar alţii în comunele rurale.

1.3. *Alte reforme*

Alte acte normative cu caracter reformator au fost:

- Legea privind secularizarea averilor mănăstireşti 13/25 decembrie 1863.
- Dizolvarea Adunării elective la 2/14 mai 1864 s-a dovedit a fi o măsură pe cât de energică pe atât de necesară pentru impunerea programului de reforme.
- Legea instrucţiunii publice, organizarea învăţământului primar şi superior.
- Legea pentru consiliile judeţene, legea comunală din 1864(constituirea, organizarea şi funcţionarea comunelor şi judeţelor).
- Legea privind completarea şi organizarea armatei şi a poliţiei.
- Introducerea sistemului de măsuri internaţional.
- Legea pensiilor.
- Înfiinţarea Curţii de Conturi.
- Dezvoltarea învăţământului economic.
- Lege cu privire la organizarea judecătorească (judecătorii de plasă, tribunale judeţene, curţile de apel, curţile cu juri, Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie.
- Reformă legislativă.

Actul de autoritate al domnului a fost însoţit de Statutul dezvoltător al Convenţiei de la Paris (Statutul lui Cuza, care este de fapt contrar prevederilor Convenţiei de la Paris privind Principatele române) care poate fi considerat drept prima Constituţie a României (peste 682000 pentru, contra 1300 de sufragii).

SECŢIUNEA A IV-A
OPERA LEGISLATIVĂ A LUI ALEXANDRU IOAN CUZA

1. Semnificaţia şi importanţa ei

În istoria României perioada anilor 1859-1865 este etapa marei opere legislative înfăptuită sub conducerea Domnului Alexandru Ioan Cuza, prin care s-a constituit, în linii fundamentale, sistemul de drept modern necesar dezvoltării şi consolidării capitaliste în ţara noastră. Receptând valorile perene aparţinând

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

vechiului drept românesc şi având ca model cele mai moderne legislaţii străine, sistemul român de drept făurit în cadrul acestei opere civilizatoare a plasat România în rândul statelor europene cu cele mai înaintate legislaţii.

Dominat de principii progresiste, democrate, după anul 1859, dreptul românesc dobândeşte în mod vizibil structura tehnică a unui sistem de drept naţional unitar, „pluralismul" sistemelor istorice de drept – caracteristic statelor române feudale – fiind în întregime lichidat. Statul unitar naţional român avea acum un singur sistem de drept scris. Dreptul ca expresie a voinţei naţionale, exprimată legislativ, prin reprezentarea parlamentară a constituit o altă trăsătură definitorie. Pronunţarea hotărârilor judecătoreşti se face acum în „numele legii", sintagma ce dă expresie „voinţei suverane a naţiunii române" stăpână pe destinele sale.

Caracterul de sistem al noului drept s-a manifestat prin amplul şi stringentul proces de codificare generală de tip modern a dreptului scris, ce tinde să cuprindă toate domeniile vieţii social-economice şi politice, iar codurile sunt specializate pe ramurile lui devenite tradiţionale. Codificarea a avut ca rezultat lichidarea sistemului cutumiar. Obiceiul pământului, legea ţării încetează de a mai fi un sistem de drept valabil prin el însuşi şi capătă în mod vădit rolul secundar, derivat, din dreptul marginal, autorizat de lege scrisă. În acest proces de marginalizare a cutumei ca sursă directă şi producătoare de drept, acţiunea unificatoare a dreptului oficial s-a manifestat nu fără riscul unei îndepărtări de tradiţii juridice româneşti, problemă relevată pe larg în istoriografia juridică din ţara noastră. Sistemul de drept naţional unitar român apărut în vremea lui Alexandru Ioan Cuza se întemeia pe legile elaborate de parlamentul ţării, şi cuprinde ansamblul instituţiilor juridice reglementate de Codul Civil. Codul penal, Codul de procedură civilă, Codul de procedură penală şi pentru prima dată apar elemente ale dreptului agrar român.

1. Dreptul agrar român

Se ştie că atât Revoluţia din 1821, cât şi Revoluţia din 1848 au prevăzut în revendicările lor programatice înfăptuirea reformei agrare pentru împroprietărirea ţăranilor şi aşezarea pe baze noi a relaţiilor sociale din domeniul agriculturii. Împotriva reformei agrare s-au ridicat însă forţele politice interesate în păstrarea regimului marii proprietăţi funciare, acţiune care a culminat cu respingerea proiectului de lege propus în anul 1862 de către guvernul Barbu Catargiu prin care se preconiza împroprietărirea ţăranilor pe pământ aparţinând comunelor. După înlăturarea opreliştilor apărute în calea acestei reforme democratice, prin legea agrară promulgată de Domnul ţării la 14 august 1864 la iniţiativa lui Mihail Kogălniceanu, statul naţional român a putut înfăptui împroprietărirea ţăranilor.

Potrivit acestei legi: „ţăranii clăcaşi sunt şi rămân deplin proprietari pe locurile supuse posesiunii lor, în întinderea ce se hotărăşte prin legea de faţă" (art.

1). Prin această lege s-a desfiinţat regimul clăcăşiei, în schimbul unei despăgubiri pe care ţăranii urmau să o plătească boierilor în termen de 15 ani (art.3).

Din dispoziţiile acestei legi rezultă că statul român – recunoscând vechiul drept de folosinţă al ţăranilor clăcaşi asupra loturilor de pământ aflate în posesia lor din partea obştilor săteşti, a decis ca respectivele terenuri să aparţină ţăranilor „cu titlu de proprietate deplină". Recunoscând un drept preexistent de proprietate, înseamnă că legea s-a aplicat în mod retroactiv asupra tuturor situaţiilor care fac obiectul reformei agrare. Pe de altă parte, legea decide împroprietărirea ţăranilor cu loturile de pământ avute în folosinţă până la data apariţiei reformei, iar pe de altă parte, Legea hotărăşte desfiinţarea stării de dependenţă (clăcăşie) a ţăranilor faţă de boieri în schimbul unei despăgubiri civile ce putea fi plătită în termen de 15 ani. Aşa fiind, considerăm că este neîntemeiată susţinerea celor care afirmă că „recunoscând un drept preexistent", în realitate, legea reformei agrare nu a înfăptuit nici o împroprietărire a ţăranilor din România acelor vremuri.

2. Codul civil

Exercitându-şi dreptul la iniţiativă legislativă conferit şefului statului prin Convenţia de la Paris, din 1858, Al. I. Cuza a cerut Comisiei Centrale de la Focşani să treacă la elaborarea Codului civil şi a Codului de procedură civilă.

În procesul elaborării Codului civil român legislatorii au folosit pe lângă izvoare româneşti, proiectul Codului civil italian Pissanelli, şi apoi, modelul Codului civil francez al lui Napoleon din anul 1804. Adoptat în anul 1865, Codul civil român a intrat în vigoare de la 1 decembrie 1865. Elaborat pe baze moderne, Codul cuprinde în cartea întâi regimul persoanelor, în cartea a doua regimul bunurilor, iar în cartea a treia – regimul proprietăţii.

Debutând cu titlul preliminar intitulat: „Despre efectele şi aplicarea legilor în genere", Codul civil român prevede că: „Legea dispune numai pe viitor, ea n-are putere retroactivă" (art.1). În mod excepţional, legile şi legea reformei agrare din 1864) pot deroga de la regula neretroactivă prevăzută în art. 1 Cod civil român, fie în baza unor dispoziţii exprese prin caracterul interpretativ sau prin natura dispoziţiilor ce cuprinde trei cărţi. Cartea întâi intitulată „Despre persoane", reglementează în titlul I drepturile persoanelor fizice, punând la baza condiţiei juridice a cetăţenilor români principiul egalităţii tuturor oamenilor în faţa legii. Majoratul a fost prevăzut la vârsta de 21 de ani, însă potrivit regimului emancipării cetăţeanul nu putea încheia acte şi îşi putea angaja răspunderea civilă chiar înainte de vârsta majoratului.

Codul civil român, cuprinde dispoziţii cu privire la regimul persoanelor juridice cu scop lucrativ şi fără scop lucrativ. Potrivit acestei legi, regulamentul persoanelor juridice cu scop lucrativ urma să fie cel reglementat de dreptul comercial. Urmând regimul Codului civil, persoanele juridice fără scop lucrativ

(instituţii din domeniul culturii, artei, învăţământului, ştiinţei etc.) se înfiinţau prin decret emis de domnul ţării.

În aceeaşi carte întâi, Codul civil român prevede „însuşirile şi condiţiile necesare încheierii căsătoriei" (cap.1); „formalităţile relative la cele ale căsătoriei" (cap. 2); „Despre opoziţii la căsătorie şi cereri de nulitate" (cap. 3-4); „Despre drepturile şi datoriile soţilor" (cap. 5-6) şi „Despre cererea căsătoriei" (cap. 7). Acestor reglementări ample le urmează dispoziţiile din titlul VI intitulat: „Despre despărţenie" (cauze, efecte etc.).

În privinţa familiei, Codul civil român a adoptat principiul reformei dreptului anterior, excluzând normele dreptului canonic din regimul juridic legal: căsătoria devine astfel un act pur civil, fiind deplin valabilă dacă a fost celebrată în faţa ofiţerului de stare civilă, fără a mai fi necesară cuvântarea bisericii oficiale în stat. Împiedicările la căsătorie neavând atâta gravitate, nerespectarea acestora atrage, după caz, nulitatea absolută sau nulitatea relativă (art.127, 208 Cod civil român). Spre deosebire de codul civil francez, Codul civil român a menţinut divorţul pe bazele unor legislaţii anterioare şi a prevăzut regula egalităţii de tratament a soţilor în cazul desfacerii căsătoriei pentru adulter.

În cartea a doua consacrată regimului proprietăţii, Codul civil român, menţine regula tradiţională a clasificării bunurilor în „bunuri mobile şi bunuri imobile"(art. 461-475). Proprietatea, ca drept fundamental ocrotit de legislaţia civilă modernă, este definită ca fiind „dreptul ce are cineva de a se bucura şi a dispune de un lucru în mod exclusiv şi absolut însă în limitele prevăzute de lege" (art. 480). Alături de acesta, codul reglementează şi celelalte drepturi reale: uzufructul (art. 517) servitutile (art. 576) etc.

Diferitele moduri prin care se dobândeşte şi se transmite proprietatea face obiectul dispoziţiilor prevăzute în cartea a treia a Codului civil. Potrivit acestor dispoziţii legale, proprietatea bunurilor se dobândeşte şi se transmite prin succesiune, prin legate, prin convenţie şi prin tradiţiune (art. 644 şi urm.). Modurile enunţate în acest text de lege cuprinde reglementări amănunţite în cuprinsul cărţii a treia a Codului.

Codul civil român din anul 1864 acordă o atenţie deosebită reglementării materiei obligaţiilor şi contractelor. Corespunzător exigenţelor legislative moderne, Codul civil român instituie principiul potrivit căruia: „răspunderea civilă este fie contractuală, fie delictuală" (art.998 şi urm.; art. 1081 şi urm.). Potrivit art. 998: „Oricine produce un prejudiciu altuia este obligat a-l repara". Unul din principiile moderne care şi-a găsit consacrarea este cel al răspunderii personale. Menţionând unele reglementări tradiţionale din Legea Ţării, Codul civil din anul 1864 admite în mod excepţional răspunderea pentru fapta altuia şi anume: în cazul părinţilor pentru prejudiciul cauzat de copii minori, şi în cazul prejudiciului cauzat de animale etc.(art.1001).

Alături de problemele arătate, amintim prevederile art. 1912 potrivit cărora: „Codicii Domnilor Calimach şi Caragea, şi orice alte legi civile anterioare, ordonanţe domneşti şi instrucţiuni ministeriale din ambele principate Unite, sunt abrogate în tot ce nu este conform regulilor prescrise în prezentul codice".

3. Codul penal

În cadrul bogatei activităţi legislative penale a statului naţional unitar român, în vremea lui Alex. I. Cuza, a fost elaborat Codul penal român şi pus în aplicare la 1 mai 1865 la întocmirea căruia pe lângă legislaţia anterioară, s-a avut în vedere Codul penal francez din anul 1810 şi Codul penal prusian din anul 1851. Elaborat în condiţiile în care legislaţiile statelor europene erau dominate de principiile şcolii clasice penale (fondator Francisco Carrara), Codul penal român purta amprenta trinităţii – liber arbitru – culpabilitate – pedeapsă. Pornind de la postulatul că oamenii raţionali au capacitatea de a alege între ceea ce este permis şi nepermis (liberul arbitru), Codul penal român din 1865 consideră că infractorii sunt dominaţi de porniri antisociale (culpabile), şi, ca atare, ei trebuie pedepsiţi şi excluşi din societate.

Dominaţi de principiile şcolii clasice de drept penal, autorii Codului penal român au reglementat infracţiunea şi pedeapsa ca simple entităţi juridice, problemă care a făcut obiectul unor ample cercetări în cadrul studiilor întreprinse de mari penalişti români Ioan Tanoviceanu şi Vintilă Dongoroz. Deşi era dominat de concepţii obiectiviste ce vor fi înlăturate în epoca următoare de Şcoala pozitivistă penală fondată de C. Lambroso, E. Ferri şi R. Garofalo, Codul penal român din anul 1865 a adus contribuţii importante la apărarea valorilor supreme ale societăţii româneşti din acea vreme, valori în centrul cărora se afla statul naţional unitar format odată cu Unirea.

Asemănător altor legiuiri moderne, Codul penal român din 1865 cunoaşte o sistematizare riguroasă. În cartea întâia, Codul cuprinde sistemul pedepselor penale, în cartea doua cuprinde sistemul crimelor şi delictelor, iar în cartea a treia sistemul contravenţiilor şi sancţiunile contravenţionale.

Rezultă, aşadar, că dreptul penal român modern a adoptat clasificarea faptelor periculoase pentru societate în: crime, delicte şi contravenţii. Corespunzător acestei clasificări tripartite, pedepsele prevăzute în Codul penal erau: pedepse criminale, pedepse corecţionale şi pedepse poliţieneşti.

În raport cu gravitatea faptelor, partea specială a Codului penal incrimina infracţiunile în mai multe categorii, şi anume: crime şi delicte contra siguranţei statului; crime şi delicte contra ordinii constituţionale; crime şi delicte contra intereselor particularilor.

Pentru faptele penale din categoria crimelor, legea incrimina tentativa pe care o sancţiona cu pedeapsa infracţiunii consumate. În sistemul reglementării participanţilor la infracţiuni, complicele era sancţionat ca şi autorul faptei;

Codul penal din anul 1865, cu modificările survenite ulterior, s-a aplicat în România până în anul 1936.

4. Codul de procedură civilă

Elaborat în vremea domniei lui Alexandru Ioan Cuza şi din dispoziţia sa. Codul de procedură civilă a intrat în vigoare odată cu Codul civil român. Având ca izvoare codul de procedură al Cantonului Geneva, Codul de procedură francez, legea belgiană cu privire la executarea silită şi vechile legiuiri româneşti, Codul de procedură civilă din anul 1864 cuprinde în cele şapte cărţi: procedura în faţa judecătorilor de plasă, tribunalelor judeţene, curţilor de apel, arbitrilor judiciari, executarea silită, precum şi unele proceduri speciale, urmate de „dispoziţii finale generale".

Cartea întâi a rămas fără obiect, întrucât atribuţiile judecătorilor de plasă, din lipsă de magistraţi, au fost date, în competenţa subprefecţilor până în 1879, iar apoi au fost abrogate prin legea pentru organizarea judecătoriilor comunale şi de ocoale. Tribunalele judeţene primesc prin legea nou apărută o competenţă judiciară generală, limitată, însă, în cauze civile, de un plafon valoric.

Curţile înfiinţate la Bucureşti, Iaşi, Craiova, Focşani (apoi la Galaţi) judecau apelurile împotriva hotărârilor instanţelor inferioare.

Codul de procedură civilă prevede în cadrul sistemului căilor de atac: apelul, opoziţia, recursul şi contestaţia. Instanţa sesizată prin apel, judeca din nou procesul, iar cea investită cu judecarea recursului şi contestaţiei, verifica dacă legea a fost corect aplicată. Cu alte cuvinte, regimul instituit prin Codul de procedură pentru exerciţiul căilor de atac avea ca obiectiv major asigurarea legalităţii în procesul civil român, cerinţă fundamentală a justiţiei moderne instaurate odată cu întemeierea statului unitar naţional România.

Corespunzător acestor exigenţe civilizatoare, procedura dezbaterilor judiciare era orală, publică şi contradictorie. În scopul aflării adevărului judiciar, Codul din anul 1864 admite administrarea în procesul civil atât a probelor orale(martori, judecători etc.) cât şi a probelor scrise (acte, expertize judiciare etc.). În scopul administrării justiţiei pe baza legii şi a adevărului, procesul civil parcurgea o dublă judecată a cauzei, în faţa primei instanţe şi a instanţei de apel, după care urma judecata cauzei în faţa instanţei de recurs. Deşi Codul de procedură civilă adoptat în anul 1864 constituie o lege modernă, superioară celor existente în trecut, aplicarea lui în practică a întâmpinat numeroase dificultăţi. Din cadrul operaţiunilor ivite, menţionăm, între altele, desfăşurarea greoaie a procesului civil din cauza termenelor lungi de judecată, taxelor judiciare ridicate, limitelor ivite în administrarea probelor etc. Ştiinţa dreptului civil românesc din epoca următoare a avut contribuţii remarcabile la înlăturarea limitelor legislaţiei şi ale practicii judiciare şi a ridicat calitatea procesului civil la exigenţele proprii statului de drept instaurat în România.

5. Codul de procedură penală

Tot în cadrul operei legislative înfăptuită sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza a fost elaborat şi Codul de procedură penală, intrat în vigoare la 30 aprilie 1865, legislatorii având în vedere procedura română anterioară şi codul de instrucţiune criminală al Franţei (1808).

Receptând procedura de judecată modernă corespunzătoare Codului penal român, Codul de procedură din 1865 cuprinde: cartea întâia consacrată descoperirii, urmăririi şi cercetării (instrucţiei) penale, şi cartea a doua consacrată procesului penal.

Descoperirea crimelor şi delictelor era de competenţa poliţiei judiciare, care sesiza procurorul. În cauze complexe, procurorul înainta dosarul judecătorului, care efectua ancheta penală (instrucţia), după care sesiza instanţa pentru judecarea procesului.

Potrivit acestor reglementări moderne, procesul penal parcurgea faza descoperirii, urmăririi şi instrucţiei, şi faza judecăţii. În faza judecăţii, Codul din 1865 a introdus reguli moderne: publicitatea, şi contradictorialitatea dezbaterilor judiciare. În virtutea acestor reguli moderne instanţa administra probele solicitate de părţi, în scopul aflării adevărului judiciar.

Potrivit Codului de procedură penală din 1865, organizarea judecătorească cunoştea: judecătoriile de plasă, tribunalele judeţene, Curţile de juri şi Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie a României. Ca şi în domeniul justiţiei civile, atribuţiile judecătorilor de plasă au fost încredinţate subprefecţilor judeţelor. Delictele, erau în competenţa tribunalelor judeţelor, iar crimele în competenţa Curţilor cu juri (formate din magistraţi şi cetăţeni asistenţi). Asemănător Codului penal român şi Codul de procedură penală a fost în vigoare până în 1936.

Din cele ce preced, rezultă că în vremea Domnului Alexandru Ioan Cuza şi din dispoziţia acestuia, s-a format sistemul de drept modern aparţinând statului unitar naţional Român. Cerinţă firească a mersului societăţii româneşti pe calea progresului omenirii, opera legislativă Alexandru Ioan Cuza a plasat România în spaţiul statelor europene civilizate şi a deschis cale liberă întemeierii orânduirii democrate în ţara noastră. Supuse unor cercetări laborioase din partea marilor profesori de drept şi oameni de ştiinţă români din a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX (1859-1918), codurile de legi apărute în vremea şi din dispoziţia Domnului Alexandru Ioan Cuza, au cunoscut perfecţionări demne de prestigiul şi autoritatea şcolii juridice româneşti întemeiate de savanţi ca: Dem. Alexandresco, Matei Cantacuzino, Nicolae Titulescu, Ioan Tanoviceanu, Vintilă Dongoroz ş.a.

CAPITOLUL XIII

STATUL ŞI DREPTUL MODERN ROMÂN ÎN PERIOADA 1866-1918

SECŢIUNEA I
ORGANIZAREA POLITICĂ

1. Viaţa economico-socială

1.1. *Dezvoltarea industriei*

Formarea statului român modern a constituit un moment important în istoria poporului nostru care a marcat intrarea ţării noastre într-o nouă etapă a revoluţiei economice şi în mod deosebit a industriei. Datorită condiţiilor dramatice de existenţă a românilor, dezvoltarea economică a fost inegală, cu ritmuri şi mai ales cu rezultate diferite de la o provincie istorică la alta. Ritmul dezvoltării industriei a fost mai rapid în vechea Românie, şi mai redus în Dobrogea, Bucovina şi Basarabia.

Cu toate progresele progresiste obţinute, ea va continua să fie o ţară slab dezvoltată, cu o industrie restrânsă, cu o economie care avea un pronunţat caracter agrar, lucru care la începutul secolului XX, ea să se afle în prima fază a dezvoltării capitaliste. Reformele din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza au contribuit la impulsionarea dezvoltării industriei care s-a triplat în anii ce au urmat şi în preajma cuceririi independenţei. S-au înfiinţat fabrici noi moderne pentru acel timp, relaţiile capitaliste au pătruns şi în agricultură, ramură dominantă a economiei româneşti în care a început şi o extindere a utilizării maşinilor.

După cucerirea independenţei de stat a României în urma războiului din 1877, s-a obţinut înlăturarea unuia din principalele obstacole ce mai stăteau în calea dezvoltării capitaliste a ţării, şi anume dependenţa faţă de Imperiul Otoman.

Acest lucru s-a concretizat prin încheierea în mod nestingherit de contracte comerciale şi vamale cu diferite state, care a permis adoptarea unei politici economice, ce a favorizat dezvoltarea industrială a ţării.

Politica economică dusă de România în privinţa liberului schimb, a avut ca rezultat pătrunderea în proporţii importante şi în condiţii dezavantajoase a capitalurilor străine în economia românească. Oficializarea politici liberului schimb s-a făcut printr-o reglementare de principiu, ci prin convenţii bilaterale, ca aceea încheiată în 1875 cu Austro-Ungaria. Pentru stoparea concurenţei puternice a mărfurilor străine, au fost luate măsuri care să împiedice şi în acelaşi timp să favorizeze valorificarea industrială a bogăţiilor ţării, printr-o lege adoptată în 1887.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

S-au dezvoltat rapid sectoarele alimentar, forestier şi extractiv (în mod deosebit industria petrolului). Descoperirea de noi zăcăminte petroliere, a creat spre sfârşitul secolului al XIX-lea un important obiect de dispută pentru marile corporaţii internaţionale cu capital german, englez, iar după 1900 şi a celui american.

Industria textilă, a pielăriei şi materialelor de construcţii au cunoscut şi ele o dezvoltare rapidă. Un curs ascendent, dar într-un ritm mai lent l-a cunoscut şi industria metalurgică. Ţinând seama de cerinţele unui stat modern, procesul de industrializare al României a cunoscut un ritm lent, proces frânat şi de concurenţa produselor străine, precum şi insuficienţa capitalului autohton. În anul 1904, a fost elaborat un nou tarif vamal, care la doi ani de la intrarea în vigoare a creat noi avantaje industriei aflate în plină dezvoltare, în ciuda crizelor economice izbucnite la intervale aproape regulate, odată cu începutul secolului XX.

În industria prelucrătoare numărul întreprinderilor a crescut în perioada 1900-1914, de la 625 la 847. O dezvoltare rapidă a cunoscut industria petrolieră şi împreună cu aceasta industria chimică. În domeniul extracţiei de petrol în anul 1913, România producea 3,2% din producţia mondială de petrol, obţinându-se în anul 1914 o extracţie în cantitate de 1.800.000 tone ţiţei.

Schimburile comerciale capătă noi dimensiuni: se diversifică comerţul cu ridicata faţă de cel cu amănuntul, luând naştere comerţul pe baze de mostre şi comerţul de bursă. Pentru dezvoltarea industriei a fost necesară adoptarea şi organizarea unui nou sistem de credit. Constituirea în 1880 a Băncii Naţionale a României a constituit primul pas în această direcţie, dar a creat posibilitatea înfiinţării, până la sfârşitul secolului a unui număr de 24 de noi bănci, iar între 1900-1914 constituirea a 170 de societăţi bancare. Până în preajma primului război mondial totuşi puterea bancară a occidentului, prin poziţiile puternice deţinute pe plan mondial, continua să se impună în viaţa economică, românească, cu intenţia clară de a o controla.

Prin măsurile luate în vederea extinderii mijloacelor de transport pe uscat, începe să se manifeste preocuparea pentru înfiinţarea unei flote maritime şi fluviale. Ia fiinţă în acest scop, un serviciu de transporturi pe Dunăre, acţiune ce a pus bazele unei flote fluviale, ce se va dezvolta continuu în decursul timpului. Pentru îmbunătăţirea acestei activităţi s-a trecut la organizarea principalelor porturi dunărene: Giurgiu, Turnu-Severin, Brăila şi Galaţi. Pentru dezvoltarea serviciului de navigaţie maritimă, prin crearea parcului de nave, în aprilie 1885 s-a început modernizarea portului Constanţa, care va juca un rol important în dezvoltarea comerţului exterior al României. Prin reprezentanţii de marcă şi oamenii de ştiinţă în domeniul aeronauticii, Traian Vuia şi Henri Coadă s-au efectuat şi primele construcţii de avioane în anii premergători primului război mondial.

Structura economică a vechii României la începutul secolului XX, arăta că aceasta se află, încă în faza de consolidare a capitalului. Această situație s-a demonstrat prin faptul că indiferent de progresele obținute, România era totuși o țară slab dezvoltată din punct de vedere economic cu o industrie firavă și finanțe insuficiente. În aceste condiții, România nu numai că nu participa la împărțirea pieței mondiale, dar se afla ea însăși în sfera de influență a marilor puteri. Monopolurile și corporațiile străine își disputau locul pe piața românească, iar o parte însemnată a teritoriului țării se afla încă sub dominație străină.

1.2. *Problema agrară*

Cu toate progrese obținute în domeniul industriei România va rămâne în continuare cu un pronunțat caracter agrar din punct de vedere economic. Producția agricolă s-a dublat după reforma agrară înfăptuită de Alexandru I. Cuza prin „Legea pentru reglementarea proprietății rurale din 15 august 1864, prin care se prevedea împroprietărirea prin recunoașterea dreptului de proprietate asupra lotului primit și prin emanciparea producătorilor direcți, prin răscumpărarea obligațiilor față de vechiul stăpân al domeniului, ceea ce conferea fostului clăcaș plenitudinea capacității de exercițiu a atributelor personalității sale juridice.

Împroprietărirea s-a realizat prin scindarea proprietății funciare în două părți și anume:

a) o treime declarată proprietate absolută a fostului proprietar, fără nici un drept al țăranilor;

b) două treimi apreciate ca fiind proprietatea deplină a foștilor clăcași, cărora li s-a recunoscut dreptul anterior de coproprietar, fără plata nici unei despăgubiri și proporțional cu potențialul economic, exprimat prin numărul de vite și brațe de muncă.

Cu toate prevederile legii agrare, totuși, o bună parte a locuitorilor de la sate, continua să fie lipsită de pământul necesar existenței familiilor lor. La începutul secolului XX, agricultura ca principala ramură a României vechi, ocupa peste 80% din populație, producția de cereale furniza peste două treimi din venitul social și reprezenta 83% din valoarea totală a exportului. Sub raportul repartiției proprietății funciare agricultura se caracteriza, la începutul secolului XX, prin preponderența marii proprietăți moșierești. În anul 1905, un număr de aproximativ 4170 moșieri cu peste 100 ha dețineau peste 3.810.000 ha de teren arabil (57,4% din suprafața agrosilvică a țării) în timp ce aproape 921.000 proprietăți țărănești de până la 10 ha nu aveau decât aproximativ 3.153 000 ha (34,2%), restul terenului aparținând elementelor înstărite din lumea satelor, cu proprietăți între 10 și 50 ha. Dintre țăranii cu proprietăți sub 10 ha, doar 176.375 deținеau de la 5 la 10 ha, majoritatea posedând suprafețe până la 5 ha. Aproximativ 300.000 capi de familie erau lipsiți complet de pământ. Creșterea marii arendări de la începutul

secolului XX, care în condițiile din țara noastră, împletea sistemul de exploatare capitalistă cu cel precapitalist, a cunoscut o mare amploare. Pentru a putea obține, pe de o parte, condiții mai avantajoase de arenda și de altă parte, pentru a constrânge pe țărani să accepte condițiile propuse de ei, marii arendași se asociau, constituind veritabile trusturi, împotriva cărora legiuitorul a intervenit, fără prea mult succes prin actul normativ din 25 martie 1908", după răscoala țăranilor din 1907.

Cauzele care au dus la declanșarea marii răscoale a țăranilor din 1907 a constituit-o dependența acestora de marii proprietari funciari, țăranii fiind nevoiți să-și asume obligații prin încheierea de învoieli (contracte), în condițiile dictate de aceștia pe care cu greu le puteau îndeplini.

O altă cauză a fost, interpunerea arendașilor între țărani și marii proprietari de pământ, care, deși au dus la modernizarea agriculturii sub aspectele sale tehnice, a avut ca drept rezultat înăsprirea situației țărănimii. Acest sistem în care era cuprinsă marea majoritate a țării, a constituit o piedică pentru dezvoltarea agriculturii, a industriei ș a societății românești în general.

1.3. *Structura socială*

Formarea României prin Unirea Principatelor, a creat premisele dezvoltării industriei, comerțului și agriculturii, formarea unui aparat administrativ modern, crearea unui sistem unitar de învățământ de toate gradele și a determinat schimbări semnificative pe planul structurilor sociale.

În a doua jumătate a secolului al XX-lea, alături de clasele specifice capitalismului și clase și categorii sociale cu caracter intermediar, dar supuse permanent influențelor burgheze. Specific acestei perioade este faptul că marea burghezie reprezenta o pătură subțire, formată din proprietarii întreprinderilor industriale, bancare și comerciale, unde o mare parte dintre aceștia o reprezentau marii moșieri deveniți industriași. Capitalul nu reușește să transforme decât o mică parte din populație în forță de muncă salariată și, ca atare, păturile de tranziție, mijlocii, erau relativ numeroase. În anul 1908 au fost înregistrați peste 166.000 de meșteșugari, calfe și ucenici și un număr de 100.000 de comercianți mici și mijlocii, marea lor majoritate aflându-se prin orașe și târguri.

Funcționarii de stat și particularii reprezentau în anul 1901 circa 102.600.

Spre deosebire de țările dezvoltate din punct de vedere industrial, unde muncitorii de fabrică nu mai depindeau de agricultură, în România aceștia mai păstrau legătura cu satul, unde împreună cu familiile lor continuau să cultive pământul. Condițiile grele de muncă, situația materială precară au făcut ca la sfârșitul secolului al XIX-lea să crească numărul de greve ale muncitorilor, începând să îmbrace forme de acțiune din ce în cer mai organizate pentru îmbunătățirea condițiilor lor de viață.

Între anii 1900-1904 conducătorii muncitorilor au continuat mişcările revendicative organizând mai multe greve în principalele oraşe ale ţării: Bucureşti, Brăila, Galaţi, Constanţa, Iaşi, Ploieşti, Botoşani.

După reforma agrară din 1864, boierimea, ale cărei poziţii s-au văzut zdruncinate, dar totuşi proprietară a unei bune părţi a pământului, constituia încă o forţă economică şi politică importantă, a avut un rol negativ opunându-se transformărilor sociale şi politice. treptat însă boierimea se va antrena în economie, în mod deosebit în comerţ, activitate bancară şi industrială, fenomen favorizat de intensificarea schimburilor comerciale, de urmările crizei agrare mondiale din ultima jumătate a secolului al xix-lea, de ipotecarea averilor imobiliare, de începerea exploatării petrolului şi a altor zăcăminte, precum şi a pădurilor aflate pe teritoriile marilor proprietari.

Ţărănimea constituia marea majoritate a populaţiei care în anul 1883 din opt milioane de locuitori, 81,6% se afla la sate, iar 18,4% locuiau la oraşe. Dintre aceştia existau la sate circa 300.000 de gospodării fără pământ de arătură şi 150.000 de gospodării cu suprafeţele de până la 1 ha. Faptul că 80% din ţărani nu dispuneau de suficient pământ, aceştia au rămas dependenţi faţă de moşieri, conform situaţiei create de regimul introdus prin legea învoielilor agricole.

Situaţia grea a ţăranilor a condus la declanşarea a două mari mişcări populare: una în primăvara anului 1888, când la câteva luni după izbucnirea acesteia, guvernul conservator a fost nevoit să pună în discuţia corpurilor legiuitoare şi să legifereze trecerea în proprietatea ţărănească a unor suprafeţe din proprietatea statului.

Cea de-a doua mare răscoală declanşată în primăvara anului 1907 la Botoşani, care urma să se întindă în scurt timp în toate regiunile ţării, îmbrăcând forme din cele mai variate. Prin proporţiile şi intensitatea ei, răscoala a evidenţiat necesitatea imperioasă a înlăturării relaţiilor precapitaliste din agricultura României, a rezolvării problemei agrare în favoarea maselor largi ţărăneşti.

2. Monarhia constituţională şi parlamentară

2.1. *Organele centrale ale statului*

Monarhia constituţional-parlamentară a fost instalată după adoptarea Constituţiei, de la 1866, prin care se stabileau principiile şi normele caracteristice gândirii sociale şi organizării de stat burgheze. Aceasta consacra: drepturile şi libertăţile cetăţeneşti, principiul suveranităţii naţionale, principiul guvernării reprezentative, principiul separaţiei puterilor în stat.

La nivel central, activitatea executivă era deţinută de către domnitor, iar după anul 1881, regelui, care o exercita prin guvernul său şi prin miniştrii ce erau numiţi şi revocaţi de el. atribuţiile executive ale domnitorului (regelui) deşi îngrădite formal de

constituție, aveau, în fapt o pondere însemnată. după proclamarea independenței de stat a României şi după proclamarea regatului în 1881, poziția regelui s-a consolidat şi mai mult.

Prin Constituție, care consacra principiul separației puterilor în stat, astfel încât domnul (regele) nu mai putea cumula puterea executivă şi legislativă. Totuşi Constituția îl investea cu o serie de atribuții: avea inițiativă legislativă, sancționa şi promulga legile, avea dreptul de amnistie, numea şi confirma în toate funcțiile publice.

Structura parlamentului stabilită prin Constituție, preciza că Reprezentanța Națională era formată din cele două adunări Senatul şi Adunarea Deputaților. Puterea legislativă era exercitată de către domn împreună cu Reprezentanța Națională.

Legea fundamentală, precum şi celelalte legi ulterioare au reglementat însă responsabilitatea miniştrilor, în mod deosebit răspunderea penală şi civilă implicit, cea politică, datorită dreptului parlamentului de a controla guvernul.

Ministerele exercitau conducerea administrativă în domeniul respectiv de activitate, cu sarcina de control şi supraveghere asupra autorităților locale. În cadrul lor funcționau diverse compartimente structurate, dintre care unele au executat activități de profil foarte bine conturate, având, prin natura funcției, o competență ce depăşea, limitele directei subordonări.

Organul administrativ central cu un rol important pentru asigurarea funcției de ordine publică a statului, a fost Ministerul de În terne, ce avea dreptul de coordonare directă a aparatului însărcinat cu menținerea ordinii publice, exercitând totodată, şi un drept de control asupra funcționarilor însărcinați cu aplicarea legii, precum şi asupra prefecților, primarilor şi a celorlalți agenți ai puterii centrale.

2.2. *Organizarea locală – teritorială*

Izvorul juridic al organizării locale îl constituie Legea din 11 aprilie 1864 pentru înființarea consiliilor județene şi de organizare comunală cu modificările ulterioare, care au avut ca scop şi rezultat o organizare administrativă modernă, înlocuind vechile reglementări stabilite prin Regulamentele organice. În conținutul legii şi conform constituției unitățile administrativ-teritoriale erau: județele şi comunele.

Numărul județelor era de 42, iar ca unități intermediare, plăşile, în număr de 320.

Comunele erau clasificate în: comune urbane şi comune rurale. printr-o lege din 1908 au fost reglementate şi comunele suburbane, comune care se subordonau oraşelor care le administrau. Numărul comunelor urbane(oraşe) erau de 28 având

statutul de oraşe libere şi egale. comunele rurale au fost în număr de 1526, administrând şi un număr de 4325 de sate şi cătune.

Comunele erau conduse de către primar ca organ executiv însărcinat cu administraţia curentă şi de către consiliul comunal ca organ deliberativ. Primarul avea dubla calitate: şef al administraţiei comunale şi cea de reprezentant al administraţiei centrale. Ca şi consiliul comunal primarul era ales de către alegătorii comunei. primarul în calitatea sa de şef al administraţiei se îngrijea de bugetul comunei, avea atribuţii în administrarea şi păstrarea proprietăţii comunale aprovizionarea şi controlul aparatului administrativ. Prin legea din 21 aprilie 1874 s-a hotărât numirea primarului de către prefect, iar prin legea din 17 aprilie 1882 s-a stabilit confirmarea primarului de către prefect, dar după ce acesta era ales de către consiliul comunal.

După adoptarea legii învoielilor agricole, în 30 martie 1866, administraţia centrală a stabilit că primarul legaliza învoielile care din acest moment deveneau executoriu" şi urmărea executarea sa, putând lua măsuri de constrângere cu ajutorul aparatului în caz de neîndeplinire. Acest aspect demonstrează că primarul era investit şi cu atribuţii jurisdicţionale, concomitent cu cele administrative, încălcând principiul separaţiei puterilor în stat. Acest atribut a fost consacrat prin legea din 1872 şi întărit printr-o nouă lege din 1882.

Consiliul comunal era compus din membrii aleşi de un corp electoral, format dintr-un singur colegiu, constituit după criteriul centului, în valoare de 80-100 lei plătit de cetăţenii români. Cele mai importante hotărâri care urmau a fi adoptate de către consiliul comunal erau supuse aprobării reprezentanţilor locali ai guvernului în teritoriu (prefecţi şi subprefecţi), cea ce demonstra o limitare a atribuţiilor consiliului comunal.

Plăşile erau administrate de către pretori, numiţi de prefect sau de ministrul de interne şi aveau atribuţii de supraveghere şi control asupra activităţii organelor comunale rurale şi de aplicare a deciziilor organelor judeţene.

Aceste atribuţii au fost stabilite prin Legea de organizare a comunelor rurale şi administraţia plăşilor din 14 mai 1909, cu modificările ulterioare.

Judeţele au fost administrate de către un consiliu judeţean şi de către un prefect.

Prefectul era reprezentantul guvernului în judeţ, cu rolul de a asigura realizarea politicii partidului de guvernământ. Acesta era numit prin Decret al domnitorului(regelui) la propunerea ministrului de interne. Fiind numit de către guvern, acesta avea largi prerogative de conducere politică şi administrativă, exercitând îndrumarea şi controlul asupra tuturor organelor administrative cumulând şi funcţia de şef al poliţiei, calitate prin care putea ordona intervenţia organelor de poliţie şi jandarmeriei pentru restabilirea ordinii şi liniştii publice, atribuţii stabilite prin Legea de organizare a poliţiei şi jandarmeriei.

2.3. *Organizarea financiară*

Prin reglementările juridice adoptate, după crearea statului român modern, sistemul fiscal a urmărit o justă repartizare a sarcinilor fiscale, necesară în urma desfiinţării privilegiilor feudale şi a stabilirii impozitelor în raport de veniturile contribuabililor. Cheltuielile statului erau necesare pentru satisfacerea interesului general, asigurate diverselor domenii de activitate publică şi se clasificau în:

- cheltuieli ordinare (anuale);
- cheltuieli extraordinare(ocazionale);
- cheltuieli reale(investiţii);
- cheltuieli personale(salarii);
- cheltuieli proprii(bugetare);
- cheltuieli ascunse (reduceri sau scutiri de taxe).

Venitul public, necesar pentru cheltuieli era definit ca fiind suma bunurilor pe care statul sau o altă organizaţie publică le încasează într-o perioadă financiară (din activitatea sa proprie sau pe baza monopolului de constrângere sau din alte izvoare) fără obligaţiune de restituire şi fără să micşoreze tulpina averii sale personale într-un sens mai restrâns sau a contribuabililor într-un sens mai larg.

Activitatea productivă a statului a constituit o primă formă de realizare a venitului public, prin activitatea desfăşurată în domeniile aparţinătoare (suprafeţele agricole, păduri), exploatări miniere şi petroliere, întreprinderi comerciale şi industriale (bănci de stat, căi ferate, poştă, telegraf, telefoane, loterii de stat) sau întreprinderi mixte. Sursa principală provenea însă din impozite (contribuţiile), repartizate satisfacerii nevoilor izvorâte din îndeplinirea funcţiilor sale economice, financiare şi politico-sociale. Taxele, o altă sursă de realizarea venitului public, spre deosebire de impozite, erau destinate să acopere cheltuielile generale ale serviciilor solicitate de contribuabili şi puteau fi după natura lor:

- fixe sau variabile;
- directe sau indirecte;
- aparte sau personale;
- judecătoreşti sau administrative după modalitatea lor de percepere.

Alte categorii de asigurarea venitului erau monopolurile (tutunul, sarea, băuturile spirtoase) şi amenzile. Statul se putea folosi şi de mijloace deghizate de a realiza venituri suplimentare prin devalorizarea monetară, reevaluarea stocului băncii naţionale, aplicarea legii devizelor, exproprierilor, trecerea unor cheltuieli proprii pe seama particularilor, emisiuni de acţiuni pentru lichidarea datoriilor etc.

Ministerul de Finanţe va căpăta o structură centralizată, fiind consolidată ulterior printr-o serie de acte normative referitoare la administraţia centrală şi serviciile extraordinare, prin Decretul din 11 iunie 1861 şi modificat prin Decretul din 2 mai 1867.

Prima lege de contabilitate generală este Legea din 13 ianuarie 1865, cu modificări ulterioare numeroase, privitoare la licitaţiile publice, contabilitatea administraţiilor, garanţiile casierilor, dispoziţii care în 1893 se vor extinde şi asupra celorlalte instituţii publice.

Bugetul statului, constituia actul care prevedea şi aproba veniturile şi cheltuielile anuale ale statului şi tuturor serviciilor publice. Anul financiar şi exerciţiul bugetar începeau în ziua de 1 aprilie a fiecărui an şi se sfârşea la 31 martie anul următor. Fiecare minister sau administraţie publică, era obligat să comunice Ministerului de Finanţe proiectele definitive de buget până la 31 decembrie, pentru proiectele de buget. Comisia tehnică bugetară a Ministerului de Finanţe comunica ministerelor sau administraţiilor hotărârea luată.

Creditul public, constituia creditul pe care particularii îl acordau statului pentru acoperirea unor nevoi generale, iar totalitatea obligaţiilor pecuniare contractate de către stat, reprezenta datoria publică.

Impozitele percepute de către stat pentru constituirea venitului public erau obţinute pe:

- impozitul pe veniturile proprietăţii agricole;
- impozitul pe venitul proprietăţii clădite;
- impozitul pe venitul capitalurilor mobiliare;
- impozitele pe veniturile societăţilor comerciale şi industriale
- impozitul pe venitul din salariu;
- impozitele pe veniturile din profesiuni şi ocupaţii neimpuse la alte impozite.

Regimul vamal a fost organizat printr-un proiect de administrarea vămilor, cu o Direcţie generală cu sediul la Bucureşti şi una secundară la Iaşi, întocmit la data de 28 decembrie 1859. S-au emis o serie de acte normative privind taxele vamale percepute pentru produsele aflate în tranzit.

Curtea de conturi, înfiinţată prin legea din 5 februarie 1864, va asigura controlul asupra finanţelor publice, fiind însărcinat cu cercetarea şi stabilirea conturilor la veniturile tezaurului, caseriilor generale din judeţe, regiilor administraţiilor contribuţiilor indirecte, precum şi cu încheierea calculelor cheltuielilor făcute de toţi agenţii contabili.

Competenţa curţii a fost extinsă prin Legea din 20 martie 1877 şi asupra contabililor în materii (valori şi materiale brute, confecţionate şi consumabile), s-a introdus gestiunea de fapt şi s-au dat în competenţa Curţii apelurile făcute de organele comunale precum şi de contabilii şi perceptorii direcţi.

Ca o trăsătură generală, în sistemul financiar din vechea Românie, o constituia faptul că bugetul a reprezentat una din căile de redistribuire a venitului naţional, demonstrând relaţiile ce se stabileau între clasele sociale în cadrul acestui proces.

2.4. *Organizarea armatei*

Dreptul României de avea armată națională a fost acordat prin prevederile Convenției de la Paris care în articolul 42 consemna: o organizare identică spre a putea la trebuință să se unească și să formeze o singură armie, în măsură să asigure nu numai ordinea internă, ci să respingă și un atac din afară.

Primele legi militare au apărut în 1864, care stabileau sistemul de recrutare la regimul corpului ofițeresc și la starea de asediu.

Domnitorul Alexandru Ioan Cuza a fost primul comandant al celor două armate, care a preluat comanda în fapt în anul 1861.

Prin Legea din 23 iunie 1868, armata a fost organizată pe o structură mai complexă, care cuprindea cinci elemente:

- armata permanentă cu rezervele ei;
- corpul dorobanților și grănicerilor;
- milițiile;
- garda ostășească;
- gloatele.

Un nou act normativ, care a introdus două noi principii importante a fost adoptat prin Legea din 8 aprilie 1872. Aceste două principii erau:

- serviciul militar obligatoriu și personal;
- organizarea armatei în timp de pace să fie cât mai puțin diferită de cea din timp de războiu.

Armata urma să fie structurată pe patru categorii:

- armata permanentă;
- armata teritorială (dorobanți și grăniceri);
- milițiile;
- gloatele.

Durata serviciului militar era stabilită la 8 ani și se efectua de la vârsta de 21 la 29 de ani. În milițiile erau persoane până la vârsta de 37 de ani, iar în gloate până la vârsta de 46 de ani.

După obținerea independenței în 1877, prin Legea din 29 noiembrie 1882, prin care se stabilea organizarea armatei pe timp de pace din trupe permanente (infanterie, cavalerie, artilerie, geniu), trupe teritoriale (dorobanți, călărași și pompieri) și armata de milițiii. Teritoriul era împărțit în patru regiuni de corpuri de armată, fiecare cu câte două divizii. Dobrogea deținea o divizie activă.

Pentru campania din 1913 au fost mobilizate cinci corpuri de armată cu cincisprezece divizii, trei brigăzi de rezervă, două divizii de cavalerie și o brigadă de călărași.

Prima conflagrație mondială, care a necesitat mobilizarea, a cuprins în structura armatei 366 batalioane, 104 escadroane de cavalerie, 379 de baterii, în total de aproape un milion de oameni și încă aproape cincisute de mii de oameni, pregătiți pentru mobilizare.

BUCHAREST UNIVERSITY LIBRARY

Marina militară a înfiinţat în anul 1880, Arsenalul marinei la Galaţi, trei şalupe fluviale asigurând paza Dunării.

Alexandru Ioan Cuza organizează primul escadron de jandarmi călări şi o companie de jandarmi pedeştri, care se aflau la dispoziţia poliţiei capitalei, înlocuind dorobanţii. Pentru întărirea ordinii şi liniştii publice este înfiinţată poliţia rurală denumită „guarzi comunali" şi crearea „geandarmeriei" în cadrul armatei. Aceste structuri au fost realizate în 1868, iar în anul 1893 este emisă Legea jandarmeriei rurale prin care se stabilea în amănunt modul de organizare şi atribuţiile acestui corp în asigurarea poliţiei de stat, administrative şi judiciare.

În anul 1873 se adoptă Codul justiţiei militare care prevedea pe timp de pace următoarele instanţe judiciare:

- consiliile de disciplină;
- consiliile de războiu;
- consiliile de revizuire.

În timp de război, instanţele militare competente au fost:

- pretorii militari;
- curţile marţiale;
- curţile superioare de justiţie militară.

SECŢIUNEA A II-A
EVOLUŢIA DREPTULUI ÎN PERIOADA 1866-1918

1. Transformările intervenite în ramurile dreptului

1.1. *Dreptul Constituţional*

Constituţia din 1866 a fost aplicată până în anul 1923 cu unele modificări, fiind structurată pe 8 titluri:

1. Despre teritoriul României.
2. Despre drepturile românilor.
3. Despre puterile statului.
4. Despre finanţe.
5. Despre puterea armată.
6. Dispoziţii generale.
7. Despre revizuirea Constituţiei.
8. Dispoziţii tranzitorii şi suplimentare.

Teritoriul este indivizibil şi inalienabil. În acelaşi timp, se consemna interdicţia colonizării teritoriului cu populaţie de gintă străină şi se organiza împărţirea administrativ-teritorială în judeţe, judeţele în plăşi, plăşile în comune, aceste subdiviziuni neputând fi schimbate sau ratificate decât prin lege.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Despre drepturile românilor, în titlul II în afară de caracterul declarativ al acestor drepturi şi libertăţi, apar două reglementări specifice acestei perioade:

- garantarea proprietăţii de tip capitalist;
- limitarea dreptului de proprietate asupra pământului;

Pentru respectarea prevederilor tratatului de la berlin, din 1878, textul articolului 7 din constituţie a fost modificat, admiţându-se cetăţenilor străini, indiferent de credinţă religioasă sau confesiune, dreptul de a dobândi şi exercita drepturi civile şi politice.

Prin articolul 23 libertatea învăţământului nu era garantată de către stat, iar caracterul obligatoriu al învăţământului primar, n-a demonstrat un vădit progres, neexistând numărul de şcoli necesare şi nici personal didactic suficient.

Potrivit articolelor 58-63 din Constituţie, pentru alegerea deputaţilor, corpului electoral era împărţit în fiecare judeţ, în patru colegii, iar articolul 68 şi următoarele, prevedeau pentru alegerea senatorilor două colegii, constituite după criteriul averii şi originii sociale. Aceste dispoziţii au fost modificate prin Legea electorală din 1884 care preciza că pentru Adunarea Deputaţilor se alegeau la colegiu I, în toate judeţele, mai mulţi deputaţi decât la colegiul II, asigurându-se majoritatea în Adunarea deputaţilor a marilor boieri şi a capitaliştilor. Pentru corpul senatorilor, alegerea lor s-a organizat în două colegii.

Colegiul I, format din cei care aveau venituri funciare, rurale sau urbane de cel puţin 2000 lei şi colegiul II, format din cei care aveau un venit anual de cel puţin 800 lei, precum şi din comercianţii şi industriaşii care plăteau o patentă de clasa I sau de clasa a II-a.

În anul 1884 la 21 iunie, ca urmare a proclamării regatului, s-au revizuit mai multe articole referitoare la şeful statului, la teritoriu, la regimul presei şi la proprietăţile rurale.

Tot în urma Tratatului de la Berlin din 1878, ca urmare a integrării Dobrogei în teritoriul românesc s-a introdus un nou articol 133, potrivit căruia dispoziţiile Constituţiei se vor putea aplica prin legi speciale şi în partea României de peste Dunăre.

În anul 1917, la 12 iulie în preajma Marii Uniri şi înainte de încheierea primului război mondial s-au modificat articolele 19, 57 şi 67 prin care se socotea termenul generic de „împroprietărire", care însemna de fapt vânzarea pământului către ţărani, prin forma despăgubirii către boieri, introducându-se „noţiunea de utilitate naţională". Această măsură a fost necesară, din punct de vedere juridic pentru a realiza o dreaptă şi prealabilă împroprietărire a ţăranilor.

Ultima modificare a constituţiei de la 1866 s-a realizat prin decretul-lege din 23 noiembrie 1918, când a fost introdus „votul obştesc, egal, direct şi secret, pe baza reprezentării proporţionale", text care va fi preluat şi de constituţia din 1923, care va permite o mai largă participare a maselor populare la viaţa politică.

1.2. *Dreptul civil*

În perioada 1866-1918 s-a aplicat prevederile din Codul civil român al lui Alexandru Ioan Cuza, dar care va fi supus modificărilor pentru adaptarea sa la realităţile timpului şi a concluziilor desprinse din practica judiciară.

Materia proprietăţii a fost permanent în atenţia statului, pentru a putea permite dezvoltarea întreprinderilor industriale şi în mod deosebit după cucerirea independenţei în anul 1877.

Pentru încurajarea dezvoltării industriei naţionale, în anul 1887 s-a adoptat o primă lege, prin care au fost precizate condiţiile necesare pentru înfiinţarea de întreprinderi şi avantaje create de stat pentru întreprinderi. S-au stabilit facilităţi pentru importurile de maşini, utilaje şi materii prime, asigurarea transportului lor pe calea ferată, scutirea de taxe şi impozite, precum şi asigurarea de terenuri din proprietatea statului pentru construcţia spaţiilor necesare. Aceste facilităţi s-au acordat celor ce aveau un capital social de 50.000 lei şi asigurau de lucru unui număr de cel puţin 25 de muncitori. Lacuna acestei legi a constat în faptul că, aceste condiţii nu puteau fi îndeplinite decât de persoanele cu venituri mari, iar de cealaltă parte nu se făcea distincţie între capitalurile româneşti şi străine, lucru ce avantaja mai mult pe investitorii străini care beneficiau de mari capitaluri.

Pentru a se crea în continuare avantaje proprietarilor de spaţii industriale, în care lucrau cel puţin 20 de muncitori sau care dispuneau de orice utilaj cu motor de cel puţin cinci cai putere, meseriaşilor care aveau cel puţin patru calfe, precum şi societăţilor din agricultură cu un capital de cel puţin 2000 lei şi 10 lucrători sau asociaţi, s-au acordat scutiri de vamă, scutiri de taxe, posibilitatea dobândirii de terenuri rurale cu plata preţului în rate, prin Legea din 1912.

Prin această lege s-a urmărit avantajarea capitaliştilor români, în raport cu cei străini.

Pentru întrebuinţarea materiei prime din ţară şi obţinerea de produse pentru export s-au acordat alte facilităţi, faţă de cei care foloseau materie primă din import.

Apărarea mărcilor de fabrică a impus adoptarea altei legi, în anul 1879. Însuşirea pe nedrept a unei mărci străine, era sancţionată şi era calificată contrafacere. Această faptă era pedepsită cu plata unei mari despăgubiri, pentru acoperirea prejudiciului produs.

În anul 1906 se emite Legea brevetelor şi invenţiilor, care a avut ca scop, stabilirea ordinii şi priorităţilor în fabricarea lor, dar şi protejarea autorului. Totuşi aceasta nu avantaja autorul, în cazul în care acesta vindea brevetul, ci mai bine era protejat cumpărătorul.

Pentru protejarea bogăţiilor subsolului în 1895, s-a dispus delimitarea proprietăţii solului de cea a subsolului. În această situaţie statul va deveni proprietarul zăcămintelor miniere şi petroliere.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

În materia persoanelor, s-au adus reglementări noi, în mod deosebit cu privire la persoanele juridice. Aceste reglementări au fost adoptate prin legi speciale pentru modificarea codului de comerț.

După modificări succesive ale Codului comercial din 1887, suferite în 1895, 1900, 1902 şi 1906, acesta a fost structurat pe patru cărți:

1. Despre comerciu în genere.
2. Despre comerciu maritim şi despre navigațiune.
3. Despre faliment.

4. DESPRE EXERCIȚIUL ACȚIUNILOR COMERCIALE ŞI DESPRE DURATA LOR

Prin creşterea numerică a muncitorilor, pentru apărarea drepturilor şi intereselor lor, a apărut necesitatea constituirii şi organizării sindicatelor şi asocierea acestora.

Constituirea şi organizarea sindicatelor a fost reglementată juridic în anul 1902. Această lege continua să apere interesele patronilor pentru că aceştia trebuiau să facă parte din sindicat, iar la conducerea lor urmau a fi numiți reprezentanți ai statului, cu atribuții de control.

Răspunderea civilă contractuală a suferit noi modificări, datorită evenimentelor petrecute în procesul muncii în cazul accidentelor de muncă. Din acest motiv, în anul 1912 s-au introdus reglementări noi cu referire la răspunderea pentru riscuri. Astfel muncitorii accidentați în procesul muncii trebuiau să răspundă conform prevederilor contractuale sau delictuale şi să facă dovada că patronul a încălcat o prevedere contractuală, ori a săvârşit o faptă de natură să provoace accidentul de muncă.

Legea pentru organizarea meseriilor a creditului şi asigurărilor sociale adoptate în anul 1912, vine să amelioreze raporturile de muncă ale muncitorilor cu patronul, acesta fiind răspunzător de accidentele care aveau loc în timpul procesului muncii. Motivele care au stat la baza acestei reglementări juridice au fost că, patronul era proprietarul utilajului, precum şi faptul că acesta era principalul beneficiar al produsului muncii prestate de muncitor.

Patronul era degrevat de obligații, când putea demonstra că accidentul s-a produs numai din cauza muncitorului.

Pentru impunerea unor măsuri cu privire la durata zilei de muncă, repaosul duminical, conflictele de muncă, jurisdicțiile de muncă s-au adoptat unele măsuri, astfel:

Legea pentru asigurarea serviciului sanitar din 1874, Legea sanitară din 1885, Legea industriei insalubre din 1894, au reuşit în mică măsură să apere interesele muncitorilor, pentru că ea se referea la o restrânsă categorie de muncitori şi nu prevedeau sancțiuni care să oblige şi să impună patronilor

respectarea lor. În aceste condiţii durata zilei de muncă ajungea adesea la 16 ore, iar repaosul duminical introdus în 1887 a fost stabilit la o jumătate de zi.

Datorită crizei economice şi creşterea acţiunilor revendicative în anul 1909, Legea conflictelor de muncă suferă o primă modificare, interzicând participarea la grevă a muncitorilor şi funcţionarilor, iar în 1912 patronului i s-a acordat posibilitatea să desfacă contractul de muncă oricând acesta aprecia că se „primejduia" situaţia fabricii.

Legea pentru organizarea meseriilor, creditului şi asigurările muncitoreşti, este completată în 1912 cu obligaţia patronului de asigurare a muncitorilor care lucrau şi foloseau utilaje şi dispozitive acţionate mecanic.

1.3. *Dreptul penal*

Ca şi dreptul civil, dreptul penal a avut ca izvor Codul penal din 1865, adoptat în perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Acesta a suferit puţine modificări, în comparaţie, cu celelalte instituţii de drept. În principal s-au modificat anumite prevederi prin legi speciale care au fost adoptate împotriva muncitorilor şi pentru pedepsirea unor infracţiuni în legătură cu starea de război, în preajma declanşării războiului balcanic.

Legea contra sindicatelor, asociaţiilor profesionale a funcţionarilor statului, judeţelor, comunelor şi stabilimentelor publice, conţinea încadrarea ca infracţiune şi pedepsită cu privare de libertate până la doi ani, încetarea lucrului din cauza grevei. În 1906 a fost adoptată o lege specială prin care s-a interzis lucrătorilor din mine să participe la greve, iar în anul 1909 s-a interzis tuturor categoriilor de muncitori şi funcţionari să declanşeze asemenea mişcări revendicative.

În preajma războiului balcanic, pe linie militară se instituie legi penale speciale care incriminau faptele de natură să aducă atingere securităţii interne şi externe a statului. Aceste fapte care constituiau infracţiuni, cu privire la starea de război erau: spionajul, trădarea de patrie, nerespectarea obligaţiilor cu privire la păstrarea secretului de stat, sabotajul, dezertarea etc.

1.4. *Dreptul procesual*

Ambele coduri de procedură civilă şi penală au continuat să se aplice, fiind şi ele supuse unor modificări, astfel:

În 1900, cu ocazia republicării Codului de procedură civilă de la 1866, s-au introdus noi prevederi, care au urmărit îmbunătăţirea tehnici de redactare a textelor, prin aplicarea celor mai noi şi moderne tehnici legislative în materia procedurii.

Pentru soluţionarea mai rapidă a litigiilor au fost introduse proceduri inspirate din codurile altor state, dar şi din practica judiciară a instanţelor noastre, renunţându-se la principiile dreptului procesual tradiţional.

Se renunţă la forma obişnuită de soluţionarea litigiilor între părţi, bazată pe lupta juridică, ale căror interese erau opuse. În şedinţă publică, pe baza principiilor oralităţii şi contradictorialităţii se adoptă forma de dezbatere în camera preşedintelui instanţei, fără dezbateri ample şi fără formele folosite anterior, putându-se adopta hotărâri rapide şi acordarea de soluţii în scurt timp.

În domeniul procedurii penale, elocvente au fost organizarea şi funcţionarea instanţelor judecătoreşti care până în 1879 au fost: judecătoriile de plasă, tribunalele judeţene, curţile de apel, curţile cu juri (pentru crime) Înalta Curte de Casaţie.

Judecătoriile de plasă care nu au putut fi organizate şi funcţiona din cauza lipsei personalului specializat şi au fost desfiinţate în 1879.

Prin dispoziţiile legii pentru organizarea judecătorească din 1909 instanţele de judecată au fost: judecătoriile de ocoale, tribunalele de judeţ, curţile de juraţi şi Curtea de Casaţie. Judecătoriile de ocoale erau compuse dintr-un judecător, un ajutor de judecător sau un magistrat stagiar, un grefier şi un arhivar şi au fost de două categorii: urbane şi rurale.

Tribunalele de judeţ şi secţiunile sale, erau compuse dintr-un preşedinte, trei judecători şi un supleant sau un magistrat stagiar.

Curţile de apel funcţionau la Bucureşti, Craiova, Galaţi şi Iaşi. Curtea de la Bucureşti avea patru secţiuni, iar celelalte câte două.

Fiecare secţiune se constituia în curte de sine stătătoare şi era compusă dintr-un preşedinte ş cinci consilieri.

Curţile cu juraţi au funcţionat la fiecare judeţ, sub preşedinţia unui consilier de la Curtea de apel, din componenţa sa făcând parte doi judecători de la tribunalele de judeţ şi o comisei formată din doisprezece juraţi. Aceste curţi judecau fapte penale săvârşite de către persoane.

Instanţa supremă, Curtea de Casaţie care funcţiona la Bucureşti, era alcătuită dintr-un prim preşedinte, trei preşedinţi de secţie şi 24 de consilieri.

Anul 1913 aduce o nouă modificare a Codului de procedură penală, prin legea care prevedea o procedură specială pentru soluţionarea în faţa instanţelor corecţionale a delictelor flagrante.

Persoanele care săvârşeau infracţiuni în flagrant, puteau fi arestate pe loc şi aduse în faţa procurorului, care le interoga şi le trimitea în faţa judecătorului de ocol sau tribunal, şi trebuia să se pronunţe cu o hotărâre urgentă de judecare în aceeaşi zi, fără parcurgerea fazelor premergătoare procesului penal: constatare, urmărire, instrucţie.

Această modificare a fost şi în defavoarea muncitorilor, pentru că ea a fost aplicată împotriva lor în cazul conflictelor cu patronii, al demonstraţiilor, manifestaţiilor de stradă, a grevelor şi nu numai împotriva infracţiunilor de drept comun.

1.5. *Legislaţia muncii*

Formarea statului român modern, a generat dezvoltarea forţelor de producţie ca rezultat al relaţiilor capitaliste. Până la declanşarea primului război mondial cele două categorii sociale nou apărute, patronatul şi muncitorii, au ocupat locul principal în domeniul relaţiilor de muncă. Aceste relaţii nu au fost reglementate de o ramură a dreptului muncii, ci numai de o legislaţie specială, care a fost necesar a fi modificată, în raport de evoluţia şi necesităţile vremii.

a) Dreptul de asociere şi organizare.

Constituţia din 1866 prin articolul 27 reglementa dreptul la organizare şi asociere, dar această prevedere a avut în prima parte un caracter formal, pentru că nu a fost adoptată o lege cu caracter special. Primele încercări au fost în anul 1870 odată cu înfiinţarea primelor „Asociaţii profesionale", când s-a făcut primul pas pe linia organizării pe principii de clasă şi la scară naţională, impunând necesitatea organizării în sindicate pe baza unor statute şi programe proprii, ce trebuiau însă să primească aprobarea organelor centrale ale administraţiei de stat, în principiu din partea Ministerului de Interne, care în general adopta o poziţie negativă, respingând asemenea documente, iar când erau avizate le impunea anumite condiţii.

Prima măsură legislativă a fost întreprinsă abia în anul 1902, prin adoptarea Legii pentru organizarea meseriilor. Pentru obţinerea personalităţii juridice de către sindicate, s-a manifestat consecvent opoziţia patronatului. În principiu s-a permis constituirea de corporaţii, însă cuprindeau în rândul lor şi patronii, care făceau parte din consiliile de conducere. Mai mult în anul 1909 prin Legea în contra sindicatelor asociaţiilor profesionale şi a funcţionarilor statului, judeţelor, comunelor şi stabilimentelor publice a fost interzis dreptul la organizare pentru o importantă categorie de salariaţi. Pentru îngrădirea drepturilor şi libertăţilor, în anul 1912 s-a adoptat Legea privind dispoziţii speciale, aplicabile în caz de război, prin care muncitorilor le-a fost interzisă libertatea de organizare şi libertatea de acţiune. În anul 1914, printr-o nouă lege specială, se prevedea luarea de măsuri excepţionale, la fel şi prin Legea stării de asediu din 27 august 1916 şi Decretul regal nr. 2798 din aceeaşi zi. În teritoriile vremelnic ocupate de germani s-a aplicat ordinul nr. 23 din 1917 al comandamentului german.

b) Munca minorilor şi femeilor. Repaosul legal. Durata zilei de muncă.

Primele reglementări ale acestor activităţi sunt conţinute în Legea sanitară din 1885 şi Regulamentul pentru industriile insalubre din 1894, dar numai cu privire la munca minorilor şi a femeilor. Prin Regulament, munca acestora în ateliere mici, fabrici, şantiere şi cariere nu putea începe înainte de ora 5 a.m. şi nu putea dura decât cel mai târziu până la orele 8 şi jumătate p.m. Pentru lucrătorul major, se prezuma că a acceptat toate condiţiile impuse de patron.

În anul 1906 a fost elaborată legea asupra minorilor şi femeilor, care fixa vârsta minimă pentru o persoană la angajare de 12 ani împliniţi, iar pentru lucrări periculoase la 15 ani băieţi şi 17 ani fetele. Munca de noapte a fost interzisă pentru aceleaşi vârste prezentate anterior. Timpul de lucru a fost stabilit la 8 ore pentru copii în vârstă de 11-15 ani, la 10 ore pentru cei între 15-18 ani, iar femeile chiar peste 18 ani nu puteau fi obligate la mai mult de 11 ore pe zi. Munca primejdioasă şi cea de noapte era interzisă băieţilor până la 17 ani şi fetelor până la 15 ani.

Repaosul săptămânal şi al sărbătorilor legale a fost numai un deziderat. Prin Legea promulgată la 12 martie 1887, a declarat ziua de duminică repaus legal şi 14 sărbători din timpul anului. În prevederile Legii din 23 aprilie 1910, se stabilesc 24 ore duminica şi alte 11 zile de sărbătorile legale.

c) Contractele de muncă. Jurisdicţia muncii.

Până la primul război mondial nu au fost cunoscute decât două forme de contracte de muncă: individual şi de ucenicie.

Contractul individual de muncă era încheiat în conformitate cu articolele 147 şi 1472 din Codul civil român, dar muncitorul era la discreţia patronului, odată încheiat, avea putere de lege între părţile contractante, iar în caz de conflict, patronul era crezut „pe cuvânt".

Contractul de ucenicie a fost reglementat pentru prima dată prin Legea pentru organizarea meseriilor, creditului şi asigurărilor muncitoreşti din 1912, care prevedea câteva reguli despre modul de obţinere a calificării şi destul de sumar şi limitat, a reglementat responsabilitatea patronilor care aveau obligaţia să-i înveţe pe ucenici meseria.

SECŢIUNEA A III-A
LEGISLAŢIA ÎNVOIELILOR AGRICOLE

1. Legislaţia învoielilor agricole din 1866

Această lege a fost emisă de către autoritatea de stat, ca rezultat al nereuşitei aplicării legii agrare din 1864, care formal nu a operat nici o expropriere a boierilor şi nici o împroprietărire a ţăranilor. Ca rezultat al acestei situaţii, relaţiile dintre boieri şi ţărani, în măsura în care se formau, urmau să fie stabilite numai pe baze contractuale, ca orice alte relaţii, dintre categoriile de persoane. Prin prevederile sale legea, a încălcat principiile moderne consacrate de Codul civil, în principal cele referitoare la forma, elementele şi efectele contractului. Cu toate acestea, ţăranii au fost nevoiţi să încheie asemenea contacte, în condiţiile legii, şi aceasta pentru că mare parte a ţăranilor deţineau foarte puţin pământ sau chiar deloc. Învoielile încheiate între boieri şi ţărani erau transcrise într-un registru, în

prezenţa primarului, document păstrat la primăria comunei. Odată transcris în registru, acest act devenea autentic, investit cu titlu executoriu, doar la simpla cerere a boierului. Din acest moment autoritatea administrativă a comunei – primarul – îl punea în executare, fără vreo judecată sau conform prevederilor Codului de procedură civilă. Pentru nerespectarea clauzelor prevăzute în contract, boierul dispunea de trei căi de a-l obliga pe ţăran să le execute:

1. Conform prevederilor Codului civil, boierul îl obliga pe ţăran la plata unei despăgubirii echivalente cu valoare obligaţiei nerespectate. În marea majoritate a acestor situaţii ţăranii nu puteau onora plăţile, astfel încât boierii aveau dreptul de a cere scoaterea la vânzare a bunurilor debitorilor deveniţi insolvabili.

2. Cea de a doua modalitate oferea boierului posibilitatea de a angaja alte persoane în locul ţăranului, pentru executarea obligaţiei de a munci, dar obligaţia de plată a acestora urma să revină ţăranului obligat prin învoiala agricolă la valoarea preţurilor din acel an.

3. Ultima formă la dispoziţia boierilor de a obliga pe ţărani la exercitarea obligaţiei din învoială, formă care încălca flagrant principiile Codului civil în materie de răspundere, permitea obligarea ţăranilor la prestarea muncilor. Pentru îndeplinirea acestei condiţii în 1872 s-a dispus modificarea Legii Învoielilor agricole, care a prevăzut că: pentru constrângerea ţăranilor la executarea muncii, autorităţile administrative locale pot recurge la serviciile dorobanţilor, în consecinţă posibilitatea folosirii forţei armate. Această ultimă formă reînvie sistemul juridic feudal.

Cu toate că această ultimă formă a fost ulterior abrogată, situaţia ţăranilor – prin sistemul de obligaţii contractuale prevăzut de legea învoielilor agricole – este din ce în ce mai apăsătoare, culminând cu marea răscoală populară din 1907.

Modalitatea prin care boierul putea demonstra neonorarea obligaţiilor ţăranilor, era unilaterală, aceasta dispunând de un registru propriu în care îşi consemna obligaţiile ţăranului, precum şi sumele pe care acesta le datora.

Pentru soluţionarea litigiului, se aplica o procedură specială, de care dispuneau autorităţile administrative locale. Pentru introducerea acestei dispoziţii, se considera că muncile agricole au un caracter urgent şi trebuie a fi executate numai în acel an, iar soluţionarea litigiilor pe cale judecătorească ar fi o pierdere de timp pentru prezentarea în faţa instanţelor judecătoreşti. Ţăranii nu puteau invoca în faţa autorităţilor locale, situaţii care nu le permiteau îndeplinirea obligaţiilor: atribuirea unei suprafeţe mai mici de teren, calitatea suprafeţei agricole primite, condiţiile de timp. El însă putea dispune de procedurile obişnuite, care îi cereau depunerea unui mare efort, foarte mult timp pierdut şi cheltuieli deosebit de mari.

2. *Modificările legii învoielilor agricole după 1907*

Ca rezultat al răscoalei, s-au făcut unele concesii la modificarea sistemului de învoieli agricole, astfel:

- a fost desfiinţată dijma la forţa obligatorie care consta în faptul că ţăranul avea obligaţia de a lucra boierului, o suprafaţă de teren egală cu cea arendată. Noua prevedere preciza că nu sunt permise învoielile şi dijme;

- pentru creşterea vitelor, s-a hotărât asigurarea islazurilor pentru păşunat. Acest lucru a fost solicitat, pentru că mare parte din ţărani încheiau învoieli agricole pentru obţinerea de produse şi sumele necesare pentru creşterea vitelor.

Modificarea adusă după răscoală, nu-i obliga pe boieri la a asigura ţăranilor suprafeţele în vederea formării de izlazuri, ci făcea numai unele recomandări. Comuna era însă autorizată să asigure islazuri, oferind posibilitatea de a cumpăra suprafeţele de la proprietari sau de la comunele vecine:

- s-au stabilit anumite limite la preţurile plătite pentru pământ şi pentru muncile prestate. Aceste preţuri urmau a fi calculate prin media preţurilor ultimilor trei ani. În realitate o lege din anul 1908 a impus un preţ ridicat pentru arendarea pământului şi o evaluare scăzută a preţului muncii;

- prin legea din 1908 s-a hotărât înfiinţarea unui corp de inspectori regionali, care aveau atribuţii în vederea asigurării respectării dispoziţiilor legale în raporturile dintre boieri şi ţărani;

- o altă măsură, a constat în întocmirea de formulare tip, distribuite de Ministerul Agriculturii, care erau autentificate de primar, asistat de către executorul comunal.

Legea din 1908 a fost modificată permanent, dar a fost departe de a soluţiona contradicţiile dintre boieri şi ţărani sau de a îmbunătăţi substanţial situaţia ţăranilor din agricultură.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL XIV

STATUL ŞI DREPTUL TRANSILVANIEI, BUCOVINEI ŞI BASARABIEI SUB DOMINAŢIA IMPERIILOR STRĂINE

SECŢIUNEA I

STATUL ŞI DREPTUL ÎN TRANSILVANIA ÎN PERIOADA 1861-1918

1. *Aspecte din viaţa economică, socială şi politică*

Anul 1861 este an de referinţă în viaţa economico-socială şi politică a Transilvaniei, pentru că românii prin reprezentanţii lor s-au întrunit într-un Congres la Sibiu prin care solicitau imperiului austro-ungar, autonomia Transilvaniei şi dreptul românilor să-şi aleagă deputaţi pentru Dietă susţinând ideea reprezentării proporţionale în raport de numărul populaţiei. La această idee pe deplin justificată a reprezentanţilor românilor, a fost de aşteptat că reprezentanţii saşilor şi ungurilor să se opună pentru a se da curs proiectului de Lege electorală în Ungaria şi Transilvania.

Pentru contracararea acţiunii revoluţionare a reprezentanţilor românilor, Cancelaria aulică de la Viena a convocat o adunare care era compusă, după cum era de aşteptat, din:

- 24 delegaţi ai maghiarilor şi secuilor;
- 8 delegaţi ai saşilor;
- numai 8 delegaţi ai românilor.

Cu toată împotrivirea delegaţiei românilor, majoritatea celorlalte naţionalităţi au cerut anexarea Transilvaniei la Ungaria. De teama unei revolte din partea românilor din Transilvania, Cancelaria aulică de la Viena ezită să confirme această solicitare a adunării.

Demn de remarcat este faptul că în etapa premergătoare acestei acţiuni, în anul 1860 la 5 martie în urma Unirii Principatelor Române, la Viena se convocă Senatul imperial, cu delegaţi din partea diferitelor naţionalităţi, românii fiind, reprezentaţi de Şaguna pentru teritoriul Transilvaniei, Mocion pentru zona Banatului şi Petroni, pentru ţara Bucovinei. Scopul era ca Senatul să facă propuneri pentru reorganizarea imperiului ca să prevină o eventuală dezmembrare a sa prin noi lupte interne. Actul juridic adoptat de către senatul imperial ca propunere pentru împărat, a fost o nouă Constituţie din data de 20 octombrie 1860, care a purtat denumirea de „Diploma Împărătească pentru reglementarea raporturilor de drept public în Monarhie".

La 26 februarie 1861, o nouă patentă imperială, stabileşte înfiinţarea Consiliului de Stat, ca organ consultativ, iar Senatul imperial a fost reorganizat cu

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Camera Superioară, compusă din reprezentanții provinciilor și Camera Deputaților.

O nouă acțiune favorabilă românilor a constituit-o convocarea de către împărat la 1 iulie 1863 a Dietei Transilvaniei la Sibiu, pe baza unei legi electorale din 1863, care prevedea cens de avere și intelectual, urmând ca ulterior Dieta să întocmească legea electorală definitivă pentru Transilvania.

Acest regulament electoral cu titlu provizoriu a avut la bază decizia de la începutul anului 1861, adoptată la Conferința Națională de la Sibiu, în care s-a manifestat hotărârea de a nu permite nobilimii maghiare să înfăptuiască o restaurație a situației de la 1848, când s-a realizat unirea Transilvaniei cu Ungaria, invocându-se printre altele, cu caracter simbolic „Unio Trium Nationum de la 1437".

Potrivit proiectului electoral care avea la bază reprezentarea proporțională a naționalităților, dieta urma să se compună din 40 de persoane numite de împărat(regaliști) și din 125 deputați aleși în localitățile investite cu dreptul de a avea ca reprezentant un deputat propriu și în cercuri electorale rurale de câte 30.000 de locuitori, organizate pe comitate, districte și scaune.

Alte condiții prevăzute de proiectul electoral:

- aveau drept de vot locuitorii majoritari care au plătit în anul 1861 un impozit direct de 8 florini, incluzând și capitația;
- preoții, medicii, avocații, inginerii, notarii și inginerii erau desemnați alegători din oficiu.

Prin impunerea acestor condiții în cele opt comitate din Transilvania, au dat dreptul de participare la vot unui număr de peste 40.000 de alegători repartizați după naționalitate astfel:

- aproape 23.000 români;
- peste 9.000 maghiari;
- aproape 3.500 sași.

Ca urmare a acestor condiții, rezultatul alegerilor din iunie-iulie 1863 a fost următorul:

- 48 deputați români;
- 44 deputați maghiari:
- 33 deputați sași;
- câte 13 din cele 39 de locuri de deputați regaliști numiți de împărat pentru fiecare națiune.

Aceste succese repurtate de populația română din Transilvania nu au putut fi fructificate, deoarece izolarea politică a Austriei pe plan european, înfrângerile din 1859 în războiul cu Italia și din războiul cu Prusia, excluderea sa din confederația germană, formarea statului național român, criza financiară și lupta naționalităților oprimate făceau imposibilă supraviețuirea în vechea sa organizare. Instaurarea

dualismului şi încorporarea Transilvaniei de către Ungaria au fost pregătite printr-o serie de acte care s-au succedat între 1865 şi 1867.

Astfel în septembrie 1865 dieta de la sibiu a fost desfiinţată, iar în luna noiembrie a aceluiaşi an s-a convocat o nouă dietă la cluj, aleasă în baza unei legi feudale din 1771, profund defavorabilă românilor. Cu o reprezentare de 108 deputaţi aleşi şi 190 deputaţi numiţi (regalişti), s-a constituit o dietă cu majoritate maghiară. Oficial dualismul austro-ungar a fost instaurat în urma încoronării lui franz iosef i al austriei ca rege al ungariei în iunie 1867. S-a creat în acest mod o dublă funcţie, de exploatare a maselor populare şi de reprimare a luptei de eliberare a românilor din transilvania.

Primul act de mare importanţă, al luptei românilor din Transilvania l-a constituit Pronunciamentul de la Blaj, întocmit la 15 mai 1869, dată la care se sărbătoreau două decenii de la Marea Adunare de la Blaj din 1848.

Cel mai important punct conţinut de această acţiune la constituit recunoaşterea validităţii legilor aduse de Dieta de la Sibiu din 1863-1864 prin redeschiderea Dietei Transilvane „pe baza unei adevărate reprezentări populare după drept şi cuviinţă", deoarece „Dieta preasfântă nu o putem considera în a face legi valide pentru Transilvania". După Conferinţa de la Miercurea Sibiului din 7-8 martie 1869 s-a hotărât înfiinţarea Partidului Naţional Român din Transilvania. Reprezentantul de marcă al acestui partid a fost Ilie Măcelaru, care prin activitatea partidului şi-a ales tactica pasivismului, pentru a protesta împotriva dualismului austro-ungar şi a alipirii la Ungaria. Această formă de luptă respecta orientarea stabilită încă din anul 1864 din perioada alegerilor Dietei de la Cluj, când s-au adoptat cele două forme de acţiune: activismul şi pasivismul politic şi juridic.

Obţinerea şi proclamarea independenţei de stat a României în urma războiului de independenţă din 1877 a activat lupta naţională de eliberare a românilor din Transilvania.

După adoptarea Legii de maghiarizare a învăţământului din 1879, care a afectat deosebit de grav drepturile românilor din Transilvania, pentru întărirea organizării luptei politice se desăvârşeşte constituirea Partidului Naţional Român care avea ca unic ideal recâştigarea autonomiei Transilvaniei. Actul politic de importanţă majoră adoptat de Partidul Naţional Român l-a constituit „Memorandumul" înaintat la 28 mai 1892, împăratului în care erau conţinute drepturile istorice ale poporului român.

Anul 1905 va reprezenta o nouă formă de luptă a mişcării politice din transilvania, care la constituit „noul activism", prin care se solicita recunoaşterea individualităţii politice a poporului român. Mişcările revoluţionare ce vor avea loc în europa în anul 1917, vor accentua lupta socială şi naţională a românilor din Transilvania. Aceste acţiuni vor culmina în noiembrie 1918, când în acest teritoriu se vor înfiinţa consilii locale şi gărzi naţionale române, care au ca finalitate,

înlăturarea autorității austro-ungare şi vor îndeplini directivele date de consiliul național român central, creat la 31 octombrie 1918.

Ziua de 1 Decembrie 1918, prin cei 1228 de deputați de drept, cât şi aleşii maselor populare, constituiți în marea adunare națională, au adoptat rezoluțiunea de unire a transilvaniei cu vechea românie, a garantării drepturilor, naționalităților, a reformei agrare radicale, a măsurilor democratice cuvenite întregii populații care realizase unirea cu țara.

2. *Organizarea de stat centrală şi locală*

Transilvania, aflată sub stăpânirea, fie a regatului ungar, fie a dualismului austro-ungar, a cunoscut o organizare administrativă, specifică etapelor parcurse. După instaurarea dualismului austro-ungar în 1867, organele centrale ale statului au fost:

- împăratul austro-ungar;
- parlamentul comun sau parlamentul delegațiilor;
- guvernul;
- ministerele comune.

Împăratul austro-ungar deținea în acelaşi timp şi calitatea de rege al Ungariei. Proiectele de legi discutate şi votate de parlamentul delegațiilor, trebuiau să fie sancționate de împărat, pentru a deveni legi.

Parlamentul comun sau al delegațiilor, era organul reprezentativ al celor două părți ale imperiului format din două delegații ale parlamentelor de la Viena şi Budapesta, care era organul puterii legislative cu probleme comune ale sistemului dualist.

Guvernul comun făcea propuneri de legiferare pentru ministerul de resort, având drept de inițiativă şi cele două delegații.

Ministerul afacerilor externe, Ministerul de război şi Ministerul de finanțe constituiau ministere comune, cărora le-a fost interzis să se ocupe de problemele aparținătoare de vreuna din cele două părți ale Imperiului. Miniştrii comuni aveau dreptul de a participa la toate dezbaterile delegațiilor şi de a-şi susține propunerile, personal sau prin delegați, trebuind să fie ascultați ori de câte ori solicitau acest lucru.

Regatul ungar a continuat să-şi păstreze propriile organe centrale:

- regele;
- parlamentul;
- guvernul.

Regele era una şi aceeaşi persoană cu împăratul Austriei, care avea inițiativa legislativă, drept de veto absolut asupra legilor votate de către parlamentul de la Budapesta, dreptul de convoca parlamentul în sesiuni extraordinare, putând amâna activitatea, precum şi dreptul de a dizolva Camera deputaților şi de a convoca o nouă Cameră în trei luni de zile.

Parlamentul ungar era compus din două Camere: a magnaţilor şi a deputaţilor. Camera maghiarilor era constituită din mari boieri, având un scop mai mult consultativ.

Camera deputaţilor era alcătuită din 447 de membri, din care 75 erau reprezentaţi de pe teritoriul Transilvaniei. Cu toate că prin legislaţia adoptată la 21 decembrie 1867 se prevedea principiul egalei îndreptăţiri a naţionalităţilor şi limbilor din imperiu, guvernanţii de la Budapesta au făcut totul pentru a denatura şi de a nu respecta aceste principii fundamentale.

Organizarea locală din această perioadă a fost reglementată, prin actele constituţionale din octombrie 1860, prin articolul 3 al Diplomei Imperiale şi art. 2 al Patentei Imperiale din 26 februarie 1861. Organizarea administrativă, s-a realizat în luna aprilie 1861, când s-a revenit practic, la organizarea local-teritorială din feudalism, astfel:

- 8 comitate;
- 2 districte, Făgăraş şi Năsăud;
- 9 scaune săseşti;
- 2 districte săseşti;
- 5 scaune secuieşti;
- 11 oraşe libere regeşti;
- 18 localităţi privilegiate;
- comune.

După 1867 Transilvania a fost împărţită în comitate şi comune, care cu excepţia municipiilor, au fost grupate în plăşi.

Organele de conducere ale comitatelor au fost:

- Prefectul;
- Congregaţia sau Comitetul comitatului;
- Comisia permanentă;
- Comitetul administrativ;
- Organele administrative din comitat.

Prefectul era organul de control şi supraveghere al puterii executive, însărcinat cu administraţia.

Congregaţia sau Comitetul comitatului era compusă din funcţionari numiţi de guvern şi membrii în număr de la 120 la 600, jumătate alese de către cetăţenii cu drept de vot, iar cealaltă jumătate îl constituiau civiliştii, adică cetăţenii cu cea mai mare putere financiară.

Comisia permanentă, aleasă pe cinci ani din rândul membrilor congregaţiei comitetului, avea în frunte un prefect cu sarcina de a pregăti lucrările congregaţiei.

Comitetul administrativ era compus din funcţionari de stat în frunte cu prefectul în număr de 6, din 5 funcţionari ai comitatului şi din 10 membri aleşi de către congregaţia comitatului pe timp de doi ani.

Organele administrative, constituiau organele centrale ale administrației din componența cărora făceau parte: subprefectul „cap al întregii administrații județene", primnotarul și notarul, primjurisconsultul, jurisconsulții, casierul, controlorul, contabilul, arhivarul, registratorul și copiștii.

3. *Dreptul și instituțiile sale*

Instituțiile dreptului în Transilvania și-au avut izvorul în dreptul austriac, cu caracteristicile sale distincte.

În materia dreptului civil, Codul civil austriac a constituit principalul izvor. Persoanele și familia, prin declarația fundamentală că „oricare om are drepturi înnăscute, evidente chiar din rațiunea însăși" ar fi trebuit să se respecte. Aceasta a fost însă o declarație pur formală, pentru că nu a fost stabilită o egalitate reală, pentru că au fost prevăzute situații privilegiate pentru anumite categorii de persoane fizice și juridice în materie de prescripție și uzucapiune, românii din provincie neputându-se bucura de egalitate deplină în drepturi.

Capacitatea deplină de exercițiu se dobândea la 24 ani, cu existența emancipării de la vârsta de 18 ani pentru băieți și 16 ani pentru fete.

Ascendenții și descendenții aveau obligația reciprocă de întreținere, ea existând și în favoarea copiilor nelegitimi.

Registrele de stare civilă printr-o lege din 1894, vor fi păstrate de funcționarii publici și doar ele puteau servi la publicitatea și dovedirea legală a nașterilor, căsătoriilor și deceselor.

Persoanele juridice se constituiau numai cu acordul și avizul Ministerului de Interne, ca organ administrativ central și nu de cele judecătorești.

Proprietatea asupra bunurilor mobile se realiza prin tradițiune personală, iar cele imobile prin transcripția în cartea funciară și dezvoltată prin normele sale minuțioase, care a asigurat protecția proprietății populației maghiare, față de cea română.

Dreptul comercial în Transilvania a fost reglementat de Codul comercial din 1875, în care se consemna că erau considerate acte de comerț, toate operațiunile unui comerciant ce aparțineau comerțului său. Obligațiile comerciale luau ființă din contracte, fiecare din actele enumerate limitativ de lege fiind un contract.

În materia societăților comerciale numărul acestora și felul lor, reglementarea organizării și funcționării acestora, a drepturilor și răspunderii membrilor, a formei actelor constitutive, a modului de administrare, au fost superioare reglementărilor din vechea Românie. Aceste aspecte pozitive au adus în viața românilor din Transilvania foloase atât populației rurale, cât și celei de la orașe, stimulând spiritul de economie și de întreprindere.

Dreptul penal s-a aplicat conform Codului penal adoptat la 18 ianuarie 1978, împreună cu un Cod penal de contravenții, fiind puse în aplicare la 1

septembrie 1880. Aceste coduri au suferit permanent modificări, prin intermediul unor proiecte de novelă sau prin întocmirea Novelei penale din 1908 pentru completarea şi modificarea Codului penal. În sistemul pedepselor relativ determinate, judecătorul avea posibilitatea de a individualiza pedeapsa în cadrul limitelor prevăzute de lege.Ca şi în legislaţia română, au existat şi aici pedepse absolut determinate.

Dreptul procesual civil a cunoscut în Transilvania, numeroase şi mereu reînnoite reglementări, ce au realizat un progres lent, dar continuu, dorind punerea de acord a formelor procedurale, a cerinţelor vieţii moderne. Codul de procedură civilă a fost adoptat după instaurarea dualismului, printr-o lege adoptată în 1868.

Modificări importante s-au adus ulterior prin Legea nr. I din 1911 şi pusă în aplicare la 1 ianuarie 1915. Caracteristicile principale sub raportul concepţiilor fundamentale adoptate, au constat în aceea că procedura orală a devenit dominantă, precum şi contactul direct între părţi în faţa instanţei.

Dreptul procesual penal, a fost reglementat de Codul de procedură penală austriac, însă nu a suferit modificări în conţinutul său, care să asigure noile idei progresiste şi umanitare, pentru introducerea de reguli şi forme noi şi să constituie un sensibil pas înainte faţă de procedura feudală în Transilvania.

Legislaţia muncii în Transilvania a fost reglementată prin legile speciale din anul 1891 şi a ordonanţei ministeriale din 1903 pentru stabilirea duratei zilei de muncă, a repaosului duminical şi regimul de muncă al minorilor şi femeilor. Libertatea la asociere şi organizare a fost reglementată de Legea din 21 decembrie 1867, privind drepturile fundamentale ale cetăţenilor. Conflictele de muncă au constituit acţiuni, pe care imperiul austro-ungar le putea stăvili prin folosirea armatei, a măsurilor administrative, precum şi prin adoptarea unor măsuri antigreviste prin legi succesive: Legea nr.XIII din 1876 privind reglementarea raporturilor dintre patroni şi servitorii casnici, Legea nr.XVII din 1884 (legea industrială). Legea nr.II din 1898 a considerat contravenţie adunările de persoane care aveau ca scop împiedicarea începerii muncii sau continuarea ei, ori instigarea muncitorilor să părăsească lucrul.

Legislaţia de oprimare a românilor din Transilvania a fost adoptată în anul 1868 şi consemna statutul naţionalităţilor. În conţinutul său se menţiona că în Ungaria există o singură naţiune, cea maghiară, care era unică şi indivizibilă. Această lege a fost profund anacronică, fiind o perioadă istorică în care se afirma cu putere principiul naţionalităţilor.

Legea electorală din 1874 a urmărit, scoaterea românilor în afara vieţii politice prin censul inechitabil ce trebuia a fi îndeplinit de către alegători, unde defavorizaţi au fost cetăţenii români care nu puteau să se încadreze în prevederile legii.

Legea de organizare a învăţământului din 1868 acorda dreptul de înfiinţarea de şcoli elementare medii şi normale, dar limba maghiară era obligatorie. În 1879 se va vota o lege privind introducerea limbii maghiare în toate şcolile primare.

Prin legea presei din 1872 s-a introdus obligaţia ca fiecare articol de presă să fie depus la tribunal, la procuratura curţilor de apel şi la ministerul de interne. Această lege a consfinţit cenzura conţinutului publicaţiilor româneşti, iar în situaţia în care se aprecia că articolul aducea atingere statului maghiar, autorul, redactorul şi editorul puteau fi pedepsiţi cu amendă sau privare de libertate.

SECŢIUNEA A II-A
BUCOVINA SUB ADMINISTRAŢIA AUSTRIACĂ

Bucovina constituită din ţinutul Cernăuţilor şi mare parte din ţinutul Sucevei, a fost parte integrantă a Moldovei până în 1775, an în care a fost incorporată imperiului habsburgic.

Pentru centralizarea puterii, Casa de Hasburg elaborează patenta imperială din 26 februarie 1861, când Bucovina a rămas tot Ducat, având însă, o anumită autonomie administrativă. După adoptarea patentei organizarea administraţiei centrale a fost Dieta ducatului. Capitala ţării, guvernatorul şi deputaţii reprezentanţi în parlamentul de la Viena.

Dieta Bucovinei era compusă din:

-29 membrii aleşi;

-episcopul Bucovinei ca membru de drept;

Dintre cei 29 de membrii aleşi 10 erau mari proprietari, 7 târgoveţi, industriaşi şi negustori şi 12 reprezentanţi ai ţărănimi.

Căpitanul ţării, ca preşedinte al Dietei şi preşedintele comitetului ţării, era ales de adunare şi intra în drepturi, depline după ce era confirmat, de Împăratul de la Viena şi împreună cu Comitetul ţării reprezenta puterea autonomă a Bucovinei.

Guvernatorul Bucovinei numit de la Viena era considerat şi preşedintele ţării.

Deputaţii reprezentanţi ai Ducatului Bucovinei în parlamentul de la Viena au luat permanent pentru apărarea intereselor populaţiei române din teritoriu.

SECŢIUNEA A III-A
BASARABIA SUB DOMINAŢIA IMPERIULUI RUS

Ocupaţiile ruseşti ale Principatelor Române (şase în timp de 115 ani – 1739-1854) au lăsat în sufletul poporului urme adânci şi au făcut să trezească în ei convingerea că numai Rusia pravoslavnică mai poate mântui Principatele de grozava apăsare turco-fanariotă, care mistuia toate forţele ţării.

Aceste condiţii vitrege au dus în anul 1812, la anexarea de către Rusia a părţii de dincolo de Prut a Moldovei.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

În acest context Basarabia ajunge să se îndrepte tot mai mult spre ideologia rusească a timpului, ideologie care, în urma marilor zguduiri interne provocate, mai ales de insuccesele Rusiei în războiul Crimeii (1853-1856) şi în cel ruso-turc (1877-1878), lua un caracter din ce în ce mai extremist, năzuind spre anarhism şi nihilism.

Prin mişcarea revoluţionară, izbucnită în 1905 la Petrograd, se urmărea înlăturarea absolutismului şi întronarea constituţionalismului, dreptul la vot şi repartizarea dreaptă a pământului

Unirea Basarabiei cu România

Evenimentul de la 27 Martie 1918, în condiţii deosebit de vitrege sub ocupaţia imperiului rus, Sfatul Ţării a hotărât Unirea Basarabiei cu Patria Mamă, România. Acest eveniment deschidea astfel seria celor trei evenimente importante care au avut ca rezultat, asigurarea încheierii procesului revoluţionar de făurire a statului unitar naţional român a României Mari, dar treptat în timp a trecut în umbra celuilalt eveniment major petrecut la 1 Decembrie 1918, când Transilvania este alipită României, estompând semnificaţia zilei de 27 Martie 1918, care a deschis acest drum, iar după 1944, el a fost exclus pentru o lungă perioadă de timp din istoria poporului român.

Începutul anului 1918 a permis, datorită conjuncturii interne şi internaţionale, exprimarea şi înfăptuirea în practică a drepturilor naturale de exprimare şi afirmare istorică, etnică, culturală şi geografică ale românilor din Basarabia. De aceea odată existent haosul din Moldova dintre Prut şi Nistru calmat şi de despărţirea de Rusia (decretarea independenţei) proclamată, se punea în mod imperios, în faţa tuturor conştiinţelor, chestiunea soartei viitoare a acestei ţări. Pe plan internaţional au fost proclamate şi recunoscute de majoritatea statelor, dreptul tuturor popoarelor la autodeterminare, până la separarea definitivă de marile imperii, de acest drept sau folosit în mod legitim şi românii din Transilvania, Bucovina şi Basarabia, care s-au aflat sub stăpânirea altor imperii.

Condiţiile favorabile au fost create datorită prăbuşirii sub loviturile date din interior de revoluţia din primăvara anului 1917 şi mai ales de revoluţia bolşevică din toamna aceluiaşi an. Astfel, la începutul anului 1918 românii basarabeni beneficiau nu numai de prevederile recunoaşterii generale internaţionale, dar şi de o recunoaştere a drepturilor lor naţionale din partea guvernului bolşevic de la Petrograd, care proclamase ca principiu al politici sale internaţionale, recunoaşterea drepturilor tuturor popoarelor din fostul imperiu rus, la autodeterminare până la separarea totală.

Pentru înfăptuirea unirii Basarabiei cu România au început să se pronunţe deschis aproape toţi basarabenii, dar şi elemente din rândul minorităţilor, îndeosebi marii proprietari ruşi, ucrainieni şi evrei, motivaţi din dorinţa de păstrare a proprietăţii.

Conducătorii politici fideli cauzei naționale au ajuns la concluzia, atât în sfatul țării cât și în consiliul directorilor generali (care din ianuarie 1918 va deveni consiliul de miniștrii) că autodeterminarea poporului românesc din Basarabia putea să se orienteze numai spre România. Existența unui stat independent al basarabiei ar fi fost o aberație, o iluzie irealizabilă. Imperialismul bolșevic, care încearcă să răpească independența Poloniei, sugruma Bielorusia, Ucraina, Georgia, etc. Și prin aceasta încălca cele mai sfinte principii ale revoluției, ar fi fost o amenințare perpetuă pentru republica moldovenească și pentru drepturile naționale câștigate prin revoluție.

În această perioadă s-au amplificat relațiile cu Sfatul Țării și Consiliul de Miniștri cu guvernul român și cu Aliații. Numeroase persoane oficiale și particulare de la Chișinău au făcut vizite la Iași, au dezbătut cu guvernul român problemele privind viitorul relațiilor Republici Democratice Moldovenești Independente cu România și cu Aliații.

Seful guvernului român, generalul Alexandru Averescu a insistat ca Basarabia să mai rămână câtva timp în situația de republică independentă. Reprezentanții Basarabiei au insistat pentru înfăptuirea actului unirii cât mai repede, subliniind că populația Basarabiei este puternic conectată la această idee.

Alipirea Basarabiei de România s-a realizat la 27 martie 1918 care a fost un act măreț, atât de grandios și atât de unic încât a umplut de bucurie inima românilor de pretutindeni, devenind o adevărată sărbătoare națională.

După unirea Basarabiei cu România, Parlamentul va hotărî convocarea imediată a adunării constituante, în care vor intra proporțional și reprezentanți ai Basarabiei, aleși pe baza dreptului general electoral, pentru a se introduce în Constituție, de comun acord, principiile și garanțiile prezentate mai sus. Unirea realizată a fost precedată de respectarea următoarelor prevederi:

1. Sfatul Țării actual rămâne mai departe pentru rezolvarea problemei agrare după nevoile și cererile norodului; iar aceste hotărâri vor fi recunoscute de guvernul român.

2. Basarabia își păstrează autonomia provincială, având un Sfat al Țării (dieta),ales prin vot universal, egal, direct și secret, ca un organ împlinitor și administrație proprie.

3. Competențele Sfatului Țării sunt:

a. votarea bugetelor locale;

b. controlul tuturor organelor zemstvelor și orașelor;

C. Numirea tuturor funcționarilor administrației locale prin organul său împlinitor, iar funcționarii înalți sunt întărite de guvern.

4. Recrutarea armatei se va face în principiu, pe baze teritoriale.

5. Legile în vigoare și organizarea locală (zemstve și orașele) rămân în puterea și vor putea fi schimbate de parlamentul român, numai după ce vor lua parte la lucrările lui și reprezentanții Basarabiei.

6. Respectarea drepturilor minorităților din Basarabia.

7. Doi reprezentanţi ai basarabiei vor intra în consiliul de miniştri român, acum desemnaţi de actualul sfat al ţării, iar pe viitor, luaţi din sânul reprezentaţilor basarabiei din parlamentul român.

8. Basarabia va trimite în Parlamentul Român un număr de reprezentanţi, proporţional cu populaţia, aleşi pe baza votului universal, egal, direct şi secret.

9. Toate alegerile din basarabia pentru voloste, sate oraşe, zemvstue şi parlament se vor face pe baza votului universal, egal, direct şi secret.

10. Libertatea personală, libertatea tiparului, a cuvântului, a credinţei, a adunărilor şi toate libertăţile obşteşti vor fi garantate prin Constituţie.

Toate călcările de legi făcute din motive politice în vremurile tulburi ale prefacerii din urmă, sunt amnistiate.

Basarabia, unindu-se cu România, în parlamentul român se va hotărî convocarea imediată a constituantei, în care vor intra, proporţional cu populaţia şi reprezentanţii Basarabiei, aleşi prin vot universal, egal, direct şi secret, spre a hotărî cu împreună cu toţii înscrierea în constituţie a principiilor şi garanţiilor de mai sus. Preşedintele sfatului ţării ion ianculeţ a prezidat adunarea pentru exprimarea votului de către membrii statului în urma căruia rezultatul a fost următorul: pentru rezoluţia blocului moldovenesc, au votat 86 deputaţi, împotrivă 3; s-au abţinut 36; absenţi 13.

Cu majoritatea de 86 voturi, împotrivă 3, rezoluţia pentru unirea Basarabiei cu România a blocului moldovenesc este primită.

La această adunare a participat din partea Guvernului României primul ministru Alexandru Marghiloman.

Regele Ferdinand I al României va răspunde acestei acţiuni reuşite: „În aceste momente solemne şi înălţătoare pentru patrie, de aici înainte comună, vă trimit la toţi cetăţenii din noua Românie de peste Prut, regescul Meu salut, încurajându-vă cu aceeaşi inimoasă şi caldă iubire părintească."

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL XV
STATUL ŞI DREPTUL ÎN PERIOADA 1918-1938

SECŢIUNEA I
ORGANIZAREA POLITICĂ

1. *Făurirea statului naţional unitar român*

Desăvârşirea unităţii naţionale s-a realizat în contextul internaţional, favorabil determinat de încheierea primului război mondial.

Această acţiune s-a desfăşurat prin hotărârile plebiscitare ale maselor populare. Astfel de adunări au avut loc în localităţile de reşedinţă ale provinciilor româneşti:

- Chişinău la 8 aprilie 1918;
- Cernăuţi la 20 noiembrie 1918;
- Alba Iulia la 1 decembrie 1918.

Realizarea României Mari, năzuinţă de veacuri a populaţiei române din cele trei provincii române a creat posibilitatea dezvoltării rapide a economiei, deschizând noi perspective pentru lărgirea pieţei interne întrebuinţând resursele naturale ale subsolului, prin stimularea spiritului creator al populaţiei. Totodată formarea României Mari a fost recunoscută şi de celelalte naţionalităţi, care şi-au manifestat acordul prin adunările pe care le-au organizat.

Astfel, în luna ianuarie 1919 la Mediaş s-au întrunit reprezentanţii populaţiei de origine germană din Transilvana, care printr-un manifest a adus la cunoştinţă acordul populaţiei săseşti de unire cu România.

La congresul de la Timişoara din august 1919, şvabii din Banat au avut aceeaşi atitudine de acord privind unirea, subliniind că hotărârea de unire de la Alba Iulia este o chezăşie pentru dezvoltarea etnică şi culturală. Prin gazeta de limbă maghiară „Bukarest Hirlap" se consemna la 19 ianuarie 1921: „Numai cei care, cu tot sufletul, îşi însuşesc democraţia de la Alba Iulia, oamenii muncii, cei care muncesc cu braţele şi mintea, pot realiza, cu arsenalul democraţiei, România consolidată, în care naţiunile maghiară, germană şi altele îşi pot desfăşura liber valorile pe care le reprezintă, prin individualitatea lor, pentru cultura universală".

Toate aceste acţiuni, dar şi prin tratatele de pace încheiate după terminarea războiului, nu au făcut decât să se consfinţească formarea României Mari. În această nouă organizare, România a participat – ca ţară care făcuse sacrificii imense, umane şi materiale – la Conferinţa de Pace de la Paris, unde a fost recunoscut aportul adus pentru înfrângerea Germaniei.

În timpul guvernării lui Alexandru Vaida la 3 martie 1920 la Trianon, au început discuţiile în perspectiva semnării Tratatului de pace cu Ungaria, care a

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

constituit actul juridic care consacra actul istoric, de făurire a statului unitar român prin Marea Adunare Populară de la 1 decembrie 1918 de la Alba Iulia. Nicolae Titulescu, membru al delegaţiei române, aprecia: „Tratatul de la Trianon apare tuturor românilor şi îndeosebi celor din Ardeal, o consfinţire a unei ordini de drept".

Realizarea Marii Uniri, a fost recunoscută pe plan internaţional prin cea numai autorizată persoană, A Millérand, preşedintele Confederaţiei de pace, printr-o scrisoare de trimitere în care se consemna: „După matura chibzuinţă, puterile aliate şi asociate au decis de a nu modifica în nici un punct clauzele teritoriale conţinute în condiţiile de pace".

2. *Organizarea centrală şi locală*

A. Organizarea Centrală

Odată cu desăvârşirea unităţii naţionale s-a trecut la procesul de reorganizare a instituţiilor statului pentru o bună conducere şi administrare a noilor provincii româneşti.

În vechea Românie sistemul administrativ a funcţionat în baza Legii de organizare locală din 1864 cu modificările ulterioare şi Constituţia din 1866. Organizarea administrativă din Basarabia era după modului rusesc, în Bucovina cel austriac, iar în Transilvania cel ungar. Din acest motiv, unificarea organizării administrative a fost necesară, iar această activitate s-a realizat, fie prin extinderea pe întregul teritoriu al sistemului de organizare din vechea Românie sau printr-o formă nouă de organizare a administraţiei. Guvernele României din acea perioadă au adoptat ca soluţie de bază extinderea sistemului de organizare din vechea Românie, cu modificări şi adaptări la noile situaţii apărute.

Constituţia adoptată în anul 1923, cuprindea în conţinutul său dispoziţiuni cu privire la organizarea şi funcţionarea administraţiei.

Prin articolul 39, regelui i s-a încredinţat puterea executivă în stat, iar în articolul 92 se preciza că: „Guvernul exercită puterea executivă în numele regelui". Cu toate acestea, organele administraţiei centrale au fost ministerele, conduse din miniştrii, reprezentaţi ai partidelor politice.

La nivel local Constituţia de la 1923 a împărţit teritoriul ţării în judeţe, iar acestea erau constituite din comune. Judeţele erau conduse şi coordonate de către consiliile judeţene şi comunale care urmau a fi reglementate prin lege, care să aibă la bază drept principiu descentralizarea administrativă. Conducerea consiliilor era asigurată de către membrii aleşi prin vot universal, direct, secret, obligatoriu cu reprezentarea minorităţilor.

Principalele izvoare care au reglementat organizarea şi funcţionarea administraţiei judeţene şi comunale în baza Constituţiei de la 1923, au fost:

a) Legea pentru unificarea administrativă din 14 iunie 1925;

b) Legea pentru administrația locală din 5 august 1929 (a suferit 14 modificări în şapte ani cât a fost în vigoare);

c) Legea administrației din 27 martie 1936. Această lege a fost înlocuită datorită instaurării regimului fascist, cu Legea administrației din 14 august 1938.

Aceste legi au reglementat organizarea şi funcționarea administrației în România, având la bază principiul centralizării administrative, al descentralizării administrativ-teritoriale şi al descentralizării de servicii. Cu toate prevederile conținute de lege, în practică, în activitatea guvernului şi administrației nu au fost aplicate aceste principii sau au fost deformat puse în practică. Astfel lipseau organele puterii de stat alese, care trebuiau să asigure supravegherea organelor administrației de stat.

Regele ca organ al administrației centrale, a avut puține prerogative şi nesemnificative. Articolul 39 din Constituția de la 1923, încredința regelui puterea executivă, consemnându-se că el o exercită în modul reglementat de Constituție. Articolul 88 alineatele 7-14 cuprindeau atribuțiile regelui în administrație:

- numirea sau confirmarea în funcții publice potrivit legilor;
- întocmirea de regulamente pentru executarea legilor;
- era comandantul suprem al armatei;
- acorda gradele militare potrivit legilor;
- conferea decorații şi medalii;
- avea dreptul să bată monedă în baza unei legi speciale;
- încheia cu statele străine convenții necesare pentru comerț, navigație şi alte asemenea acte, dar care trebuiau aprobate de Parlament.

Regele emitea prin prerogativele sale acte administrative în domeniul administrației, care purtau denumirea de „decrete regale". Acestea erau contrasemnate de ministrul de resort, care răspundea de decret. Decretele regale care erau considerate ca având vicii de conținut din punct de vedere juridic, puteau fi atacate în fața justiției.

Consiliul de Miniştrii ca organ al administrației centrale avea ca atribuții adoptarea de hotărâri numite „jurnale ale Consiliului de Miniştri", care şi acestea, atunci când erau considerate ilegale puteau fi atacat în fața organelor judecătoreşti.

Prin prevederile Constituției, Consiliul de Miniştri nu avea o competență generală într-o anumită materie de administrație publică, ci numai în cazurile speciale date în competență fie prin Constituție, fie printr-o lege.

Spre exemplificare articolul 7 alineatul 3 din Constituție prevedea că „naturalizarea" se acordă în mod individual de Consiliul de Miniştrii. Prin Legea pentru organizarea administrației publice locale din 1929, în articolul 9, a dispus că schimbarea numelui unui sat sau oraş se poate face numai în baza unui jurnal al Consiliului de Miniştri.

În Legea persoanelor juridice din 1924, articolul 7 dădea în competenţa Consiliului de Miniştri dreptul de a autoriza funcţionarea în România a unei persoane juridice străine.

Ministerele, ca parte integrantă a organizării centrale a statului, erau grupări de servicii administrative puse sub conducerea şi autoritatea unui ministru, care desfăşurau activităţi de interes general pe întregul teritoriu al ţării. Organizarea şi funcţionarea lor era reglementată prin Legea pentru organizarea ministerelor din 2 august din 1929, care, prin articolul 8, stabilea că: „serviciile statului sunt grupate pe ministere", iar prin articolul 92, alineatul 2 din Constituţie, ministerele se înfiinţau şi se desfiinţau prin lege, care stabilea şi organizarea lor. Activitatea de conducere era asigurată de miniştrii, care erau ajutaţi în activitate de unul sau mai mulţi subsecretari de stat. Specific perioadei interbelice, este faptul că puteau fi numiţi şi miniştrii fără portofoliu, care nu erau titularii unui departament ministerial, ci erau numiţi pentru a realiza ambiţii personale, combinaţii politice. După adoptarea Legii administraţiei din 8 mai 1934, prin Decret regal o parte din atribuţiile unui minister reveneau unui ministru fără portofoliu, situaţie în care acesta devenea şi organ administrativ.

În urma Marii Uniri, în plan administrativ datorită noilor condiţii şi orientări a fost necesară o dezvoltare corespunzătoare a aparatului administrativ. Ca să se elimine noile probleme create, faţă de ministerele existente, în anul 1920 au apărut alte trei:

- Ministerul Muncii şi Ocrotirii Sociale;
- Ministerul Cultelor şi Artelor;
- Ministerul Comunicaţiilor.

În 1921 se creează un nou minister, Ministerul Agriculturii, prin separarea unor secţii din Ministerul Agriculturii şi Domeniilor.

Realizarea unui cadru omogen al ministerelor cu o structură stabilă, s-a realizat prin Legea pentru organizarea ministerelor din 2 august 1929, care stabilea un număr de zece ministere.

Serviciile administrative centrale ale ministerelor funcţionau în Bucureşti, coordonând şi controlând serviciile administrative exterioare ale ministerelor. Ca organizare, fiecare minister avea în structura sa:

- serviciul cabinetului ministrului;
- secretariatul general;
- serviciu contabilităţii.

În raport de necesităţile ministerelor acestea puteau avea în structură:

- servicii administrative speciale, numite direcţii, compuse din servicii şi alcătuite, la rândul lor din mai multe birouri;
- prin lege specială, unul sau mai multe servicii administrative din cadrul unui minister, erau puse sub conducerea unui secretar de stat.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Serviciile exterioare ale ministerelor funcționau în circumscripțiile teritoriale sub conducerea unui reprezentant local al ministrului respectiv. Raportul juridic ce se realiza între ministere și serviciile exterioare, era acela al centralizării administrative.

Până la adoptarea legii de organizare și funcționare a ministerelor din 1929, și a legii pentru organizarea administrației locale, tot din 1929, fiecare minister a avut circumscripțiile sale teritoriale proprii, numite inspectorate. Odată cu adoptarea celor două legi prezentate mai sus, circumscripțiile teritoriale se modifică, teritoriul fiind împărțit în șapte directorate ministeriale cu sediile la: București, cernăuți, chișinău, cluj, craiova, iași și timișoara. Această formă de organizare administrativă va fi desființată prin legea din 15 iulie 1931, revenindu-se la organizarea anterioară.

Pentru buna organizare a ministerelor în exercitarea atribuțiilor, funcționau și o serie de servicii anexe, care sub îndrumarea și controlul ministerului, exercitau o activitate de interes general, având conducere și patrimoniu propriu, îndeplinind calitatea de stabiliment public.

Aceste instituții anexe au fost constituite și au funcționat potrivit Legii comercializării din 7 iunie 1924 și a Legii pentru organizarea și administrarea pe baze comerciale a întreprinderilor și avuțiilor statului din 16 martie 1929, devenind regii publice comerciale (Regia autonomă C.F.R., Direcția Generală de Poștă, Telegraf și Telefon etc.).

Consiliile Consultative și organele de control și inspecție au funcționat pe lângă ministere ca organe colegiale ce dădeau avize în probleme mai importante, Organele de control și inspecție ale ministerelor, care controlau serviciile administrative centrale și exterioare ale ministerului raportând problemele constatate și măsurile luate ministerului.

B. Organizarea locală

Reglementarea juridică a organizării locale a fost asigurată de Legile din 1925, 1929 și 1936.

Prefectul. Șeful administrației județene descentralizate era prefectul care avea calitatea de reprezentant al guvernului în județ, fiind numit prin Decret regal. Acesta era în subordinea ministrului de interne care îl putea oricând revoca. Puterea și atribuțiile prefectului, ca șef al administrației județene, au fost foarte mari, fiind șeful ierarhic al tuturor serviciilor administrative și al funcționarilor județeni, fiind principalul administrator al intereselor județului.

Pentru o scurtă perioadă prin Legea administrativă din 1929 s-au eliminat din competența prefectului atribuțiile sale de șef al administrației județene și le-a atribuit președintelui Delegației Consiliului Județean, ales de consiliu pe termen de cinci ani, ajutat de un număr de membri, licențiați în drept.

Această modificare a fost de scurtă durată pentru că prin Legea din 15 iulie 1931 pentru modificarea unor dispoziţii din Legea pentru Organizarea Administraţiei Locale din 1929, se vor trece atribuţiile din nou asupra prefectului cu dublă calitate de reprezentant al guvernului în judeţ şi de cap al administraţiei judeţene.

Consiliul Judeţean constituia organul colegial deliberativ, compus din membri aleşi prin sufragiu universal de toţi alegătorii judeţului, precum şi din membrii de drept, reprezentanţi ai unor profesiuni sau funcţiuni sociale sau administrative. Sediul era în capitala judeţului, unde se întrunea în sesiuni ordinare sau extraordinare. Atribuţiile Consiliului Judeţean erau de întocmirea de regulamente care prevedeau măsuri şi sancţiuni cu privire la administrarea intereselor judeţene.

El era investit cu puteri depline de iniţiativă şi de decizie. Consiliul putea fi dizolvat prin Decret regal şi înlocuit cu o comisiei interimară, numită prin actul de dizolvare.

Delegaţia Consiliului Judeţean avea ca preşedinte pe prefect, alcătuită din membrii consiliului ales. Atribuţiile stabilite delegaţiei Consiliului Judeţean, erau de a decide în locul consiliului atunci când acesta nu era întrunit. Avea drept de control şi inspecţie asupra administraţiei comunale din judeţ, de supraveghere a funcţionării serviciilor administrative judeţene, era organul consultativ al prefectului în materie de administraţie publică descentralizată.

Judeţul, considerat circumscripţie teritorială în care funcţionau servicii administrative exterioare ale unor ministere, era condus de un prefect, ca reprezentant al puterii centrale.

Prefectul deţinea şi funcţia de şef al poliţiei judeţene. În această calitate el putea da ordine organelor de poliţie şi jandarmeriei, având atribuţii de conducere şi control. El era principalul organ de control şi supraveghere al administraţiei comunelor din judeţ. În această calitate exercita tutela administrativă asupra actelor acesteia putând să-i suspende pe primari, pe membrii delegaţiei permanente sau să dizolve consiliile comunale. În activitatea sa, prefectul era sprijinit de consiliul de prefectură ca organ colegial consultativ. Din compunerea consiliului consultativ făceau parte:

- primarul comunei de reşedinţă;
- primul procuror;
- reprezentanţi ai funcţionarilor din serviciile administrative exterioare ale unor ministere.

Judeţul a fost împărţit în plăşi, care aveau în compunere mai multe comune.

După Legea administrativă din 1925 în fruntea plăşii a fost, numit un pretor, iar după Legea administrativă din 1929, un prim pretor, ajutat de unul sau mai mulţi pretori care aveau atribuţii de agenţi locali ai administraţiei centrale ca şef al poliţiei administrative şi de ofiţer al poliţiei judiciare.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Comuna era autoritate administrativă teritorială scoasă din ierarhia autorităţilor administrative centrale şi organizate potrivit descentralizării administrative. Comunele erau clasificate în două categorii:

- comune rurale;
- comune urbane.

Comunele rurale aveau în administrare unul sau mai multe sate.

Comunele urbane erau clasificate astfel:

- oraşe reşedinţă de judeţ;
- oraşe nereşedinţă de judeţ;
- municipii.

Municipiul Bucureşti a avut o organizare specială datorită mărimii sale, al importanţei social politice şi al numărului mare de locuitori.

Comunele rurale din jurul comunelor urbane puteau fi declarate comune suburbane. În această situaţie îşi păstrau organizarea lor administrativă, dar deveneau dependente de administraţia comunei urbane în privinţa problemelor edilitare, de salubritate şi de poliţie.

De un tratament special s-au bucurat comunele balneo-climaterice datorită importanţei lor.

Organizarea comunală era în general aceeaşi pentru toate categoriile de comune, ele fiind administrate de un primar, de un consiliu comunal şi de o delegaţie permanentă.

Primarul era şeful administraţiei comunale, care împreună cu celelalte instituţii, administra interesele comunei. În comunele rurale prefectul numea un notar ca agent al administraţiei centrale.

Prin Legea administrativă din 1929, primarii de la sate şi cei din comunele alcătuite dintr-un singur sat erau aleşi prin sufragiu universal, iar cei din comune şi municipii erau desemnaţi prin vot de către consiliul comunal, dintre membrii săi.

Consiliul comunal funcţiona alături de primar, şi constituia organul colegial deliberativ şi consultativ. Acesta putea lua decizii în toate problemele de interes local, putând lua măsuri şi aplica sancţiuni cu privire la administrarea intereselor locale.

Prefectul a avut dreptul de tutelă administrativă asupra deciziilor consiliului comunal, mijloc de a îngrădi autonomia locală.

Delegaţia permanentă deţinea un rol important în administraţia comunală fiind organul consultativ al primarului în toate problemele din competenţa lui. În compunerea delegaţiei permanente intrau membrii din consiliul comunal desemnaţi de acesta.

Guvernul ca organ central al administraţiei de stat avea posibilitatea să influenţeze deciziile consiliilor judeţene şi comunale prin intermediul membrilor de drept şi cooptaţi să exercite presiuni cu ajutorul dreptului de a dizolva consiliile judeţene şi comunale şi de a numi comisii interimare.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

3. *Viaţa economică şi socială*

Primul război mondial prin contextul marilor sacrificii umane şi al distrugerilor datorate de operaţiunile militare şi-au lăsat amprenta deosebit de puternic asupra relaţiilor de producţie din economia românească. În acest sens producţia economică realizată în anul 1919 nu depăşea 25% din nivelul celei antebelice. Situaţia precară a economiei din noile provincii unite cu ţara a constituit un alt factor care a îngreunat activitatea economică. Totuşi această situaţie grea a fost atenuată, datorită faptului că în urma alipirii acestor teritorii au crescut resursele naturale de materii prime: minerale, cărbune fond forestier, precum şi întinse suprafeţe cultivabile.

Războiul a afectat şi sectorul finanţelor publice, datorită haosului creat în domeniul circulaţiei masei monetare, dar şi a datoriilor externe ale statului.

Măsura principală luată de statul român, care a asigurat primul pas în redresarea economică, l-a constituit etatizarea bogăţiilor subsolului prin Constituţia din 1923, Legea minelor, Legea energiei şi Legea privitoare la comercializarea şi controlul întreprinderilor economice ale statului, adoptate în anul 1924.

Prima redresare economică s-a realizat între 1924-1930 când s-au luat măsuri pentru o dezvoltare accentuată a forţelor de producţie, în principal în industrie. Astfel producţia industrială a crescut cu 66% în 1929 faţă de 1924. Criza economică apărută la nivel mondial după 1929 a dus la scăderea economiei româneşti, ajungându-se în 1932 la 47% faţă de 1929. Totuşi, un fapt care trebuie consemnat este că România a rămas în continuare o ţară importatoare de capital şi deci obiect al capitalului internaţional.

Prin reforma agrară din 1921 a fost expropriată circa 66% din suprafaţa arabilă, provenită din moşiile boiereşti sau domeniile coroanei în proprietatea ţăranilor. Acest lucru a fost un aspect pozitiv care a dus la o dezvoltare accelerată a agriculturii. Totuşi legislaţia agrară din perioada 1918-1921 nu a soluţionat definitiv şi echitabil lipsa de pământ a întregii populaţii din mediul rural. Capitalul străin, în preajma declanşării celui de-al II-lea război mondial reprezenta 38% din cel al societăţilor industriale pe acţiuni.

Până în anul 1938 agricultura reprezenta 41% iar industria 30,8% din venitul naţional, astfel încât România se situa în rândul ţărilor slab dezvoltate din punct de vedere economic.

În plan social războiul a afectat puternic condiţia umană sub raport social, efectele făcându-se simţite în sfera situaţiei materiale, a condiţiilor de viaţă şi de existenţă a unor largi categorii a populaţiei. Un rol important politica de încurajare a dezvoltării industriale, cu efecte asupra creşterii numerice a muncitorilor în întreg ansamblul structurii socio-profesionale a populaţiei ţării. Schimbări importante au avut loc şi în rândul ţărănimii cu frământările lor datorită nevoii de pământ.

Datorită situației economie deosebite în perioada 1922-1928 au avut loc ample mişcări cu caracter social. Perioada 1929-1933 s-a caracterizat prin criza economică mondială care sa răsfrânt negativ şi a agravat starea economiei româneşti. Începând cu anul 1934 până la declanşarea celei de a doua conflagrații mondiale, economia românească dă semne de refacere, situație care atenuează criza socială anterioară.

Viața politică în România, a cunoscut după 1918 profunde mişcări, transformări şi înnoiri. Astfel, pe lângă partidele politice consacrate, reprezentate de Partidul Conservator, Partidul Național Liberal, Partidul Român din Transilvania şi Partidul Socialist apar altele noi: Partidul Poporului, Partidul Țărănesc, Partidul Muncii. După alegerile parlamentare din martie 1922 datorită neatingerii pragului electoral Partidul Conservator Progresist şi Partidul Democrat nu obțin nici un mandat, ceea ce va face să nu se mențină la suprafața vieții politice.

Partidul Național Liberal a dominat scena politică a României reuşind să se mențină la guvernare aproape zece ani în perioada 1918-1938, demonstrând reale calități de adoptare la noile realități având în compoziția sa cadre cu o temeinică pregătire politică.

În aprilie 1918 ia ființă Liga Poporului o organizație eterogenă sub conducerea generalului Alexandru Averescu. În aprilie 1920 Liga Poporului fuzionează cu unele grupuri burgheze schimbându-şi titulatura în Partidul Poporului care a reuşit să preia puterea în două etape: martie 1920-decembrie 1921 şi mai 1926-iunie 1927.

În decembrie 1918 ia ființă Partidul Țărănesc, fondat de un grup de învățători, avându-l în frunte pe Ion Mihalache, partid ce exprima interesele populației din mediul rural.

Contopirea partidelor politice, care au condus la înfăptuirea unirii, a contribuit decisiv la consolidarea vieții politice. Acest larg proces s-a încheiat în octombrie 1926 odată cu fuzionarea Partidului Național Român.

SECȚIUNEA A II-A
EVOLUȚIA DREPTULUI DUPĂ FĂURIREA ROMÂNIEI MARI

1. *Unificarea legislativă*

În perioada interbelică se impun ca principale izvoare ale dreptului Constituția din 1923, Codul penal şi cel de procedură penală din 1936, Codul comercial din 1938, Codurile civile din 1939 şi 1940 şi Codul de procedură civilă din 1939, prin acestea căutându-se a se realiza unificare dreptului român după crearea statului național unitar român la 1 decembrie 1918. Unificarea legislativă a fost necesară datorită existenței unei legislații şi sisteme de drept, diferite şi

depăşite în vechea Românie şi noile provincii încorporate. Căile principale prin care s-a trecut la rezolvarea acestor realităţi au fost: prin extinderea unor prevederi din legislaţia din vechea Românie şi adoptarea de noi acte normative în întreg teritoriul. Aceste acţiuni s-au desfăşurat gradual, pentru aplicarea legilor de unificare. O primă acţiune a constituit-o emiterea de către Consiliul Dirigent al Transilvaniei a Legii din 1919, care în articolul 1, prevedea că vechile legi, ordonanţe, regulamente şi statute legale anterioare Unirii rămân în vigoare în mod provizoriu până la alte dispoziţii "în interesul ordinii publice".

Asemenea măsuri au fost luate şi în Basarabia prin Hotărârea Sfatului Ţării din 27 martie 1918, iar în România, prin Decretul-lege nr.3475 din 18 decembrie 1918.

Procesul de unificare legislativă a fost de lungă durată şi care a fost, fie de natură obiectivă, fie de natură subiectivă.

Restructurarea statului întregit, pentru instituţiile sale, a organizării administrative, organizarea financiară, penală sau agrară a constituit o cauză obiectivă pentru unificarea diferitelor ramuri ale dreptului. Convingerea juriştilor din provincii asupra aprecierii că sistemul lor de drept este cel mai bun a constituit o cauză de ordin subiectiv.

Contradicţii au existat şi în privinţa modului de realizare a unificării legislative.

Pentru realizarea unificării, a fost creată o comisie ministerială formată în 1920 din magistraţi şi jurişti, care prin prevederea constituţională din articolul 137, a optat pentru revizuirea codurilor. Dându-se prioritate prevederilor constituţionale, ideea revizuirii a fost aplicată în materie penală, iar în celelalte ramuri s-a aplicat calea extinderii, adoptându-se în acest sens Legea nr. 36 din 1928 pentru Basarabia, Legea nr. 478 din 1938 din Bucovina şi Legea 389 din 1943 pentru Transilvania.

Reforma agrară a fost realizată prin Decretul-Lege de unificare nr. 3697, completat prin Legile din 13 martie 1920 şi 17 iulie 1921, iar prin Legile din 13 martie 1920 şi 17 iulie 1921 s-a realizat exproprierea şi în provinciile din vestul şi nordul ţării.

Unificarea legislativă pentru Transilvania s-a încheiat la 15 septembrie 1943.

2. *Dreptul constituţional*

După realizarea Marii Uniri, a rămas în vigoare Constituţia din 1866 cu cele două modificări importante din 1917, respectiv introducerea votului universal şi posibilitatea exproprierii proprietăţii particulare, în scop de utilitate publică. Aceste proceduri speciale au fost extinse şi în provinciile noi.

În anul 1923 s-a adoptat o nouă Constituţie, care va reflecta realitatea impusă de făurirea statului naţional unitar.

Această Constituție a cuprins dispoziții menite să apere mai eficient interesele nu numai a marilor proprietăți și interesele patronatului, ci să împiedice și formele de organizare și activitatea clasei muncitoare.

Prin prevederile sale, aceasta apăra și interesele sistemului financiar bancar. Prin celelalte dispoziții, Constituția garanta egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii, fără deosebire de clasă, desființarea privilegiilor, libertatea individuală, inviolabilitatea domiciliului, libertatea învățământului, a presei, a întrunirilor. Totuși multe din aceste libertăți au îmbrăcat numai un caracter formal.

Prin articolul 19 se declara că zăcămintele miniere, precum și bogățiile de orice natură ale subsolului - cu unele excepții – sunt în proprietatea statului.

Constituția din 1923 a înscris și principiul supremației legii și al statului de drept, stabilindu-se și modul de organizare al controlului constituționalității legilor, introducând instituția contenciosului administrativ.

Organizarea judecătorească, a cunoscut noi modificări fiind declarat, prin prevederea constituțională din articolul 103 alineatul 3 acțiunea în recurs. Justiția militară a fost reorganizată prin articolul 106 "prin osebită lege".

Au fost introduse modificări noi în domeniul organizării administrative, atât în privința unităților administrativ-teritoriale, cât și în definirea înțelesului descentralizării administrative.

Renunțarea lui Carol, fiul cel mai mare al regelui Ferdinand la prerogativele de moștenitor al tronului, a impus conform prevederilor constituționale a instituției regenței. Astfel, în ianuarie 1926 Corpurile legiuitoare au ratificat actul renunțării, proclamând moștenitor pe Mihai, fiul lui Carol, fiind constituită o regență din trei persoane care urmau să-și exercite prerogativele. Aceasta și-a exercitat atribuțiile, începând cu anul 1927, până în anul 1930, când Carol se întoarce în țară si se proclamă rege.

3. *Dreptul administrativ*

Dreptul administrativ a cunoscut cele mai importante modificări, care s-au efectuat pentru unificarea reglementărilor juridice, care a impus unificarea aparatului de stat la nivel central și local.

În baza prevederilor constituționale, legile pentru organizarea și funcționarea administrației județene și comunale au fost: Legea pentru unificarea administrativă din 14 iulie 1925, Legea pentru administrația locală din 5 august 1929, care a suferit 14 modificări și Legea administrației din 27 martie 1936.

După instaurarea regimului fascist, ea a fost înlocuită prin Legea administrației din 14 august 1938.

Centralizarea organelor administrative era concentrată în mâinile organelor centrale, reprezentate de ministere și conduse de partidele politice. Teritoriul a fost împărțit în circumscripții administrative.

Descentralizarea administrativ-teritorială s-a caracterizat, prin aceea că activităţile de interes local sau regional, erau scoase din competenţa autorităţilor centrale şi date în competenţa autorităţilor locale sau regionale autonome şi alese, care au fost cele judeţene şi comunale.

Regele, ca reprezentant al puterii centrale, a deţinut prerogative puţine şi neînsemnate. Constituţia din 1923, îi încredinţa puterea executivă, însă adăuga că "el o exercită în mod regulat prin Constituţie".

Actele prin care îşi exercita atribuţiile erau "decretele regale".

Consiliul de Miniştrii, ca organ administrativ emitea hotărâri numite „Jurnale ale Consiliului de Miniştrii", acte ce puteau fi atacate în faţa organelor judecătoreşti pentru ilegalitate. Nu avea competenţă generală în materia administraţiei publice, ci numai în cazuri speciale, date în competenţa sa prin Constituţie.

Ministerele erau grupări de servicii administrative puse sub conducerea şi autoritatea de interes general pe întreg teritoriul ţării. Miniştrii erau ajutaţi de unul sau mai mulţi subsecretari de stat şi de miniştrii fără portofoliu.

În organizarea administrativă locală, prin Legile din 1925, 1929 şi 1936 judeţul au avut o dublă calitate:

a) constituia o unitate administrativă descentralizată cu personalitate juridică;

b) circumscripţie teritorială în care funcţionau servicii administrative exterioare unor ministere.

Organele judeţului ca unitate administrativ-teritorială au fost: prefectul, preşedintele delegaţiei consiliului judeţean (pentru scurt timp) şi consiliul judeţean.

Prefectul era reprezentantul guvernului în judeţ şi era şeful administraţiei judeţene centralizate. Legea administrativă din 1929 a scos din competenţa sa atribuţiile de şef al administraţiei judeţene şi le-a dat în competenţa preşedintelui delegaţiei consiliului judeţean, ales de consiliu pentru cinci ani şi care trebuia să fie licenţiat în drept. Această noutate a funcţionat până la adoptarea Legii din 15 iulie 1931 pentru organizarea administraţiei locale din 1929, revenindu-se la atribuirea de sarcini în competenţa prefectului, ca şef al administraţiei judeţene.

Consiliul Judeţean era organul deliberativ, alcătuit din membrii aleşi prin sufragiu universal de toţi alegătorii judeţului, dar şi din membrii de drept, reprezentanţi ai unor profesiuni sau funcţiuni sociale sau administrative.

Delegaţia Consiliului Judeţean, cât a funcţionat, avea un preşedinte ales de Consiliul Judeţean. Aceasta a avut atribuţii importante, ei trebuind să decidă asupra hotărârilor în situaţiile în care consiliul nu era întrunit.

Judeţul era circumscripţia teritorială administrativă în care funcţionau servicii administrative exterioare ale unor ministere. Pe lângă prefect, ca reprezentant al guvernului în judeţ, a funcţionat şi un consiliul de prefectură.

Judeţele au fost împărţite în plăşi. Prin Legea administrativă din 1925 a fost pus în fruntea plăşii un pretor, iar după cea din 1929 un primpretor ajutat de unul sau mai mulţi pretori.

Comunele erau unităţi administrative teritoriale scoase din ierarhia autorităţilor administrative centrale şi organizate potrivit principiului descentralizării administrative,. Comunele urbane erau declarate prin lege şi clasificate în oraşe reşedinţă şi municipii.

Municipiul Bucureşti a avut o organizare specială. Comunele rurale aflate în vecinătatea oraşelor puteau fi declarate comune suburbane.

Primarul era capul administraţiei comunale care, împreună cu consiliul comunal şi delegaţia permanentă, administra interesele comunei.

Consiliul comunal a fost un organ deliberativ şi consultativ, ce sprijinea activitatea primarului.

Delegaţia permanentă era alcătuită din membrii consiliului comunal, având ca sarcină principală înlocuirea consiliului comunal în intervalul dintre sesiuni.

4. *Dreptul civil*

În această perioadă, cu excepţia Transilvaniei, codul civil se aplică în toate celelalte provincii româneşti, dar apar o serie de legi de unificare pe întregul teritoriu, cum este de exemplu legea privind actele de stare civilă. Se continuă lucrările de unificare a codurilor. În această vreme, comisia numită de ministerul justiţiei şi Consiliul legislativ întocmesc un proiect al unui nou cod civil. El nu intră însă în vigoare.

Câteva din instituţiile principale ale dreptului civil primesc în timpul acestei etape noi reglementări.

Potrivit Codului civil art. 480, dreptul de proprietate era un drept absolut, în baza căruia proprietarul putea să facă orice cu lucrul său. În ceea ce priveşte proprietatea funciară, proprietarul avea un drept deplin cu privire la suprafaţă, dar şi cu privire la subsolul şi coloana de aer de deasupra. Era vechea concepţie română asupra dreptului de proprietate.

Constituţia din 1923 prevede însă că bogăţiile subsolului aparţin statului. Se realizează astfel o naţionalizare a subsolului. Ea s-a făcut în interesul marilor societăţi capitaliste care urmăreau să se creeze un mijloc juridic de acces la exploatarea bogăţiilor miniere, fără să mai aibă nevoie să trateze cu diferiţi proprietari particulari.

Măsura aceasta, care avea în vedere mai ales exploatarea petrolului, a lovit în micii proprietari ţărani deoarece legea a păstrat drepturile câştigate, adică nu s-a procedat la naţionalizarea subsolului acelor moşieri care aveau de mai înainte contracte cu societăţile petroliere cu privire la exploatarea bogăţiilor miniere. Reglementarea exploatării bogăţiilor subsolului s-a făcut prin legea minelor din 1924.

Pe lângă naţionalizarea subsolului, se prevăd îngrădiri şi în ceea ce priveşte folosirea spaţiului de deasupra proprietăţii, în folosul societăţilor de navigaţie aeriană. Ele s-au născut acum odată cu larga folosire a avionului.

Pe lângă naţionalizarea subsolului se procedează şi la naţionalizarea unor întreprinderi capitaliste existente: cele de armament, unele uzine metalurgice (cele de la Reşiţa), care sunt trecute în patrimoniul statului. Statul însă nu le păstrează, ci procedează apoi la ceea ce economiştii numesc reprivatizare, adică trecerea acestor bunuri în folosinţa particularilor. Se aprobă iniţiativa particulară care poate să pună mai bine în valoare decât statul aceste bogăţii sau întreprinderi.

Legea minelor ca şi Legea de comercializare a bunurilor statului dată în anul 1924, au reglementat formele în care particularii pot obţine folosirea acestor bunuri. În aceste măsuri se oglindeşte mai ales acea politică „prin noi înşine" proclamată de guvernul liberal. Dispoziţia fundamentală a acestor legi era că: statele capitaliste pot obţine concesii de la stat pentru exploatarea bunurilor sale, dacă au 60% capital românesc şi cel mult 40% capital străin. Această discriminare a provocat puternice proteste din partea societăţilor străine la care s-au asociat şi statele lor prin reprezentanţii diplomatici. S-au exercitat puternice presiuni asupra statului român ca să renunţe la aceste măsuri. Legea nu a împiedicat în fapt societăţile străine să funcţioneze mai departe. Ea avea o dispoziţie prin care prevedea: „societăţile pot păstra toate drepturile, dacă dau o declaraţie prin care se obligă ca în termen de 10 ani, să se încadreze în proporţia de capital român şi străin stabilit de lege".

Societăţile străine au reuşit în acţiunea lor şi chiar în 1925 guvernul a desfiinţat mare parte din măsurile discriminatorii, iar legea în întregul ei a trebuit să fie modificată în 1929.

În ceea ce priveşte, regimul persoanelor juridice este fundamental schimbat în acest timp, înlocuindu-se sistemul de acordare a personalităţii juridice printr-o lege specială, cu un sistem nou de recunoaştere a personalităţii juridice cu o procedură specială, care se desfăşoară în faţa instanţelor judecătoreşti. Deci personalitatea juridică este acordată de puterea judecătorească, nu de puterea legiuitoare ca mai înainte. Noua reglementare este dată printr-o lege din februarie 1924 şi anume de Legea persoanelor juridice al cărei autor era G. Mîrzescu. Concepţia nouă care stă la baza acestei legi este că persoana juridică nu este o creaţie a statului, nu este o ficţiune, ci este o realitate care trebuie cunoscută de stat, ea având existenţa ei proprie. Procedura de recunoaştere se desfăşoară în faţa tribunalului, căruia membrii fondatori ai societăţii, (asociaţiei) îi prezentau actul de constituire, statutele etc. Tribunalul cita apoi statul prin ministerul de resort, adică acela în domeniul căruia va activa viitoarea persoană juridică. Dacă nu se putea stabili ministerul respectiv, atunci se cita Ministerul de Interne. La termenul fixat în şedinţa publică, pe baza avizului dat de minister, tribunalul aprecia dacă sunt întrunite condiţiile legale şi printr-o sentinţă recunoştea sau respingea

personalitatea juridică. În cazul când o persoană juridică recunoscută ajunge la termenul fixat, îşi realizează obiectul sau se află în imposibilitatea de a mai funcţiona, pe aceeaşi cale şi cu aceeaşi procedură ea poate fi desfiinţată.

Este aşa dar o procedură simetrică în ceea ce priveşte recunoaşterea şi retragerea personalităţii juridice. Dar această simetrie este ruptă în cazul unor persoane juridice care ar desfăşura o activitate contrară legilor, ordinii publice sau bunelor moravuri.

În asemenea situaţii Ministerul de Interne poate printr-un raport, să sesizeze Consiliul de Miniştri asupra pericolului pe care-l prezintă asemenea persoane juridice şi acesta poate printr-un jurnal al Consiliului de Miniştri să-i retragă personalitatea juridică. Prin această dispoziţie vedem deci că se încredinţează puterii executive, nu celei judecătoreşti, atribuţia de a desfiinţa persoana juridică. Ea dă în modul acesta posibilitatea administraţiei să intervină şi să reprime orice încercare a vreunei asociaţii, de a desfăşura o activitate contrară intereselor burghezo-moşierimii.

În anii 1925-1926, 1928 se adoptă mai multe legi care introduc în legislaţia română principiile şi dispoziţiile Convenţiilor de muncă internaţionale semnate de România ca membră a Societăţii Naţiunilor. Astfel este Legea privind repaosul, limitarea zilei de muncă, reglementarea muncii de noapte a copiilor şi femeilor şi unele dispoziţii privind asigurările sociale, dar dispoziţiile noi sunt înscrise mai mult ca simple recomandări, decât ca dispoziţii obligatorii.

Spre sfârşitul acestei perioade apar unele preocupări noi în dreptul civil. Astfel este reglementarea privind drepturile de autor, care în timpul modern se dezvoltă tot mai mult în legătură cu creaţiile intelectuale, spirituale, de artă şi ştiinţă.

Un aspect de asemenea nou, oglindit prin Legea din 1928 este cel care priveşte apariţia unei forme noi de proprietate şi anume proprietate pe etaje. Este vorba de imobilele clădite care se prezintă în număr tot mai mare sub forma blocurilor după primul război mondial, în care există o proprietate privată exclusivă asupra apartamentului, la care se adaugă totodată o proprietate indiviză, cu privire la părţile comune: terenul pe care este clădit blocul, acoperişul blocului, scările şi anumite dependinţe care deservesc pe toţi locuitorii proprietari de apartamente.

Dreptul civil, reflectă în mod deosebit măsurile care se iau în perioada crizei cu privire la proprietate, la statutul persoanelor şi la contracte. De asemenea dreptul comercial este o ramură puternic influenţată de criza economică.

Criza din 1929, fie că o denumim criză de supraproducţie sau de subconsumaţie, prezintă un dezechilibru între producţie şi puterea scăzută de cumpărare a cetăţenilor. De aceea ciclul de circulaţie a capitalului nu se mai desfăşoară în mod normal ca în perioada de echilibru a capitalismului, mărfurile stau în magazine, iar consumatorii nu au mijloace băneşti pentru a le cumpăra deoarece moneda se depreciază, veniturile scad, valoarea producţiei este din ce în ce mai mare. Falimentele întreprinderilor industriale şi comerciale devin un

fenomen aproape general, deoarece comercianţii, neputând să-şi vândă mărfurile nu pot plăti costul lor industriaşilor şi angrosiştilor care îi aprovizionează. De asemenea nu pot fi plătite la scadenţă împrumuturile contractate.

De asemenea bunurile femeilor căsătorite nu puteau să fie urmărite de creditor decât cu autorizaţia expresă a soţului, care avea un drept general de administrare a bunurilor soţiei.

Întrucât posibilităţile de rambursare a împrumuturilor şi de plată a datoriilor s-au micşorat în perioada crizei, statul a intervenit în favoarea creditorilor şi a mărit sfera bunurilor care pot fi urmărite de ei. Astfel, Legea Mihalache din 1929, privitoare la libera circulaţie a bunurilor agricole, a desfiinţat inalienabilitatea şi dreptul de preemţiune al statului pentru loturile provenite din împroprietărire şi a dat posibilitatea de scoatere a lor în vânzare de către creditori. De asemenea, o Lege din 1932 a desfiinţat condiţia dreptului soţului cu privire la înstrăinarea şi urmărirea bunurilor proprietate a soţiei.

Măsura luată prin Legea din 1932 a fost socotită ca o schimbare a situaţiei juridice a femeilor, deoarece legea era intitulată „Legea pentru ridicarea incapacităţii civile a femeilor măritate". Se pretindea că legea ar crea o egalitate între soţi de vreme ce desfiinţa autorizarea cerută de codul civil pentru înstrăinarea bunurilor soţiei. În realitate statutul de inegalitate a femeii cu bărbatul era menţinut, singura derogare făcută fiind numai aceea în favoarea creditorilor soţiei, ceea ce însemna o diminuare a măsurilor de protecţie şi apărare a familiei în raporturile cu terţele persoane.

În ceea ce priveşte persoanele juridice, s-au desfiinţat măsurile restrictive faţă de societăţile străine cu privire la proporţia de capital românesc şi străin, referitoare la obţinerea de concesii de exploatare a unor bogăţii „prin noi înşine", instaurându-se politica „porţilor deschise" faţă de capitalul străin. Este un efect al presiunii monopolurilor străine asupra statului român, pentru a putea realiza beneficii cât mai mari pe piaţa românească.

În regimul contractelor constatăm o intervenţie a statului în mai multe contracte.

Astfel, în privinţa contractului de împrumut, în perioada crizei există o accentuată goană după capital, după credite, din cauza lipsei mijloacelor băneşti şi deprecierii lor. Împrumuturile se fac cu dobânzi cămătăreşti şi pe termen scurt, dobânzile luându-se nu numai anual, ci şi lunar, chiar săptămânal.

O situaţie deosebit de grea o avea în special ţărănimea. Preţurile mărfurilor agricole scăzuseră şi de aceea ţărănimea nu putea să achite datoriile la scadenţă. Dobânzile se capitalizau şi produceau la rândul lor noi dobânzi. Calculele făcute în perioada crizei au stabilit că s-a ajuns ca pentru fiecare hectar să apese asupra ţăranilor o datorie în medie de 6.600 lei. Mai mult de jumătate din ea provenea din dobânzile capitalizate.

S-a invocat că în acest mod nu se atacă substanța dreptului, ci doar exercițiul lui, că nu se amputează creanța ci doar se amână scadența ei de plată. Măsura a avut un mare efect politic, deoarece a potolit frământările țărănești. Ea a fost mai ales favorabilă creditorilor, întrucât legea prevedea plata lor imediat din bugetul statului. Cu alte cuvinte în momentul crizei, când țăranii nu puteau plăti, s-a pus la dispoziția creditorilor bugetul statului, în schimb țăranii rămâneau datori față de stat pentru plata întregii datorii, iar până la totala ei achitare proprietatea lor se afla sub un regim de restricție, țăranii trebuind să facă numai acele culturi care erau ordonate de stat. Sumele datorate de țărani statului erau controlate după o procedură foarte drastică a urmăririi veniturilor fiscale ale statului.

Un alt contract în care statul intervine este contractul de vânzare-cumpărare folosit în relațiile comerciale. Acest contract se știe că realizează un transfer al proprietății de la vânzător la cumpărător. Dar în condițiile crizei când falimentul se generalizează pentru marii capitaliști se creează un pericol nou. În momentul falimentului bunurile și mărfurile aflate în magazinele comercianților sunt vândute la licitație, iar suma rezultată este împărțită proporțional între toți creditorii falitului. În practica relațiilor comerciale mărfurile se procurau periodic pe baza contractelor încheiate cu industriile, cu marii comercianți, iar plata lor se făcea la anumite scadențe prevăzute în contract, micii comercianți devenind proprietarii mărfurilor din momentul primirii, chiar dacă ele nu erau achitate. În condițiile crizei, mărfurile rămânând nevândute, comercianții cu amănuntul cad în faliment, iar creditorii lor scot în vânzare mărfurile neachitate spre a se despăgubi. Spre a se evita asemenea consecințe se practică acum o vânzare cu rezerva proprietății la vânzător, adică o vânzare fără transfer de proprietate.

Legea din 1929 pentru vânzarea mașinilor pe credit și cu plata în rate, urmează să se generalizeze la toate produsele industriale. Astfel, în momentul falimentului, furnizorii își luau înapoi mărfurile vândute pentru a nu fi scoase în vânzare în folosul creditorilor falitului.

Un rol important îl are și folosirea unui alt contract și anume contractul de consignație, reglementat în codul de comerț. Întreprinderea de consignație este o întreprindere comercială care primește de la persoane particulare, spre vânzare, bunuri folosite de ele. Societatea de consignație nu devine proprietatea acestor bunuri personale ale particularilor, ea le deține doar și le pune la dispoziția eventualilor cumpărători, dar în momentul când aceștia le cumpără, ea primește doar un comision pentru intermedierea făcută. Contractul de consignație se folosește acum pentru vânzarea mărfurilor în locul contractului de vânzare, deși nu mai era vorba de obiecte folosite. Efectul este că primind mărfurile printr-un contract de consignație, comercianții nu devin proprietari, iar creditorii nu le pot vinde în caz de faliment.

Contractul de muncă suferă de asemenea numeroase intervenții din partea statului. Intervenția se manifestă cu privire la schimbarea salarizării, la aplicarea

curbelor de sacrificiu, la limitarea timpului de muncă sau la concedieri fără respectarea condiţiilor legale. Această intervenţie se face nu numai cu privire la salariaţii din administraţie şi întreprinderile statului, dar şi în întreprinderile particulare.

Pentru a realiza creanţele lor, creditorii ţăranilor – în cea mai mare parte cămătarii – încercaseră să scoată în vânzare proprietăţile acestora. Măsurile acestea i-au nemulţumit pe ţărani, care se vedeau lipsiţi de gospodăriile lor. Au început frământări cu caracter de răscoală locală, în special în Moldova. De teama unei ridicări în masă a ţăranilor statul a intervenit în privinţa contractului de împrumut prin mai multe legi împotriva cametei. S-a încercat plafonarea dobânzilor prin stabilirea unei dobânzi legale, prevăzându-se sancţiuni penale în caz de depăşirea ei. Legile nu au dat rezultate întrucât ele puteau fi uşor eludate prin modul cum se întocmea contractul de împrumut. Deşi în actele scrise se trecea dobândirea legală, practica camăta continua, ea fiind fie adăugată în contract la suma împrumutată, fie scăzută în momentul încheierii contractului din suma împrumutată debitorul primind mai puţin în mână; dar obligându-se la plata sumei integrale la scadenţă.

O altă intervenţie a statului a fost, în această privinţă, măsura de suspendare a executării ţăranilor pentru datorii, procedându-se la prelungirea scadenţei. Aceasta era însă o măsură provizorie.

Intervenţia statului s-a manifestat însă şi în privinţa reducerii datoriilor ţăranilor. În acest scop s-a dat: începând din 1930 mai multe legi de conversiune a datoriilor agricole, denumite şi legi de asanare a datoriilor agricole. Aceste legi prevedeau o reducere a datoriilor cu 50%. Legile însă nu s-au putut aplica deoarece creditorii le-au atacat în faţa Înaltei Curţi de Casaţie, ca fiind neconstituţionale, deoarece efectuau o adevărată expropriere a creanţelor.

Abia la sfârşitul perioadei de criză s-a putut găsi o formulă de reducere a datoriilor, fără a se încălca textul Constituţiei. Ultima lege de concesiune prevedea că reducerea datoriilor se face numai cu consimţământul creditorului, în caz contrar cuantumul datoriei rămâne întreg, însă achitarea lui se va face în 30 rate, scadenţa prelungindu-se.

5. *Dreptul penal*

În vremea aceasta s-a întocmit un proiect de cod penal nou, dar schimbarea guvernului din 1928 a împiedicat punerea lui în vigoare. Apar însă legi penale speciale care creează categorii noi de infracţiuni. Aşa sunt cele privitoare la sancţionarea speculei ilicite, prin care se încerca a se stăvili acţiunea capitaliştilor de a spolia pe consumator, în condiţiile de ruină economică după primul război mondial. Cea mai importantă măsură legislativă este aceea luată la 19 decembrie 1924 printr-o lege privitoare la infracţiunile împotriva liniştii publice (dată tot de G.

Mîrzescu). Deşi titlul nu precizează conţinutul legii, ea cuprinde măsuri de reprimare penale împotriva diverselor forme de activitate desfăşurată în ilegalitate de unele partide. Astfel sunt socotite crime şi delicte: a forma o asociaţie sau a participa ca membru la aceste asociaţii care urmăresc schimbarea ordinii sociale sau a puterii în stat; a face parte dintr-o asociaţie care primeşte ordine din afară, sau o asociaţie care propagă lupta de clasă, desfiinţarea proprietăţii private, răsturnarea puterii burgheziei şi instaurarea puterii altei clase; participarea la manifestaţii şi instruiri în care sunt proclamate asemenea concepţii; sprijinirea în orice mod a unor asemenea acţiuni sau a acelor care s-au făcut vinovaţi de ele. Pedepsele au fost foarte aspre.

Legea Mîrzescu a avut o largă aplicare în reglementarea mişcărilor muncitoreşti şi a fost ulterior înregistrată şi cu alte măsuri penale fiind păstrată chiar după introducerea noului cod penal în 1937.

De la începutul perioadei începe să apară legi contra alarmismului, legi de apărare a creditului public. Se pretindea că criza ar fi efectul unor zvonuri răspândite de duşmanii ordinii sociale şi politice burgheze, că aceste zvonuri ar crea panică în rândul maselor şi de acum ar urmări tulburarea pieţei capitaliste. Era o diversiune urmărind să mascheze ivirea crizelor economice ca un fenomen cronic al capitalismului determinat de legile obiective care acţionează în piaţa capitalistă. De aceea se prevăd sancţiuni penale, pentru răspânditorii de zvonuri cu privire la criza economică. Legea Mîrzescu din 1924 şi dispoziţiile codului penal deveniseră insuficiente deoarece, deşi prevedeau amănunţit forme de luptă, totuşi în această perioadă clasa muncitoare sub conducerea partidului recursese la forme noi neprevăzute în textele vechi de lege. Astfel, baricadarea ceferiştilor în atelierele Griviţa, grevele de solidaritate ale muncitorilor din întreprinderile din Bucureşti şi acţiunile de sprijinire a muncitorilor de la Griviţa erau de asemenea forme cunoscute. De aceea s-a întocmit o nouă lege privitoare la noi infracţiuni împotriva liniştii publice, lege cunoscută sub numele de Legea Mironescu, după numele ministrului de interne de atunci şi în care prevedea aceste forme noi de luptă. Legea Mironescu a completat deci legea Mîrzescu şi ansamblul normelor penale în această materie era denumit în mod curent Legea Mîrzescu-Mironescu. Totodată s-a lucrat intens la definitivarea codurilor penale, de procedură penală şi de justiţie militară în vederea perfecţionării legislaţiei de reprimare pe linie penală. Aceste legi aduc şi unele schimbări în sistemul de sancţiuni. Se introduc astfel, ca pedeapsă penală, domiciliul obligatoriu, interdicţia de a locui în anumite localităţi, pentru a evita contactul dintre conducătorii mişcării muncitoreşti şi masele muncitoare.

Se ştie că în această perioadă partidul a organizat formarea unor comitete speciale pentru conducerea unor acţiuni. Măsurile penale urmăreau să anihileze activitatea desfăşurată de asemenea comitete.

6. *Dreptul procesual civil*

În ceea ce priveşte procedura civilă, există o deosebire în ceea ce priveşte procedura din Ardeal faţă de celelalte provincii. Totuşi intervin legi speciale care o unifică în anumite domenii. Aşa de pildă este legea de accelerare a judecăţilor din 1925. Legea se referea la procedura de judecată în procesele civile şi comerciale în faţa tribunalelor şi a curţilor de apel. Este un pas important în unificarea procedurii, diferenţe păstrându-se în ceea ce priveşte judecătoriile. Noutatea legii este că a simplificat totodată unele forme procedurale şi a scurtat unele termene. Astfel se desfiinţează opoziţia, acea cale de atac prin care partea lipsă la primul termen cerea reînceperea procesului. De asemenea termenul de apel a fost scurtat de la 30 zile la 15 zile.

Importată este organizarea nouă care se dă acţiunii de judecată. Se prevede ca ea să cuprindă toate pretenţiile reclamantului şi cu mijloacele de probă de care înţelegea să se folosească, făcându-se în atâtea exemplare câte părţi sunt, plus un exemplar pentru instanţă.

La primirea acţiunii instanţa comunică pârâtului şi celorlalte părţi câte un exemplar al acţiunii, iar pârâtul era obligat să depună la instanţă, în termen scurt, înainte de ziua fixată pentru judecată, o întâmpinare scrisă în care trebuie să se prevadă toate apărările sale împotriva pretenţiilor reclamantului şi cu dovezile respective. În acest mod, la primul termen, instanţa putea să treacă la soluţionarea procesului evitându-se acele nenumărate amânări pentru comunicarea acţiunii, pentru a se lua la cunoştinţă sau aprobarea de probatorii şi administrarea lor etc.

Totuşi trăsăturile esenţiale ale procesului civil s-au păstrat mai departe – judecarea de două ori a fondului procesului în primă instanţă şi în apel etc.

De asemenea, folosirea căilor de atac era foarte costisitoare, prin taxele de timbru care se cereau.

În această perioadă existau 12 curţi de apel pentru întreaga ţară. Ele sunt organizate acum cu trei secţii: civilă, comercială şi penală. Pentru soluţionarea procesului deci, în special sătenii erau nevoiţi să facă deplasări costisitoare.

De asemenea, acum se procedează la reorganizarea Înaltei Curţi de Casaţie. În cadrul ei se formează o secţie pentru procesele care vin din Transilvania.

7. *Dreptul procesual penal*

În ceea ce priveşte procedura penală, se păstrează vechiul cod. la o mare amploare aplicarea legii micului parchet, adică acea lege din 1913 care se referea la judecarea flagrantelor delicte. La acestea se adaugă dispoziţiile legii penale Mîrzescu din decembrie 1924 şi mai ales dispoziţiile legii stării de asediu care dau judecarea acestor procese în legătură cu mişcările muncitoreşti în competenţa instanţelor militare.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

În sfârşit un aspect nou oferă legislaţia financiară introdusă în 1923, care a abrogat legea lui Nicolae Titulescu din 1921, organizând şi veniturile provenite din salarii, dând posibilitatea marelui capital să practice în stil mare evaziunea fiscală, adică eludarea legilor de impunere.

8. *Legislaţia muncii*

Dreptul de asociere şi organizare în domeniul legislaţiei muncii a cunoscut câteva momente semnificative în reglementarea sa: primul moment la constituit elaborarea Legii asupra sindicatelor din 1921, prin ea realizându-se şi unificarea legislativă în materie, la nivelul statului unitar naţional român. La 6 februarie 1924 se adoptă Legea pentru persoanele juridice, care a cuprins o serie de dispoziţii ce au avut un caracter antimuncitoresc şi antidemocratic. Se instituia astfel un drept de control şi de supraveghere din partea statului, asupra asociaţiilor care primeau calitatea de persoane juridice, pentru a urmări dacă nu activau contra „ordinii publice, bunelor moravuri şi siguranţa statului".

Pe linia organizării profesionale, în 1927, s-a adoptat Legea pentru înfiinţarea şi organizarea camerelor de muncă şi a Consiliului Superior al muncii, compus din reprezentanţi ai patronatului şi ai lucrătorilor. La 11 octombrie 1932 a fost elaborată o nouă Lege pentru înfiinţarea şi organizarea camerelor de muncă, ultima reglementare fiind introdusă la 29 aprilie 1936, şi anume legea Consiliului Superior economic şi organizării camerelor profesionale. Unificarea legislativă în materie, s-a înfăptuit prin Legea din 28 aprilie 1936, când a fost elaborată Legea pentru pregătirea profesională şi exercitarea meseriilor.

Durata zilei de muncă de 8 ore s-a realizat târziu (în 1928) când s-a elaborat o Lege în materie cu privire la ocrotirea minorilor, a femeilor şi durata zilei de muncă, cu toate că în mai 1921 a fost elaborată la Washington Legea pentru ratificarea proiectelor de convenţii şi a recomandărilor adoptate de Conferinţa Internaţională a Muncii în şedinţa dintre 29 octombrie – 29 noiembrie 1919. Această lege ce realiza şi unificarea legislativă în materie a stabilit durata legală a zilei de muncă de opt ore pe zi sau 48 de ore săptămânal, depăşirea duratei putând a fi făcută în cazuri excepţionale de urgenţă, Ocrotirea muncii minorilor şi a femeilor a fost reglementată prin aceeaşi lege, prin care s-a stabilit că vârsta minimă de admitere a minorilor la muncă era de 14 ani, în cazuri excepţionale, pentru munca de noapte puteau fi angajaţi minori în vârstă de peste 16 ani. Pentru femei s-a interzis munca de noapte, munca în subteran în condiţii grele de muncă. Femeile gravide sau cele lehuze, în baza unui certificat medical, beneficiau de concediu prenatal cu şase săptămâni înainte de naştere şi şase săptămâni după naştere, după care îl puteau prelungi încă două luni. Repaosul legal duminical a fost reglementat printr-o Lege din 1925.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

Datorită opoziţiei patronatului, Legea asigurărilor sociale şi ale contractelor de muncă a fost adoptată abia la 7 aprilie 1933. Obiectul asigurărilor îl constituiau boala, maternitatea, decesul, accidentele şi invaliditate, iar subiectul îl constituiau salariaţii întreprinderilor industriale, comerciale etc.

Contractul de muncă a fost reglementat prin Legea din 1929 prin care s-au prevăzut:

a) contractul de ucenicie, prin care patronul se obliga să asigure ucenicului o pregătire profesională, în schimbul muncii acestuia timp de patru ani;

b) contractul individual de muncă, care a constituit un succes al muncitorilor;

c) contractul de echipă care se în cheia între patroni şi mai mulţi salariaţi;

d) contractul colectiv de muncă care putea fi încheiat pe durată determinată sau nedeterminată.

Se remarcă extinderea acestor forme de contract şi în cadrul muncii şi în agriculturii.

Pentru reglementarea conflictelor de muncă printr-un jurnal al Consiliului de Miniştrii s-a stabilit că pe lângă Ministerul Industriei şi Comerţului se va constitui o comisie de arbitraj care să concilieze fiecare conflict de muncă. Legislaţia adoptată în aprilie 1929, a încercat îngrădirea „până la lichidare a dreptului la grevă", consemnându-se că nu constituie un motiv just desfiinţarea contractului de muncă, el este însă suspendat în toate efectele lui, pe tot timpul cât durează greva.

Prin modificările Codului penal din 1937 în titlul IV, se incrimina greva ca fiind, „o răzvrătire colectivă contra liniştii muncitoreşti". Pentru săvârşirea acestei infracţiuni, funcţionarilor publici li se aplicau un spor de doi ani faţă de celelalte categorii de persoane participante la grevă.

Jurisdicţia muncii reglementată în 1933 prin Legea pentru înfiinţarea şi organizarea jurisdicţiei muncii s-a realizat unificarea legislaţiei muncii şi în această materie. Au luat fiinţă, astfel instanţele speciale de soluţionare a conflictelor de muncă, reprezentate de judecătoriile de muncă.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL XVI
STATUL ŞI DREPTUL ROMÂN MODERN ÎN PERIOADA DICTATURILOR DE DREAPTA
(11 februarie 1938 – 23 august 1944)

SECŢIUNEA I
STATUL ŞI DREPTUL ROMÂNIEI ÎN TIMPUL DICTATURII REGALE
(11 feb. 1938 – 6 sept. 1940)

La 20 februarie 1938, regele Carol al II-lea a prezentat naţiunii „spre bună ştiinţă, învoire şi aprobare" proiectul noii Constituţii a României. Plebiscitul organizat a culminat cu promulgarea Constituţiei de către şeful statului la 27 februarie 1938.

Structura noii Constituţii păstra sistematizarea constituţiilor din 1866 şi 1923, cu două modificări, şi anume: prima s-a efectuat în vechiul titlu „despre drepturile românilor" care a devenit titlul „Despre datoriile şi drepturile românilor", a doua, cea intervenită în cadrul titlului III, în cuprinsul căruia prerogativele regelui au fost plasate înaintea celor aparţinând Reprezentanţei naţionale.

Potrivit noii Constituţii organizarea statului se prezintă astfel:

1.1 Regele, devenind personificarea suveranităţii României, e considerat „capul statului", având prerogative, legislative, executive şi militare. Consacrând monarhia constituţională în România, Constituţia (art.31) prevede că – puterea legislativă se exercită de rege prin guvernul său, acesta devenind organ consultativ al „capului statului". Păstrând regimul prevăzut în constituţiile anterioare, răspunderea pentru exerciţiul puterii executive aparţine miniştrilor de resort care contrasemnează Decretele-lege promulgate de rege.

În virtutea prerogativelor, constituţional stabilite, regele a avut în competenţa sa: iniţiativa legilor, sancţionarea şi promulgarea lor, dreptul de a emite în orice domeniu „decrete cu putere de lege" în timpul când adunările legiuitoare erau dizolvate şi în intervalul dintre sesiuni; dreptul de a numi senatori şi miniştri: dreptul de a încheia tratate şi convenţii cu alte state, dreptul de a declara război şi a încheia pacea, dreptul de a cere urmărirea miniştrilor şi trimiterea lor în judecata Înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie a României. Regele era exonerat de răspundere, persoana lui fiind declarată inviolabilă.

1.2. **Parlamentul României**. Cu toate că şefului statului i s-au acordat prerogative depline, Constituţia din 1938 prevede în art.29 că „Toate puterile statului emană de la naţiunea română" şi că aceasta nu le poate exercita decât prin

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

delegaţie şi numai după principiile şi regulile constituţionale. Menţinut ca instituţie tradiţională a societăţii moderne, democrate, Parlamentul României format în alegerile din 1939 şi-a păstrat structura bicamerală – Adunarea deputaţilor şi Senatul.

Adunarea deputaţilor era formată din deputaţi aleşi de cetăţeni români, având 30 de ani împliniţi şi care practicau efectiv: agricultura şi munca manuală; comerţul şi industria; ocupaţii intelectuale. Alegerea deputaţilor se făcea prin vot secret, obligatoriu şi exprimat pe circumscripţii electorale. Legea electorală din 9 mai 1939, a acordat drept de vot şi femeilor la alegerea deputaţilor, prevăzând însă că „femeile nu sunt eligibile în Adunarea deputaţilor "(art.4).

Senatul era format din senatori aleşi, senatori numiţi de rege şi senatori de drept. Legea electorală din 1939 a statuat că numărul senatorilor numiţi va fi egal cu acela al senatorilor aleşi. În legătură cu senatorii de drept se constată că de acum intrau în această categorie toţi principii familiei regale şi astfel, prin aceste două categorii de senatori, şeful statului şi-a asigurat majoritatea în Senatul României şi i-a fost indiferentă poziţia celei de a treia categorie, cea a senatorilor aleşi.

1.3.**Guvernul**. Mergând pe linia regimului juridic anterior, Constituţia din februarie 1938 a statuat că „Miniştrii exercită puterea executivă în numele regelui, în condiţiile stabilite de Constituţie şi pe a lor răspundere". Miniştrii care compun guvernul, poartă răspunderea pentru domeniul de activitate încredinţat prin Decretul de numire în funcţie. În cadrul guvernului şi al întregului aparat central al administraţiei de stat, ca urmare a intervenţiei statului în viaţa economico-socială au fost înfiinţate ministere şi instituţii centrale noi, altele au fost reorganizate. Astfel, a fost înfiinţat Consiliul de Coroană, ca organ consultativ al regelui, format din rândul demnitarilor statului, ai bisericii, ai armatei şi dintre personalităţile de seamă ale ţării. A fost reorganizat Ministerul Industriei şi Comerţului şi transformat în Ministerul Economiei Naţionale şi a fost înfiinţat Ministerul Înzestrării Armatei. În scopul apărării ordinii publice prin Decretul-lege nr. 2370 din 12 iulie 1940 s-a creat Direcţiunea Generală a Poliţiei şi Siguranţei Statului.

În privinţa organizării teritorial-administrative a României, Constituţia a prevăzut că „instituţiunile administrative sunt statornicite prin legi", regim în baza căruia, prin Legea administrativă din 14 august 1938, s-a acordat personalitate juridică: comunei, ţinutului şi judeţului. Menţinând regimul anterior cu privire la organele de conducere pentru comune rurale şi urbane, se înfiinţează o nouă funcţie alături de primar şi prefectul de judeţ, rezidentul regal, numit pe şase ani prin decret – regal, cerindu-i-se studii (diplomat universitar sau ofiţer cu grad de general) şi condiţia de vârstă (35 de ani). Prin art.62, legea administrativă a prevăzut că rezidentul regal, având rang de subsecretar de stat, era reprezentantul guvernului în ţinut şi administratorul ţinutului. Rezidentul regal era ajutat de

Consiliul ţinutului, format din membrii aleşi şi membrii de drept numiţi din demnitari ai ţinutului.

SECŢIUNEA A II-A
IZVOARELE DREPTULUI ROMÂNIEI ÎN ACEASTĂ PERIOADĂ

1. ***Puterea judecătorească*** recunoscută prin noua Constituţie, cunoaşte în condiţiile Decretului-lege din 11 februarie 1938 cu privire la starea de asediu pe tot cuprinsul ţării, competenţe sporite acordate instanţelor militare, iar prin Legea de organizare din 20 august 1938, cunoaşte lichidarea de fapta inamovibilităţii magistraţilor. Alături de prevederea că „hotărârile organelor puterii judecătoreşti se pronunţă în numele legii şi se execută în numele Regelui", măsura înlăturării inamovibilităţii magistraţilor, a adus prejudiciu regimului democratic al separaţiei ulterior în stat, creând posibilităţi pentru amestecul puterii executive în activitatea instanţelor de judecată.

2. ***Dreptul civil*** din această perioadă a fost guvernat de Codul civil român din anul 1864 şi de legile elaborate pentru completarea şi modificarea acestuia. Constituţia din anul 1938 statuând, prin art.16, că: „Proprietatea de orice natură, precum şi creanţele, atât asupra particularilor, cât şi asupra statului, sunt inviolabile şi garantate ca atare", menţine regimul juridic anterior, şi imprimă instituţiei proprietăţii noi valenţe progresiste. Instituind garanţii ferme necesare dezvoltării şi consolidării proprietăţii în societatea românească, prin dispoziţiile aceluiaşi articol (alin.III) confiscarea averii ca pedeapsă n-a fost admisă decât cu totul excepţional (în caz de înaltă trădare şi delapidare), iar prin alin.IV, pentru a împiedica orice atingere abuzivă s-a prevăzut ca exproprierea se admite numai pentru „cauză de utilitate publică şi după o dreaptă şi prealabilă, despăgubire stabilită de justiţie, conform legilor". Dominat de principiile apărării şi consolidării proprietăţii private, regimul acestei instituţii a statuat că nu este îngăduit nimănui a propovăduí prin viu grai sau în scris, împărţirea ori distribuirea averii altora. În perioada anilor 1938-1940, evoluţii importante se cunosc şi în privinţa regimului persoanelor, precum şi al regimului căsătoriei şi familiei.

3. ***Dreptul penal***

Cele două coduri penale: Codul penal din 1937 şi Codul justiţiei militare, din acelaşi an, au cunoscut unele evoluţii interesante, domeniul cel mai supus transformărilor legislative fiind cel al „ordinii publice şi siguranţei statului".

Corespunzător cerinţelor politice penale a statului din acea perioadă, prin Decretul-lege din 17 februarie 1938 privind apărarea ordinii publice, constituirea de organizaţii politice, manifestaţiile de stradă, cât şi propovăduirea prin viu grai sau în scris a schimbării formei de guvernământ a statului, împărţirea ori

distribuirea averii altora, precum şi tipărirea sau multiplicarea în orice mod şi împrăştierea de manuscrise etc. ce ar conţine un îndemn la săvârşirea unui act sau manifestarea unei idei politice din cele oprite de lege constituie infracţiuni şi sunt pedepsite cu asprime de lege.

Înăsprirea regimului incriminării, a atins apogeul prin Decretul-lege din 22 iunie 1940 pentru apărarea ordinii totalitare a statului român, prin care s-a incriminat ca delict de uneltire politică faptul de a propovădui prin viu grai sau prin scris schimbarea organizării politice a României, aşa cum a fost stabilită prin Decretul-lege din 31 martie 1938 referitor la înfiinţarea Partidului Naţiunii, partid unic şi totalitar pus sub conducerea supremă a regelui.

În această perioadă au avut loc o serie de modificări ale Codului penal şi a Codului justiţiei militare prin care, schimbându-se incriminările unor fapte penale, s-a produs o înăsprire a regimului pedepselor penale. Astfel, prin Jurnalul Consiliului de Miniştri, din 24 mai 1938, pentru atentate contra suveranului, membrilor familiei regale, şefilor statelor străine, precum şi în cazurile de tâlhărie cu omor şi asasinat politic, s-a introdus provizoriu în dreptul penal pedeapsa cu moartea (pe termen de un an).

4. *Dreptul procesual.*

Elaborat în 1937, noul Cod de procedură penală intrat în vigoare odată cu Codul penal, are ca izvoare: Codul de procedură penal român „Alexandru Ioan Cuza" din 1865, tezele şcolii penale româneşti, Codul de procedură penală aplicat în Transilvania înainte de 1 decembrie1918, precum şi unele legiuiri străine: inspirându-se mai mult din Codul italian nou de procedură penală (1930). Noul cod de procedură penală a adoptat sistemul mixt, pentru fazele procesului premergătoare judecăţii (cercetarea, urmărirea, dar mai ales instrucţia penală) dominate de principii inchizitoriale, iar pentru faza judecăţii, ale sistemului acuzatorial. Potrivit acestor principii Codul (art.2) a prevăzut că acţiunea penală are ca obiect „aplicarea pedepselor şi a măsurilor de siguranţă". Acţiunea penală ca formă a acuzării inculpatului în procesul penal era supusă principiilor moderne ca: legalitatea (nulla judex sine lege), oficialitate, publicitatea procesului etc. Acţiunea penală era pusă în mişcare de către Ministerul public – organ de oficial însărcinat cu atribuţiuni de apărare socială contra criminalităţii, de regulă, din oficiu.

Menţinând sistemul garanţiilor procesuale, noul cod a reglementat instituţia achitării persoanei nevinovate, alături de care a adăugat instituţia încetării urmăririi (pentru stingerea acţiunii penale printr-o cauză legală) şi anularea urmăririi (pentru lipsă de autorizare sau plângere prealabilă etc.).

În privinţa competenţei materiale (raţionae materiae), noul cod a prevăzut ca instanţe de prim grad: judecătoriile de pace, tribunalele şi curţile cu juri ca instanţe criminale. Controlul asupra activităţii primelor instanţe a fost asigurat

prin reglementarea jurisdicției de apel și jurisdicția de apel înfăptuite de instanțe superioare. În cadrul sistemului acestei jurisdicții continuă să existe Înalta Curte de Casație și Justiție a României, ca instanță supremă în stat. Potrivit noului cod, fazele procesului penal erau: cercetarea – cu funcția ei de descoperire a infracțiunilor și infractorilor – realizată de poliția judiciară; urmărirea penală – realizată de Ministerul public; instrucția, cu sarcina trimiterii inculpatului în judecată de către judecătorul de instrucție și judecata, cu misiunea decisivă asupra procesului, sarcină încredințată magistraților. Noul cod introduce astfel regimul separației fazelor și actelor procesuale, a organelor judiciare și a funcționarilor publici investiți cu atribuții în domeniul puterii judecătorești a statului. În privința modernizării procesului penal este de remarcat că noul cod a consacrat sistemul probelor libere, regim care prevede dreptul judecătorului de a administra și din „oficiu probe". De aici și măsura suprimării probei legale absolute a proceselor-verbale, acordând prin art. 139 tuturor proceselor-verbale încheiate de autorități forță probantă judiciară numai până la proba contrarie.

Menținând instituțiile procesuale moderne reglementate de legiuirile apărute în epoca interbelică, și acest cod, ca și codul penal din același an, a prevăzut dispoziții moderne, democrate.

SECȚIUNEA A III-A
STATUL ȘI DREPTUL ROMÂNIEI ÎN ETAPA DICTATURII ANTONESCIENE (sept. 1940 – august 1944)

1. *Viața economică și social-politică*

Schimbările apărute în structura societății românești din această perioadă sunt determinate de condițiile social-economice din acea vreme, România caracterizându-se până la sfârșitul celui de-al doilea război mondial ca o țară capitalistă slab dezvoltată. Marșul războinic al Germaniei hitleriste, cotropirea succesivă a unor țări europene, desfășurarea celui de-al doilea război mondial au modificat fundamental raportul de forțe pe arena internațională, cu implicații în evoluția statului și dreptului în țara noastră, Izolată pe plan internațional, România a fost constrânsă să accepte în anul 1940 Dictatul de la Viena, prin care i se smulgea un important teritoriu național. Transilvania de Nord – care a fost cedat Ungariei hortyste. În septembrie 1940, conducerea statului este preluată de generalul Ioan Antonescu, care opunându-se ocupației României de către Uniunea Sovietică, a fost constrâns să decreteze "mobilizarea generală", și apoi, participarea României la cel de-al doilea război mondial, începând din vara anului 1941. Condusă de generalul patriot, armata română și-a adus contribuții

remarcabile la victoria asupra Germaniei hitleriste, adevăr relevat de stenogramele şedinţelor Consiliului de Miniştri asupra situaţiei operaţiunilor militare de pe front, însă neluat în seamă apoi, de către marile puteri la conferinţa de pace de la Yalta şi Postdam.

2. *Organizarea de stat la nivel central şi local*

Bazele specifice regimului politic ce a urmat celui anterior sunt cele prevăzute în Decretul-regal nr.3052 din 5 septembrie 1940. Prin acest act normativ fundamental, Constituţia din 1938 a fost suspendată, iar parlamentul a fost dizolvat. Prin Decretul-regal nr.3053 emis în aceeaşi zi, noul prim-ministru – generalul Ioan Antonescu – a fost investit cu "puteri depline în conducerea statului român" (art.I), primind astfel titlul de "conducător al statului". Prerogativa de a numi pe miniştrii şi subsecretarii de stat a fost la început reţinută de rege, apoi – prin Decretul-regal nr.3072 din 7 septembrie 1940 – şi această atribuţie a revenit primului ministru, Regele rezervându-şi, în final, doar dreptul privind "numirea primului ministru cu depline puteri". Regimul astfel instituit restrânge prerogativele regelui şi lărgeşte drepturile primului ministru "conducător al statului".

Ca urmare a influenţei unor forţe nedemocrate străine şi a mişcării extremiste care activa în ţară, la 14 septembrie 1940, România a fost proclamată "stat naţional legionar", regim totalitar desfiinţat, apoi, prin Decrtul-regal nr.314 din 14 februarie 1941. Regimul totalitar instaurat s-a caracterizat prin concentrarea în mâinile "conducătorului" a întregii conduceri a ţării, acesta având toate prerogativele puterii legislative şi executive în România.

Odată cu participarea României la cel de-al doilea război mondial, şi înlăturarea statului naţional legionar, se constată o exercitare uneori excesivă a atribuţiilor puterii executive de către primul ministru, dar şi de limitare a prerogativelor regelui, generalul Ioan Antonescu – "conducătorul ţării" fiind independent în realizarea funcţiilor statului potrivit largilor lui atribuţiuni".

Regele, comandantul oştirii române, avea dreptul de a bate monedă, de a conferi decoraţii, de a primi şi acredita reprezentanţi diplomatici etc. Potrivit legilor apărute, se adăugau încheierea de tratate cu alte state, numirea miniştrilor, graţierea şi amnistia unor infracţiuni şi pedepse, precum şi dreptul conferit regelui de a modifica legile organice referitoare la regimul politic în România. Funcţionarii publici şi militarii continuă să depună jurământul regelui României, executarea hotărârilor judecătoreşti a continuat a se face în numele regelui. În sfârşit, în condiţiile specifice stării de război, puterea judecătorească nu mai putea să-şi exercite controlul asupra constituţionalităţii legilor statului.

În cadrul regimului special impus, de nevoile de apărare a României, "participantă la război au fost interzise" orice fel de întruniri, adunări de orice fel

în pieţele publice sau case particulare, localuri închise fără autorizaţia comandamentelor militare. Pe linia asigurării respectării legilor speciale nou apărute, se remarcă instituirea pedepselor domiciliului obligatoriu şi a internării persoanelor periculoase în lagăre de muncă.

În perioada celui de-al doilea război mondial, nu s-au adus schimbări structurale organizării judecătoreşti. În timpul stării de război se remarcă creşterea rolului instanţelor militare, investite cu misiuni sporite în domeniul apărării siguranţei statului, a ordinii şi liniştii publice. În acest scop, au fost create, încă din 1941, tribunale militare speciale, formate din generali, numiţi de Ministerul de Război, iar în "cazuri grabnice" de Comandantul Armatei sau al Corpului de armată.

În concluzie, rezultă pe de o parte că, în condiţiile supremaţiei Germaniei în Europa, conducerea de stat a României din anii 1940-1944 a continuat totuşi să exercite – nu fără dificultate – atributele suveranităţii naţionale (de altfel, nepusă în discuţie de jure niciodată), şi pe de altă parte întrezărind înfrângerea Germaniei, guvernul condus de Mareşalul Ioan Antonescu – ca şi reprezentanţii vechilor partide istorice – a intrat în legătură cu puterile aliate şi întorcând armele împotriva Germaniei hitleriste, armata română a eliberat teritoriul ţării de armatele duşmane şi a participat la victoria deplină asupra Germaniei naziste.

3. EVOLUŢIA DREPTULUI

Cu toate că au rămas în vigoare instituţiile reglementate prin codurile în vigoare şi legile elaborate ulterior în modificare şi completarea acestor coduri, perioada anilor 1940-1944 s-a caracterizat prin apariţia multor norme juridice importante în domeniul: dreptului civil, dreptului penal, procesual penal, relaţiilor de muncă.

1. ***Dreptul civil*** cunoaşte modificări cu privire la regimul proprietăţii şi dreptului de proprietate. Astfel, prin legile noi apărute a fost sprijinită dezvoltarea şi consolidarea proprietăţii de orice fel, îndeosebi a marii proprietăţi imobiliare. Condiţiile stării de război au determinat apariţia regimului rechiziţiilor aplicate nu numai în mediul rural, ci şi urban, nu numai asupra bunurilor mobile, ci şi la imobile proprietate publică sau particular-privată. Capacitatea juridică a persoanelor fizice a fost, în regimul ei juridic, influenţată de o serie de factori, ca lipsa unei constituţii, permanentizarea stării de asediu, cu toate consecinţele ei, starea de război şi, în fine, abuzurile autorităţilor statului faţă de evrei etc.

Alături de unele limite impuse dreptului persoanei de a încheia o căsătorie, amintim că prin Decretul-lege nr. 1923 din 9 iulie 1943 s-a statuat că se putea stabili paternitatea copilului natural, fie prin recunoaşterea tatălui printr-un act autentic sau printr-o declaraţie făcută de acesta la ofiţerul stării civile, fie prin acţiune în justiţie, în cazurile stabilite expres de lege.

În materia obligaţiilor este de subliniat creşterea ponderii contractelor de adeziune, datorită amplificării dezvoltării unităţilor industrial-financiare.

2. ***Dreptul penal.*** Caracteristic perioadei celui de-al doilea război mondial este amplificarea incriminărilor, înăsprirea pedepselor penale şi diminuarea unor garanţii procesuale. Au fost incriminate, încă din toamna anului 1940, sub titlul de "Infracţiuni contra ordinii publice şi intereselor statului", întrunirile, adunările şi manifestaţiile de orice fel, posedarea de arme fără autorizaţie, sustragerea în orice mod a muniţiilor etc. Sistemul incriminărilor cu caracter politic a completat prin Decretul nr.3674 din 31 octombrie 1940, privind reprimarea sabotajului, care a reglementat detaliat categoriile de infracţiuni denumite: "crimă de sabotaj comercial", "crimă de sabotaj industrial" etc.

Potrivit acestui sistem incriminator: "Sunt considerate crime de sabotaj şi se pedepseşte cu temniţă grea de la 5-20 ani": a)orice încetare de lucru, individual sau colectivă, fără încuviinţarea prealabilă a comandantului militar al întreprinderi militarizate; b)distrugerea, deteriorarea, sustragerea, falsificarea defectuoasă..., a maşinilor, instalaţiilor, materialelor, mărfurilor şi produselor, de către salariaţi sau patron. Instigatorii la astfel de infracţiuni se pedepsesc cu maximum prevăzut de lege. Dispoziţii penale cuprinde, şi Legislaţia pentru mobilizarea agricolă (Decretul-lege nr.642 din 10 martie 1941 şi Decretul-lege nr.673 din 13 martie 1943).

Starea de război a impus incriminarea şi pedepsirea cu asprime a împotrivirii la incorporare, neprezentarea la concentrare sau mobilizare, dezertarea din armată a militarilor etc.

Corespunzător politicii penale a statului din acea vreme, s-a introdus pedeapsa cu moartea pentru crime grave, iar numărul faptelor sancţionate cu muncă silnică a crescut. Apar în această perioadă ca pedepse principale: internarea în lagăr şi se utilizează tot mai des domiciliul obligatoriu (forţat), sancţiuni care se aplicau şi activiştilor comunişti.

3. ***Dreptul procesual penal***

Regimul procesului penal a cunoscut evoluţii importante ca urmare a exigenţelor operei apărării valorilor sociale în condiţiile participării României la cel de-al doilea război mondial, când contradicţiile social-politice s-au amplificat la maximum. În aceste condiţii grele, statul a transformat instanţele militare în instanţe competente a judeca multe fapte decretate ca infracţiuni, şi a impus magistraţilor termene procesuale foarte scurte pentru judecarea cauzelor penale. Astfel, prin Decretul-lege nr.3936 din 27 noiembrie 1940, pentru apărarea ordinii publice şi intereselor statului, s-a instituit judecata "în termen de cel mult 10 zile de la sesizare", iar prin decretul-lege nr.236 din 5 februarie 1941 s-a stabilit că "Cercetările se vor face de Parchetul Militar respectiv în termen de 24 de ore, după care va investi direct instanţa de judecată".

BUCUREŞTI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Dominată de asemenea exigenţe sporite, procedura penală specială nu cunoaşte căile de atac. "Nici o cale de atac ordinară sau extraordinară, nu poate fi introdusă", a decretat şeful statului prin art.II al Decretului-lege nr.3987 din 5 decembrie 1940, dispoziţie reafirmată şi în alte acte normative apărute în acea perioadă.

4. ***Dreptul în domeniul relaţiilor de muncă*** cunoaşte, de asemenea, reglementări speciale, proprii stării de război. În acest cadru se cuvine a fi amintită militarizarea întreprinderilor care lucrau pentru armată. Dispoziţiile elaborate în 10 dec. 1940 au fost amplificate prin Decretul-lege din 17 febr. 1941, care prevede: "Orice instituţie sau întreprindere de stat sau particulară poate fi militarizată, oricând interese superioare ale statului ar cere (art.1), vizate fiind, în primul rând, unităţile care lucrau pentru armată şi cele prevăzute în planurile de mobilizare teritorială.

Regimul juridic instituit a definit exact conceptul de "mobilizare", prevăzând că acesta înseamnă: "punerea sub regim de control, disciplină şi jurisdicţie militară"" nu numai a întreprinderilor, ci şi a întregului personal, care se considera rechiziţionat (art.3), şi, ca atare, suporta toate consecinţele ce decurgeau din actele normative privitoare la rechiziţii. S-a statuat, de asemenea, prin regimul introdus că: "personalul militarizat este supus, pentru orice abateri derivând din serviciile ce îi sunt încredinţate sau săvârşite cu prilejul acestor servicii, disciplinei şi jurisdicţiei militare", ceea ce a însemnat că şi astfel de fapte erau de competenţa instanţelor militare, judecata făcându-se "totdeauna cu precădere şi în termene scurte". Prin aceste legi, s-a creat instituţia îndrumătorilor militari pe lângă întreprinderile industriale legate nemijlocit de producţia de război, cu competenţă foarte largă.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL XVII
STATUL ŞI DREPTUL ÎN PERIOADA 1945-1989

Începând cu 6 martie 1945 Istoria României s-a desfăşurat sub semnul impunerii modelului sovietic de organizare a întregii societăţi: statul şi dreptul românesc sunt construite, în etape succesive, după tiparele comuniste, inspirate de doctrina marxist-leninistă, adaptată de Stalin noilor realităţi.

Prima etapă (August 1944 – martie 1945) a început cu lovitura de stat de la 23 August 1944 produsă în perioada derulării negocierilor dintre U.R.S.S., S.U.A. şi Marea Britanie privitoare la statutul postbelic, nu numai al României, ci al întregii Europe Centrale şi Răsăritene.

La 13 septembrie 1944 s-a semnat la Moscova Convenţia de Armistiţiu între România şi Puterile Aliate, document care consacra în fapt transformarea României într-un stat ocupat de către trupele sovietice. Începând cu această dată, până la sfârşitul anului 1947, Organul Suprem de Ocupaţie în România era Comisia de Control Aliată (Sovietică).

Convenţia de Armistiţiu din 13 septembrie 1944 reglementa următoarele probleme importante:

- plata faţă de U.R.S.S., pe parcursul a şase ani, a unor despăgubiri de război în valoare de 300 milioane dolari în mărfuri;
- impunerea graniţei dintre România şi U.R.S.S. pe linia stabilită în vara anului 1940, potrivit pactului Ribentrop-Molotov, prin care Basarabia şi nordul Bucovinei au fost anexate Kremlinului;
- Anularea Dictatului de la Viena (august 1940) prin care nordul Transilvaniei era anexat Ungariei;
- Obligaţia României de a menţine permanent pe frontul antihitlerist cel puţin 12 divizii de infanterie.

Imediat după 23 August 1944 România a devenit un stat ocupat de U.R.S.S.

La confluenţa anilor 1944-1945 s-a produs un veritabil asalt al comuniştilor la putere, încununat de succes prin impunerea guvernului condus de dr. Petru Groza, care şi-a precizat în programul de guvernare obiective precum: prietenia cea mai sinceră şi colaborarea pe toate planurile cu U.R.S.S.; aplicarea integrală a prevederilor Convenţiei de Armistiţiu; participarea la susţinerea eforturilor de război cu 14 divizii ale armatei române; eliminarea din viaţa politică a liderilor partidelor politice de altă orientare decât cea socialistă şi comunistă;

Explicaţia evoluţiei evenimentelor pe aceste coordonate o regăsim în poziţia obedientă a S.U.A. şi Marii Britanii faţă de U.R.S.S., în sensul acceptării faimosului acord încheiat între Churchill şi Stalin (10-11. Oct. 1944) prin care se

PUBLICA UNIVERSITY LIBRARY

punea în practică teoria sferelor de influenţă (de interese) în Sud-estul Europei, în sensul că U.R.S.S. deţinea 90 la sută în România.

Faptul acesta avea să fie confirmat la Conferinţa celor trei mari puteri (U.R.S.S., S.U.A. şi Marea Britanie) de la Yalta (februarie 1945) unde s-a hotărât divizarea Europei, în sensul trecerii părţii de răsărit a Europei sub hegemonia U.R.S.S:

A doua etapă (1945-1947) este considerată de istorici etapa sovietizării, înfăptuită de guvernul condus de dr. Petru Groza, care a adoptat, într-un cadru aparent constituţional, următoarele măsuri:

- înfăptuirea reformei agrare, potrivit Legii promulgate la 23 martie 1945, prin punerea în aplicare a principiului exproprierii tuturor proprietăţilor moşieresti mai mari de 50 hectare;
- etatizarea Băncii Naţionale a României, conform cu legea adoptată de Parlament la 20 decembrie 1946;
- reforma monetară din 15 august 1947;
- încheierea unor acorduri de colaborare economică, tehnică, ştiinţifică şi culturală cu U.R.S.S.;
- excluderea din guvern a reprezentanţilor ultimei grupări burgheze (Partidul Naţional Liberal).

În această etapă au fost organizate, la 19 noiembrie 1946, primele alegeri parlamentare de după cel de-al doilea război mondial, în urma cărora Blocul Partidelor Democrate (Partidul Social-democrat, Partidul Comunist, Frontul Plugarilor) a deţinut peste 79 la sută din mandatele Parlamentului unicameral (Adunarea Deputaţilor).

Organele centrale ale statului

Legea fundamentală, respectiv Constituţia din anul 1923, repusă în vigoare prin Decretul-constituţional nr. 1626 din 31 august 1944, consfinţea faptul că organele centrale ale statului erau: regele, guvernul şi parlamentul.

România continua să fie o monarhie constituţională, ereditară, regele având atribuţii legislative, executive şi judecătoreşti, pe care le exercita la propunerea Consiliului de Miniştri.

Guvernul şi structurile centrale ale statului au acţionat pentru punerea în aplicare a prevederilor Convenţiei de Armistiţiu, respectiv lichidarea vechiului aparat de stat, modificarea sistemului electoral, controlul asupra economiei în vederea îndeplinirii obligaţiilor de război, eliminarea claselor sociale considerate contrarevoluţionare, legiferarea reformei agrare şi trecerea la construirea unei economii socialiste, potrivit doctrinei marxist-leniniste.

La 30 decembrie 1947, prin Legea nr. 363 este abolită monarhia şi proclamată Republica Populară Română, fiind reglementate următoare probleme:

- activitatea legislativă să fie exercitată de Adunarea deputaţilor, până la dizolvarea ei şi formarea Adunării constituante;
- activitatea executivă a fost încredinţată unui Prezidiu al Republicii, compus din cinci membri, aleşi cu majoritate de Adunarea deputaţilor "dintre personalităţile vieţii politice, ştiinţifice şi culturale ale Republicii Populare Române";
- Consiliul de Miniştri reprezenta autoritatea care promulga legile.

După abolirea monarhiei a fost adoptată o nouă Constituţie, care a consacrat forma de stat republicană, precum şi obiectivele economice şi politice prevăzute în programul adoptat de Partidul Muncitoresc Român.

Astfel, la 23 ianuarie 1948 a fost adoptată o nouă Lege electorală, prin care vârsta alegătorilor cobora de la 21 la 20 de ani. La 28 martie 1948 au avut loc alegeri pentru Marea Adunare Naţională, obiectivul fundamental al acesteia fiind adoptarea unei noi Constituţii.

Proiectul Constituţiei a fost votat în unanimitate de către cei 414 deputaţi în ziua de 13 aprilie 1948.

Încă din primul articol se stabilea noua formă de stat "Republica Populară Română este un stat popular, unitar, independent şi suveran". Spre deosebire de Constituţiile anterioare, această lege fundamentală prevede următoarele dispoziţii:

- egalitatea tuturor cetăţenilor în faţa legii, fără deosebire de sex, naţionalitate, rasă, religie sau grad de cultură;
- dreptul de a alege îl aveau toţi cetăţenii (bărbaţi şi femei) de la vârsta de 18 ani;
- pentru prima dată sunt recunoscute drepturi depline pentru femei: ele aveau drepturi egale cu bărbaţii în toate domeniile de drept public şi drept privat;
- organul suprem al puterii de stat este Marea Adunare Naţională, singurul organ legislativ;
- atribuţiile de şef al statului erau exercitate de Prezidiul Marii Adunări Naţionale, alcătuit din preşedinte, trei vicepreşedinţi, un secretar şi 14 membri aleşi pe o perioadă de 4 ani. Prezidiul convoca Marea Adunare Naţională, exercita dreptul de graţiere şi comuta pedepsele, conferea decoraţii şi medalii, reprezenta statul român în relaţiile internaţionale, numea şi revoca miniştrii la propunerea preşedintelui Consiliului de Miniştri. Comparativ cu puterile regale, nu era "Capul puterii armate", nu putea numi şi destitui guvernul, nu putea dizolva parlamentul.
- Organul "suprem executiv" era guvernul, răspunzător pentru activitatea sa în faţa Marii Adunări Naţionale. Guvernul conducea activitatea administrativă a statului, coordona şi elabora directive generale ministerelor de resort, asigura planificarea economiei naţionale, realiza politica statului în domeniile ordinii publice şi securităţii, conducea politica generală a statului în domeniul relaţiilor internaţionale.

- Teritoriul României era împărțit, din punct de vedere administrativ în: comune, plăși, județe și regiuni, care erau conduse de consilii locale populare, alese prin vot universal, direct, egal și secret pe timp de patru ani.

- Privitor la **structura social-economică** a Republicii Populare Române, Constituția prevedea faptul că "mijloacele de producție aparțin statului, ca bunuri ale întregului popor, sau organizațiilor cooperatiste sau particulare, persoane fizice sau juridice". De asemenea "bogățiile de orice natură ale subsolului, zăcămintele miniere, pădurile, apele, izvoarele de energie naturală, căile de comunicație ferată, rutiere, pe apă și în aer, poșta, telegraful, telefonul și radioul aparțin statului, ca bunuri comune ale poporului. Prin lege se vor stabili modalitățile de trecere în proprietatea statului a bunurilor enumerate, care, la data intrării în vigoare a prezentei Constituții, se aflau în mâinile particulare" (art. 6). Articolul 10 din Constituție consacră principiul exproprierii într-o formă originală: "când interesul general cere, mijloacele de producție, băncile și societățile de asigurare, care sunt proprietate particulară a persoanelor fizice sau juridice, pot deveni proprietatea statului, adică bun comun al poporului, în condițiile prevăzute de lege". În contextul structurii social-economice a României menționăm prevederile art. 15 din Constituție care stipulează **principiul planificării centralizate:** "Statul îndrumează și planifică economia națională în vederea dezvoltării puterii economice a țării, asigurării bunei stări a poporului și garantării independenței naționale".

Potrivit Constituției, au fost inițiate și finalizate următoarele acțiuni:

- prin Legea din 11 Iunie 1948 privind naționalizarea principalelor mijloace de producție au fost trecute în proprietatea statului "toate bogățiile subsolului, precum și întreprinderile industriale, societățile de orice fel și asociațiunile particulare industriale, bancare, de asigurări, miniere, de transporturi și telecomunicații". Potrivit celor 28 de anexe ale legii, erau trecute în proprietatea statului 1050 de întreprinderi (aproape 90% din producția minieră și industrială).

- Prin acte normative elaborate ulterior Legii din 11 Iunie 1948, au fost naționalizate: industria cinematografică și cinematografele (383 cinematografe), instituțiile medico-sanitare, fiind trecute sub comanda statului biserica și școala. Astfel, la 17 iulie 1948 a fost anulat concordatul cu Vaticanul (semnat în anul 1927), după care s-a dispus închiderea unor biserici catolice, greco-catolice și protestante. La 3 august 1948 a fost votată Legea Învățământului, prin care au fost desființate școlile particulare și conferionale, întregul proces de învățământ fiind organizat de stat. Pentru învățământul elementar și liceal (școli medii) manualele școlare de literatură nu mai cuprindea operele lui Titu Maiorescu, Eugen Lovinescu, Octavian Goga, Ion Barbu, iar marele nostru poet Mihai Eminescu era prezent doar cu câteva strofe din poezia "Împărat și proletar". Cel mai afectat a fost domeniul istoriei naționale: în anul 1947 a fost publicat și difuzat manualul unic de ISTORIA ROMÂNIEI, sub semnătura lui Mihail Roller, lucrare devenită,

după anul 1948, Istoria Republicii Populare Române, în care trecutul istoric al românilor era prezentat pe două coordonate fundamentale: 1) ajutorul primit din partea slavilor, a Rusiei şi respectiv Uniunii Sovietice 2) dezvoltarea societăţii are la bază lupta de clasă.

Dezvoltarea economică a României în anii 1949-1950 s-a realizat pe baza celor două planuri anuale, care prevedeau un ritm înalt de creştere a industriei, precum şi transformarea socialistă a agriculturii. Totodată, au fost iniţiate măsuri pentru organizarea unui aparat de stat nou, apt să îndeplinească obiectivele puterii clasei muncitoare: au fost create sfaturile populare, a fost desfiinţată vechea organizare administrativ-teritorială a ţării (8 septembrie 1950), a fost realizată o nouă organizare judecătorească (1952). Aceste schimbări au determinat elaborarea, în anul 1952, a unei noi Constituţii.

Constituţia din 1952 proclamă România ca stat al oamenilor muncii de la oraşe şi sate, în care rolul conducător revine clasei muncitoare sub conducerea partidului Comunist Român.

Reflectând situaţia existentă, Constituţia reglementează cele trei formaţiuni social-economice:

- formaţiunea socialistă;
- mica producţie de mărfuri;
- formaţiunea particular-capitalistă.

Fundamentul formaţiunii socialiste este proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producţie, cu cele două forme: proprietatea de stat şi cooperatist – colectivistă, care are rolul coordonator în economie.

Constituţia proclamă pentru prima dată rolul conducător al partidului marxist leninist al clasei muncitoare în viaţa politică a societăţii româneşti.

Din punct de vedere al organizării statale, Constituţia defineşte cele patru categorii de organe ale statului:

- organele puterii de stat;
- organele administraţiei de stat;
- organele judecătoreşti;
- organele procuraturii

Constituţia Republicii Socialiste România din 21 august 1965 a fost definită de ideologii vremii "constituţia socialismului victorios". În perioada dintre cele două Constituţii (1952-1965) a fost încheiată cooperativizarea agriculturii, s-a realizat eliminarea elementelor capitaliste, societatea fiind alcătuită din clase şi categorii sociale omogene (clasa muncitoare, ţărănimea şi pătura socială a intelectualităţii).

Constituţia din 1965 cuprinde următoarele prevederi:

- Republica Socialistă România este un stat de tip socialist, stat al oamenilor muncii de la oraşe şi sate, suveran, independent şi unitar. Statul este proprietar deplin şi suveran asupra mijloacelor de producţie;

- Forța politică conducătoare o reprezintă Partidul Comunist Român, partid unic, care se confundă cu statul;

- Sunt reglementate proprietatea socialistă şi proprietatea personală. La rândul ei proprietatea socialistă cuprindea: proprietatea de stat asupra bunurilor aparținând întregului popor şi proprietatea cooperatistă asupra bunurilor aparținând fiecărei organizații cooperatiste (cooperație meşteşugărească, agricolă şi de consum). Proprietatea personală era alcătuită din veniturile şi economiile provenite din muncă, casa de locuit, gospodăria de pe lângă ea şi terenul pe care se află, precum şi bunurile de uz şi conform personal. Țăranii care nu se pot asocia în cooperativele agricole de producție sunt proprietari asupra pământului pe care îl lucrează ei însuşi şi familiile lor, asupra uneltelor folosite în acest scop şi asupra animalelor de muncă şi de producție;

- Din punct de vedere al împărțirii administrativ-teritoriale sunt menținute, până în anul 1968, unitățile prevăzute de Legea nr. 5/1950, respectiv: regiunea, raionul, oraşul, şi comuna. Pe baza directivelor Partidului Comunist Român, este elaborată, la 16 februarie 1968, Legea nr. 2 privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România. Potrivit acestui act normativ unitățile administrativ-teritoriale sunt: județul, oraşul şi comuna.

- **Sistemul politic** al societății era alcătuit din trei mari componente: subsistemul organelor statului; subsistemul organelor şi organizațiilor de masă şi obşteşti şi subsistemul organelor de partid şi de stat. Astfel, în subsistemul organelor statului, organul suprem al puterii de stat era Marea Adunare Națională (Parlamentul); în subsistemul organelor şi organizațiilor de masă şi obşteşti entitatea supremă era Partidul Comunist Român; în subsistemul organelor de partid şi de stat organismul de vârf era Comitetul Central al Partidului Comunist Român şi Comitetul Politic Executiv considerate drept organele supreme ale puterii şi administrației de stat. Principiul fundamental al organizării şi funcționării sistemului politic era acela al rolului conducător al Partidului Comunist Român: partidul era organizatorul şi conducătorul întregii activități de făurire a "societății socialiste multilateral dezvoltate". Acest principiu era acompaniat de principiul centralismului democratic, considerat un principiu specific orânduirii socialiste.

- **Sistemul organelor statului** era alcătuit din patru categorii de organe:

a) organele puterii de stat: Marea Adunare Națională, Consiliul de Stat şi Preşedintele Republicii erau considerate organele supreme, iar consiliile populare județene, orăşeneşti şi comunale erau organele locale ale puterii de stat;

b) organele administrației de stat: Consiliul de Miniştri, ministerele şi organele de specialitate reprezentau administrația centrală, iar comitetele şi birourile executive al consiliilor populare, precum şi organele de specialitate ale administrației de stat de la nivel județean, orăşenesc şi comunal reprezentau administrația locală.

c) Organele judecătoreşti erau reprezentate la nivel central de Tribunalul Suprem, la nivel judeţean de tribunalele judeţene, iar la nivel local de judecători.

d) Organele procuraturii erau reprezentate la nivel central de Procuratura generală iar la nivel judeţean de procuraturile locale.

Toate categoriile de organe ale statului erau subordonate Marii Adunări Naţionale, considerat organul suprem al puterii de stat, organism reprezentativ, ales de către întregul popor, care conduce şi controlează întreaga activitate din stat. Astfel, Marea Adunare Naţională exercită controlul asupra activităţii consiliilor populare, fiind unicul organ legiuitor al României.

Faţă de Marea Adunare Naţională sunt subordonate Consiliul de Stat şi Preşedintele Republicii (acesta era ales şi revocat de către Marea Adunare Naţională), Consiliul de Miniştri (acesta era ales şi revocat de Marea Adunare Naţională), Tribunalul Suprem şi Procuratura Generală.

Consiliul de Stat era organul suprem al puterii de stat cu activitate permanentă, condus de un preşedinte (care era şi preşedintele României), cinci vicepreşedinţi şi 19 membri. Principalele atribuţii ale Consiliului de Stat erau: stabilirea datei alegerilor pentru Marea Adunare Naţională, organizarea ministerelor şi a celorlalte organe centrale de stat, ratificarea şi denunţarea tratatelor internaţionale (cu excepţia celor a căror ratificare era de competenţa Marii Adunări Naţionale), stabilirea gradelor militare şi instituirea decoraţiilor şi titlurilor de onoare, emiterea de decrete cu putere de lege.

Preşedintele Republicii Socialiste România

Prin Legea nr. 1 din 28 martie 1974, Constituţia României a fost modificată în sensul că s-a instituit funcţia de Preşedinte al Republicii Socialiste România. Potrivit art. 71 din Constituţie "Preşedintele Republicii Socialiste România este şeful statului şi reprezintă puterea de stat în relaţiile interne şi internaţionale ale Republicii Socialiste România".

Preşedintele era ales de Marea Adunare Naţională pentru un mandat de patru ani, la propunerea Comitetului Central al Partidului Comunist Român. Preşedintele era răspunzător faţă de Marea Adunare Naţională pentru întreaga activitate, în faţa căreia prezintă periodic dări de seamă asupra exercitării atribuţiilor sale şi asupra dezvoltării statului, el era subordonat nemijlocit faţă de Marea Adunare Naţională. Atribuţiile Preşedintelui Republicii erau grupate în două categorii: atribuţii pe plan intern şi atribuţii pe plan internaţional.

Atribuţiile pe plan intern ale Preşedintelui Republicii erau, potrivit Constituţiei, următoarele:

- prezidează Consiliul de Stat;
- prezidează şedinţele Consiliului de Miniştri atunci când este necesar;
- numeşte şi revocă, la propunerea preşedintelui Consiliului de Miniştri, vicepreşedinţii Consiliului de Miniştri, miniştrii, preşedinţii altor organe centrale ale administraţiei de stat, membrii Tribunalului Suprem;

- în timpul în care Marea Adunare Națională nu este întrunită în plenul său, numeşte şi revocă pe preşedintele Tribunalului Suprem şi pe procurorul general;
- acordă gradul de general, amiral şi mareşal;
- acordă grațierea, dreptul de azil şi cetățenia română.

Pe plan extern, atribuțiile Preşedintelui vizau: stabilirea rangurilor misiunilor diplomatice, acreditarea reprezentanților diplomatici ai României, încheierea tratatelor internaționale în numele României.

Pentru îndeplinirea atribuțiilor sale, Preşedintele Republicii emitea decrete prezidențiale şi decizii. Decretele prezidențiale aveau atât caracter normativ cât şi caracter individual, deciziile aveau numai caracter individual.

Analiza acestor atribuții, dar mai ales a realităților din perioada 1974-1989, conduc la concluzia că România a fost condusă de un preşedinte dictator, cu un sporit cult al personalității.

Organul suprem al administrației de stat era Consiliul de Miniştri, care exercita conducerea generală a activității executive pe întregul teritoriu al României, având ca principală sarcină aducerea la îndeplinire a liniei politice şi a directivelor Partidului Comunist Român. Consiliul de Miniştri era ales de Marea Adunare Națională pe durata legislaturii acesteia, atribuțiile sale principale fiind:

- inițierea măsurilor necesare pentru îndeplinirea politicii interne, organizarea şi asigurarea executării legilor;
- elaborarea proiectelor planurilor de dezvoltare economico-socială, a bugetelor anuale şi proiectelor de legi şi decrete.;
- înființarea de organizații economice, întreprinderi şi instituții de stat de interes republican;
- asigurarea ordinii publice, apărarea intereselor statului şi ocrotirea drepturilor cetățenilor;
- aducerea la îndeplinire a măsurilor stabilite în domeniul relațiilor externe.

Actele normative elaborate de Consiliul de Miniştri erau hotărârile cu caracter normativ şi individual.

Organele judecătoreşti

Potrivit art. 101 din Constituție, justiția se înfăptuieşte conform legii, prin Tribunalul Suprem, tribunalele județene, judecătorii, precum şi prin tribunalele militare.

Activitatea de judecată consta în soluționarea litigiilor juridice ivite în societate prin hotărâri cu putere de lucru judecat şi susceptibile a fi executate prin forța de constrângere a statului.

Activitatea judecătorească a fost reglementată prin Legea nr. 58/1968 în care erau stabilite sarcinile fundamentale ale instituțiilor de judecată: apărarea orânduirii sociale şi de stat, drepturile şi interesele legitime ale persoanelor, asigurarea respectării legilor de către organele statului, persoanele juridice şi

persoanele fizice. Principiile de organizare şi funcţionare ale organelor judecătoreşti erau:

- principiul independenţei judecătorilor şi asesorilor populari şi supunerea lor numai faţă de lege;
- principiul publicităţii dezbaterilor judiciare;
- principiul asigurării dreptului de apărare;
- principiul imposibilităţii retractării de către instanţe a hotărârilor pronunţate;
- principiul unităţii sistemului instanţelor judecătoreşti;
- principiul alegerii judecătorilor şi asesorilor populari.

Organele procuraturii

Articolul 112 al Constituţiei, făcând referire la organele de procuratură şi la principalele lor atribuţii, desemnează o categorie distinctă de organe ale statului, care realizează activitatea de asigurare a respectării legilor.

Organele procuraturii sunt constituite ca un sistem de organe speciale care asigură respectarea şi aplicarea legilor.

Prin Legea nr. 60/1968 cu privire la organizarea şi funcţionarea Procuraturii Republicii Socialiste România sunt stabilite atribuţiile şi competenţele organelor procuraturii:

Dreptul socialist a reprezentat instrumentul prin care statul a reglementat totalitatea relaţiilor sociale potrivit doctrinei şi ideologiei partidului comunist. Prin normele de drept a fost reglementată conduita oamenilor faţă de stat, faţă de bunurile obşteşti, faţă de oameni şi drepturile acestora, faţă de muncă, familie etc.

În felul acesta, cu ajutorul dreptului toate relaţiile au fost reglementate şi orientate pe un făgaş socialist, creându-se o ordine de drept nouă, socialistă.

Dreptul era definit ca "ansamblul de norme generale de conduită ce exprimă voinţa de stat a clasei dominante, iar în condiţiile victoriei depline a socialismului, voinţa tuturor oamenilor muncii, a întregului popor, sub conducerea clasei muncitoare, care reglementează, potrivit interesului acestora, relaţiile sociale şi a căror respectare este susceptibilă de a fi asigurată prin forţa coercitivă a statului" (I. Ceterchi – Teoria generală a statului şi dreptului – 1967).

Potrivit normelor **dreptului constituţional,** poporul avea calitatea de subiect de drept (art. 2 din Constituţia României adoptată în anul 1965 precizează că în Republica Socialistă România întreaga putere aparţine poporului). În doctrina juridică se argumenta faptul că, pentru a-şi exercita puterea, poporul îşi alcătuieşte organele sale: Marea Adunare Naţională şi consiliile populare, alese prin vot universal, egal, direct şi secret. De altfel, "legea teoretică şi metodologică a ştiinţei dreptului constituţional o constituia materialismul dialectic şi istoric, socialismul ştiinţific, programul partidului Comunist Român şi gândirea

secretarului general al partidului nostru" (Ioan Deleanu: Curs de Drept Constituțional – 1980).

Dreptul penal a cunoscut modificări substanțiale imediat după anul 1944, materializate în adoptarea Decretelor-lege nr. 140 şi 149 din 20 ianuarie 1945 pentru urmărirea şi pedepsirea criminalilor şi profitorilor de război, precum şi a celor vinovați de dezastrul țării, a Decretului-lege nr. 1460 din 2 mai 1945, pentru reprimarea speculei ilicite şi a sabotajului economic, a Legii nr. 289 din 1947, pentru desființarea şi interzicerea organizațiilor de tip fascist, profascist sau terorist – politice, militare sau paramilitare.

În domeniul economic, pentru reprimarea infracțiunilor au fost adoptate: Legea pentru circulația produselor agricole, Legea pentru organizarea controlului economic, Legea pentru combaterea infracțiunilor vamale.

În anul 1948 a fost republicat Codul Penal din 1936, iar prin Decretul nr. 187 din 30 aprilie 1949 este modificat art. 1 al codului penal care prevedea: "Legea penală are drept scop apărarea Republicii Populare Române şi a ordinii sale de drept împotriva faptelor periculoase pentru societate, prin aplicarea măsurilor de apărare socială față de persoanele care săvârşesc asemenea fapte. Sunt periculoase pentru societate în înțelesul alineatului precedent, orice acțiuni sau omisiuni care aduc atingere structurii economice, sociale sau politice, ori siguranța R.P.R., sau tulbură ordinea de drept statornicită de popor în frunte cu clasa muncitoare".

În anul 1968 au fost adoptate Codul Penal şi Codul de Procedură Penală, care, cu modificările intervenite succesiv, sunt în vigoare şi astăzi.

Dreptul socialist al muncii s-a constituit ca ramură distinctă a dreptului începând cu Constituția din 1948 şi actele normativ elaborate ulterior, care reglementau drepturile şi îndatoririle muncitorilor, funcționarilor, personalului tehnic şi de conducere, retribuirea muncii după cantitatea şi calitatea ei, protecția muncii şi asigurările sociale.

La 8 mai 1950 a fost adoptat Codul muncii care s-a aplicat până în anul 1972. Acesta a fost completat prin legi speciale, cele mai importante privind aspectele legate de încheierea, executarea şi încetarea contractului de muncă, asigurările sociale, protecția muncii, concediul de odihnă, organizarea şi disciplina muncii în unitățile socialiste de stat etc.

La 1 martie 1973 a intrat în vigoare un nou Cod al muncii care se aplica raporturilor juridice de muncă ale persoanelor încadrate în temeiul unui contract de muncă cu unitățile socialiste de stat, indiferent de categoria acestora. De asemenea, dispozițiile Codului muncii se aplicau şi raporturilor de muncă dintre organizațiile cooperatiste şi celelalte organizații obşteşti şi persoanele încadrate în aceste organizații pe baza unui contract de muncă.

Codul muncii reglementa contractul colectiv de muncă încheiat între unitate şi colectivul de oameni ai muncii, care prevedea dispoziții pentru realizarea

planului unităţii şi măsuri de îmbunătăţire a condiţiilor de muncă şi viaţă ale personalului muncitor.

Dreptul civil, ca ramură esenţială a dreptului naţional, s-a dezvoltat pe dispoziţiile cuprinse în Codul Civil elaborat de Alexandru Ioan Cuza la 1865. Aceste dispoziţii au fost completate prin norme juridice specifice privitoare la dreptul de proprietate, dreptul familiei, dreptul cooperatist, etc., cele mai reprezentative fiind:

- Decretul nr. 31/1954 privitor la persoanele fizice şi persoanele juridice;
- Decretul nr. 32/1954 de punere în aplicare a Codului familiei;
- Decretul nr. 321/1956 privind drepturile de autor;
- Decretul nr. 167/1958 privind prescripţia extinctivă;
- Decretul nr. 278/1960 privind actele de stare civilă;
- Decretul nr. 975/1968 cu privire la nume;
- Decretul nr. 471/1971 cu privire la asigurările de stat;
- Decretul nr. 212/1974 de ratificare a Pactelor internaţionale privind drepturile omului.

În această perioadă au fost aplicate dispoziţiile Codului de Procedură Civilă elaborat în 1865, modificat în repetate rânduri şi republicat în anul 1948. Cele mai importante modificări au fost:

- Decretul 470/1958 prin care înceta dreptul Tribunalului Suprem de a mai introduce recursul în supraveghere, acest drept revenind procurorului general;
- Decretul nr. 38/1959 de modificare a art. 195 din Codul de Procedură Civilă, prin care se reglementează modul de audiere ca martor a minorului care nu a împlinit 14 ani;
- Legea nr. 58/1968 privind organizarea judecătorească care modifică procedura de organizare şi desfăşurare a judecăţii în faţa instanţei.

Perioada care face obiectul analizei (1948-1989), fiind încă atât de aproape de noi nu poate fi condensată în câteva pagini. Statul şi dreptul nu sunt noţiuni abstracte, ele nu se nasc şi nu evoluează decât pe coordonatele factorilor care le configurează: cadrul natural, cadrul social-politic şi factorul uman.

Ca ansamblu de norme care reglementează raporturile sociale, ordinea juridică presupune o societate organizată politic.

România a avut în această perioadă o organizare politică impusă de ocupaţia sovietică în urma încheierii celui de-al doilea război mondial. Până în anul 1958 în România au staţionat trupe aparţinând armatei sovietice (peste 25.000 de militari), situaţie care a garantat implementarea modelului sovietic de organizare politică. Potrivit doctrinei şi ideologiei marxist-leniniste "statul socialist este organizaţia politică cu cele mai largi posibilităţi de organizare socială fiind condus de partidul clasei muncitoare". **Statul socialist** era definit ca "organizaţia politică a puterii celor ce muncesc, în frunte cu clasa muncitoare, care îndeplinind sub conducerea partidului marxist-leninist rolul de instrument principal de construire a

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

socialismului şi comunismului – se manifestă, în perioada construirii socialismului ca organizaţie a dominaţiei asupra claselor exploatatoare, iar în perioada de construire a comunismului ca organizaţie ce exprimă voinţa şi realizarea intereselor poporului, care în totalitatea sa este alcătuit din oameni ai muncii" (I. Ceterchi – Teoria generală a Statului şi Dreptului – 1967).

Acelaşi autor defineşte **dreptul socialist** ca "Ansamblul regulilor de conduită instituite sau sancţionate de statul socialist în interesul construirii socialismului şi comunismului, care exprimă voinţa clasei muncitoare aliată cu toţi oamenii muncii, iar după construirea socialismului, voinţa întregului popor, sub conducerea clasei muncitoare, voinţă determinată în ultimă instanţă de condiţiile vieţii materiale a societăţii, reguli a căror respectare şi aplicare obligatorie se asigură prin conştiinţa juridică socialistă a cetăţenilor, iar la nevoie cu ajutorul forţei coercitive a statului".

În literatura juridică erau consacrate următoarele principii fundamentale ale dreptului socialist:

- consfinţirea puterii politice a oamenilor muncii în frunte cu clasa muncitoare;
- proprietatea socialistă ca bază a dreptului socialist;
- internaţionalismul proletar;
- democratismul real;
- retribuţia după muncă;
- îmbinarea intereselor individuale cu cele obşteşti;
- apărarea păcii şi coexistenţei paşnice;
- legalitatea socialistă;
- umanismul socialist.

Dreptul socialist îşi găseşte originea în prima dictatură a proletariatului – Comuna din Paris (1871), care a reuşit, pentru o foarte scurtă perioadă de timp, să consacre o serie de principii socialiste: organizarea socialistă a puterii de stat (Comuna), sistem electoral specific, naţionalizarea atelierelor părăsite de patroni, organizarea controlului muncitoresc asupra producţiei din marile întreprinderi, separarea şcolii de biserică, incriminarea penală a trădării cauzei poporului, a agitaţiei contrarevoluţionare şi sabotajului.

Dreptul socialist şi-a găsit consacrarea în dreptul sovietic, fundamentat pe Rezoluţiile şi Decretele elaborate de puterea sovietelor din Rusia în Octombrie 1917, respectiv de naţionalizare a întreprinderilor, băncilor, transportului, comerţului, cele privitoare la noua organizare a statului, de înfiinţare a tribunalelor revoluţionare etc. Ulterior au fost definitivate: Codul penal sovietic şi de procedură penală, Codul civil sovietic şi de procedură civilă, statutul de organizare a Tribunalului Suprem şi instanţelor judecătoreşti.

Întreaga operă de construcţie şi dezvoltare a dreptului socialist s-a întemeiat pe tezele formulate de socialismul ştiinţific, care a fost considerat ştiinţa

transformării revoluționare a orânduirii capitaliste, a construcției și victoriei orânduirii comuniste.

La baza socialismului științific au stat operele teoretice ale lui V. I. Lenin care considera faptul că dictatura proletariatului este o formă superioară a democrației. Dictatura unei clase înseamnă, în concepția lui Lenin, puterea nelimitată şi bazată pe forță, pe constrângerea de stat a acestei clase asupra dușmanilor săi de clasă. Statul reprezenta puterea organizată a unei clase cu ajutorul căreia aceasta exercita conducerea societății.

Modelul de organizare a statului şi dreptului socialist, realizat în Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (U.R.S.S.), a fost impus de puterea de la Moscova în toate statele europene devenite satelite ale acesteia, după sfârşitul celui de-al doilea război mondial (Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Ungaria, Polonia, România, Republica Democrată Germană).

Acest model, adaptat în țările amintite la unele particularități ale acestora şi potrivit unor idei ce au aparținut unor lideri comuniști, s-a spulberat începând cu anul 1989, când s-a produs dezintegrarea sistemului socialist şi destrămarea U.R.S.S.

Din decembrie 1989 statul şi dreptul românesc intră într-o nouă eră: a democrației şi economiei de piață.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

EPILOG

La finalul acestui curs universitar, studentul poate constata faptul că Istoria Lumii a reprezentat şi reprezintă o continuă mişcare, o teribilă şi imprevizibilă schimbare, cu mari prăbuşiri imperiale, cu autodistrugeri ale organismelor statale, cu invazii, ocupaţii teritoriale şi turaţii istorice greu de anticipat.

Am încercat să fixăm marile prăbuşiri imperiale, datorate unor cauze interne (corupţia, sărăcia, dezordinea şi revoltele oamenilor, lipsa de credibilitate a instituţiilor statale) şi altora externe (cuceriri de mari teritorii în care atacatorii au fost atraşi de luxul şi bogăţia cuceriţilor).

Marile imperii şi state universale (Imperiul creat de Alexandru Macedon, Imperiul Roman, Imperiul Mitiţilor, Imperiul Chinez, Imperiul Mongolilor, Imperiile: spaniol, austro-ungar, rus, german, francez, olandez etc.) s-au dorit veşnice. Şi, evident, nu au fost. Şi nici o putere, nici un imperiu nu va fi veşnic.

În întreaga istorie a umanităţii, pe imensa scenă a societăţilor, au evoluat cei doi mari actori: STATUL şi DREPTUL, acompaniaţi de filozofia şi religia timpurilor parcurse.

În paginile acestui curs universitar am identificat segmentele cele mai reprezentative, care fac din Istoria Statului şi Dreptului Românesc o disciplină fascinantă, atractivă şi extrem de utilă pentru slujitorii justiţiei.

Autorul

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBLIOGRAFIE

1. Academia Română – *Istoria României* – 2005
2. Amusin I.D. – *Manuscrisele de la Marea Moartă,* Editura Antet, 2000
3. M. Guțan – *Istoria Dreptului Românesc,* – 2004
4. Ardeleanu I, Petru Mușat – *De la statul geto-dac la statul național unitar român,* Editura Enciclopedică, București, 1983
5. Berindei Dan – *Epoca Unirii,* Editura Corint, București, 2000
6. Brătianu I. Gh. – *O enigmă și un miracol: poporul român,* Editura Corint, București, 2000
7. Crains E. – *Creștinismul de-a lungul secolelor,* 1989
8. Cantacuzino I.M. – *O mie de ani în Balcani,* Editura Albatros, București, 1996
9. Carpentier J., Lebrun Fr. – Istoria Europei, Editura Humanitas, București, 1997
10. Cazacu P. – *Moldova dintre Prut și Nistru,* București, 1963
11. Ceterchi I. ș.a. – *Istoria dreptului românesc,* Editura Academiei, București, 1987
12. Cernea E., Molcuț E. – *Istoria statului și dreptului românesc,* Editura Șansa, București, 1996
13. Ciobanu St. – *Basarabia – Monografie,* Chișinău, 1923
14. Colectiv – *Istoria militară apoporului român,* Editura Militară, București, 1987
15. Constantiniu Fl. – *O istorie sinceră a poporului român,* Editura Univers Enciclopedic, București, 2001,
16. Culegeri – *Codul Hamangiu* – Vol. I-XXVIII
17. Diamond M. – *Evreii, Dumnezeu și Istoria,* 1999
18. Drăgan I.C. – *Istoria românilor,* Editura Europa Nova, București, 1999

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

19. Dvoracek M. – *Istoria statului şi dreptului românesc*, Editura Fundaţiei Chemarea, Iaşi, 1992

20. Eliade Mircea *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1980

21. Firoiu D. – *Istoria statului şi dreptului românesc*, Editura Fundaţiei Chemarea, Iaşi, 1993

22. Ghibu O. – *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, Editura Semne, Bucureşti, 1997

23. Giurescu C.C., – *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Editura Albatros, Bucureşti, 1974

24. Hanga Vl. – *Istoria dreptului românesc*, Editura Fundaţiei Chemarea, Iaşi, 1993

25. Iordache I. – *Primele mărturii legislative pentru protejarea şi încurajarea industriei naţionale*, Bucureşti, 1972

26. Iorga N. – *Istoria poporului românesc*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1985

27. Iorga N. – *O viaţă de om. Aşa cum a fost*, Bucureşti, 1972

28. Johnson P. – *O istorie a evreilor*, Editura Hasefer, Bucureşti, 1999

29. Lean Gh. – *Elemente de drept financiar*, Bucureşti, 1964

30. Maiorescu T. – *Istoria contemporană a României 1866-1918*, Bucureşti, 1925

31. Marcu L.P. – *Istoria dreptului românesc*, Editura Lumina Lex, Bucureşti, 1997

32. Mehmed A. Mustafa – *Istoria Turcilor*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976

33. Mototolescu D.D – *Istoria dreptului vechi românesc*, Editografia Modernă, Iaşi, 1921

34. Nistor I. – *Istoria Bucovinei*, Bucureşti, 1937

35. Oroveanu M.T. – *Istoria dreptului românesc şi evoluţia instituţiilor constituţionale*, Editura Cerna, Bucureşti, 1992

36. Papacostea S. – Geneza statului în Evul Mediu românesc, Editura Corint, Bucureşti, 1999

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

37. Platon I. – *Istoria dreptului românesc*, Editura Sylvi, Bucureşti, 1994
38. Tonciulescu P.L – *Impactul Romei asupra Daciei*, Editura Miracol, Bucureşti, 1997
39. Xenopol A.D. – *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Editura Cartea Românească
40. F. Guizot – *Istoria civilizaţiei în Europa*, Editura Humanitas, 2000
41. D.D. Philippide – *Istoria României*, Editura Pegasus-Press, 2004.
42. M. Terheci – *Istoria Schismei dintre Est şi Vest* – Editura Sitech, 2008
43. N. Nakamura – *Orient şi Occident: o istorie comparată a ideilor*, Editura Humanitas, 1997
44. Neagu Djuvara – *Între Orient şi Occident. Ţările române la începutul epocii moderne*, Editura Humanitas, 2002
45. M. L.-Vlasiu – *Aspecte din istoria Transilvaniei*, Editura România Press, 2001
46. J. Attali – *Scurtă istorie a viitorului*, 2007

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CUPRINS

Introducere 5

Capitol preliminar 11

Capitolul I. Organizarea politică şi instituţii juridice la geto-daci 29

Capitolul II. Organizarea de stat şi dreptul în Dacia Provincie Romană 42

Capitolul III. Organizarea comunităţilor din Dacia după retragerea autorităţilor romane. Formarea dreptului românesc nescris (Legea ţării) 58

Capitolul IV. Creştinătatea anului 1000. Legislaţia bizantină şi influenţa acesteia asupra dreptului românesc 75

Capitolul V. Formarea statelor feudale româneşti. Instituţia domniei şi Legea ţării 93

Capitolul VI. Organizarea de stat şi dreptul în Transilvania de la anul 1300 la anul 1600 129

Capitolul VII. Organizarea de stat şi dreptul românesc în Ţara Românească şi Moldova în perioada 1600-1700 (până la domniile fanariote) 146

Capitolul VIII. Organizarea de stat şi dreptul în Ţara Românească şi Moldova, în perioada regimului fanariot (1711-1821) 159

Capitolul IX. Organizarea de stat şi dreptul în Transilvania (perioada 1691-1848) 184

Capitolul X. Organizarea de stat şi dreptul în teritoriile româneşti aflate sub stăpânirea imperiului habsburgic (Oltenia, Bucovina, Banatul) 200

Capitolul XI. Organizarea de stat şi dreptul în Ţara Românească şi Moldova în perioada 1821-1859 216

Capitolul XII. Formarea statului naţional român şi a sistemului de drept modern 233

Capitolul XIII. Statul şi dreptul modern român în perioada 1866-1918 248

CapitoluL XIV. Statul şi dreptul Transilvaniei, Bucovinei şi Basarabiei sub dominaţia imperiilor străine 268

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Capitolul XV. Statul şi dreptul în perioada 1918-1938 279

Capitolul XVI. Statul şi dreptul român modern în perioada dictaturilor de dreapta (11 februarie 1938 – 23 august 1944) 301

Capitolul XVII. Statul şi dreptul în perioada 1945-1989 310

Epilog 323

Bibliografie 325

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Profesor universitar doctor
COSTICĂ VOICU

- născut la 5 noiembrie 1951, în comuna Grindu, judeţul Ialomiţa;
- doctor în drept;
- a fost prim-adjunct al Şefului Poliţiei Române, în perioada 1990-1996 şi Şef al Poliţiei Române în perioada 1996-1997;
- este autor şi coautor a 26 de cursuri universitare, monografii şi lucrări de specialitate, cele mai reprezentative fiind: Teoria Generală a Dreptului; Istoria Statului şi Dreptului Românesc; Drept Penal al Afacerilor; Spălarea Banilor; Investigarea criminalităţii financiar bancare; Criminalitatea afacerilor; Crima organizată şi banii murdari; Managementul organizaţional în domeniul ordinii publice; Criminologie aplicată; Managementul Poliţiei;
- 2000-2008, Rector al Academiei de Poliţie "Alexandru Ioan Cuza" din Bucureşti.

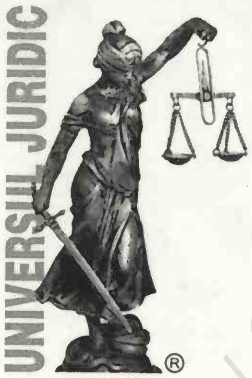

www.universuljuridic.ro
COMENZI ON-LINE,
CU REDUCERI DE PÂNĂ LA 15%

ISBN 978-973-127-077-7

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY